

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
İNSAN HAKLARI HUKUKU PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNSAN HAKLARI HUKUKU VE GÜVENCELERİ
AÇISINDAN DOĞU AFRİKA ÜLKELERİ

Issa HATIBU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Serdar NARİN

İZMİR-2018

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İnsan Hakları Hukuku ve Güvenceleri Açısından Doğu Afrika Ülkeleri” adlı çalışmanın tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu kabul ediyorum.

Tarih

.../.../....

ISSA HATIBU

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
İnsan Hakları Hukuku ve Güvenceleri Açısından Doğu Afrika Ülkeleri
Issa HATIBU

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı
İnsan Hakları Programı

Doğu Afrika Topluluğu, Burundi, Kenya, Ruanda, Güney Sudan, Uganda ve Tanzania olmak üzere altı ülkeden oluşan bir topluluktur. Bu ülkeler, insan haklarıyla ilgili antlaşmalar ve sözleşmeler imzalamıştır. Bu ülkelerdeki insan haklarına dair sorunların bilimsel olarak incelenmesi gereklidir.

Bu kapsamda, Afrika'daki insan haklarına ilişkin düzenlemeler incelenmiştir. Tez çalışmamız içeriğinde tanımlar, insan hakları kavramları, mekanizmalar, başvuru koşulları ve Afrika İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tez'de Doğu Afrika'daki ülkeler tarafından yapılan anayasalarda yer alan temel haklar incelenmiştir. Yine bu ülkelerden her birinin yasama organları tarafından insan hakları kavramlarına ilişkin tanımlar, bu hakların uygulanabilirliği, bu hakların korunmasından sorumlu organlar, bu hakların ilerleyişi, teorik olarak bu hükümetler tarafından uygulanması için yapılan girişimler tezimizde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Özgürlükler, Yaşam Hakkı, Demokrasi, Ayrımcılık, Hukuk Devleti, Ölüm Cezası.

ABSTRACT
Master's Thesis
East African States In Terms Of Human Rights Law And Garantees
Issa HATIBU

Dokuz Eylül University
Graduate School Of Social Sciences
Department of Public Law
Human Rights Law Program

The East African Community is a Community consisting of six countries: Burundi, Kenya, Rwanda, South Sudan, Uganda and Tanzania. These countries have signed treaties and conventions relating on human rights. The problems related to human rights in these countries need to be examined scientifically.

In this context, arrangements on human rights in Africa have been examined. The content of our thesis includes definitions, human rights concepts, mechanisms, appeals channels, application conditions and Information about the decisions of the African Court of Human Rights.

In the thesis, basic rights in the constitutions made by countries of East Africa Community are examined. In fact, the legislative bodies of each of these countries examined in detail the definitions of human rights concepts, the applicability of these rights, the organs which is responsible for protecting these rights, the progress of these rights, and the theoretical attempts by these governments to implement human rights.

Keywords: Human Rights, Freedoms, Right of Life, Democracy, Discrimination, Rule of Law, Death Penalty.

**İNSAN HAKLARI HUKUKU VE GÜVENCELERİ AÇISINDAN DOĞU
AFRİKA ÜLKELERİ
İÇİNDEKİLER**

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
EKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI DÜŞÜNCESİ**

I. GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI DÜŞÜNCESİ	2
A. İnsan Haklarının Tanımı	2
1. İnsan Haklarının Doğal Haklar Oluşu	3
2. İnsan Haklarının Evrensel Niteliği	4
B. İnsan Hakları İlkeleri	6
1. İnsan Haklarının Devredilemezliği	7
2. İnsan Haklarının Birbirine Bağlı ve Bölünmez Oluşu	8
3. İnsan Haklarının Eşitlikçi Oluşu ve Ayrımcı Olmamaya Dayanması	9
C. Her Ne Pahasına Olursa Olsun Koruması Gereken Anahtar Değerler	10
1. Yaşam Hakkı	10
2. İşkenceye ya da İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele ya da Zalimane Cezaya Maruz Kalmama Hakkı	11
3. Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı	13
4. Köle Olmama, Esaret Altında Tutulmama ve Zorla Çalıştırılmama	14

5. İnsanların İnsanca Muamele Görme Hakkı	15
6. Seyahat Özgürlüğü	16
7. Adil Yargılanma Hakkı	17
8. Geçici Nitelikteki Ceza Yasalarının Yasaklanması	18
9. Yasa Önünde Bir Kişi Olarak Tanınma Hakkı	20
10. Özel Hayata Saygı Hakkı	20
11. Düşünce, Bilinç, Vicdan ve Din Özgürlüğü	21
12. Basın ve İfade Özgürlüğü	22
13. Toplanma ve Dernek Kurma Özgürlüğü	23
II. AFRİKA'DA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI MEKANİZMALARI	24
A. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu (Af.İHHK)	24
1. Kavram	24
2. Başvurunun Kabul Edilebilirlik Koşulları	25
a. Şikayet Sahibinin Kimliği	25
b. Talep Biçimi	26
c. Talebin Amacı	27
ç. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın Esnekliği	28
d. Zamanaşımı	28
e. İç Hukuk Yolları	28
B. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi	29
1. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin Kuruluşu	29
2. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin Gelişimi	30
3. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi	31
a. Mahkeme'nin Danışma Yetkisi	32
b. Dostane Çözüm	33
c. Mahkemenin Çekişmeli Yargı Yetkisi	33
(1) Madde Yetkisi	34
(2) Kişisel Yargı Sistemi	34
ç. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi Sisteminde Kabul Edilebilirlik Şartları (Af.İHHŞ Ek Protokolü)	37
4. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin İçtihatları	40
C. Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Uzmanlar Afrika Komitesi	50

1. Genel Olarak	50
2. Afrikalı Çocuk Hakları ve Esenliği Uzmanlar Komitesi'nin Kuruluğu	51
3. Komite'nin Yetkisi	52
4. Komiteye Başvuru	53
5. Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği şartı	55
Ç. Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Mahkemesi (GAKTM)	55
1. Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Mahkemesi'nin Kuruluğu	56
2. Mahkeme'nin Yargı Yetkisi	57
a. Yorumların Yetkisi	58
b. Çekişmeli Yargı	58
c. Danışma Yargısı	58
3. GAKTM Mahkemesine Başvuru	59
a. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi	59
b. şikayetin Kabulü İçin İzlenecek Prosedürler	60
D. Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (BAÜET) Mahkemesi	61
1. Adalet Divanı'nın Tarihçesi	61
2. Adalet Divanı'nın Oluşumu	62
3. BAÜET'nun Adaleti Divanı'nın Yetki Alanı	63
a. Çekişmeli Yargı	63
b. Danışma Fonksiyonu	64
c. Tahkim Kurulu	64
4. Adalet Divanına Yapılan Başvuru	66

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AFRİKA TOPLULUĞUNDA İNSAN HAKLARININ DURUMU

I. AFRİKA'DA İNSAN HAKLARI'NIN TARİHİ	70
A. Sömürgecilik Öncesi Afrika Dışındaki İnsan Hakları	72
B. Sömürgecilik Sırasnda Afrika'daki İnsan Hakları	74
C. Sömürgecilik Sonrası Afrika'daki İnsan Hakları	774
D. Sömürgecilik Öncesi Afrika'daki İnsan Hakları	707

II. DOĞU AFRIKA TOPLULUĞU'NDA İNSAN HAKLARI	79
A. Ulusal Yasalar ve İçtihatlarla Güvence Altına Alınan İnsan Hakları	80
1. Burundi'nin İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar	80
2. Kenya'nın İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar ve Yargısal İçtihatlar	93
3. Uganda'nın İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar	106
4. Ruanda'nın İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar ve Yargısal İçtihatlar	113
5. Güney Sudan'ın İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar	118
6. Tanzanya'nın İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar ve Yargısal İçtihatlar	122
III. İNSAN HAKLARININ İHLAL EDİLMESİNİN NEDENLERİ	128
A. Çağdaş Kölelik Formları	129
B. Yeni Sömürgecilik	129
C. Irkçılık ve Dini Hoşgörüsüzlük	131
Ç. Yoksulluk ve Hastalık	132
D. Cehalet ve Eğitimsizlik	134
E. Çatışmalara Bağlı Olarak Mülteciler ve Yerleşiklerin Yer Değiştirmesi	135
F. Kötü Yönetim, Kötü Yönetişim ve Yolsuzluk	136
G. Yargı Bağımsızlığının Eksikliği	138
H. İnsan Hakları Kurumlarının Bağımsızlık Olmayışı	139
I. Anayasanın İhlali	141
İ. Demokrasinin Göz Ardı Edilmesi	142
J. Hukuk Devletin Eksikliği	143
SONUÇ	145
KAYNAKÇA	148
EKLER	

KISALTMALAR

Af.B	Afrika Birliği
ABDİHK	Amerika Birleşik Devletler İnsan Hakları Komisyonu
Af.BÖ	Afrika Birliği Örgütü
Af.BÖŞ	Afrika Birliği Örgütü Şartı
Af.ÇHEK	Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Uzmanlar Komitesi
Af.İHHK	Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu
Af.İHHM	Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi
Af.İHHS	Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi
Af.İHHŞ	Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı
Af.İHHŞ'nın AKHP	AfİHHŞ'nın Afrika Kadınların Hakların Protokolü
Af.İHK	Afrika İnsan Hakları Komisyonu
AmİHS	Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BAÜETM	Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
CHB	Cinsel Haklar Bildirgesi
DAT	Doğu Afrika Topluluğu
AfDHBK	Afrika Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
GAKTM	Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Mahkemesi
S.	Sayfa
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
UAPF	Uluslararası Aile Planlaması Federasyonu
UÇÖS	Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi
USSHS	Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Doğu Afrika Topluluğu Ülkeleri Tarafından Onaylanan Uluslararası İnsan Hakları Metinleri

ek s.1

GİRİŞ

Bu çalışmada, ulusal, bölgesel ve Afrika kıtası düzeyinde yürürlükte olan yasal metinlere göre teorik olarak insan hakları düzenlemeleri ve insan hakları sorunları incelenmiştir. Burundi, Ruanda, Uganda, Kenya, Tanzanya ve Güney Sudan'da önemli insan hakları sorunları bulunmaktadır.

Bu ülkeler Afrika Birliği (AfB) tarafları olan, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın (AfİHHŞ) taraflarıdır. Bu çalışmada Afrika insanların yaşadığı insan hakları sorunları incelenecektir.

Birinci bölüm Afrika'daki insan haklarına ilişkin temel kavramları ve yasal mevzuatı kapsamaktadır. Bunlar arasında, tanımlar, insan hakları kavramları, mekanizmalar, kanun yolları, başvuru koşulları ve Afrika İnsan Hakları Mahkemesi kararları yer almaktadır.

İkinci bölümde, bu ülkeler tarafından anayasalarında tanınan insan hakları incelenmiştir. Bu ülkelerden her birinin yasama organı tarafından “insan hakları”na ilişkin çıkarılan yasalar, bu hakların uygulanabilirliği, yine bu hakların korunmasından sorumlu organlar, bu hakların gelişimi, teorik olarak bu hakların korunmasına yönelik hükümetler tarafından uygulanması için yapılan girişimler araştırılmıştır.

Sonuç olarak, Doğu Afrika toplumunda insan haklarının gerçek yüzü ve mevcut duruma katkıda bulunacak tüm unsurları açıkça dile getiren bir çalışma olacaktır. Özellikle Doğu Afrika'da insan haklarının uygulanmasını korumak ve geliştirmek için öneriler sunulacak, nihayetinde insan hakları ihlallerine ilişkin çözümler de tavsiye edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI DÜŞÜNCESİ

I. GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI DÜŞÜNCESİ

A. İnsan Haklarının Tanımı

İnsan hakları, kişilere sağlanabilecek ayrıcalıkların kümesidir. İnsan hakları mutlak haklardır. Bu, bu hakların sahibinin bu haklardan tam olarak yararlandığı anlamına gelir. Herkes bu haklara saygı göstermek zorundadır. Bu haklardan yararlanma sadece yasalarla sınırlandırılabilir¹. İnsan hakları, yasalarca tanınan tüm pozitif haklardan önceliklidir². Evrensel ve devredilemez olan bu doğal hakların yer aldığı metinlerin en ünlülerden biri 1789 tarihli Fransa İnsan Hakları ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'nde düzenlenmiştir. İnsan hakları, anayasalarda da yasalarda da tanınır³. İnsan hakları, her insanın yerel düzeyde, etnik köken, uyrukluk veya din ile ilgili geleneklere bakılmaksızın, bulunduğu devlette veya devletler grubunda yürürlükte olan yasa ne olursa olsun, evrensel, devredilemez haklara sahip olmasını içeren bir kavramdır⁴.

İnsan hakları olarak, geçerli olan pozitif yasa ya da etnik köken, uyrukluk ya da din gibi diğer faktörler ne olursa olsun her insanın evrensel, devredilemez haklara sahip olmasını ifade eden felsefi, yasal ya da politik bir kavramdır⁵. İnsan hakları kavramı, evrensel ve eşitlikçi bir tanımdır: bir sınıfın ya da bir toplumsal grup ya da bireyin; daha iyi bir toplumun inşasının, bu yapıyı engelleyecek kişilerin ortadan

¹ Kemal Gözler; Hukuka Giriş, 13. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2016, s. 406.

² Süleyman Dost; Temel kavramlar, metinler ve kararlar bağlamında uluslararası hukukta adalet, Yetkin, İstanbul 2016, s.74.

³ Commentaire d'arrêt sur l'histoire des libertés, s.1-14, <https://www.ladissertation.com/Divers/Dissertation-Methode-et-Exemple/page1.html>, Erişim Tarihi: 11.11.2017.

⁴ Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁵ Jérôme Binde; **“Philosophie et Droits Humains”**; publié en 2004 par organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture Secteur des sciences sociales et humaines, sous la direction de Moufida Goucha, Chef de la Section de la Philosophie et des sciences humaines assistée de Mika Shino et de Fériel Ait-Ouyahia, s.5-17; <http://unesdoc.unesco.org/images/0013-/001375/137534fo.pdf>. Erişim tarihi: 16.07.2016.

kaldırılmasını veya baskı altına alınmasını haklı kıldığı fikrine eşit derecede uyumsuzdur⁶. Bireylerin sahip olduğu insan hakları, bireylerin elindeki haklardır.

Bu haklar, uygar ülkelerde yasayla, anayasa ile veya uluslararası sözleşmelerle tanınmaktadır. Böylece, devlet de dâhil olmak üzere, herkes tarafından bu haklara saygı gösterilmesi garanti edilmelidir.

1. İnsan Haklarının Doğal Haklar Oluşu

İnsan doğasına dayalı bir hukuk fikri, çok uzun bir zamana dayanır. Böylece antik Yunan'da, geleneksel hukukun amblemi olarak kabul edilen doğal bir kanunu buluyoruz. Roma'ya gelince, Roma hukuku doğal hukuktan sapma olarak kabul edildi. Bir örnek olarak kölelik, doğal yasaya ait olmayan bir kavramdır. Roma kültüründe insanlar ve hayvanlar belirli evrensel yasalara tabi tutuldular. Örnek olarak, insanların evliliği ve hayvanların eşleştirmesi ifade ediyordu⁷. İnsan haklarının doğuştan gelen, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez haklar olup olmadığı konusu çok uzun bir süredir tartışılmaktadır⁸. İnsan haklarına, insan haklarının insan doğasının aynı meyveleri olduğu varsayımıyla doğal haklar denir. Bununla birlikte bu haklar, sosyal konuma, etnik gruba ve vatandaşlığa bakılmaksızın herkes için geçerlidir⁹. Örneğin, tüm insanların eşit haklara sahip olması doğal bir haktır. Bu da demektir ki bütün insanlar, uygun gördükleri gibi seçim yapabiliyorsa, birbirlerine özel bir ilişki içinde oldukları için ya da belirli bir toplumun parçası oldukları için değil ama özellikle insan oldukları için bu haklara sahiptirler¹⁰. John Locke'in argümanı, doğal hukuka göre kimsenin başkalarının hayatına, sağlığına, özgürlüğüne veya sahip olmalarına zarar

⁶ Ioanna Kuçuradi; **“Les droits de l'homme, en tant que principes éthiques et fondements de la loi”**, publié en 2004 par Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture Secteur des sciences sociales et humaines, sous la direction de Moufida Goucha, Chef de la Section de la Philosophie et des sciences humaines, assistée de Mika Shino et de Fériel Ait-Ouyahia, s.17-37; <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001375/137534fo.pdf>. Erişim Tarihi: 10.11.2016.

⁷ Doğan Kütükçü; *Batı Hukuku Geleneğinin Oluşumu*, Seçkin, Ankara 2017, s.530.

⁸ Dost, s.75.

⁹ Alfred Dufour; **Droit de l'homme, Droit naturel et Histoire**, PUF, Coll. Léviathan, Paris-1991.

¹⁰ Herbert L.A.Hart (1907-1992), **Existe-t-il des droits naturels** (1955 : texte publié pour la première fois en anglais dans la Philosophie Review, 64/2,1955,s.175-191), traduit de l'anglais par Charles Gérard, Klesis-Revue philosophique-2011 :21-Philosophie analytique du droit, s.240, s.239-254.www.google.com.tr/url?sa...www.revue-klesis.org/pdf/klesis-Philosophie-analytique-du-droit-10-Hart, Erişim Tarihi :15.11.2017. Dost, s.78

vermemesi gerektiğine, dolayısıyla hükümetin bu hakları korumak için gerekli olan her şeyi yapma hakkına sahip olduğudur¹¹.

Bu hakların doğası, bu hakların ne insanların gönüllü eylemleriyle ne yaratıldığının ne de oluşturulduğu gerçeğiyle de doğrulanmaktadır¹². Nitekim insan doğası bir kültürden diğerine farklılık göstermektedir. İstisnai durumlar haricinde, bir insanın niteliğini karakterize eden kültürdür. Modern zamanlarda yeni bir doğal hukuk kavramı geliştirilmiştir. Bu kavram hâlen insanın ve toplumun doğasına atıf yapmakta olmasına rağmen önceki kavramlardan muhtelif yönlerden farklıydı¹³. Bununla birlikte, insan haklarının evrenselliğinde bir fikir birliğine varmak zordur, çünkü insan hakları pek çok faktöre dayanmaktadır. İnsan haklarının kökleri, Eski Yunan felsefesinde de vardır. İnsan haklarının temeli insanoğlunun doğasında ve onu karakterize eden insan haysiyetinde bulunur¹⁴. Doğal hukuk teorisi, geçmişte diğer isimler altında bilinen belli emirler arasında var olan ilişkilere atıfta bulunan yeni bir düşüncedir. Doğal hak savunucuları birçok farklı biçime müdahale edebilir. Doğal hukuk modern politik teoride ve uluslararası hukukta önemli bir yer tutar¹⁵.

2. İnsan Haklarının Evrensel Niteliği

İnsan haklarının evrenselliği ilkesi, uluslararası insan hakları hukukunun temel taşıdır. Bununla birlikte, 1993 Viyana İnsan Hakları Dünyası Konferansı, devletlerin siyasi, ekonomik veya kültürel sistemden bağımsız olarak tüm insan haklarını ve temel özgürlükleri geliştirme ve koruma görevinde olduklarını belirtmiştir. Bu, insan haklarının evrenselliğini doğrulamaktadır; çünkü tüm devletler mutlaka evrensel olan hakları korumaya çağrılmaktadırlar¹⁶. Bir temel insan hakkının korunması, başka

¹¹ Clements N. Nathan; The changing face of religion and human rights, Martinus Nijhoff Publishers, Boston 2009, s.29.

¹² Herbert L.A.Hart (1907-1992), **Existe-t-il des droits naturels** (1955 : texte publié pour la première fois en anglais dans la Philosophie Review, 64/2,1955, s.175-191), traduit de l'anglais par Charles Gérard, Klesis-Revue philosophique-2011 :21-Philosophie analytique du droit, s.239-254 ; www.google.com.tr/url?sa...www.revue-klesis.org/pdf/klesis-Philosophie-analytique-du-droit-10-Hart, Erişim Tarihi :15.11.2017.

¹³ Kütükçü, s.530

¹⁴ ABC des droits de l'homme, United Nations Department of Public Information, Edition: Departement Fédéral des Affaires Etrangères (DFAE) 3003 Berne, Berne 2016 : 2ème édition révisée, ABC-Menschenrechte_fr.pdf, www.dfae.admin.ch/publications, s.5. Erişim tarihi :08.05.2016.

¹⁵ Doğan Kütükçü; Batı Hukuku Geleneğinin Oluşumu, Seçkin, Ankara 2017, s.529-530.

¹⁶ Gregoris Pecs Barba Martinez; **Théorie générale des droits fondamentaux**, LGDJ, Paris 2004, s.271.

herhangi bir hakkın korunmasına göre ayrıcalıklıdır. Bu insan haklarından bazıları hiçbir şekilde önemlerinden dolayı kısıtlanamaz. Diğer bazı haklar ise ancak belirli koşullar çerçevesinde ve ölçülü olmak kaydıyla sınırlanabilir¹⁷.

İnsan haklarının evrensel olduğu ifadesi, bu hakların herhangi bir ayırım yapılmaksızın herkes için geçerli olduğu anlamına gelmektedir¹⁸. Bu haklar ilk önce tüm insanlığa ortak olan bir geçmişi miras almıştır¹⁹. 1965 yılında unutulmaz Oxford yuvarlak masa'da, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin felsefesi ve içeriği çeşitli gelenekler karşısında üstün gelmiştir²⁰. O dönemde birçok kültür geleneği olması bunun insanlara tatbik edilecek olması anlamında insan hakları evrensel beyannamesinin daha genel adı gibi evrensel bir söylemle kaleme alınması anlamlıdır.

Gregoris Pecs Barba Martinez'e göre, insan hakları evrenselliğinin kavramı, hakların temelini oluşturan üç farklı şey üzerine odaklanmaktadır: İlk olarak, evrensellik, tüm insanların hiçbir ayırım yapılmaksızın eşit haklara sahip olmasıdır. Yazar'a göre "Bu haklar, tüm insanlarla ilişkilendirildiği gerçeği ile uyumlu olarak rasyonel ve soyuttur ve dayandığı ahlak ölçütleri nedeniyle genel geçerlilik iddiası taşımaktadır"²¹. Sonra, zaman açısından insan haklarının evrenselliği, toplumundaki insanlara bağlıdır²². Bu da demek oluyor ki, insan hakları tarihsel faktörlere hiçbir şekilde bağlı değildir. Nihayetinde, alan açısından, insan hakları mutlaka istisnasız olarak tüm siyasi toplumları ilgilendirmektedir²³. Toplumun siyasal otoritesi

¹⁷ İoanna Kuçuradi; Hukuk felsefesini yeniden düşünmek: hukuk teorileri, insan hakları ve anayasalar, T.C. Maltepe üniversitesi yayınları n°43(2011/2), İstanbul 2011, s.67.

¹⁸ Centre pour l'éducation et la sensibilisation à la Coopération Internationale, Découverte de la Coopération internationale dossier n° 3, Droits de l'homme, s.8. Erişim tarihi : 21.07.2016.

¹⁹ Karel Vasak(Rédacteur général), **Les dimensions internationales des droits de l'homme**, Manuel destiné à l'enseignement des droits de l'homme dans les Universités, Snoeck-Ducaju et Fils, Gand (Belgique), ISBN 92-3-201477-7-UNESCO 1978, s.VII. data.bnf.fr/119277/karel_vasak. Erişim tarihi: 03.05.2017.

²⁰ Karel Vasak(Rédacteur général), **Les dimensions internationales des droits de l'homme**, Manuel destiné à l'enseignement des droits de l'homme dans les Universités, Snoeck-Ducaju et Fils, Gand (Belgique), ISBN 92-3-201477-7-UNESCO 1978, s.VII. data.bnf.fr/119277/karel_vasak. Erişim tarihi: 03.05.2017.

²¹ Gregoris Pecs Barba Martinez; **Théorie générale des droits fondamentaux**, LGDJ, Paris 2004, s.271.

²² Carey, Gibney ve Poe; s. 49.

²³ Mohamed Hedi Sehili; Université Montpellier 1, **la question d'universalité des droits de l'homme dans les manuels relatifs aux droits et libertés: droits de l'homme et libertés fondamentales**. www.memoireonline.com › Droit et Sciences Politiques. Erişim Tarihi: 24.10.2017.

aracılığıyla toplumsal düzende onlar için bir yer yarattığı zamana kadar var olmayan birçok insan hakları vardır²⁴.

Profesör Martinez, insan haklarının evrenselliğinin evrenselliğin anlamına, yani rasyonel anlamda evrenselliğe işaret ettiğini savunmaktadır²⁵. Profesör Martinez tarafından teyit edilenin aksine, insan hakları açıkçası hiçbir şekilde, gerçek anlamda evrensel olamaz. Kuşkusuz, bu haklar ayırım yapmaksızın ele alınmış, ancak Patrick Wachsmann'a göre "İnsan hakları bir evrenselcidir (hepsi ayırım yapılmaksızın tüm insanlara hitap edilir), ama evrensel haklar değildir" ²⁶. Hobbess'un pozitif kanun görüşüne göre, insan haklarının yukarıdan aşağı tamamının mutlak olarak indirilmesi yerine, bir toplum tarafından kendi ihtiyaçlarına göre verilebilir, alınabilir ve değiştirilebilir. Önceki görüşlerden en önemli fark, bu hakların devletler tarafından verilip alınabilmesi, evrensel olmalarıdır²⁷.

B. İnsan Hakları İlkeleri

İnsan haklarına ilişkin temel ilkeler, vazgeçilmez, birbirine bağlı, bölünmez, eşit²⁸, ayrımcı olmayan²⁹ ilkeleridir.

İnsan haklarının temel özelliklerinden bazıları şunlardır:

İnsan hakları, insan onuruna ve herkesin değerine saygı duymalıdır. İnsan hakları, çok özel durumlarda bazı kısıtlamalar getirilse bile kimsenin onlardan mahrum edilemeyeceği şekilde vazgeçilmezdir. Örneğin, bir kişi bir mahkeme tarafından suçtan mahkûm edilirse, özgürlük hakkı belirli sınırlamalara tabi olabilir. İnsan hakları bölünmez, birleşmiş ve birbirine bağlıdır; çünkü eğer bazı haklara saygı göstermezsek, diğer haklara da saygı göstermemiz yeterli değildir. Pratikte bir hak ihlali genellikle diğer haklara saygıyı da etkileyecektir. Bu nedenle, tüm insanları insan haklarının eşit

²⁴ Terrence E. Paupp; Redifining human rights in the struggle for peace and development, Cambridge, New York 2014, s.115.

²⁵ Martinez, s.271.

²⁶ Patrick Wachsmann; Les droits de l'homme, **Dalloz**, Coll "Connaissance du droit", 4e édition, France 2002, s.45.

²⁷ Clemens N.Nathan; The changing face of religious and human rights, Martinus Nijhoff Publishers, Boston 2009, s.27.

²⁸ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1.madde; 7.madde; 26.madde 2.fikrasında.

²⁹ İnsan Hakları Evrenel Beyannamesi, 2.madde; 7.madde 2. Fikrasında; 23.madde 2.fikrasında.

olduğuna ve her insanın haysiyetine ve değerine saygı gösterilmesi için eşit derecede önemli olduğuna ikna etmek gereklidir³⁰.

İnsan hakları bölünmez, birbirine bağlı ve birbiriyle ilişkilidir. Bu ilkeye uygun olarak, tüm insan hakları birbirleriyle ilişkili ve insan kişiliğinin yararına ve kişinin refahının tam olarak gelişmesi için eşit derecede önemlidir. İnsan hakları, uyruklarına, ikâmetlerine, cinsiyetlerine, etnik kökenlerine veya milli kökenlerine, renklerine, dinlerine, dillerine veya herhangi bir diğer duruma bakılmaksızın, tüm insanların vazgeçilmez hakkıdır. Herkes eşit, ayrım gözetilmeksizin evrensel insan haklarına sahiptir. Bu hakların hepsi birbiriyle ilişkili, birbirine bağlı ve birbirinden ayrılamaz haklardır. Uluslararası insan hakları hukuku, hükümetlerin bazı bireylerin veya grupların haklarını ve temel özgürlüklerini geliştirmek ve korumak için belirli işlemleri yapmakla yükümlü olduğunu öngörür³¹.

1. İnsan Haklarının Devredilemezliği

İnsan hakları doğasında, insan olduğundan dolayı varolan bir haktır. Bununla birlikte, niteliğinden dolayı veya toplumdaki konumu nedeniyle bir kişinin devredilemez hakları vardır³². Örneğin, vatandaşların vazgeçilmez siyasi hakları vardır. İnsan hakları vazgeçilemez, yani temel niteliktedir. Bunlar, bir toplumun yasalarından ve geleneklerinden bağımsız olan haklardır. İnsan hakları, devredilemez ve bu haklar çok özel bir prosedüre uygun olarak kısıtlanabilir³³. Örneğin özgürlük hakkı belirli koşullar altında, özellikle de bir mahkeme, kişinin varsayılan suçunu kabul ederse, sınırlanabilir³⁴.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, ihtiyaç duyulan ve korkusuz bir hayatın temelini oluşturan ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve medeni hakları herkese garanti etmektedir. Bunlar, herhangi bir olası faktör gözetilmeksizin, herkese, her

³⁰ Nations Unies Droits de l'Homme, Haut Commissariat. www.ohchr.org/OHCHR/Français. Erişim tarihi: 14.12.2016

³¹ Nations Unies droits de l'homme, Haut Commissariat. www.ohchr.org/OHCHR/Français. Erişim Tarihi: 14/02/2016.

³² Ecris par les experts Ooreka, **Droit inaliénable: définition et caractéristiques**-Ooreka. <https://justice.ooreka.fr/> : Erişim Tarihi :22.11.2017.

³³ Bertrand Mathieu, RFDA 1994, s.5; www.Cours-de-droit.net/droit-à-la-vie-a,...dans **Droit des libertés fondamentales**, Erişim Tarihi:19/10/2016.

³⁴ Nations Unies Droits de l'Homme, Haut Commissariat. www.ohchr.org/OHCHR/Français. Erişim tarihi: 14.12.2016

zaman ve her yerde devredilemez haklardır³⁵. Vazgeçilmez haklar, hak sahibinin ölümüyle sonlanır. Bu nedenle, tanınan hak bir kişi bu devredilemez haklardan dilediği zaman vazgeçemez³⁶. Örnek olarak, bir kişi başka bir kişinin yararı için özgürlüğünden vazgeçmez (kölelik durumu gibi), çünkü özgürlük vazgeçilmez bir haktır.

2. İnsan Haklarının Birbirine Bağlı ve Bölünmez Oluşu

Temel insan hakları değerleri aslında toplumsaldır. Dolayısıyla, insan haklarının dönüştürülmesi, tarafın gücünün, insan haklarının gerçek anlamda kullanılmasını güvence altına almak için kullanılması gerektiğini kabul etmeyi gerektirir. Bu da, ister sivil, ister politik, ister sosyoekonomik olsun, her türden insan haklarının, ancak devlet üzerinde bir dizi görev üstlendikleri takdirde, tam olarak yararlanabilecekleri anlamına gelir³⁷. İnsan hakları medeni veya siyasi ne anlamda olurlarsa olsun, bölünmez ve birbirinden ayrılamaz. Her hak diğerlerine bağlı olduğundan bunlardan birinin ihlali diğer hakların uygulanmasını etkileyecektir. Örneğin yaşam hakkı, kanun önünde eşitlik, ifade özgürlüğü, çalışma hakkı, sosyal güvenlik ve eğitim hakkı gibi haklar, hepsi bölünmez, birbiriyle ilişkili ve birbirine bağlı haklardır³⁸. Ayrıca, bu haklardan birinin iyileştirilmesinin diğerlerinin ilerlemesini kolaylaştırdığı, diğer yandan bir hakkın yoksun bırakılmasının diğerleri üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğuna işaret edilmektedir³⁹.

Yaşam hakkı, beslenme hakkı bir yaşam standardına yeterliliğe saygıyı gerektirir. Bir kamu görevine seçilme hakkı, temel eğitim sistemine girişi gerektirir. İfade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme hakkı garanti edilmedikçe kimse kendi ekonomik ve sosyal haklarını savunamaz. Dolayısıyla, medeni, siyasi ve ekonomik,

³⁵ Zeid Ra'ad Al Hussein, Le Haut Commissaire des Nations Unies aux droits de l'homme, **Déclaration Universelle des Droits de l'homme, Nations Unies 2015, Introduction**, s.vii-viii, www.un.org/pdf/udhr_booklet_fr_web.pdf; Erişim tarihi: 22.11.2017.

³⁶ Ecris par les experts Ooreka, **Droit inaliénable: définition et caractéristiques**-Ooreka. <https://justice.ooreka.fr/>; Erişim Tarihi :22.11.2017.

³⁷ Terrence E. Paupp; Redefining human rights in the struggle for peace and development, Cambridge, New York 2014, s.109.

³⁸ HCDH | Que sont les droits de l'homme, www.ohchr.org/FR/Issues/Pages/WhatAreHumanRights.aspx, Erişim Tarihi: 22.11.2017.

³⁹ Mathieu, s.5.

sosyal ve kültürel haklar, her kişinin haysiyetine ve bütünlüğüne tamamlayıcı ve eşit derecede önemlidir⁴⁰.

Bütün insan hakları evrenseldir, ayrılmaz, birbirine bağlı ve birbiriyle ilişkilidir. Uluslararası toplum, insan haklarını aynı temel ve aynı önemi haiz, adil ve dengeli bir şekilde küresel olarak ele almalıdır. Ulusal ve bölgesel özelliklerin tarihsel, kültürel ve dini çeşitliliğin önemi akılda tutulmakla birlikte, siyasi, ekonomik ve kültürel sistemden bağımsız olarak tüm insan haklarını ve temel özgürlükleri geliştirmek ve korumak devletlerin görevidir⁴¹. Bu ilke Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı paragraf 5'te 1993'te Viyana'da İnsan Hakları Konferansı vesilesiyle uluslararası toplum tarafından da kabul edilmiştir.

3. İnsan Haklarının Eşitlikçi Oluşu ve Ayrımcı Olmamaya Dayanması

Ayrımcılık yasağı uluslararası insan hakları hukukunda evrensel bir ilkedir. Bu ilkenin gerekliliği günümüzde pratikte uygulanmamaktadır. Bu ilke başlıca insan hakları antlaşmalarında bulunur. En önemli uluslararası sözleşmelerden bir tanesi olan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” bu ilkeye güzel bir örnektir.

Bu ilke, bu hakkın herkes için herhangi bir ayırım yapılmadan uygulanması anlamında evrensel bir ilkedir ve aynı zamanda, terimin gerçek anlamıyla olası herhangi bir ayrımcılığı dışlar.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. maddesinin şartlarına göre, "Bütün insanlar özgürce, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğar". Bu ilkeye daima bu madde ile açıklanan eşitlik ilkesi eşlik eder.

Belirli gruplara karşı ayrımcılık en kötü insan hakları ihlallerinden bazılarına yol açmıştır. Bu nedenle, uluslararası ve bölgesel insan hakları belgelerinde açıkça

⁴⁰ Droits de l'homme, Guide à l'usage des parlementaires, Union interparlementaire et Haut Commissariat des Nations aux Droits de l'Homme, 2005, ISBN 92-9142-267-3, s.4, droits de l'homme-inter-Parliamentary Union. archive.ipu.org >hr_guide_fr. Erişim tarihi : 03.05.2017.

⁴¹ Droits de l'homme, Guide à l'usage des parlementaires, Union interparlementaire et Haut Commissariat des Nations aux Droits de l'Homme, 2005, ISBN 92-9142-267-3, s.4, droits de l'homme-inter-Parliamentary Union, s.5. archive.ipu.org >hr_guide_fr. Erişim tarihi : 03.05.2017.

ifade edilen eşitlik hakkı ve ayrımcılık yapılmama ilkesi, insan haklarının merkezinde yer almaktadır.

Eşitlik hakkı, devletlerin cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi görüş veya herhangi bir başka tür ayrımcılık yapılmaksızın, servet, doğum, yaş, geçerlilik, cinsel yönelim veya herhangi bir diğer sosyal veya başka durumlarla ilgili olarak, ulusal, etnik veya sosyal köken, ulusal bir azınlık ile ilişkiler bakımından insan haklarına saygı göstermelerini gerektirir⁴².

Devletlerin ve devlet dışı aktörlerin belirli grupları kendi insan haklarının tamamından veya bir kısmından tamamen istifade etmelerinden mahrum etmek için uygulanan ayrımcılık ölçütleri en çok yukarıda sayılan bu gerekçelere dayanmaktadır.

C. Her Ne Pahasına Olursa Olsun Koruması Gereken Anahtar Değerler

Okuyucunun herkese ait en önemli insan haklarını tanıması için medeni ve siyasi haklar alanında bazı insan haklarını çok kısa bir şekilde açıklamayı düşünüyoruz.

1.Yaşam Hakkı

Yaşam hakkı, kutsal ve ilahi bir haktır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kısa zamanda yaşam hakkının kutsal bir hak olduğu kabul edilmiştir. İHEB' nin 3. maddesine göre "*Herkes, yaşam (hakkına ve), kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir*"⁴³. Bununla birlikte, önemi nedeniyle bu hak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hemen hemen tüm mevcut ulusal Anayasalarda ilan edilmiştir. Bu hak, hayatın anne karnından ölüme kadar olan süreci içeren haktır ve Mattei raporunda vurgulanmaktadır⁴⁴. BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesinin 1.fıkrasında "*Her İnsan, doğumla kazandığı yaşam hakkına sahiptir. Bu*

⁴² Droits de l'homme, Guide à l'usage des parlementaires, Union interparlementaire et Haut Commissariat des Nations aux Droits de l'Homme, 2005, ISBN 92-9142-267-3, s.4, droits de l'homme-inter-Parliamentary Union, s.5. [archive.ipu.org >hr_guide_fr](http://archive.ipu.org/hr_guide_fr). Erişim tarihi : 03.05.2017.

⁴³ Mehmet Semih Gemalmaz; Ulusalüstü insan hakları hukukunun genel teorisine giriş, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş, 8. Baskı, Legal, İstanbul 2012, s.111.

⁴⁴ Mathieu, s.5.

hak, yasa ile korunacaktır. Hiç kimse yaşamından keyfi olarak yoksun bırakılmayacaktır” ifadesi yer almaktadır.

Yaşam hakkı, insan haklarının en temelidir ve savaş zamanlarında veya acil bir durumda bile herhangi bir istisnaya uğramaz. Bununla birlikte, işkence veya köleliğin yasaklanmasından farklı olarak, yaşam hakkı mutlak bir hak değildir. Savaşan bir kişinin ölümü, uluslararası insancıl hukuk anlamında yasal bir savaş hareketinden kaynaklanırsa, yaşam hakkı ihlali teşkil etmez.

Benzer şekilde, hayatın polis veya diğer güvenlik güçleri tarafından yoksun bırakılması, yasal amaçları için kesinlikle gerekli kuvvet kullanımından kaynaklanıyorsa, yaşam hakkının ihlali olarak görülmeyebilir; kendini savunma, üçüncü bir kişinin savunması, kanuni bir tutuklama, yasal olarak gözetiminde tutulmuş bir kişinin kaçmasına veya ayaklanmayı bastırma bu durumlardandır⁴⁵.

Tüm diğer insan hakları gibi, yaşam hakkı devlet ajanları tarafından keyfi müdahalelere karşı bireyleri korumakla kalmayıp, aynı zamanda devletlerin, keyfi infazlar, yasadışı infaz birimi, suç örgütleri ya da diğer şahıslar tarafından işlenmiş olabileceği şiddet, zorla kaçırımlar ve diğer eylemlere karşı bireyleri korumak için pozitif tedbirler almasını zorunlu kılmaktadır⁴⁶.

2.İşkenceye ya da İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele ya da Zalimane Cezaya Maruz Kalmama Hakkı

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 5. maddesinde:

*“Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz”*⁴⁷. ifadesi belirtilmektedir

BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Hakları Sözleşmesi'nin 7. maddesinde ise şöyle bir hüküm vardır: *“Hiç kimse işkenceye ya da zalimane, insanlıkdışı yahut aşağılayıcı muamele ya da cezaya tabi tutulmayacaktır/ (maruz bırakılmayacaktır).*

⁴⁵ Droits de l'homme, Guide à l'usage des parlementaires, Union interparlementaire et Haut Commissariat des Nations aux Droits de l'Homme, 2005, ISBN 92-9142-267-3, s.4, droits de l'homme-inter-Parliamentary Union, s.83. archive.ipu.org >hr_guide_fr. Erişim tarihi : 03.05.2017.

⁴⁶ Droits de l'homme, Guide à l'usage des parlementaires, Union interparlementaire et Haut Commissariat des Nations aux Droits de l'Homme, 2005, ISBN 92-9142-267-3, s.84, droits de l'homme-inter-Parliamentary Union, archive.ipu.org >hr_guide_fr. Erişim tarihi : 03.05.2017.

⁴⁷ Gemalmaz;, s. 156.

Özellikle, hiç kimse kendi özgür (serbest) rızası bulunmaksızın tıbbi ya da bilimsel deneye tabi tutulmayacaktır.”

İşkence, insan haklarının en ciddi ihlallerinden biridir çünkü insan onuruna doğrudan saldırı oluşturmaktadır. İşkencenin yasaklanması, fiziksel ve zihinsel kötüye kullanım yasağı yani kişinin bütünlüğü ve haysiyeti hakkı, koşullar ne olursa olsun, herhangi bir istisnaya uğramayan kesin (mutlak) bir haktır. İşkenceye her ne şartlarda olursa olsun izin verilmez⁴⁸. Hükümetler, savaşta ve acil bir durumda dahi olsa, kişinin bütünlüğüne ve haysiyetine karışmamalı ve bu konuda taviz vermemelidir.

Örneğin, hiç kimse, bir şüphelinin sivillere ölümle sonuçlanabilecek devlet aleyhine yaklaşan saldırılar hakkında bilgi sahibi olduğuna inanmak için iyi bir sebebe sahip olsa bile şüpheliye karşı işkence yasağını ihlal eden sorgulama yöntemlerini kullanma hakkına sahip değildir.

Kişiyi kötü muamele durumunda tutmak, hukuka aykırı dinlemek, onu tehdit etmek, şiddetle sallamak, şiddete, soğuğa maruz bırakarak kötü muameleye başvurmak mümkün değildir. İşkence kesinlikle yasaktır. İstisnalar kabul edildiği sürece işkence kullanımı hız kazanır⁴⁹. İşkence yasağı mutlak olarak garanti altına alınmalıdır⁵⁰. Bu nedenle, devletlerin, bireylerin işkenceye maruz kalmalarına engel olan haklardan vazgeçmeleri yasaktır⁵¹. Tutuklanan kişilerin derhâl bir mahkemeye çıkma hakkı vardır. Devletlerin, işkence eylemlerini önlemek, ne için meydana geldiğini araştırmak, suçluyu kovuşturmak ve cezalandırmak gibi bir yükümlülüğü vardır. Devletler, mağdurlara tazminat sağlamalıdır. Burada tazminat terimi, hem tıbbi hem de psikolojik rehabilitasyona ve ahlaki ve maddi zararın telafisine işaret eden bir terimdir⁵².

⁴⁸ Droits de l'homme, Guide à l'usage des parlementaires, Union interparlementaire et Haut Commissariat des Nations aux Droits de l'Homme, 2005, ISBN 92-9142-267-3, s.92, droits de l'homme-inter-Parliamentary Union, archive.ipu.org >hr_guide_fr. Erişim tarihi : 03.05.2017.

⁴⁹ Droits de l'homme, Guide à l'usage des parlementaires, Union interparlementaire et Haut Commissariat des Nations aux Droits de l'Homme, 2005, ISBN 92-9142-267-3, s.94, droits de l'homme-inter-Parliamentary Union, archive.ipu.org >hr_guide_fr. Erişim tarihi : 03.05.2017.

⁵⁰ Laura Barnett; **La restitution extraordinaire: le droit international et l'interdiction de la torture**, PRB 07-48F, Division du droit et du gouvernement, révisé le 17 juillet 2008, CANADA, Bibliothèque du Parlement, s.6. bdp.parl.ca/content/lop/researchpublications/prb0748-f.htm. Erişim Tarihi: 21.06.2017.

⁵¹ BARNETT, s.8.

⁵² Droits de l'homme, Guide à l'usage des parlementaires, Union interparlementaire et Haut Commissariat des Nations aux Droits de l'Homme, 2005, ISBN 92-9142-267-3, s.4, droits de l'homme-inter-Parliamentary Union, s.95. archive.ipu.org >hr_guide_fr. Erişim tarihi : 03.05.2017.

Örneğin, tutuklu bir adamın, suçlu olduğuna karar verilmeden önce haysiyetine saygı gösterilmelidir. Tutukluya yetkili makamlar tarafından tecavüz, işkence ve benzeri eylemler yapılmaz.

Ayrıca, misilleme veya intikam durumunda herhangi bir şekilde, yetkili makamlar insan haklarına aykırı olan yöntemleri kullanamaz⁵³.

İşkence ve Diğer Cezalara veya Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Yapılan Sözleşme'nin birinci maddesine göre:

- (1) "... "işkence" terimi, bir kişi üzerinde kasıtlı biçimde uygulanan ve o kişiden ya da üçüncü bir kişiden bilgi edinmek yahut itiraf elde etmek; o kişinin gerçekleştirdiği yahut gerçekleştirdiğinden şüphelenilen eylemden ötürü onu cezalandırmak; yahut o kişiyi ya da başka kişileri korkutmak gibi amaçlarla bir kamu görevlisi tarafından bizzat yahut teşviki suretiyle yapılan ve gerek fiziksel gerekse manevi ağır acı ve ıstırap veren herhangi bir eylemdir. İşkence terimi, Mahpusların Islahı Hakkında Asgari Standart Kurallara uyumlu kapsamdaki hukuka uygun yaptırımların sadece uygulanmasından doğan ya da bu yaptırımların kendisinde var olan yahut arızı biçimde oluşan acı ve ıstırapı içermez.
- (2) İşkence, zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın ağırlaştırılmış ve kasıtlı işlenen bir şeklini oluşturur."⁵⁴

3. Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı

Özgürlük hakkı, bir kimseye sınırlama olmaksızın, başkalarının haklarına ve sınırlarına saygı duyarken, belirli sayıda ayrıcalığa sahip olma hakkı veren bir haktır. Nitekim, BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesinde yer alan kişinin özgürlüğünün garantisi, yukarıda tanımlanan anlamda özgürlük olarak

⁵³ Laura Barnett; **La restitution extraordinaire: le droit international et l'interdiction de la torture**, PRB 07-48F, Division du droit et du gouvernement, révisé le 17 juillet 2008, CANADA, Bibliothèque du Parlement, s.5. bdp.parl.ca/content/lop/researchpublications/prb0748-f.htm. Erişim Tarihi: 21.06.2017.

⁵⁴ Mehmet Semih Gemalmaz; **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri**, II. Cilt Uluslararası sistemler, Legal, İstanbul 2011, s.807-809.

değil, zoraki tutuklamalara ve özgürlüğünden yoksun bırakılabilecek diğer biçimlerden korunma hakkı olarak anlaşılmalıdır⁵⁵.

Kişinin güvenliği konusu, fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkı olarak tanımlanır. Bu hak, bireyleri fiziksel ya da psikolojik şiddetten korumaktan, kişinin özgürlüğünden başka bir amaca sahip değildir⁵⁶. Kişisel özgürlüğün keyfi veya yasadışı tutuklanmaya ve tutuklamaya karşı korunması amaçlanmaktadır. Bu temel garanti, cezai suçlamalar ya da güç kontrolü nedeniyle gözaltında tutulan ya da akıl hastalığı ya da serserilik nedeniyle gözaltına alınan herhangi bir kişi için geçerlidir.

Seyahat özgürlüğü ile ilgili diğer kısıtlamalar, örneğin bir adaya sürgün edilme ya da ülkeyi terk etmek, sokağa çıkma yasağı, bir ülkeden sınır dışı edilme ya da ayrılma yasağı gibi durumlar, bu tür seyahat özgürlüğü ve ikamet özgürlüğü gibi diğer hakları ihlal etmelerine rağmen kişinin özgürlüğünün ihlali anlamına gelmez⁵⁷.

4. Köle Olmama, Esaret Altında Tutulmama ve Zorla Çalıştırılmama Hakkı

Uzun yıllar önce başlayan bu kölelik uygulaması, mevcut yüzyılda da sürmemelidir. Bu, insanları nesne olarak gören bir uygulamadır, bu yüzden insanların satışını bu anlayış onaylar.

Kölelik ve zorla çalıştırma ile ilgili yurtiçi ve uluslararası yasalar çerçevesinde insan, hukuk dışı olacak şekilde hapsedilemez ya da zorla çalışmaya tabi tutulamaz⁵⁸.

25 Eylül 1926'da Cenevre'de imzalanan Kölelik Sözleşmesi, köleliği " mülkiyet hakkının niteliklerinin bazılarının uygulandığı bireyin durumu" olarak tanımlıyor⁵⁹. Örnek olarak⁶⁰, AIHM, günde 15 saat çalışmış bir kişiye birkaç gün izin verilmemesini ve ücret ödenmemesini ihlal sayar. Kişiye yaşatılan bu durumlar kölelik, zorla

⁵⁵ Maria Schultheiss, "Le droit à la liberté et à la sécurité de personne inscrit à l'article 9 du Pacte International de l'ONU relatif aux droits civils et politiques", Newsletter CSDH(Centre Suisse de Compétence pour les droits humains No 22 du 24 mars 2015 Domaine thématique Police et justice, s.1. www.google.com. Erişim tarihi: 18.10.2017.

⁵⁶ Schultheiss, s.1.

⁵⁷ Droits de l'homme, Guide à l'usage des parlementaires, Union interparlementaire et Haut Commissariat des Nations aux Droits de l'Homme, 2005, ISBN 92-9142-267-3, s.97, droits de l'homme-inter-Parliamentary Union, [archive.ipu.org >hr_guide_fr](http://archive.ipu.org/hr_guide_fr). Erişim tarihi : 03.05.2017.

⁵⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 4.madde.

⁵⁹ 25 Ekim 1926'da Cenevre'de imzalanan Kölelik Sözleşmesi, 1.madde 1. Fıkrası.

⁶⁰ L'arrêt de la Cour Européenne des Droits de l'Homme dans l'affaire Siliadin c. France, n°73316/01, Strasbourg 3/05/ 2005. www.lemonde.fr/europe/article/2005/07/26. Erişim Tarihi: 12.09.2017

çalıştırma ve zorunlu çalıştırma yasağı kapsamındadır⁶¹. Kişi ne zaman satılıp alınabilecek bir nesne alındığında, zorunlu çalışma tutulduğunda, bu durumlarda kişi köle olduğu sayılabilir⁶².

Kölelik kavramı, “özellikle ciddi özgürlük inkârını” kapsar⁶³. Bununla birlikte “başkalarına bazı hizmetlerin verilmesi (...) “serf” in bir başkasının mülkünde yaşama zorunluluğu ve durumunun değiştirilememesi konusundaki yükümlülüğü ek olarak” kapsar⁶⁴. Kölelik ile mecburi veya zorunlu emek arasında bir ayrım yapmak önemlidir.

Bu ayrım, kurbanların hissettiği duygu olan temel bir unsurdan kaynaklanmaktadır. Bu durum, koşullarının değişmez olduğu ve bu durumun hiçbir zaman düzelmeyeceği yönündedir.⁶⁵.

Zorla çalıştırma ne olabilir?

Van der Mussele / Belçika davasında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün zorla veya zorunlu çalıştırmayla ilgili 29 No'lu Sözleşmesi'nden esinlenmiştir. Söz konusu Sözleşme'nin amaçları doğrultusunda "zorla veya zorunlu emek" ifadesi, "herhangi bir ceza tehdidi altında olan ve söz konusu kişinin gönüllü olarak teklif vermediği herhangi bir iş veya hizmet" anlamına gelir⁶⁶.

5. İnsanların İnsanca Muamele Görme Hakkı

Gözültüne alınması, bireyin bir nesne haline gelene kadar tüm haklarından yoksun olduğu anlamına gelmez. Tabii ki, birey gözültü sırasında, seyahat etme

⁶¹ Guide sur l'article 4 de la Convention Européenne des droits de l'homme, interdiction de l'esclavage et du travail forcé, 2ème édition-2014, s.7, § 13. Erişim Tarihi : 12.09.2017.

⁶² De l'Antiquité à nos jours: L'esclavage, une réalité qui dure. www.herodote.net/De_l_Antiquite_a_nos_jours-synthese-16.php. Erişim Tarihi: 17.12.2017. Guide sur l'article 4 de la Convention Européenne des droits de l'homme, interdiction de l'esclavage et du travail force, 2ème édition-2014, s.9. Erişim Tarihi : 12.09.2017.

⁶³ Affaire Séguin c. France, §123. www.juricaf.org/arret/CONSEILDELEUROPE. Erişim tarihi: 18.11.2017.

⁶⁴ Affaire Seguin c. France, §123. www.juricaf.org/arret/CONSEILDELEUROPE. Erişim tarihi: 18.11.2017.

⁶⁵ Guide sur l'article 4 de la Convention Européenne des droits de l'homme, interdiction de l'esclavage et du travail force, 2ème édition-2014, s.17. www.juricaf.org/arret/CONSEILDELEUROPE. Erişim Tarihi : 12.09.2017.

⁶⁶ Affaire Van der Mussele c. Belgique, 23 novembre 1983, 8919/80, §3. www.juricaf.org/arret/CONSEILDELEUROPE. Erişim tarihi: 13.04.2017.

özgürlüğü vb. gibi bazı temel haklarından yoksundur. Bunun dışında birey nerede olursa olsun belli haklardan yararlanmalıdır, dolayısıyla insancıl tedavi edilmelidir.

İnsan varoluşunu temsil ettiği için bazı hak ve özgürlüklerin temel önemi, iktidarın keyfi olmasına rağmen, onları geri çekemeyeceği anlamına gelir. Sadece insan olma gerçeği ile bu haklar ve özgürlükler doğal hale gelir ve herkesin saygınlığına ve değerine saygıya dayanmaktadır. Bu haklar ve özgürlükler bir insana verilen bir hediyedir ve ayrıcalıklardır. Bir liderin veya bir hükümetin takdirine bırakılmamalıdır⁶⁷. Dolayısıyla, bu haklar, yasanın basit bir şekilde ihlal edilmesi durumunda bile korunacaktır. Bir kimsenin suç işlemiş olduğu veya yasayı ihlal ettiği gerekçesiyle bu hak ve özgürlükleri reddetmek ya da bunlara karşı çıkmak bir mazeret değildir⁶⁸.

6. Seyahat Özgürlüğü

Bireyin özgür olduğunu en büyük işaretlerinden biri bu özgürlüktür. Yani, birey ne zaman, nerede ve nasıl isterse seyahat özgürlüğünü kullanabilir. Ancak, her zaman yasal olarak tam bir hareket ve konuşma özgürlüğü yoktur; belirli bir mevzuat tarafından belirli koşullar altında gerçekleştiği anlamına gelen kuralları vardır.

Örneğin, Avrupa'da hâlâ sınırlar olmasına rağmen, bir Avrupa vatandaşı, Schengen bölgesinin herhangi bir ülkesinde gezip dolaşma özgürlüğüne sahiptir⁶⁹.

Sözü geçen seyahat özgürlüğünde zorluk, insanın güvenliği ve hatta yaşamı için önemli bir sorun oluşturuyor. İnsanlar, ülkelerin sınırlarını gizli bir şekilde aşıyor. Bu seyahat özgürlüğü, herkes için açık olsaydı zarar az olacaktı. Günümüzde seyahat özgürlüğü, aşırı kısıtlayıcı prosedürlerden, sınırların, duvarların ve çitlerin artan polis

⁶⁷ Les droits de l'homme et les prisons, Manuel de formation aux droits de l'homme à l'intention du personnel pénitentiaire, Nations Unies, New York et Genève, 2004, Série sur la formation professionnelle n°11, Haut Commissariat des Nations Unies aux droits de l'Homme, §5, s.4 www.ohchr.org/Documents/Publications/training11fr.pdf. Erişim Tarihi: 15.07.2017.

⁶⁸ Les droits de l'homme et les prisons, Manuel de formation aux droits de l'homme à l'intention du personnel pénitentiaire, Nations Unies, New York et Genève, 2004, Série sur la formation professionnelle n°11, Haut Commissariat des Nations Unies aux droits de l'Homme, §5., s.4. www.ohchr.org/Documents/Publications/training11fr.pdf. Erişim Tarihi: 15.07.2017.

⁶⁹ Philippe Delivet, **La libre circulation des personnes au sein de l'Union Européenne: Principe, enjeux et défis**, Fondation ROBERT SCHUMAN, Question d'Europe, n°312, 12 mai 2014, s.1. www.robert-schuman.eu/fr/questions-d-europe/0312-la-libre-circulation-des-personnes-au-sein-de-l-union-europeenne-enjeux-et-defis. Erişim Tarihi: 19.09.2017.

gözetiminden etkilenmesinden dolayı zorlaşmıştır⁷⁰. Ayrıca, eğer dünya bugün olduğu gibi olmuşsa, bunda bireylere serbest seyahat kolaylığının kuşkusuz bir unsur olduğunu belirtmek önemlidir çünkü zamanla "göçler birçok basamağın gelişmesinde belirleyici bir faktör olmuştur"⁷¹.

İnsanoğlunun gelişmesinin yanı sıra kendi başına dünyanın gelişimini kolaylaştırmak için şartların ömrü ne olursa olsun teşvik edilecek ve kolaylaştırılacak unsur olmaya devam edecektir. Bu özgürlük herkes için merak konusudur, kültürler arası temaları teşvik eder, açıklık ve hoşgörüyü dayanan topluluklara yol açar⁷².

7. Adil Yargılanma Hakkı

Bu hak, mevcut anayasaların neredeyse tamamında teorik olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, bu hak hâlâ pratikte zorluklarla karşı karşıyadır. Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi'nin 6. maddesi *"Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir."*

Ne ceza ne de hukuk davalarında, bu hak mutlak değildir. Adil yargılanma hakkı, zımnî sınırlamalara tabidir⁷³. Bu sınırlamalar mutlaka iki önemli ilkeye bağlıdır: Bir taraftan meşru bir amaca ulaşmak için tasarlanmışlardır ve öte yandan makul bir orantılılık ilişkisinin varlığı, aranan hedefe ve kullanılan yöntemlere girmektedir⁷⁴.

Bir mahkemeye erişim hakkı üzerindeki sınırlamalar parlamentonun dokunulmazlığına bağlı olabilir⁷⁵. Parlamentonun görevlerini yerine getirirken bağımsızlığının sağlanması için belirli güvencelerin olduğu açıktır.

⁷⁰ Antoine Pécoud, Paul Guchteneire; **Migrations sans frontières, essais sur la libre circulation des personnes**, Editions UNESCO, Nouvelle Imprimerie Laballery, Clamecy, France 2009, s.10.

⁷¹ Pécoud/ Guchteneire, s.10. Les atteintes à la liberté d'aller et venir-Doc du Juriste; www.doc-juriste.com/droit-public-et-international. Erişim Tarihi: 17.04.2017.

⁷² La liberté d'aller et venir-Droits des Jeunes;www.studiocrij.eu/droits_des_jeunes/index.php?post/La-liberte. Erişim Tarihi: 10.11.2016; Pécoud/ Guchteneire, s.10.

⁷³ Affaire Kart c. Turquie, [GC], 08 juillet 2008, 8917/05,§67. <https://juricaf.org/arret/conseildeurope-couroeuropeennedesdroitsdelhomme-20080708-891705>. Erişim Tarihi: 12.07.2017.

⁷⁴ Affaire Guerin c. France, 29 juillet 1998/94, §37. <https://juricaf.org/arret/conseildeurope-couroeuropeennedesdroitsdelhomme-19991214-3479197>. Erişim Tarihi: 12.07.2017.

⁷⁵ Pécoud /Guchteneire, s.12.

Ancak, meclis üyesi aleyhine, bazı cezaların zamanından vazgeçilmesi gerekecektir. Cezai kovuşturma söz konusu olduğunda, Meclis üyesi, üye olduğu Meclisin işleyişini etkilememesi için yargılanamaz. Bu, parlamento işlemlerinin sürekliliğini sağlamak içindir⁷⁶. Bununla birlikte, parlamantonun dokunulmazlığının bir mahkemeye erişim hakkını kısıtlamadığından emin olmak gereklidir. Dolayısıyla bir hak dava ile elde edilmiştir.

Öte yandan, söz konusu kişinin kendisi aleyhindeki cezai takibatlara karşı kendisini savunmak için kendi parlamenter dokunulmazlığını kaldırmak istemesi durumunda, Parlamantonun bütünlüğünün ve o üyenin kişisel menfaatinin korunmasının genel menfaati arasında doğru dengeyi gözetten bir orantılılık incelemesi yapılması gerekecektir.

8. Geçici Nitelikteki Ceza Yasalarının Yasaklanması

Bu çok önemli bir kavramdır. Zira daha hafif olan kanunlar sert olanlardan daha önceliklidir⁷⁷. Hafif bir ceza kanunun yürürlüğe girmesi durumunda, cezanın kovuşturması (takibatı) için veya cezanın kaldırılması veya ağırlaştırıcı bir durumun ortadan kaldırılması için yasal olarak yapılan ve çıkarılan kanun hemen yürürlüğe girer⁷⁸.

Bu yasa derhâl yürürlüğe girer, cezai yasal durumların tümüne, hatta önceki durumlara da uygulanır. Yeni yasa cezai yaptırımların hafifletilmesine karşılık gelirse geriye lehe kanun geçmişe yürürecektir⁷⁹. Uluslararası hukukta, lehe ceza yasalarının geriye yürümesi hususu BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi de teyit edilmektedir.

BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 15. maddesi "*Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir fiil veya ihmalden ötürü suçlu bulunamaz. Hiç kimseye işlendiği zaman verilebilecek cezadan*

⁷⁶ Affaire Kart c. Turquie, [GC], §.91. <https://juricaf.org/arret/conseildeurope-coureuropeennedesdroitsdelhomme-20080708-891705>. Erişim Tarihi: 12.07.2017.

⁷⁷ Cours de droit, Cours d'introduction au droit, www.cours-de-droit.net, Erişim tarihi 06/01/2016. Le principe de la rétroactivité des lois pénales plus...www.cairn.info/Revues/Revue/Numéro: Erişim Tarihi: 18.11.2017.

⁷⁸Le principe de non rétroactivité de la loi pénale .www.docs-en-stock.com/droit-public-et-prive/principe-non-retroactivite. Erişim Tarihi: 07.12.2016.

⁷⁹ Cours de droit, Cours d'introduction au droit. www.cours-de-droit.net. Erişim Tarihi 06/01/2016

*daha fazla bir ceza verilemez. Suçun işlenmesinden sonra, bir suça daha hafif bir ceza öngören bir yasa değişikliği yapıldığı takdirde, fail yapılan bu değişiklikten yararlanır.”*düzenlemesini içermektedir. Geçmişe etkili olmama ilkesi, insan haklarını doğuran insancıl felsefeye dayanır. Ceza hukuku ile insan hakları arasındaki ilişki, karşılıklı bağımlılık ve tamamlayıcılık ile karakterizedir. Bu nedenle, geçmişe etkili olmama ilkesinin, ceza hukuku üzerinde insan haklarının etkisinin sadece birer sonucu olduğu söylenebilir⁸⁰.

Bununla birlikte, bir önceki yasanın ciddiyetinin toplumda hiç yararı olmadığı düşünülürse, yeni bir yasanın daha hafif olması ve önceki davaların bu yeni yasayla yargılanması gerektiği açıktır⁸¹. Daha hafif veya daha az ağır yasalarının geçişme etkili olmama ilkesi insanlık felsefenin bir parçasıdır. Bu ilke, suçlunun, davranışsal tutarsızlığına rağmen olumlu yeni bir ceza hukuku nimetlerinden yararlanmasını sağlar⁸².

Daha hafif ya da daha az ağır yasalarının geriye yürürlüğü olarak getirilmesi ilkesi, bir suçu kaldıran yeni ceza hukukunun, nihayetinde yargılananlar değil, yürürlüğe girmeden önce suçlu olanlara fayda sağlayabileceğidir. Bu ilke, yasa koyucunun yumuşak bir arzusunu ortaya çıkarmaktadır. Yasa koyucu, bir suçlamayı bastıran ya da yumuşattığından önceki cümlelerin gerekli olmadığı kanaatindedir⁸³. Son olarak *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi* (1789) VIII (8). maddesi de “*Yasa açık ve zorunlu olarak gerekliliği belli cezaları koymalıdır ve bir kimse suçun işlenmesinden önce kabul ve ilan edilmiş olan ve usulüne göre uygulanan bir yasa gereğince cezalandırılabilir*”. düzenlemesini içermektedir.

⁸⁰ İbrahim Moumouni, “**Le Principe de la rétroactivité des lois pénales douces: une rupture de l’égalité devant la loi entre délinquants**”, s.5. <https://www.caim.info/revue-internationale-de-droit-penal-2012-1.htm>. Erişim Tarihi: 29.01.2017.

⁸¹ Cours de droit, Cours d’introduction au droit. www.cours-de-droit.net. Erişim Tarihi: 06/01/2016.

⁸² Moumouni, s.6. <https://www.caim.info/revue-internationale-de-droit-penal-2012-1.htm>. Le principe de rétroactivité de la loi pénale plus douce. www.docs-en-stock.com/droit-public-et-prive/principe-non-retroactivite. Erişim Tarihi: 07.12.2016.

⁸³ Moumouni, s.8. <https://www.caim.info/revue-internationale-de-droit-penal-2012-1.htm>. Erişim Tarihi: 29.01.2017.

9.Yasa Önünde Bir Kişi Olarak Tanınma Hakkı

Uluslararası Aile Planlaması Federasyonu'nun (UAPF) Cinsel Haklar Bildirgesi'nin(CHB) 5. maddesine göre, "*Herkesin yasa önünde tanınma ve cinsel özgürlük hakkı vardır. Herkes herhangi bir baskıya karşı korunma hakkına sahiptir. Cinsel kimliğinin hukuken tanınması için bir koşul olarak tıbbi bir prosedüre tabi tutulmayı ve cinsiyetini, cinsel kimliğini ya da cinsel tercihini engelleme ya da ortaya çıkarma yönündeki herhangi bir baskıya karşı korunma hakkına sahiptir* "

Gerçekten de, insanın herhangi bir önkoşul, ayrımcılık olmaksızın belirli bir toplumda tanınması hakkı vardır. Ayrıca, yasal kişiliğin tanınması kavramı, çok geniş bir kavram olduğu için, farklı kamu veya özel varlık atfedilebilir. Günümüzde, tüzel kişilik (hükmi şahıs) var olan tüm anayasalar tarafından iyi tanınan bir tüzel kişiliğe sahiptir.

10.Özel Hayata Saygı Hakkı

Bu hak, her bireyin içinde bulunduğu yaşamla ilgilidir. Bu hayat, kendisinin istediği şekilde olmalıdır. Bu yaşam, belirli bir ülkenin ilgili yasalarıyla sağlanmadığı sürece ilgili kişi dışındaki herhangi biri tarafından tanınmaz⁸⁴.

Bu hayat, kişinin yaşamını dilediği kadar sürdürebilmesi için yetkili makamlar tarafından her ne pahasına olursa olsun korunmalıdır. Bununla birlikte, bu haktan, bireyin başkalarının haklarını ihlal edebilecek kadar ileri gidebileceğini anlamamak değildir. Bu hak, başkasıyla iyi ilişkiler kurmak ve sürdürmek demektir⁸⁵. Özel hayata saygı hakkı, kişisel yaşam hakkını savunur, bu bir kişilik hakkıdır. Yani herkesin menfaatlerini sağlamaktadır. Herkesin özel hayatına saygı gösterilmelidir. Aksi takdirde, bu hakka saygının gösterilmemesi medeni veya cezai yaptırımlarla

⁸⁴ Diane Veilleux; "**Le droit à la vie privée-sa portée face à la surveillance de l'employeur**", Revue du Barreau/Tome 60/Printemps 2000, s.6.www.barreau.qc.ca/pdf/publications/revue/2000-tome-60-1-p1.pdf. Erişim Tarihi: 20.01.2017.

⁸⁵ Viviane François(Traduit de l'anglais par),« **La protection de la vie privée et les défis technologiques**», texte tiré de la conférence donnée en 1992 à l'institut européen d'administration publique, s.42 ; Kersten ROGGE, Secrétaire de la Deuxième chambre de la Commission européenne des droits de l'homme, Rev.trim.dr.h(1994). Erişim Tarihi: 12.04.2017.

cezalandırılabilir. Bu gizlilik hakkı Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nden kaynaklanmaktadır⁸⁶.

Bu Beyanname, tüm insanların temel haklarını savunur, onları özellikle yasal olarak eşit tutar ve aralarında karşılıklı saygı gerektirir. Bireyin belirli bir yakınlığı muhafaza etmesini ve tüm kişisel hayatını ifşa etmemesini sağlamayı amaçlıyor. Bir kişinin özel hayatına saygı gösterilmesi hakkı vazgeçilmez bir haktır⁸⁷.

Bununla birlikte, mahremiyet hakkının ihlali için iki faktör göz önünde bulundurulmalıdır: Bir yandan, mahremiyeti ihlal eden şey özel bir yaşam meselesidir; öte yandan, ilgili kişinin yetkilendirmesinin yokluğu aranır⁸⁸.

11. Düşünce, Bilinç, Vicdan ve Din Özgürlüğü

Genel olarak, bu özgürlükler insanın doğasında bulunan özgürlüklerdir. Bu yüzden korunmaları gerekir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 9. maddesi uyarınca:

“1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir”.

İnsanın tüm inançları bu madde ile korunmaktadır. Bu madde, aynı zamanda insanoğlunun inançlarını toplu olarak ya da bireysel olarak, kamusal ve özel olarak ifade etme hakkını da verir⁸⁹. Dolayısıyla bu özgürlük, çok önemli bir ilkedir, Din veya

⁸⁶ Pierre-Brice Lebrun; **“La vie privée”**, Empan 2015-4(n°100), s.168-172. DOI 10.3917/empa.100.0168-168.htm. www.cairn.info/revue-empan-2015-4-page-168.htm. Erişim Tarihi: 17.03.2017.

⁸⁷ Limite du droit au respect de la vie privée. <https://www.ladissertation.com/Politique-et-International/Organisations Internationales>. Erişim tarihi: 25.11.2017.

⁸⁸ Limite du droit au respect de la vie privée. <https://www.ladissertation.com/Politique-et-International/Organisations Internationales>. Erişim tarihi: 25.11.2017.

⁸⁹ Murdoch, Jim; **Liberté de pensée, de conscience et de religion, un guide sur la mise en oeuvre de l'article 9 de la convention européenne des Droits de l'Homme**, Précis sur les Droits de l'Homme, n°9, s.5. <https://rm.coe.int/168007ff63>. Erişim Tarihi: 05.08.2016.

inanca dayalı insanlar arasındaki ayrımcılık, insanlık onuruna aykırıdır ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin ilkelerinin reddedilmesine neden olur⁹⁰.

Toupie Sözlüğü'nün verdiği bilinç özgürlüğünün tanımını geri getirmek de önemlidir. Vicdan özgürlüğü, bireyin kendi değerlerini özgürce seçme ve varlığına rehberlik eden ilkeleri seçme ve halka açık olarak veya özel ona uyma ve eylemlerine uyma hakkıdır⁹¹. Buna inanç, din veya inanma özgürlüğü dâhildir⁹². Bu özgürlük doğadan gelse bile her şekilde korunmayı hak etmektedir. Dolayısıyla, tüm insan hakları ile ilgili sözleşmelerde, bu özgürlük daima vardır.

12.Basın ve İfade Özgürlüğü

İHEB 19'uncu maddesine göre *“Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar”*.

İfade özgürlüğü, bireylerin korunması özgürlüğü ve düşüncelerini serbestçe kendilerini ifade etmek, aynı zamanda protesto hakkı demektir. Nitekim, ifade özgürlüğünün gücü bu özgürlüğü bütün hakları temel alan siyasi eylem için temel oluşturmaktadır⁹³. Son zamanlarda Afrika'da genel olarak, insan hakları alanında köklü ilerlemeler kaydedilmiştir. Bununla birlikte, bazı hak ve özgürlüklere meydan okunmaya devam edilmekte, hükümet yetkilileri tarafından ihlal edilmektedir⁹⁴. Bu özgürlük demokrasi için çok önemlidir. Demokrasinin uygulanması için, ifade

⁹⁰ Déclaration des Nations Unies sur l'élimination de toutes formes d'intolérance et discrimination fondées sur la religion ou la conviction de 1981, article 3. <https://www.ohchr.org/FR/ProfessionalInterest/Pages/ReligionOrBelief.aspx>. Erişim Tarihi: 30.12.2017.

⁹¹ Diane Veilleux; **“Le droit à la vie privée-sa portée face à la surveillance de l'employeur”**, Revue du Barreau/Tome 60/Printemps 2000, s.13. www.barreau.qc.ca/pdf/publications/revue/2000-tome-60-1-p1.pdf. Erişim Tarihi: 20.01.2017.

⁹² Le dictionnaire la Toupie. www.toupie.org/Dictionnaire. Erişim tarihi: 25/12/2016.

⁹³ La liberté d'expression, ligue des droits et libertés, Février, 2013, s.2. www.googole.com/fascicule-liberte-d'expression-spread,liguedesdroitss.ca. Erişim Tarihi: 11.02.2017.

⁹⁴ La liberté d'expression, un défi pour la démocratie sénégalaise, janvier 2007, article 19, s.4 infoaarticle19.org. Erişim Tarihi: 05.10.2016.

özgürlüğe diğer unsurlardan daha fazla ihtiyaç duyulur.⁹⁵ Bu özgürlük, belirli bir ülkede demokrasinin sağlam ve uygulanabilir olduğunu gösteren işaretlerden biridir.

13.Toplanma ve Dernek Kurma Özgürlüğü

Dernek kurma özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü iki ayrı özgürlükse, biri diğerinin özgürce kullanılmasının asıl niteliğini taşır. Gizli ya da kamuya açık, demokratik bir rejimde, gizlice baskıcı bir rejimde olsun, nerede yaşıyorlarsa yaşasın insanların doğal olarak önlenemeyen bir araya gelme ihtiyacı vardır⁹⁶.

Fransa'daki 1881⁹⁷ yasasına göre, halka açık toplantılar önceden herhangi bir resmiyete tabi olmayacak şekilde serbesttir. Bu özgürlük uluslararası hukukta, özellikle de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 20. maddesinde ifade edildiği gibi garanti altına alınmıştır.

"Herhangi bir kişi barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir" ve BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesiyle (USSHS) 21.maddesi "barışçıl toplanma hakkı tanınır. Bu hakkın kullanılması, sadece kanunlara göre uygulanan ve demokratik bir toplumda, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni için, kamu sağlığını, ahlakını ve haklarını başkalarının hak ve özgürlükleri korumak için gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir⁹⁸.

Bu hak çok önemlidir. Herhangi bir yasayı ihlal etmek veya kamuoyuna aykırı hareket etmek için kullanılabileceği anlamına gelmez. Kuşkusuz, bu hak tanınmaktadır. Ancak kişi kamu yaşamının korunması için ortaya konan kurallara uymak zorundadır⁹⁹. Dernek kurma hakkına gelince, bir grupla ilişkili her şeye kapı

⁹⁵ Clément Chaumont; **"Le droit à l'humour face à la liberté d'expression: les limites juridiques apportées au discours humoristique"**, Année académique 2014-2015, s.8. dial.ulcouvain.be/.../thesis:3413/datastream/PDF-01/view. Erişim Tarihi: 07.11.2016.

⁹⁶ La liberté de réunion à l'épreuve de la Constitution. www.lepetitjuriste.fr Droit administratif. Erişim Tarihi: 22.11.2017.

⁹⁷ La loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de réunion, dernière modification le 16 mai 2009, version en vigueur au 16 juin 2018, article 1er.

⁹⁸ La liberté de réunion à l'épreuve de la Constitution. www.lepetitjuriste.fr Droit administratif. Erişim Tarihi: 22.11.2017.

⁹⁹ Cédric Rouilhac, **"Rejet du recours en référé visant à obtenir la suspension partielle du décret prononçant la dissolution d'une association extrémiste"**, [PDF] in Lettre "Actualités Droits-Libertés" du CREDOF, 17 septembre 2013. revdh.wordpress.com/category/liberte-de-reunion-et-... Erişim Tarihi: 25.09.2016.

açar, korkmadan bunu yapmak bir haktır. Bu hak kalkınmaya, bir ülkedeki faaliyetlerin ilerlemesine katkıda bulunur.

Birleşim halinde, her zaman bir kişiler toplanırsa bir yarar beklenmektedir; toplantıları, işsizlik, dilencilik ve hırsızlığı şüphesiz azaltacak bir iş kaynağı olabilir. İfade özgürlüğünün dünyanın tüm ülkelerinde anayasal bir ilke olduğunu vurgulamak önemlidir¹⁰⁰.

II. AFRIKA'DA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI MEKANİZMALARI

A. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu (Af.İHHK)

1. Kavram

Afrika'daki insan haklarının korunması ve geliştirilmesinden sorumlu bir organdır. 1987'den beri Afrika Birliğinin Örgütü (Af.BÖ) tarafından kurulan bir kurumdur.

İnsan hakları alanında uzman olan yüksek ahlaki karaktere sahip 11 üyeden oluşur. Onlar kendi menşe ülkelerinin temsilcileri olarak değil, kendi kişisel kapasiteleri altında hareket ederler. Çalışma süresi, bir kez daha yenilebilir ve altı yıllık bir süre için AfBÖ'ne tarafından seçilir.

Komisyonun çalışmaları Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından beslenmektedir. Afrika İnsan ve Halkların Haklarının Sözleşmesi (Af.İHHS) ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesinden sorumlu Afrika sisteminin farklı organlarının çalışmaları, büyük oranda STK sesleri (oyları) tarafından beslenmektedir¹⁰¹.

Afrika Komisyonu'na sahip olan koruyucu görev, bu kişilere İnsan Hakları, Af.İHHS ve ekleri alanındaki ilgili yasal metinlerin güvence altına aldığı tüm hakları

¹⁰⁰ Hilaire Bell; **sous l'égide du Cercle de Recherche sur les Droits et les Devoirs de la Personne Humaine**, Revue de la situation de la liberté d'expression, de réunion et d'association dans 128 pays membres des Nations Unie, Mai 2010, s.165. www.ohchr.org/Documents/Issues/Expression/ICC-PR/NGOs2011/CercledeR.... Erişim Tarihi: 23.07.2017.

¹⁰¹ La Commission africaine des droits de l'homme et des peuples, www.fiacat.org/la-commission-africaine-des-droits-de-l-homme-et- Erişim Tarihi: 11.02.2017.
Note d'information, la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples, la-cadhp-2013 updated by gemmamay2013, s.3. Erişim Tarihi: 22.03.2017.

korumayı görevin üzerinde Af.İHHŞ'nın, Afrika'da Kadınların Hakları Protokolüdür(Af.İHHŞ'nın AKHP)¹⁰².

Bu rolü ayrıca, mağdur hissettikleri, bu ihlalleri ile ilgili olarak, Afrika İnsan Hakları Komisyonu'na yazılı bir şikâyet sunma konusunda bireylerin yolunu açıyor¹⁰³. Afrika Komisyonu, tanıtım görevine gelince, Taraf Devletlerin Afrika Şartına gönderdiği periyodik raporları inceler. Her iki yılda bir Komisyona rapor sunmaları, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartına taraf devletler, şartın tanındığı hak ve özgürlükleri yürürlüğe koymak için gereklidir.

Bu raporlar, belirli bir ülkedeki insan hakları durumunu ve Afrika Sözleşmesinin hükümlerini uygulamak için o Devlet tarafından alınan önlemleri ortaya koyduğu için çok daha önemlidir¹⁰⁴. Bir bildirim göndermek için uygunluk kriterleri, Afrika Şartı'nın 56. maddesinde belirtilmiştir. Kabul edilebilirlik koşulları, iç hukuk yollarının kullanılabilirliğine ve erişilebilirliğine tabidir¹⁰⁵.

2. Başvurunun Kabul Edilebilirlik Koşulları

a. Şikâyet Sahibinin Kimliği

Şikâyet, talep eden tarafın kimliğini ve adresini belirtmelidir. Bu bilgiler, Şikâyet eden ile temasa geçme yetkisi sağlar. Başvuru, Afrika İnsan Hakları Komisyonu kapsamına girdikten sonra, Komisyon iç düzeyde takip edilen prosedürü ile bu konuda davacıya bildirimler göndererek soruşturma yükümlülüğüne sahiptir. İlgili kişilerle temasın olmaması halinde, talep kabul edilmez olarak ilan edilir¹⁰⁶. Afrika İnsan Hakları Komisyonu, şikâyet eden kişiye yöneltilebilecek katı önlemlerin bir kısmından kaçınmak için, talebin herhangi bir ilgili kişi tarafından başlatılmasını

¹⁰² Note d'information, la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples, la-cadhp-2013 updatedbygemmamay2013, s.4. Erişim Tarihi: 22.03.2017. La Commission africaine des droits de l'homme et des peuples, www.fiacat.org/la-commission -africaine-des-droits-de-l-homme-et..Erişim Tarihi: 11.02.2017.

¹⁰³ Note d'information, la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples, la-cadhp-2013 updatedbygemmamay2013, s.4. Erişim Tarihi: 22.03.2017.

¹⁰⁴ Note d'information, la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples, la-cadhp-2013 updatedbygemmamay2013, s.5.

¹⁰⁵ La Commission Africaine des droits de l'homme et des peuples(CADHP),www.ihrda.org/fr/2015/la-commission-africaine-des-droits-de-l..ErişimTarihi: 11.02.2017.

¹⁰⁶ Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

istemektedir, şikâyetçiyle doğrudan bir ilgi gerekmemektedir. Bununla birlikte, tüzel kişiler bile olsa, gerçek mağdurlar adına STK'lar hareket edebilir¹⁰⁷.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nden esinlenen Afrika Komisyonu sistemi herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin komisyona bir talep sunması için erişim sağlar. Bu nedenle, Afrika Komisyonu önünde STK'lar tarafından oynanan rol önemlidir. Bu örgütler, mağdurların temel hakları adına müdahale ettikleri için Afrika Komisyonu önünde hareket etmektedirler. Mağdurların çıkarlarını savunmak için Afrika Komisyon'a mağdur adına şikâyet edecek bulunanlar yine örgütlerdir¹⁰⁸.

b. Talep Biçimi

Bir komisyon, Komisyon önünde kabul edilebilir olmak üzere, dil dahil olmak üzere birçok kuralları yerine getirmelidir, ayrıca bilgi kaynağı güvenilir olmalıdır. Mağdurun en azından kendi devletine saygı duyması gerekir. Buna rağmen, mağdur ya da ilgili taraf, kendi Devletin işlediği insan hakları ihlallerini bildirmek istediğinde, Devlete ve Af.B'ne saygısızlık etmek zorunda kalmaz¹⁰⁹.

Talebin içeriği, Devletin kurumlarına ve adli makamlarına saldırgan veya küçümseyici tekliflerden kaçınmalıdır. Bununla birlikte, hedef Devlete karşı tehditkar, küfürbaz, çekingene veya rahatsız edici terimlerin kullanılması, şikâyetçi, başvurusu eğer ifadelerine geri dönmezse veya kendisinin gerçekleri hakkında kendisini suçlamadığı sürece şikâyetçinin başvuru kabuledilmez olması sağlar.

Şikâyetin içeriği konusunda, mağdurların kişisel hesaplarına, tabii ki insan hakları ihlallerine dayanmalıdır¹¹⁰. Bununla birlikte, medya tarafından dağıtılan

¹⁰⁷ La Commission Africaine des droits de l'homme et des peuples(CADHP), www.ihrda.org/fr/2015/la-commission-africaine-des-droits-de-l... Tarihi: 11.02.2017. Nisrine, s.10.

¹⁰⁸ Nisrine, s.11. Fatsah Ouguergouz, La Commission Africaine des droits de l'homme et des peuples: Presentation et Bilan d'activites (1988-1989), Annuaire Français de Droit d'International xxxv-1989- Editions du CNCRS, Paris, s.565. www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_1989_num_35_1_2917. Erişim Tarihi: 18.07.2016

¹⁰⁹ Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.12. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

¹¹⁰ Nisrine, s.16. Guide de la ACHPR, qu'est ce que la commission africaine des droits de l'homme. https://www.ifex.org/campaigns/african_commission/fr/

bilgilere başvurma imkânı da vardır. Ayrıca, sadece şikâyet yalnızca bu bilgilere dayanmamalıdır¹¹¹

c. Talebin Amacı¹¹²

Talep Af.B ve Af.İHK'nun kurucu tavrı ile uyumlu olmalıdır. Buradan aşağıdakileri çıkaracağız:

- Bir talep başlattığınızda, ilgili Devletin Afrika Birliği'ne ve Af.İHHS'ye taraf olduğunu doğrulamak gerekecektir, aksi takdirde şikâyet kabul edilemez olacaktır.
- Bölgesel bütünlüğe saygı gösterilmelidir. Talep, kabul edilebilir olması için Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'na taraf olan bir veya birden fazla Devletin bu meşhur prensibi ile uyumlu olmalıdır.
- Şikâyetlerin doğruluğu açık bir şekilde ihlal bildirildiğinde gerçekler açıkça belirtilmelidir. Şikâyetini kabul edilemez kılmaktan ötürü çok genel ve muğlak açıklamalar yapmaktan kaçınmak gerekir.

Bu durumla karşı karşıya kalan Af.K, şikâyetçilerin taleplerini iyi ve sözlü biçimde sunmalarına izin veren yönergeler oluşturarak şikâyet modelini önermiştir. Bu yönergeler, komisyonun talebin arkasında neyin gizlendiğini olabildiğince çabuk tespit etmesine yardımcı olmak için sağlanmıştır¹¹³.

Gerçekten, insan hakları ihlalleriyle ilgili bir şikâyet varsa eğer olumlu sonuçlanırsa, bu şikâyetlerin amacı söz konusu olan Devletin itibarını kaybetmesi olarak amaçlanmıştır. İnsan haklarının ihlal edilmesi durumunda söz konusu tedbir, Af.İHHS'nin bu ihlallerden derhal haberdar edilmesini ve sonra en kısa sürede tepki vermesini sağlıyor¹¹⁴.

¹¹¹ Nisrine, s.17.

¹¹² Fatsah Ougergouz, La Commission Africaine des droits de l'homme et des peuples: Présentation et Bilan d'activités (1988-1989), s.566-569. Nisrine, s.19-24. Erişim Tarihi: 18.07.2016.

¹¹³ La commission africaine des droits de l'homme et des peuples. www.forestpeoples.org/sites/fpp/files/publication/2013/05/la-cadhp...

¹¹⁴ Les droits des peuples autochtones devant la Cour africaine des droits de l'homme et des peuples...A l'Est de l'Afrique rien de nouveau? (ou presque). <https://blogueaquidedroit.wordpress.com/2017/06/27/les-droits-des-peuples-autochtones-devant-la-cour-africaine-des-droits-de-lhomme-et-des-peuples-a-lest-de-lafrique-rien-de-nouveau-ou-presque/>

ç. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın Esnekliği

Bu Komisyon, talebin kabul edilebilir olduğunu ilan etmenin, ele geçirilecek tek kendisi olmasını gerektirmez. Bununla birlikte, aynı şikâyet, şikâyetin yargılanması durumunda henüz kararlaştırılmaması kaydıyla, başka bir uluslararası soruşturma mercii önünde değerlendirilebilir¹¹⁵. Bu, şikâyetçi tarafın kısa sürede birçok seçeneğe sahip olmasını sağlamaktadır.

d. Zamanaşımı

Şikâyetler, ilgili Devlet tarafından yapılan başvuru Afrika İnsan ve Toplum Şartı'nın onaylanmasından sonra yapılmalıdır. Nitekim, kesinlikle, Af.İHHŞ tüm Afrika Birliği üye ülkeleri tarafından, ancak farklı zamanlarda onaylanmıştır. Bununla birlikte, belirli bir geçimşte Afrika Komisyonu, yalnızca onaylanan devletlere bağlanmaktadır¹¹⁶.

Öte yandan, şikâyetlerin makul bir süre içinde sunulması gerekir. Bu “makul süre” terimi belirtilmemiş haldedir. AfİHHŞ'nın hiç bir maddesi onun aydınlatması için müdahale etmemiştir. Afrika Komisyonun komitesi, bu konuda kendi üyelerin takdirlerini hatırlamıştır¹¹⁷.

e. İç Hukuk Yolları

İhmal edilen bir diğer koşul da, Afrika Komisyonu önünde işlem başlatılmadan önce tüm iç hukuk yollarını tüketmenin iyi bir fikir olduğunu belirtmek önemlidir¹¹⁸. Aslında her Devletin, ülkesinde, özellikle de insan hakları sorunlarını yöneltmesi için yetkili bir mahkeme vardır¹¹⁹. Bu nedenle, ne olursa olsun, ülkesinin tüm hukuk

¹¹⁵ Guide de la ACHPR, qu'est ce que la commission africaine des droits de l'homme. https://www.ifex.org/campaigns/african_commission/fr/. Nisrine, s.25.

¹¹⁶ Nisrine, s.29.

¹¹⁷ Nisrine, s.30.

¹¹⁸ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 56 madde, §5, s.12.

¹¹⁹ Conseil Exécutif, Vingt-troisième session ordinaire 19-23 mai 2013 Addis-Abeba (ETHIOPIE), rapport de la Commission des droits de l'homme et des peuples (ACHPR), Ex.CL/796(xxiii) original: anglais, s.6, §18. portal.africa-union.org/DVD/Documents/DOC-AU-WD/EX CL 796...Erişim Tarihi: 29.03.2017.

sistemini göz ardı etmek ve doğrudan uluslararası bir organa şikâyet etmek mantıksız olacaktır.

Bununla birlikte, tüm iç hukuk yollarını başarıyla tükettikten sonra, mağdur, Af.İHHMahkemesi'ni başvurmak için bir ayrıcalığa sahiptir.¹²⁰ Bununla birlikte, işkence veya zorla geri gönderme gibi ciddi insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda ve bu davalarda, Af.İHHM, iç hukuk yolları tüketilmemesi herhangi bir önem taşımamaktadır¹²¹.

Bu, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi için ayrı bir vaka değildir. Bununla birlikte, Avrupa İnsan hakları sözleşmesi (1) 35 maddesi ve Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi (1) (a) 46. maddesine göre, şikâyet edecek olan kişilerce iç hukuk yollarının tükenmesi sağlanmaktadır.

Bu vesile ile, AİHHŞ 46.maddesinin 2.fıkrasında, taleplerin kabul edilebilirliği, ilk önce iç hukuk yollarını tüketmek zorunda kalmadan şikâyetlerin kabul edilebilir olduğu durumları ortaya koymaktadır. Bunlar arasında şunlar bulunur¹²²:

- İlgili Devletin, insan haklarının korunması için yargı yoluna başvurmadığı durumlarda,
- Şikâyet sahibinin iç hukuk yollarına başvurmadığı veya iç hukuk yollarını tüketmemesi için çok zorlaştırarak seçimle bırakılmadığı durumlarda,
- Mahkemeler kararlarını makul bir süre içinde vermediklerinde ve bu gecikme için hiç bir gerekçe olmadığında.

B. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi

1. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin Kuruluşu

Ouagadougou, Burkina Faso, 9 Haziran 1998 tarihinden itibaren Afrika İHH Mahkemesi Kurulmasına ilişkin Protokolü kabul etmiş, buna ilişkin protokol

¹²⁰ Les droits des peuples autochtones devant la Cour africaine des droits de l'homme et des peuples...A l'Est de l'Afrique rien de nouveau? (ou presque). <https://blogueaquidedroit.wordpress.com/2017/06/27/les-droits-des-peuples-autochtones-devant-la-cour-africaine-des-droits-de-lhomme-et-des-peuples-a-lest-de-lafrique-rien-de-nouveau-ou-presque/>. Nisrine, s.35.

¹²¹ Nisrine, s.34.

¹²² Nisrine, s.35.

düzenlenip 25 Ocak 2004'te yürürlüğe girmiştir. Afrika Mahkemesi'nin oluşturulmasının amacı, Afrika'daki görev ve özgürlükleri sağlamak için insan ve haklarının hakları korunmasını iyi ve doğru bir şekilde sağlamaktır. Bununla birlikte, AfK'nun görev ve işlevlerini desteklemek ve güçlendirmek için harekete geçer.

Aslında, bu Afrika yargı sisteminin yaratılması fikri çok uzun bir zamana dayanmaktadır. Yalnız onun yolunda birçok engeli bulunmaktaydı. Sonuç olarak, 1961'den bu yana, Komisyonun Uluslararası Hukukçular tarafından düzenlenen Afrika Hukuk Kuralları Kongresi'nde bu fikir ortaya atılmıştır. 1998 yılına kadar, kıtanın geniş Afrika yargı organını kuran Protokol oluşturulmamıştır. Protokol'ün yürürlüğe girmesi için 2004 yılına kadar beklemek zorunda kalınmıştır¹²³.

2.Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin Gelişimi

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin kurulmasına ilişkin Afrika Tüzüğüne ilişkin protokolün 11. maddesi şöyledir:

"1. Mahkeme on bir yargıç, Af. BÖ Üyesi Devletlerin Vatandaşları, bireysel yüksek ahlaki karakter hukukçular arasında tanınmış insan hakları alanında pratik, yargı, akademik beceri, tecrübe ve seçilmiş oluşacaktır.

2. Mahkemede, aynı vatandaşlıkta birden fazla hâkim bulunamaz".

Bu hâkimlerin çalışma süresi, bir kez yenilenebilir olmak üzere ve altı yıllık bir süredir. Hâkimler Afrika Birliği Örgütü'ne Taraf devletler tarafından seçilir. Seçilme prosedürüne göre Taraf Devletler, üç üye aday gösterecek, ikisi o ülkenin vatandaşları olacaktır.

Öte yandan hâkimler, Devlet Başkanları Meclisi tarafından gizli oyla seçilir¹²⁴.

Bu devlet başkanlarının, başka bir deyişle konferansın üyelerinin, coğrafi dağılımı ve büyük hukuk sistemlerin yanı sıra Mahkeme'nin yetkilileri

¹²³ Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014: Document généré le 29/06/2016. https://www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_2006_num_52_1_3928. Erişim Tarihi:24.03.2017.

¹²⁴ Jean-Louis Atangana Amougou; **Avancée et limites du système africain de protection des droits de l'homme: La naissance de la Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples, Droits fondamentaux**, n°3, janvier-décembre 2013, s.177, www.droits-fondamentaux.org. Erişim Tarihi: 22.09.2016.

kompozisyonunda cinsiyete dayalı temsile de saygı duymakla yükümlü olduklarını belirtmek de önemlidir¹²⁵.

Yargıç bir kere seçildiğinde, herhangi bir durumda menşei devletinin çıkarlarını talep edemez. "Kişisel bir kapasite ile seçilen" terimiyle, yasa koyucu seçilen adayın uluslararası rolünü hatırlatmak istemiştir. Bu yüzden mutlaka onun kökenini unutmali ve uluslararası rolü oynamalıdır. Komisyon, bu terimlerle "hakim çok yüksek ahlaki yetkiye, hukuki, adli veya akademik tecrübeye sahip olmalı" üç unsuru vurgulamak istiyor: mahkemenin ahlaki otoritesi, güvenilirliği ve mahkemenin ünü. Bu üç unsur büyük ölçüde seçilen hâkimlere bağımlıdır¹²⁶.

Katibin ve katip yardımcılarının seçmeleri nasıl yapılır?

Asıl katip, Mahkeme tarafından atanır. Bununla birlikte, Afrika Birliği Örgütü üye ülkeleri vatandaşları arasında, iç yönetmelikle belirlenen kurallara uygun olarak kayıt defterine yetkili kişiler seçilir¹²⁷. Katip, ikamet yerini Mahkeme'nin merkezinde bulundurmak durumundadır¹²⁸.

3. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi

Diğer Topluluk Mahkemelerinde olduğu gibi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi sağlamlığı için, mahkemenin hedeflerine ulaşması ve gerçekleştirmesi gereken görevleri yerine getirmesi için belli bir özerkliğe sahip olmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından tanınan görevler arasında danışma görüşleri bulunmaktadır. Bu danışma görüşleri 12 Şubat 2008 tarihine kadar uzanmaktadır.

İnsan Hakları Mahkemesi'nin katılımının ana sebebi, davanın önemli rolünden dolayı istenen bir işlevidir. Bu işlev, mahkemenin bağlayıcı kararlar

¹²⁵ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü; 14.madde 2.fıkra.

¹²⁶ Fatsah; s.129.

¹²⁷ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 24.madde, §1, s.5.

¹²⁸ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 24.madde, §2, s.5.

vermesini sağlar¹²⁹. Uzun süren bir tartışmanın sonrasında bazı bu çoklu sebeplerden ötürü, bazılarının Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin oluşumu reddetmesine yol açmıştır. Çoğunluğu, Mahkeme'nin kurulmasını tercih eden azınlığın yaratılması fikrini reddettiği vurgulanmalıdır.

Bununla birlikte, Tunus'ta 1994 yılında, Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı vesilesiyle, söz konusu Mahkemeyi oluşturan ilave bir Protokolün hazırlanması gerekli olmuştur. Mahkemenin oluşturulmasının nedeni, Afrika Komisyonunun eksikliklerini, yaşadığı zorlukları kabul ettikten sonra gidermeye yöneliktir¹³⁰. Söz konusu Protokol hükümlerine göre, Mahkemenin güçler sisteminden yola çıkarak, özellikle yargı yetkisi, kendisine sunulan davaların dostane çözümlenmesi ve çekişmeli yargı ile ilgilidir.

a. Mahkeme'nin Danışma Yetkisi

Mahkeme, gerekliyse, Af. İHHŞ'a ilişkin bir insan hakları hukuki belgesindeki eksiklikler ve diğer ilgili yasal belgelerle ilgili eksikliklere ilişkin görüşlerini verebilir. Dolayısıyla, Komisyonun onunla ilgili olan benzer bir davası bulunmamalıdır¹³¹. Ayrıca, yukarıda söylenenlerin hepsinin Mahkeme'nin inisiyatifinde olmadığı belirtilmelidir. Aksine, Afrika Birliği Örgütü tarafından tanınan Afrika Birliği organları olan yetkili kurumlardan birinin ve özellikle de Devletlerin talebini ardından, Mahkeme müdahale edebilir¹³².

Af.İHHM'nin önermesi üzerinde etkili olması gerektiğinden, Af.İHHM'nin görüşleri gerekçeli olmalıdır. Söz konusu Mahkemenin hâkimlerinin bu görüşe kendi görüşlerini veya muhalif görüşlerini ekleme olanağı da mevcuttur¹³³.

¹²⁹ Jean-Pierre Marguenaud, **La Cour Européenne des Droits de l'Homme**, 5ème éditions, Editions DALLOZ, Paris 2010, s.1-2.

¹³⁰ Séverin Mugangu Matabaro; **Les Droits de l'Homme dans la région des Grands Lacs, Réalités et illusions**, ACADEMIA BRUYLANT, Paris-2002/28 Mai, s.44.

¹³¹ Protocole Cour africaine des droits de l'homme. www.refworld.org/pdfid/493fd4142.pdf. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 4.madde 1.fıkra.

¹³² Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 4.madde 1.fıkra. Protocole Cour africaine des droits de l'homme. www.refworld.org/pdfid/493fd4142.pdf.

¹³³ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 4.madde 2.fıkra.

b. Dostane Çözüm

Bu görev, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nda açıkça belirtildiği üzere Komisyon için her zaman mahfuz tutulmuştur¹³⁴. Protokolün varlığı ile anlaşmazlıkların dostane bir çözümüne “teşebbüs” etmek mahkeme kararı tarafından tanınmaktadır. Mahkeme hâkimlerinin uzlaşmayı taraflar arasındaki ihtilaf içinde ve yargı sürecinin dışında bırakmasına izin veren bir ön girişimdir.

Taraflar anlaşmaya varırsa dosya kapatılacak, başka bir başvuru olmayacak, bu da her iki taraf için de büyük bir avantajdır. Bir yandan, mahkemelere ileri geri gitmek yerine zamanlarını kurtaracaklardır. Öte yandan, mali kaynaklarını korumanın yanı sıra, herkes kendi kişisel işleri ile ilgilenmekte özgürdür.

c. Mahkemenin Çekişmeli Yargı Yetkisi

Öncelikle belirtmek gerekir ki, protokolün varlığının, ünlü Afrika Şartı'nın uygulanmasına yönelik kontrol araçlarının seçimi ile ilgili olarak taraf Devletlerin özgürlüğünü sınırlandırmak için bir amaç olmadığı kaydedilmiştir. Bununla birlikte, şüphesiz ki Taraf Devletler, Afrika Şartı'nın yorumlanması veya uygulanması ile ilgili çatışmaları çözmek için yöntemler seçme hakkına sahiptir¹³⁵.

Bu devletlerin, anlaşmazlıklarını yalnızca Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'ne göndermeleri mecburi değildir. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'ne başvurmamaları durumunda, yargılama taşıyan ya da olmayan, anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmek için başka bir organa gönderebilirler. Örneğin, Uluslararası Adalet Divanı anlaşmazlıkların barış içinde çözümü için bir organdır¹³⁶. Mahkemenin yargı yetkisinin tanımlanmasını netleştirmek için aşağıdaki hususlar geliştirilmelidir.

¹³⁴ Protocole portant statut de la cour africaine de justice. www.peaceau.org/uploads/protocol-on-the-merged-court-fr.pdf. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi, 61.madde.

¹³⁵ Fatsah, s.226.

¹³⁶ Fatsah, s.226.

(1) Madde Yetkisi

Af.İHHM, madde 3-1'in koşulları uyarınca çok geniş bir yetkiye sahiptir: Af.İHHM, tüzüğün, bu protokolün ve diğer ilgili belgelerin yorumlanması ve uygulanması ile ilgili tüm davaları ve bunlarla ilgili tüm anlaşmazlıkları duymakla yetkili bir mahkemedir. İnsan hakları ve ilgili Devletler tarafından onaylanmıştır”.

Bu noktada diğer topluluklarda bu yeterliliğin sınırını görmek de hatırlamalıdır. Uluslararası Amerikan Mahkemesi'nin yargı yetkisi, yalnızca Amerikan sözleşmesinin yorumlanması ve uygulanması ile sınırlıdır¹³⁷; Avrupa Mahkemesi, tartışmalı konularda, Avrupa Sözleşmesi ve protokollerinin yorumlanması ve uygulanması ile ilgili konularla sınırlıdır¹³⁸.

Bununla birlikte, İnter-Amerika İnsan Hakları Komisyonun'un usul kurallarının materyel yeterliliği genişletmek üzere değiştirildiğinin vurgulanması gerekir. Bu, yalnızca İnter-Amerikan Sözleşmesine ilişkin davaları değil, aynı zamanda geçerli diğer yasal metinleri de ele almayı mümkün kılmaktadır¹³⁹.

Afrika Komisyonu, yalnızca Afrika Şartı'nın güvence altına aldığı hakların yorumlanması ve uygulanmasını gerektiren davalarla ilgilenebilir. Halbuki, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi, insan haklarıyla ilgili herhangi bir uluslararası belgenin yorumlanması ya da uygulanmasıyla ilgili herhangi bir anlaşmazlığı ele alır¹⁴⁰. Özellikle anlaşmazlık çözümü durumunda Afrika yargı sistemlerine bakıldığında, Mahkemeye verilen bu geniş madde yetkisi şüpheyi açık hale gelmektedir¹⁴¹.

(2) Kişisel Yargı Sistemi

Burada bu yetkinliği, davacı veya davalıyı yansıtıp yansıtmadığına göre ayırmak gerekecektir:

-Başvuru sahibine ilişkin kişisel yargılama

¹³⁷ Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, 62.madde.

¹³⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 32-34 maddeler.

¹³⁹ Fatsah, s.227.

¹⁴⁰ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 45.madde 2.fıkra.

¹⁴¹ Fatsah, s.227.

Af.BŞ 5. maddesinin şartları uyarınca, sadece aşağıdaki olan Mahkeme'ye başvurabilir:

1. Komisyon;
2. Konuyu Komisyona göndermiş olan Taraf Devlet;
3. Şikâyet edilen taraf Devlet;
4. Ulusal bir İnsan Hakları ihlalinin kurbanı olan Taraf Devlet;
5. Afrika hükümetler arası örgütler

Bireysel ya da medeni toplum kuruluşu, Af. İHHK ile gözlemci statüsüne sahip olması gereken Mahkeme'ye başvurabilir¹⁴².

Bu kişiler, mahkemeye başvurmadan önce, şikâyetle bulunmak istedikleri Devletin, mahkemenin yargılama yetkisini kabul ettiğini ve bunun kanıtı bir açıklamayla kabul ettiğini belirtmelidir¹⁴³. Karşılaştırma için Amerikankararası sistemde yalnızca Amerikan Sözleşmesi ve ABDİHK tarafları konuyu Af. İHHM'ye havale edebilir¹⁴⁴. Nitekim bu sistemde bile, Devletler, Mahkeme önünde sorgulanacak, Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul etmiş olmalıdırlar¹⁴⁵.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne gelince, aynı fikir eski hukukunda da benimsenmiştir. Bununla birlikte, 11. Protokol'ün yürürlüğe girmesinden bu yana Taraf Devletler, bireyler ve Sivil Toplum Örgütleri, herhangi bir ön koşul olmaksızın anlaşmazlıkları çözmek için mahkeme'ye başvurabilirler¹⁴⁶. Çatışma meselelerinde Mahkemenin yetkisi çok geniştir. Bu yargı üç çeşit vakaya kadar uzanmaktadır. Bunlar arasında şunlar bulunur:

1 - Daha önce Komisyonun önünde olan davalar, sonra hususi bir sebep için Komisyonundan Mahkemeye ertelemektedir. Taraf Devlet tarafından yapılan başvuru; Taraf Devlete karşı Afrika İnsan Hakları Komisyonu önünde yapılan başvuru. Sonunda, kişinin vatandaşı olduğu Taraf Devlet, Komisyon'a başvurabilir¹⁴⁷;

¹⁴² Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 5.madde. Protocole portant statut de la cour africaine de justice. www.peaceau.org/uploads/protocol-on-the-merged-court-fr.pdf.

¹⁴³ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 34.madde.

¹⁴⁴ Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, 61.madde 1.fıkra.

¹⁴⁵ Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, 62.madde.

¹⁴⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 33-34 maddeler.

¹⁴⁷ Fatsah, s.229. Protocole portant statut de la cour africaine de justice. www.peaceau.org/uploads/protocol-on-the-merged-court-fr.pdf.

2- Komisyona gitmeden, bir Devlet tarafından veya Hükümetlerarası Afrika Örgütü tarafından, ya da Afrika İnsan Hakları Mahkemesi'ne doğrudan sunulmuş davalar.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi diğer Avrupa ve Amerika sistemlerinden farklı olarak hükümetlerarası örgütlerin başvurusuna izin verir, bu hakkın tanınmamış olduğu Amerikan ve Avrupa sisteminden farklı olarak Afrika sisteminin özelliğidir¹⁴⁸.

Bir Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'ne başvurma konusunda hafif bir çelişki olmaktadır. Bir yandan, mağdurun vatandaş olduğu devlet, AfİHHM'ye başvurması için, da Afrika Komisyonu davayı bilip bilmediğini katılmadan kabul edilmelidir. Öte yandan, Taraf Devletlerin Af. İHHM'nin kurumsal protokolü Af. İHHM Mahkemesine doğrudan başvurmalıdır.

Yasa koyucu, önce herhangi bir davanın Komisyon'a gitmesini istiyorsa, Mahkemeye doğrudan havale edilmesine izin vermemelidir.

Görünen ki, yalnızca mağdurun vatandaş olduğu Devletler, Mahkeme'ye başvurabilmelidir. Dolayısıyla, Af. İHHM Mahkemesinin kurumsal protokolü Taraf Devletleri ilk önce komisyona, daha sonra mahkemeye başvurabilirler¹⁴⁹

3- davalar, bir birey, bir şahıs ya da Komisyona girmeden Medeni Toplum Örgütü Mahkeme'ye başvurabilmektedir.

Her ilgili kişi mahkemeye başvurabilir ve mahkemeye başvurmak için mağdur olmak şart değildir. Dolayısıyla, hak ihlali yalnızca Afrika Şartı ile sınırlı değildir, aynı zamanda söz konusu Devletlerin imzaladığı herhangi bir belgeye de dayanmaktadır¹⁵⁰. Bununla birlikte, bir kişi veya bir Sivil Toplum Kuruluşu, Af. İHHM'ye bir Taraf Devleti yalnızca Af. İHHM önünde, yazılı bir bildiri ile Afrika insan ve halkların hakları mahkemesi ile ilgili protokolü taraf devlet, Mahkemenin yargı yetkisini kabul ettiği takdirde getirebilir¹⁵¹.

¹⁴⁸ Fatsah, s.229.

¹⁴⁹ Fatsah, s.229.

¹⁵⁰ Protocole portant statut de la cour africaine de justice. www.peaceau.org/uploads/protocol-on-the-merged-court-fr.pdf. Fatsah, s.230.

¹⁵¹ Fatsah, s.230.

ç. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi Sisteminde Kabul Edilebilirlik Şartları (Af. İHHŞ Ek Protokolü)

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesine devletlerarası ve şahsi şikayetler veya sivil toplum örgütleri tarafından yapılmaktadır. Af.İHHM, bu bildirimlerin tamamlayıcılığının varlığını ortadan kaldırmadan kendi usul kurallarında inceleme koşullarını belirlemektedir ve Afrika Komisyonu, Protokol'ün 8. maddesinin ifadesini açıklığa kavuşturmuştur¹⁵². Mahkeme, bu bildirimlerin veya şikâyetlerin kabul edilebilirliğine karar vermeden önce komisyonun görüşlerini isteyebilir. Komisyon, görüşlerini olabildiğince çabuk vermelidir¹⁵³.

Af.İHH Mahkemesi, Avrupa sistemi üzerinde modellenabilir. Avrupa Komisyonu, bir başvuruyu tek tek tamamladığında, Komisyon'un, söz konusu başvurunun yapıldığı devletin söz konusu olmasına bakılmaksızın, talebin sunulduğu ülkenin görüşünü belirten bir rapor yayınlar. Komisyon bu raporu Afrika Bakanlar Komitesi'ne göndermektedir. Rapor gönderildikten sonraki 90 gün içinde Af.İHHM'ye yönlendirme yapılmadığı takdirde, Bakanlar Kurulu rapora neler yapabileceğine ya da girip girmeyeceğine karar verecektir¹⁵⁴. Af.İHHM'nin, Komisyon bu görüşüne yönelik talebe bağlı olmadığı, protokolün bu konuda oldukça açık olduğunu belirtmek gerekir ki bu talep yalnızca bir istek olup zorunluluk değildir¹⁵⁵.

Bununla birlikte, Af. İHHM, Komisyon tarafından hâli hazırda incelenmiş bir anlaşmazlıktan ele geçirildiğinde, Af.İHHM bu seçeneği Komisyonun görüşünü almak için kullanabilir¹⁵⁶.

Af.İHHMahkeme, bunun gerekçesi olmadığı için görüş istemeden doğrudan önündeki davalar için Komisyona danışabilir. Bu durumda Af.İHHMahkeme, yetki veya yargı yetkisinin tek başkanı olmaya devam etmektedir¹⁵⁷.

¹⁵² Mutoyi Mubilia, *Le système régional africain, de protection des droits de l'homme*, Etablissement BRUYLANT, Bruxelles-2005, s.97-98.

¹⁵³ Matabaro, s.45.

¹⁵⁴ Mubilia, s.98.

¹⁵⁵ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 6.madde. Protocole portant statut de la cour africaine de justice. www.peaceau.org/uploads/protocol-on-the-merged-court-fr.pdf.

¹⁵⁶ Fatsah, s.231.

¹⁵⁷ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 3.madde; Matabaro, s.45.

Şu ana kadar, bir birey veya bir Afrika Sivil Toplum Kuruluşu tarafından açılan bir başvurunun belli formaliteyi izlemesi gerektiği hatırlanmalıdır. Bu ayrıca, Afrika Şartı'nın 56. maddesince doğrulanmaktadır: "Madde 55¹⁵⁸'te yollaması yapılan ve insan halkların haklarına ilişkin olup Komisyon tarafından alınan başvurular aşağıdaki koşulları taşıyorsa incelenecektir:

1. Kimliklerinin saklı tutulmasını talep etseler bile, başvuruçuların belirtiliyor olması;
2. Talep, Afrika Birliğinin Örgütü Şartıyla veya Varlık Tüzüğüyle uyumlu olmalıdır;
3. Kurumlarına veya Afrika Birliği Örgütü'ne Katılan Devletle ilgili rahatsız edici veya hakaret edici bir dil içermemesi;
4. Tek dayanağının kitle iletişim araçlarıyla yayılan haberler olmaması;
5. İç hukuk yollarının tüketilmesi usulünün aşırı derecede uzun süreceği aşikar olmadıkça, eğer mevcut ise iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra yapılmış olması;
6. İç hukuk yollarının tüketilmesinden ya da Komisyonun meseleye vakıf oluşundan itibaren makul bir süre içinde sunulmuş olması;
7. Birleşmiş Milletler Şartı'ndaki ya da Af.BÖŞ'ndaki ilkeler ya da bu Şart'ın hükümleri uyarınca, ilgili devletler tarafından çözüme bağlanmış bulunan vakalara ilişkin olmaması" Af.BÖŞ 56. maddesi belirtmektedir.

Bu önceki maddeye atıf yapan Ek Protokolün 6. maddesi, bir şahsın veya bir Medeni Toplum Kuruluşu tarafından Mahkeme huzurunda yapılan şikâyetlerin yalnızca olduğunu göstermektedir¹⁵⁹. Gerçekten de, şikâyetlerin incelenmesine ilişkin şartları Mahkeme'nin kendi usul kurallarında belirlenmek yükümlülüğündedir¹⁶⁰. Mahkeme, komisyona sevk edilen (başvurulan) davaları da bildirebilir (inceleyebilir)¹⁶¹. Bu tavsiyenin amacı açık değildir; çünkü Protokol, Mahkemeye davayla ilgili komisyonun görüşünü alma imkânı sağladı. Bu iki paragrafın tek bir

¹⁵⁸ Af.İHHŞ 55.maddesi: "1. Komisyon Sekreteri her oturumdan önce, bu Şarta Taraf Devletlerce yapılanların dışındaki başvuruların bir listesini yapacak ve bunları, hangi başvuruların Komisyon tarafından incelenmesi gerektiğini gösterecek olan Komisyon üyelerine iletacaktır. 2. Bir başvuru, Komisyon üyeleri basit çoğunluğunca bu yönde bir karar verilmesi halinde Komisyon tarafından incelenecektir."

¹⁵⁹ Fatsah, s.231.

¹⁶⁰ Mubilia, s.98.

¹⁶¹ Afrika İnsan ve Halkların Halkları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 6.madde, §3.

paragrafa, yani Afrika Mahkeme Protokolündeki 6. maddesinin birinci ve üçüncü paragraflarına dâhil edilmesi daha iyi olacaktır.

Öte yandan, Mahkeme ele geçirilirse, tüm koşulların başvurusuyla karşılanmasına rağmen, davaya hakim olmayı reddettiği vurgulanmalıdır. Bu durumda, Af.İHHMahkeme'nin "adaletin inkârı" olarak bilinen bir suçla karşılaşması riski vardır. Af.İHHMahkemesinin özelliği daha da önemlidir; bu özellik, Amerika ve Avrupada'ki diğer topluluk sözleşmelerinde bulunmayan bir özelliktir¹⁶². Hiç kimse, mahkeme ile komisyon birbirini tamamladığı gerçeğini inkâr edemez. Bu Af.İHHŞ Ek Protokol'ün 2. maddesiyle doğrulanmaktadır. Protokol'ün 5. maddesinde, Komisyonun AfİHHM önünde yer aldığı belirtilmektedir. Nihayetinde, komisyon, talep ettikten sonra mahkemeye görüşünü verme konusundaki rolü kabul edilmektedir¹⁶³. Bundan, Komisyon, Mahkeme önünde bir rol oynadığını düşünülür. Afrika yasama organı, Avrupa için 11 No' lu Protokolün yürürlüğe girmesinden önce Avrupa komisyonu insan hakları ve Amerikan İnsan Hakları Komisyonları arasındaki raporlardan esinlenmiştir¹⁶⁴.

1950'lerde ve 1998'lerde Avrupa Konseyi insan hakları koruma sisteminde Komisyonun davaların hazırlanmasına yönelik hazırlık¹⁶⁵, dostça bir prosedür yürütme olanağı da vardı, soruşturma açarak, konuyla ilgili Avrupa Sözleşmesi'nde korunan hakların ihlali konusundaki görüşünü veren bir rapor gönderdi¹⁶⁶. Komisyonun, incelediğini şikâyetine karar almak için ya Mahkeme'ye ya da Afrika Bakanlar Komitesine başvurabilir¹⁶⁷. Af.İHHMahkemesi, bu rolü tam olarak Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun yaptığı gibi yürütmeye davet edildi.

Avrupa Komisyonu, kabul edilebilirliklerine karar vererek talep filtrelemesinde ikinci derecede bir rol oynamıştır. Bu süre zarfında, Komisyon, bu başvuruların iyi kurulmuş olup olmadığını, gereken şartları yerine getirip getirmediğini kontrol edecektir. Daha sonra Komisyon, başvurunun kabul

¹⁶² Protocole portant statut de la cour africaine de justice. www.peaceau.org/uploads/protocol-on-the-merged-court-fr.pdf. Fatsah, s.232.

¹⁶³ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü, 5.madde.

¹⁶⁴ Mubilia, s.104.

¹⁶⁵ Protocole portant statut de la cour africaine de justice. www.peaceau.org/uploads/protocol-on-the-merged-court-fr.pdf. Mubilia, s.104.

¹⁶⁶ Mubilia, s.105.

¹⁶⁷ Mubilia, s.105.

edilebilirliğini teyit etme veya açıkça dayanaktan yoksun olduğunu düşünürse reddetme yetkisine sahiptir. Komisyon, başvuruyu kabul edilebilir bulursa, davanın esası üzerine, bir rapor aracılığıyla Af.İHHM'ye görüş bildirmek üzere karar verebilir. Avrupa Komisyonu vasifelerden dışından, danışma görüşünün de bir rol vardı ¹⁶⁸. Bunlar, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun 11 No.lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce oynadığı rollerdi. Halen, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'ne başvuruları iletmeden önce bu rolleri yürüten Afrika İnsan Hakları Komisyonu'dur.

4. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin İçtihatları

1. **“N° 001/ 2008 v. Senegal”**¹⁶⁹, (karar tarihi: 15/12/2009) vakasında AfİHH Mahkeme “Protokol’ün 34 (6) maddesi uyarınca, Mahkeme Senegal'e karşı Sayın Yagogombaye'nin yaptığı başvuruyu dinleme yetkisine sahip olmadığını beyan eder.”

2. **“N° 002/2011 v. Cazayir Demokrati Halk Cumhuriyeti”**¹⁷⁰, (karar tarihi: 16/06/2011), vakasında Mahkeme “Protokol’ün 34 (6) maddesi uyarınca, Mahkeme Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti'ne karşı Sayın Soufiane Ababou'nun yaptığı başvuruyu dinleme yetkisine sahip olmadığını beyan eder.

Mahkeme, Protokol’ün 6 (3) maddesi uyarınca, davayı AfİHH Komisyonu'na göndermek için karar aldı”

3. **“N° 005/2011 v. Mozambik Cumhuriyeti ve Mozambik Havayolları”**¹⁷¹, (karar tarihi: 16/06/2012), vakasında Mahkeme “Protokol’ün 34 (6) maddesi uyarınca, AfİHHM, Mozambik Cumhuriyeti ve Mozambik Havayolları'na karşı Sayın Daniel

¹⁶⁸ Ronny Abraham; **La réforme du mécanisme de contrôle de la convention européenne des droits de l'homme: Le Protocole n°11 à la convention in, Annuaire Français de droit international**, produit 1994-éditions du CNRS, Paris, volume 40,s.619.

¹⁶⁹ Affaire Michel YOGOGOMBAYE contre République du Sénégal, (Requête n° 001/2008), Arrêt du 15 Décembre 2009, Arusha-Tanzanie, 10s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁷⁰ Affaire Soufiane Ababou contre La République Algérienne Démocratique et Populaire, (Requête n° 002/2011), Arrêt du 16/06/2011, Arusha-Tanzanie, 4s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁷¹ Affaire Daniel Amare et Mulugeta Amare, (Requête n° 005/2011), Arrêt du 16/06/2012, Arusha-Tanzanie 5s. [www. African-court.org/fr](http://www.African-court.org/fr). Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Amare'nin ve Mulugeta Amare'nin yaptığı başvuruyu dinleme yetkisine sahip olmadığını beyan eder.

Mahkeme, Protokol'ün 6 (3) maddesi uyarınca, davayı AfİHH Komisyonu'na göndermek için karar aldı”

4.“N° 008/2011 v. Nijerya Federal Cumhuriyeti ve Kamerun Cumhuriyeti”¹⁷²,(karar tarihi: 23/09/2012), vakasında Mahkeme “Protokol'ün 34 (6) maddesi uyarınca, AfİHHM, Nijerya Federal Cumhuriyeti ve Kamerun Cumhuriyeti'ne karşı Sayın Ekollo Moundi Alexandre'nin yaptığı başvuru dinleme yetkisine sahip olmadığını beyan eder.

Mahkeme, Protokol'ün 6 (3) maddesi uyarınca, davayı AfİHH Komisyonu'na göndermek için karar aldı”

5.“N° 006/2011 v. Fildişi Sahilleri Cumhuriyeti”¹⁷³, (karar tarihi: 16/06/2011), vakasında Mahkeme, “Protokol'ün 34 (6) maddesi uyarınca, AfİHHM, Fildişi Sahilleri Cumhuriyeti'ne karşı Hukukçuları İyi Yönetişim Derneği'nin yaptığı başvuru dinleme yetkisine sahip olmadığını beyan eder.

Mahkeme, Protokol'ün 6 (3) maddesi uyarınca, davayı AfİHH Komisyonu'na göndermek için karar aldı”

6.“N° 010/2011 v. Pan Afrika Parlamentosu”¹⁷⁴, (karar tarihi: 30/09/2011), vakasında Mahkeme “Protokol'ün 3. maddesi uyarınca, AfİHHM, Pan Afrika Parlamentosuna karşı Sayın Efoua Mbozo'o Samuel'in yaptığı başvuru dinleme, yetkisine sahip olmadığını beyan eder.”

7.“N° 002/2012 v. Güney Afrika Cumhuriyeti”¹⁷⁵, (Karar tarihi: 15/03/2013), vakasında Mahkeme “Şikayet edenler tarafından yapılan istişare fikri isteğinin

¹⁷² Affaire Ekollo Moundi Alexandre contre la République du Cameroun et la République Fédérale de Nigéria, (Requête n° 008/2011), Arrêt du 23/09/2012, Arusha-Tanzanie, 9s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁷³ Affaire Association Juristes Pour la Bonne Gouvernance, (Requête n° 006/ 20011), Arrêt du 16/06/2011, Arusha-Tanzanie, 4.s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁷⁴ Affaire Efoua Mbozo'o Samuel contre Le Parlement Panafricain, (Requête n° 010/2011), Arrêt du 30/09/2011, Arusha-Tanzanie, 9s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁷⁵ Affaire Delta International Investments S.A, M. et Mme A.G.L De Lange c. République d'Afrique du Sud, (Requête n° 002/2012), Arrêt du 15/03/2013, Arusha-Tanzanie, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

reddedildiğine karar verir; çünkü Af.İHH Komisyonu tarafından hazır bekleyen dava ile ilgilidir.”

8.“N° 012/2011 v. Gabon Cumhuriyeti”¹⁷⁶, (karar tarihi: 15/12/2011), vakasında Mahkeme “Protokol’ün 5 (3) ve 34 (6) maddeleri uyarınca, Gobon’a karşı CONASYED’nin yaptığı başvuruyu yerine getirme yetkisine sahip olmadığını beyan eder; buna göre başvuru uygulama Kayıt Defteri’nde girilen dosyalar listesinden silinir.”

9.“N° 004/2012 v. Güney Afrika Cumhuriyeti”¹⁷⁷, (karar tarihi: 30/03/2012), vakasında Mahkeme “Protokol’ün 5 (3) ve 34 (6) maddeleri uyarınca, Güney Afrika’ya karşı Sayın Joseph Uko ve diğerleri’nin yaptığı başvuruyu yerine getirme yetkisine sahip olmadığını beyan eder; buna göre başvuru uygulama Kayıt Defteri’nde girilen dosyalar listesinden silinir.”

10.“N° 005/2012 v. Sudan Cumhuriyeti”¹⁷⁸, (karar tarihi: 30/03/2012), vakasında Mahkeme “Protokol’ün 5 (3) ve 34 (6) maddeleri uyarınca, Mahkeme, Sudan Cumhuriyeti’ne karşı Amir Adam Tamim’in yaptığı başvuru yerine getirme yetkisine sahip olmadığını beyan eder; buna göre başvuru uygulama Kayıt Defteri’nde girilen dosyalar listesinden silinir.”

11.“N° 007/ 2011 v. Fas Krallığı”¹⁷⁹, (karar tarihi: 02/09/2011), vakasında Mahkeme “Protokol’ün 3. maddesi uyarınca, Fas Krallığı’na karşı Sayın Youssef Ababou’nun yaptığı başvuruyu ele alacak bir yetkiye sahip olmadığını beyan eder. Buna göre başvuru uygulama Kayıt Defteri’nde girilen dosyalar listesinden silinir.”

12.“N° 001/2012 v. Afrika Birliği”¹⁸⁰, (karar tarihi: 26/06/2012), vakasında Mahkeme “Protokol’ün 5 (3) ve 34 (6) maddeleri uyarınca birlikte okuduğunu, Mahkeme, Afrika

¹⁷⁶ Affaire la Convention Nationale des Syndicats du Secteur Education (CONASYED) contre la République du Gabon, (Requête n° 012/ 2011), Arrêt du 15/12/ 2011, Accra-Ghana, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁷⁷ Affaire Emmanuel Joseph Uko et autres contre la République d’Afrique du Sud, (Requête n° 004/2012), Arrêt du 30/03/2012, Arusha-Tanzanie, 8s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁷⁸ Affaire Amir Adam Tamim contre la République du Soudan, (Requête n° 005/2012), Arrêt du 30/03/2012, Arusha-Tanzanie, 7s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁷⁹ Affaire Youssef Ababou contre le Royaume du Maroc, (Requête n° 007/2011), Arrêt du 02/09/2011, Arusha-Tanzanie, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁸⁰ Affaire Femi Falana contre l’Union Africaine, (Requête n° 001/ 2011), Arrêt du 26/06/2012, Arusha-Tanzanie, 60s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Birliği'ne karşı Femi Falana'nın açtığı başvuruyu kabul etme yetkisine sahip olmadığını beyan eder.”

13.“N° 007/2012 v. **Tunus Cumhuriyeti**”¹⁸¹, (karar tarihi: 26/06/2012), vakasında Mahkeme “Protokol’ün 5 (3) ve 34 (6) maddeleri uyarınca, Tunus’a karşı Baghdadi Ali Mahmoudi’nin yaptığı başvuruyu yerine getirme yetkisine sahip olmadığını beyan eder; Mahkeme önceki noktaya bakarak bunu kararlaştırır. Başvuranın geçici önlem talebini veremez.”

14.“N° 004/2011 v. **Libya Arap Halk Büyük Cemahiriyesi**”¹⁸², (karar tarihi: 15/03/2013), vakasında Mahkeme “Kendi iç gücünden dolayı oybirliğiyle, bu başvuruyu Kayıt Defteri’nde listesinden kaldırılmasını emreder.”

15.“N° 014/ 2011 v. **Afrika Birliği**”¹⁸³, (karar tarihi: 07/12/2012), vakasında Mahkeme “Başvuranın ek gönderimlere izin verme başvurusunun reddedildiği, iddianın asılsız olduğu ve Mahkeme İç Tüzüğü’nün 50. maddesinin ihlal ettiği gerekçesiyle karar verir.”

16.“N° 001/2013 v. **Malawi**”¹⁸⁴, (karar tarihi: 15/03/2013), vakasında Mahkeme “Başvurunun aslında bir ulusal mahkemenin kararına karşı bir itiraz oluşturduğu gerekçesiyle kendisini yetersiz ilan etti ve Afrika Mahkemesi bir Temyiz Mahkemesi değildir.”

17, 18 ve 21.“N° 009/2011 v, **Tanzanya**” / “N° 011/2011 v. **Tanzania**” : Dava bağlantısı¹⁸⁵, (karar tarihi: 14/06/2013), vakasında Mahkeme “Davalı, Şartı’nın 2, 3, 10 ve 13 (1) maddelerini ihlal etti.

¹⁸¹ Affaire Baghdadi Ali Mahmoudi contre la République de la Tunisie, (Requête n° 007/2012), Arrêt du 26/06/ 2012, Arusha-Tanzanie, 11s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁸² Affaire Commission Africaine des Droits de l’Homme et des Peuples contre la Grande Jamahiriya Arabe Libyenne Populaire et Socialiste, (Requête n° 004/ 2011), arrêt du 15/03/2013, Arusha-Tanzanie, 8s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁸³ Affaire Atabong Denis Atemnkeng c. Union Africaine, (Requête n°014/2011), Arrêt du 07/12/2012, Port Louis – République de Maurice, 10s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁸⁴ Affaire Ernest Francis Mtingwi c. République du Malawi, (Requête n° 001/2013), Arrêt du 15/03/2013.

¹⁸⁵ Affaire Tanganyika Law Society et The Legal and Human Rights Centre contre la Tanzanie; Réverend Christophe R. Mtikila contre la Tanzanie, (n° 009/2011; n° 011/2011), Arrêt du 14/06/2013, Arusha- Tanzanie, 84s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

AfİHHM, Davalı'ya ihlallerin sona erdirilmesi için makul bir süre içinde gerekli tüm anayasal, yasal ve diğer önlemleri almasını ve bu konuda alınan tedbirleri Mahkeme'ye bildirmesini emretmektedir.”

18, 17 ve 21 aynı davadır

19.“N° 003/2011 v. Malawi”¹⁸⁶, (karar tarihi: 28/03/2014), vakasında Mahkeme “Davasının alınmaz olduğuna karar vermiştir. Dava, kayıt defterinde listesinden çıkarılır.”

20.“N° 003/ 2012 v. Tanzania”¹⁸⁷, (Karar tarihi: 28/03/2014), vakasında Mahkeme “Altı ila dört çoğunluk arasında, Protokolün 6 (2) maddesi gereğince iç hukuk yollarının tüketilmediği yönündeki başvurunun kabul edilmezliğine ön itirazın, AfİHHŞ 56 (5) ve Mahkeme İç Tüzüğü 40 (5) maddelerinde belirtilmiştir. AfİHHM, altı ila dört çoğunluğuyla başvurunun kabul edilmez olduğuna karar verir.”

21, 17 ve 18 aynı davadır.

22.“N° 003/2013 v. Ruanda”¹⁸⁸, (karar tarihi: 14/05/2014), vakasında Mahkeme “AfİHHM İç Tüzüğü’nün 58. maddesi uyarınca, AfİHHŞ, Davası’nın geri çekilmesini onaylar ve davanın kayıt defterinde listeden çıkarılması emreder.”

23.“N° 005/2013 v. Tanzania”¹⁸⁹, (karar tarihi: 20/11/2015), vakasında Mahkeme “Mahkeme, Davalı’ya, bulunan ihlalleri gidermek için makul bir süre içerisinde gerekli tüm önlemleri almasını emretmektedir. Başvurucu, davasını tekrar açtırmaktan mahrum edilmektedir. Dolayısıyla, davalı, bu karar tarihinden itibaren altı ay içinde alınan önlemleri mahkemeye bildirme emredilir.”

¹⁸⁶ Affaire Urban Mkandawire c. République du Malawi, (Requête n° 003/ 2011), Arrêt du 21/06/2013, Arusha-Tanzanie, 34s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁸⁷ Affaire Peter Joseph CHACHA c. La Tanzanie, (Requête n° 003/ 2012), Arrêt du 28/03/2014, Arusha-Tanzanie, 136s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁸⁸ Affaire Chrysanthé Rutabingwa c. La République du Rwanda, (Requête n° 003/2013), Arrêt du 14/05/2014, Arusha-Tanzanie, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁸⁹ Affaire Alex Thomas c. La République Unie de Tanzanie, (Requête n° 005/2013), Arrêt du 20/11/2015, Arusha-Tanzanie, 74s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

24.“N° 013/ 2011 v. Burkina Faso”¹⁹⁰, (karar tarihi: 28/03/2014), vakasında Mahkeme “Yaşam hakkının ihlali iddiası dışında, başvuruyu dinleme yetkisine sahip olduğunu beyan eder. Mahkeme, davalı Devletin Şart’ın 7. maddesini ihlal ettiği, ve mevzuattan başka önlemlerin alınması yükümlülüğü ile ilgili olarak Şartı’nın 1. maddesini de ihlal ettiğini belirtti. Mahkeme, Davalı Devlet’in, yenilenmiş Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu Antlaşmasının 66 (2) (c) maddesiyle bağlantılı olarak okuduğu Tüzüğün 5 (2) maddesini ihlal ettiğini belirtmiştir.”

25.“N° 019/2015 v. Af.İHH Komisyonu”¹⁹¹, (karar tarihi: 20/11/2015), vakasında Mahkeme “Protokol’ün 3 (1), 5 (3) ve 34 (6) maddeleri uyarınca, yargı yetkisine sahip olmadığını ve başvuruyu uygun olarak reddettiğine karar vermiştir. Ayrıca, Protokol’ün 2. maddesine ve Af.İHHM İç Tüzüğün 23’üne uygun olarak, 23.maddesine uygun olarak, davalı, mahkemeye başvurmaya mecbur kalınmaz.”

26.“N° 021/2015 v. Inter afrikan Sigorta Piyasaları Konferansı Devletleri”¹⁹², (karar tarihi: 9-20/11/2015), vakasında Mahkeme “Yetkisi sahip olmadığına karar verir ve başvurucuyu buna göre bilgilendiren bir idari mektup yazması için Sicil Dairesine talimat verir.”

27.“N° 001/2012 (inceleme) v. Tanzanya”¹⁹³, (karar tarihi: 03/06/2016), vakasında Mahkeme “28/06/2014 gözden geçirme başvurusunun yeni delillerin koşullarını karşılamadığını belirtmiştir. Mahkeme İç Tüzüğünün 67 (1) maddesi uyarınca, mahkeme, başvurun kabul edilmez olduğunu ilan etmiştir.”

28.“N° 002/ 2013 v. Libya”¹⁹⁴, (karar tarihi: 03/06/2016), vakasında Mahkeme “15/03/2013 ve 10/08/2015 tarihi kararlarını teyit eder ve davalı Devletin kendisine uymasını ister. Mahkeme, Protokol’ün 3. ve 5. (1) (a) maddeleri uyarınca Af.İHH

¹⁹⁰ Affaire Abdoulaye Nikiema, Ernest Zongo, Blaise Ilbondo ey Mouvement Burkinabé des Droits de l’Homme et des Peuples c. La République de Burkina Faso, (Requête n° 013/2011), Arrêt du 28/03/2014, 62s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁹¹ Affaire Femi Falana c. La Commission Africaine des Droits de l’Homme et des Peuples, (Requête n° 019/ 2015), Arrêt du 20/11/2015, Arusha-Tanzanie, 15s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁹² Affaire Kamdem Roge c. Les Etats membres de la Conférence Interafricaine des Marchés des Assurances, (Requête n° 021/2015), Arrêt du 9-20/11/2015, Arusha-Tanzanie, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁹³ Affaire Frank David Omary et autres c. République Unie de Tanzanie, (Requête n° 001/2012), Arrêt du 03/06/2016, Arusha-Tanzanie, 26s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁹⁴ Affaire Commission des Droits de l’Homme et des Peuples c. la Libye, (Requête n° 002/ 2013), Arrêt du 03/06/2016, Arusha-Tanzanie, 50s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Komisyonunun konusundaki başvurusunu dinleme yetkisine sahiptir. Mahkeme başvuruyu kabul edilebilir ilan eder. Mahkeme Libya'nın Af.İHHŞ'nın 6. ve 7. maddelerini ihlal ettiğini ve ihlal etmeye devam ettiğini belirtti. Mahkeme buna göre, davalı Devlete, yerel mahkemelerdeki yasa dışı ceza yargılamalarını sona erdirerek Şartı'nın 6. ve 7. maddelerinde yer alan tutuklunun tüm haklarını korumasını emretmektedir. Mahkeme Libya'dan, tutuklunun haklarını garanti altına almak için alınan tedbirler hakkında bu karardan 60 gün içinde Mahkeme'ye bilgi vermesini emreder.”

29.“N° 004/2013 v. Burkina Faso”¹⁹⁵, (karar tarihi:05/12/2014), vakasında Mahkeme “Davalı devletin, Başvurayı hapis cezasına mahkum ederek, Afrika Şartı'nın 9. maddesini, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. maddesini ve Gözden Geçirilmiş BAÜET Antlaşması'nın 66 (2) (c) maddesini ihlal ettiğini tespit etmektedir. Davalı devlet, Başvurayı kefalet, tazminat ve dava masrafları aşırı ödemelere mahkûm ederek, Afrika Şartı'nın 9. maddesini, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 19. maddesini ve Gözden Geçirilmiş BAÜET Antlaşmasının 66 (2) (c) maddesini ihlal etmektedir”

30.“N° 006/2013 v. Tanzanya”¹⁹⁶, (karar tarihi: 18.03.2016), vakasında Mahkeme “AfİHHŞ'nın 7 (1) (c) et (d) maddelerinin davalı devlet tarafından ihlal edildiğine karar verir. Mahkeme, Davalı devlete, ulusal mahkemelerde başvuruların veya cezai temyiz başvurularını hızlandırmak ve sonuçlandırmak için gerekli tüm önlemleri makul bir süre içerisinde almasını emretmektedir. Mahkeme, davalı devlete, kararın alındığı tarihten itibaren altı ay içinde alınan tedbirleri Mahkeme'ye bildirmesini emretmektedir.”

31.“N° 007/2013 v. Tanzanya”¹⁹⁷, (karar tarihi: 04/06/2016), vakasında Mahkeme “Davalı devletin, Af.İHHŞ'nın 7. maddesini ve / veya Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 14. maddesini, başvuruçunun iddiaları açısından ihlal etmemediğine karar vermiştir. Tutuklanan, karakolda tutuklandığında temel imkanları

¹⁹⁵ Affaire Lohé Issa Konoté c. Burkina Faso, (Requête n° 004/2013), Arrêt du 05/12/2014, Addis Ababa, 47s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁹⁶ Affaire Wilfred Onyango et autres c. La République Unie de Tanzanie, (Requête n° 006/2013), Arrêt du 18/03/2016. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁹⁷ Affaire Mohamed Abubakari c. République Unie de Tanzanie, (Requête n° 007/2013), Arrêt du 04/06/2016, Arusha-Tanzanie, 72s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

yoktu; Tutuklandığı sırada gözaltına alındığı polis karakolunun temel tesisleri yoktu; Serbest adli yardım konusunda ayrımcı bir şekilde ele alınmıştı; iddianamede usulsüzlükler vardı; suç silahları ve çalınan nesneler bulunamadığı sürece mahkum edildi. Suç sırasında yasa tarafından öngörülmeleyen bir cezaya çarptırılırdı.

Mahkeme, davalı devletin, AfİHHŞ'nın 7. maddesi ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 14. maddesini ihlal ettiği iddia edilen haklarına ilişkin olarak kendisini savunmaya ve tutuklandığında bir avukata erişim hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.

Mahkeme, başvuranın hapisshanedan serbest bırakılma talebinin kabul edilmediğini belirtmiştir.

Mahkeme, davalı Devleti, duruşmanın tekrar başlatılmasının dışında bulunan ihlalleri gidermek için makul bir süre içerisinde gerekli tüm önlemleri almasını ve alınan önlemleri durdurma tarihinden itibaren altı ay içinde Mahkeme'ye bildirmesini emretmektedir.”

32.“N° 002/2015 v. Mali”¹⁹⁸, (karar tarihi: 05/09/2016), vakasında Mahkeme “Mahkeme, kendi iç kuvvetlerinden dolayı oybirliğiyle, başvuranın aynı davada yeni bir başvuruda bulunma ihtimaline hanel getirmeksizin davasını listeden çıkarmaya karar verir.”

33.“N° 001/2014 v. Fildişi Sahilleri Cumhuriyeti”¹⁹⁹, (karar tarihi: 18/11/2016), vakasında Mahkeme “Davalı Devlete, 18/06/2014 tarihli ve 2014-335 sayılı Bağımsız Seçim Komisyonu Kanunu ile ilgili, devlet taraf olduğu araçlarla aynı hizaya getirme yasa değıştirmesi emretmektedir. Mahkeme, davalı Devlete, bu kararın uygulanmasına ilişkin makul bir süre içinde, bu kararın teslim edildiği tarihten itibaren bir yılı geçmeyen bir rapor sunmasını talep eder.”

¹⁹⁸ Affaire le Collectif des Anciens Travailleurs du Laboratoire Australian Laboratory Services, ALS-BAMAKO c. République du Mali, (Requête n° 002/2015), Arrêt du 05/09/2016, Arusha-Tanzanie, 7s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

¹⁹⁹ Affaire Actions pour la Protection des Droits de l'Homme (APDH) c. La République de Côte d'Ivoire, (Requête n° 001/2014), Arrêt du 18/11/2016, Arusha-Tanzanie, 36s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

34.“N° 016/2015 v. Ruanda”²⁰⁰, (karar tarihi: 24/03/2017), vakasında Mahkeme “talep edilen geçici tedbirleri veremediği sonucuna varmıştır. Mahkeme, geçici önlemlerin uygulanmasının reddedildiğine karar vermiştir.”

35.“N° 006/2012 v. Kenya”²⁰¹, (karar tarihi: 15/03/2013), vakasında Mahkeme “oybirliği ile, başvuranın talebine izin vermiş ve aşağıdaki geçici tedbirleri Davalı’ya emretmiştir:

Mau Orman Kompleksi'ndeki arazi işlemlerine uygulanan kısıtlamaların derhal yürürlüğe girmesiyle birlikte eski durumuna getirilmesi ve AfİHHM, söz konusu davasını kararlaştırana kadar AfİHHM önünde ana davasını geçici olarak ön yargılayabilecek herhangi bir fiil veya eylemden kaçınmalıdır.

Davalı Devlet, bu emri uygulamak için alınan tedbirlerin alındığı tarihten itibaren 15 gün içinde mahkemeye bildirmek zorundadır.”

36.“N° 003/2015 v.Tanzanya”²⁰², (karar tarihi: 28/09/2017), vakasında Mahkeme “Davalı Devletin, AfİHHŞ’nın 1., 6. ve 7.(1) (e) maddelerini ihlal ettiğini belirtmiştir. Mahkeme, davalı Devlete, bulunan ihlallerin sonuçlarını silmek, bir önceki duruma geri dönmek ve Başvurucuları haklarına geri getirmek için gerekli tüm önlemleri almalarını emretmektedir. Mahkeme, davalı Devlete, bu kararın alındığı tarihten itibaren altı ay içinde bu amaca yönelik alınan önlemleri bildirmesini isteyecektir.”

37.“N° 009/2016 v. Mali”²⁰³, (karar tarihi:28/09/2017), vakasında Mahkeme “Davalı devlet tarafından ortaya çıkarılan iç hukuk yollarının tükenmemesi, şikayetin kabul edilemeyeceğine kabul etmektedir. Mahkeme, buna göre, başvurunun kabul edilemez olduğunu ilan eder.”

²⁰⁰ Affaire Kayumba Nyamwasa et six autres c. République du Rwanda, (Requête n° 016/2015), Arrêt du 24/03/2017, Arusha-Tanzanie, 13s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

²⁰¹ Affaire Commission Africaine des Droits de l’Homme et des Peuples c. République du Kenya, (Requête n° 006/2012), Arrêt du 15/03/2013, Arusha-Tanzanie, 8s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

²⁰² Affaire Kennedy Owino Onyach,, Charles John Njoka Mwanini c. République Unie de Tanzanie, (Requête n° 003/2015), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 48s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

²⁰³ Affaire Epoux DIAKITE c. République du Mali, (Requête n° 009/2016), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 13s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

38.“N° 011/2015 v. **Tanzanya**”²⁰⁴, (karar tarihi:28/09/2017), vakasında Mahkeme “Başvurucunun serbest hukuki yardım hakkına sahip olduğu iddiasıyla ilgili olarak, davalı devletin, Af.İHHŞ'nın 7 (1) (c) maddesini ihlal ettiğini ve dolayısıyla, aynı zamanda, Afrika Şartı'nın 1.maddesini ihlal ettiğini savunmuştur. Mahkeme, başvuranın serbest bırakılmasını, söz konusu devletin tedbiri göz önünde bulundurma gücüne önyargısız bir şekilde yönlendirmesini reddediyor. Mahkeme, başvuranın kendisini mahkumiyetinin iptali ve uygulanan cezanın, davalı devletin bu tedbiri alma yetkisine halel getirmeksizin yargılanmasını emretme talebini reddetmiştir.”

39.“N° 002/2017 v. **Tanzanya**”²⁰⁵, (karar tarihi: 28/09/2017), vakasında Mahkeme “Davalı Devlete başvuranın haklarını geri kazanmak için gerekli tüm önlemleri almasını ve alınan tedbirler üzerine altı ay içinde Af.İHHM'ye rapor vermesini emretmektedir.”

40.“N° 003/ 2017 v. **Fildişi Sahilleri Cumhuriyeti**”²⁰⁶, (karar tarihi: 18/11/2016), vakasında Mahkeme “Bu davasının, mahkeme kurallarınca öngörülen 12 aylık süre içinde yapılmış olmasına rağmen Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü'nün 66 (1) ve 2.maddelerinde öngörülen diğer kabul edilebilirlik koşullarını yerine getirmediği için, bu davasına kabul edilemez olduğu sonucuna varmıştır.”

41.“N° 001/2017 v.**Tanzanya**”²⁰⁷, (karar tarihi: 28/09/2017), vakasında “Mahkeme,"gereken tüm tedbirlerin" ifadesinin bulunan ihlallerin sonuçlarını silmek, bir önceki duruma geri dönmek ve Başvurucuları haklarına geri getirmek için gerekli tüm önlemleri almalarını emretmesinin ifade ettiğini belirtti. Mahkeme, "ihlallerin giderilmesi için çözüm" teriminin, "önceki aşamada belirtilen önlemlerin benimsenmesiyle ortaya çıkan ihlallerin etkilerini silmek" anlamına geldiğini belirtmektedir.”

²⁰⁴ Affaire Christopher Jonas c. République Unie de Tanzanie, (Requête n° 011/2015), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 25s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

²⁰⁵ Affaire Mohamed Abubakari c. République Unie de Tanzanie, aux fins d'interprétation de l'arrêt de 03/06/2016, (Requête n° 002/2017), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 11s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

²⁰⁶ Affaire Actions Pour La Protection des Droits de L'Homme (APDH) c. République de Côte D'Ivoire, aux fins d'interprétation de l'arrêt du 18/11/2016, (Requête n° 003/2017), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

²⁰⁷ Affaire Alex Thomas c. République Unie de Tanzanie, aux fins d'interprétation de l'arrêt du 20/11/2016, (Requête n° 001/2017), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 14s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

42.“N° 003/2014 v. Ruanda”²⁰⁸, (karar tarihi: 24/11/2017), vakasında Mahkeme “Davalı Devlete başvuranın haklarını geri kazanmak için gerekli tüm önlemleri almasını ve alınan tedbirler üzerine altı ay içinde Af.İHHM'ye rapor vermesini emretmektedir.”

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin hali hazırda tamamladığı kararlar bunlardır.

C. Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Uzmanlar Afrika Komitesi

1. Genel Olarak

Dünyanın tüm organları arasında, çocukların haklarının ihlali durumunda Devletlere karşı şikâyetle bulunma yetkisine sahip ilk kurumdur. Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, özellikle Af. BÖŞ 32. maddesine uygun olarak yürürlüğe konmuştur. Komitenin amacı, Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği'ne ilişkin, çocuk hakları korunması ve geliştirilmesidir. Gerekli bilgi ve belgelerin toplanması, çocuk hakları çerçevesinde yer alan Afrika sorunlarında disiplinlerarası bir değerlendirme yapılması ve çocuk hakları korunması gerektiğini vurgulamalıdır. Kurul, toplantılar düzenleyecek, organları ulusal ve yerel becerilere teşvik edecek, nihayetinde önerilerini Devletlere sunacaktır.

Komisyonu emanet edilen bir diğer görev de Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği korumak için kurallar ve ilkeler geliştirmek ve bunları formüle etmektir. Komite, hakların uygulanmasını izlemeli ve Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı tarafından dikte ettirilmelidir. Taraf Devletlerin, Afrika Birliği kurumlarının veya Afrika Birliğinin veya bir Üye Devletin tanıdığı bir kurumun talebi üzerine Komite, Afrika Çocukların Hak ve Özgürlük Sözleşme hükümlerini yorumlayacaktır²⁰⁹. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu ile karşılaştırılabilir olması nedeniyle, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesine ve Halklara dava açma ihtimali düşünülebilir²¹⁰.

²⁰⁸ Affaire Ingabire Victoire Umuhoza c. République du Rwanda, (Requête n° 003/2014), Arrêt du 24/11/2017, Arusha-Tanzanie, 50s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

²⁰⁹ IHRDA, le 12.02.2017, www.ihrda.org>le Comité-africain d'experts sur les droits et le bien-être de l'enfant(CAEDBE). Erişim Tarihi: 13.06.2017. Guide de la FIDH pour comprendre et utiliser la cour africaine des droits de l'homme et des peuples. <https://www.fidh.org/fr/plaidoyer-international/union-africaine/cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples/2062-guide-de-la-fidh-pour-comprendre-et-utiliser-la-cour-africaine-des-droits>.

²¹⁰ IHRDA, le 12.02.2017, www.ihrda.org>le Comité-africain d'experts sur les droits et le bien-être de l'enfant(CAEDBE). Erişim Tarihi: 13.06.2017.

Bu Komite iki yılda bir Afrika Birliğine Devlet Başkanları Meclisine bir rapor sunmakla yükümlüdür.

2. Afrikalı Çocuk Hakları ve Esenliği Uzmanlar Komitesi'nin Kuruluşu

Komite, Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı 32. maddesinde belirtildiği üzere 11 üyeden oluşur. Bu uzmanlar, çocuk hakları ve esenliği ile ilgili tüm sorular için bütünleşme ahlakı, tarafsızlık ve yetkinlik derecesine sahiplerdir. Bununla birlikte, çocuk hakları uzmanlarının görevlerine göre, çalışmalarının çoklu olması mantıklıdır²¹¹.

Etik, genel olarak neredeyse ihmal edilen çocukların haklarını ve refahını koruması beklenen kişilere tahsis edilen bu görevlerin başarısı için mecburdur. Devlet Başkanları ve Afrika Birliği hükümetleri, atanmalarını önemser ve 5 yıllık bir süre için görev yaparlar. Bu çocuk hakları uzmanları yalnızca bir kez seçilebilirler.

Eyalet ve hükümet başkanları bu uzmanların seçiminde rol oynamalarına rağmen, bunlar son derece kişisel bir görev üstleniyorlar, yetkileri bireysel ve temsilcisizdir. Zanaatlarını, özellikle de çocukları etkileyen kamu yararı çıkarları korumak için uygularlar. Afrika Çocuk Haklarına ve Refahına Dair Tüzüğüne taraf devletler, en fazla iki adaya sahiptir bu adaylardan biri mutlaka taraf Devletin vatandaşı olmalıdır²¹². Bu adayların dosyalanması seçimden 6 ay önce yapılır. Alfabetik sıraya göre düzenlenmiş adayların bir listesi, oyların başlamasından iki ay önce Devlet Başkanlarına ve Hükümet Başkanlarına iletilir²¹³, fakat oylama gizlidir.²¹⁴

²¹¹ Rapport du Comité Africain d'experts sur les droits et le bien-être de l'enfant, Conseil exécutif vingt et unième session ordinaire, 9-13 juillet 2012 Addis-Abeba. www.peaceau.org/uploads/ex-cl-7444-xxi-f.pdf. Erişim Tarihi: 02/05/2018.

²¹² Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, 35.madde. Rapport du Comité des droits de l'enfant, Assemblée générale-Documents-officiels-Soixante-troisième-session, Supplément-n°41(A/63/41). Erişim Tarihi: 02/05/2018.

²¹³ Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, 36.madde.

²¹⁴ Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, 34.madde. Défenseur des droits, Rapport des droits de l'enfant en 2017 au miroir de la convention internationale des droits de l'enfant, s.60. www.defenseurdesdroits.fr. Erişim Tarihi: 03/05/2018.

3. Komite'nin Yetkisi

Afrika Çocuk Haklarına ve Esenliği Şartı'nın 42. maddesinde belirtildiği gibi işlevi vardır 1. madde uyarınca ve sözü edilen Şartta yer alan hakları korumak ve korumak için:

- a. bilgi toplamak;
- b. Şart'ın hükümlerini yorumlamak;
- c. bunların uygulanmasını denetlemek;
- d. hükümetin, çocuğun haklarını koruma örgütleriyle işbirliği yapmaya çağıran önerileri sunma;
- e. çocuk hakları ihlallerine ilişkin bireysel şikâyetleri araştırmak
- f. tarafından kabul edilen tedbirleri incelemek
- g. Afrika Çocuk Bayramı temasını seçmek Af. İHH Komitesi'nin vazifesidir.

Komite, Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği ile ilgili tüm konularda samimiyetle soruşturma yapmak için uygun herhangi bir yöntemi kullanabilir²¹⁵. Ayrıca, Taraf Devletlerden, Afrika Haklarının Temel İlkeleri ve Çocuk Esenliğinin uygulanması hakkında eleştirel bir bilgi vermelerini isteyebilir²¹⁶. Bir Taraf Devletin Şartı uygulamak için benimsedikleri yöntemleri inceleyebilir²¹⁷. Komite her iki yılda bir Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisinin olağan toplantısına rapor vermekle yükümlüdür. Komite faaliyetlerini ve aldığı şikâyetleri açıklayan bir rapor hazırlar. Komite, raporunu Devlet Başkanları ve Hükümet Konferansı'nın incelemesinden sonra yayınlar²¹⁸. Nihayet, Komite, Devlet Başkanları veya Hükümet Konferansları ya da Afrika Birliğinin Komisyon Başkanı tarafından emanet edilen herhangi bir görevi ya da Örgütün herhangi bir organını yürütmekle yükümlüdür.

²¹⁵ Les droits et les devoirs d'enfants. www.etre-famille.eu/les-droits-les-devoirs-lenfant. Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, 45.madde

²¹⁶ Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, 45.madde.

²¹⁷ Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, 45.madde, §2. Droits et devoirs de l'enfant: tout savoir-jurifiable. www.jurifiable.com/.../droits-et-devoirs-des-enfants

²¹⁸ Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, 45.madde, §2.

4. Komiteye Başvuru

Komitenin çocuk haklarının korunması ve çocuk haklarının geliştirilmesi ile ilgili belirli görevleri olmasına rağmen, Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı'nın Komite'ye başvuru kabul edebilirlik koşullarına göre sessiz olduğunu vurgulamak önemlidir²¹⁹. Komite, Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği'nin 43. maddesi uyarınca, Taraf Devletlerin, Şartın Hükümlerini etkili kılmak amacıyla kendilerinin benimsediği tedbirleri almak ve raporlarını daha sonra değerlendirmekle yetkilidir. Ayrıca, bu devletlerin ilan ettiği hakların kullanılmasında kaydedilen ilerlemeyi inceler²²⁰.

Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı 45. maddesi uyarınca Komite, bir üye devletteki çocuğun haklarının ihlal edildiği iddialarını soruşturmak ve araştırmakla yetkilidir. Aynı madde, Komite'nin Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı ile ilgili herhangi bir soruyu araştırmak için uygun herhangi bir yöntemi kullanmasını önermektedir. Bununla birlikte, Komite, Taraf Devletlerden Afrika Çocuğun Hakları ve Esenliği Şartının uygulanması hakkında gerekli bilgileri sunmalarını ve bu Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı'nın uygulanmasına devletlerce kabul edilen önemleri araştırmak için uygun herhangi bir yöntemi kullanmalarını isteyebilir²²¹.

Nitekim, Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı 44. maddesi, Komitenin bireysel iletişimlerle ilgili yeterliliğini gösterir. Ayrıca, Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı bir iletişimin ne olduğunu tanımlayan tek bir metindir.

Bu iletişimler Taraf Devletlere yöneliktirler ve Afrika Çocukların Hak ve Özgürlük Sözleşmesi kapsamındaki herhangi bir konuyu ele alabilirler. Husus olarak, bu tür iletişimlerin kabul edilebilirlik koşullarını düzenleyen özel bir hüküm bulunmamaktadır. Bu bağlamda, Komite Uganda'daki bir Medeni Toplum Örgütü'nden bir şikâyet almıştır. Bu komite içerisinde pek çok sorunu günde getirmiştir²²².

²¹⁹ Jean Didier Boukongou; le système africain de protection des droits de l'enfant: Exigences Universelles et prétentions africaines, Professeur à l'Université catholique d'Afrique Centrale, s.104. www.google.com. Erişim Tarihi: 27.09.2016.

²²⁰ Boukongou, s.104.

²²¹ Boukongou, s.104.

²²² Fiche d'information sur la protection de l'enfant: qu'est ce que la protection de l'enfant, www.unicef.org/french/protection/files/La_Protection_de_l... Erişim Tarihi: 21.02.2016; Boukongou, s.105.

Af.İHH Komitesi'nin 6. Olağan oturumunda bunun yasal bir konu olduğu ve komitenin gücüne sahip olmadığı, en azından mevcut direktifin olmadığı, böyle bir davayla nasıl başa çıkılacağı belirtilmiştir. Uzun süren bir tartışma sonrasında, Komite'nin Genel Kurulu, Sekreter'e, Afrika Birliği'nin Hukuk Danışmanı Ofisi'nin cevabına kadar iletişimin kabul edildiğini onaylama yetkisini vermiştir²²³. Afrika Birliği'nin hukuk danışmanı tarafında olumlu bir yanıt olması durumunda, Komite bunu gayriresmi olarak değerlendirir.

Komitenin üyelerinin hukuki uzmanlığı rahatsız edici hale getirir ve görevlerinin gerçek mükemmelliği sistemi göz önüne alınarak yapılır²²⁴. Komite, kuşkusuz, Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartların bulunmamasına rağmen, talep açısından çok net bir yere sahiptir²²⁵. Aslında, Komite'nin üyeleri, Afrika Birliği'nin hukuk müşavirliğinden başka bir şey yapmamak için, bu sorunun çözümü için Afrika Şartı'nın ve Protokolün Mahkemenin kurulmasına ilişkin hesaplamaları yapmalıdır. Bunlara bireysel şikâyetlerin iç hukuk yollarının tüketilmesi dahildir ve bu nedenle başka hiçbir uluslararası kurumun masasında aynı dava bulunmamalıdır²²⁶.

Bununla birlikte, eğer iç hukuk yollarının bağımsız olmadığı kanıtlandığında ve adaletin yürütmenin baskısı altındaysa fark etmektedir, o zaman, şikayetçi, afrika çocuk hakları ve esenliği uzmanlar komitesine şikayet edebilir. Şikayetçi, Kabul edilebilirlik çizgisini aşmak için, aynı zamanda Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 56. maddesinin hükümlerine de uymak zorundadır.

Uygulanacak yasalarla ilgili olarak, Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Sözleşmesi'nin 46. maddesinin ifadesi: "*Komite, Af.İHHŞ, Af.BÖŞ, İHEB, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, BM ve Afrika ülkelerinin İnsan hakları alanında kabul ettiği diğer belgeler ve Afrika gelenekler ve kültürel mirasının değerler Bildirge'nin hükümleri de dâhil olmak üzere uluslararası İnsan Hakları hukukunu benimsiyor*"

Yürürlükteki yasanın uygulanma alanı, Komite üyelerinin yalnızca Çocuk Haklarına ve Refahına ilişkin Afrika Tüzüğü'ne bağlı kalmamalarını, ancak çocukların haklarıyla ilgili diğer metinlere uyduğunu görmek için danışmaktır. İhlaller tespit

²²³ Boukongou, s.105.

²²⁴ Les recommandations du Comité des droits de l'enfant. Collectif-aede-org/wp-content/uploads/2016/11/aede-recommandations-crc-enfants.pdf: Erişim Tarihi: 25.11.2017.

²²⁵ Boukongou, s.105.

²²⁶ Les recommandations du Comité des droits de l'enfant. Collectif-aede-org/wp-content/uploads/2016/11/aede-recommandations-crc-enfants.pdf: Erişim Tarihi: 25.11.2017.

edilirse, Komite ile ilgili devlete tavsiyelerde bulunulur. İkincisi, devletin iddiaların soruşturulmasını, zarar gören taraflara tazminat ödenmesini ve tekrarların önlenmesine yönelik önlemlerin alınmasını sağlamalıdır²²⁷.

5. Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı

Komite, ilk bakışta ona sunulacak sorunları çözmek için ana kaynağı olan Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartına göre oluşturulacaktır²²⁸. Gerçekten de, yasanın uygulanabilirliğinin kapsamı çok geniş. Komite aynı zamanda uluslararası insan hakları hukukunu da üstlenebilir²²⁹.

Af.İHHŞ, Af.BÖŞ, İHEB, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, BM ve Afrika ülkelerinde İnsan Haklarına ilişkin ve Afrika'nın geleksel ve kültürel misasının değerleri ile ilgili olan belgeler anlamına geliyor²³⁰. Afrika Çocuk Hakları Komitesi'ne verilen bu seçeneklerin tümü, teorik açıdan bakıldığında, daha az sorun olması gerektiğidir.

Ç. Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Mahkemesi (GAKTM)

7 Ağustos 2000 tarihli bir protokolle kurulan GAKTM, devletler ve GAKTM arasındaki, bireyler, kuruluşlar ve kurumlar ile GAKTM dahil bireyler arasındaki çatışmaları ve GAKTM sekretarya kadrosu ile toplum arasındaki çatışmayı incelemekten sorumludur²³¹.

²²⁷ Boukongou, s.106.

²²⁸ Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, 46.madde.

²²⁹ Droits et devoirs de l'enfant: tout savoir-jurifiable. www.jurifiable.com/.../droits-et-devoirs-des-enfants. Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, 41.madde.

²³⁰ Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı, 46.madde.

²³¹ Cours et Mécanismes sous-régionaux-Africain Court Coalition, www.africancourtcoalition.org. Erişim Tarihi: 16.09.2017.

1. Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Mahkemesi'nin Kuruluşu

Mahkeme en az 10 üyeden oluşur. İkincisi, bu üyeler seçilmelidir, Topluluğun Üye Devletlerinden birinin vatandaşları olmalıdır. Adlarına ve güvene layık büyük hukukçular olmalı²³²; ya da bu seçmenler kendi ülkelerinde en yüksek yasal pozisyonları hak etmelidir²³³. Bu üyeler iki ayrı gruba bölünecek ve her grup 5 üyeden oluşacaktır.

Bir yandan, normal ve düzenli olarak AfİHHM'ye oturacak üyelerdir²³⁴. Öte yandan, bekleme listesinde kalan bir grup üyesidir. Bu üyelerinden birinin bir nedenden dolayı geçici olarak oturmaları engellenirse, Mahkeme Başkanı, yedek listede kalan üyelerden biri, mevcut olmayan bir hakim yerine Mahkeme'de oturmasını ve mevcut olmayan hakim görevlerini yerine getirmesini isteyebilir²³⁵.

Kalıcı hâkimlerin mevcut olduğu durumlarda, yedek listenin üyeleri neler yapabilirler?

Protokol bu konuda sessiz kalsa bile, dosyaların oluşturulması da dahil olmak üzere belirli görevler atanması, mevkideşlerine yardım sağlamak için bazı dosyaları araştırması ve düzenli olarak mahkeme davalarını takip etmesi mantıklı olur. Bu, mevcut olmayan hakimleri değiştirmeleri istendiğinde bunu yapmalarını kolaylaştırabilir. Üye sayısı ise Mahkeme Kuruluna teklif ederse artabilir²³⁶. Üyenin aynı vatandaşlığa sahip olmamalı, herhangi bir durumda sadece tek bir vatandaş üyeleri arasında olmalı. Sonuç olarak, aynı devletten iki veya daha fazla vatandaş bulmak kesinlikle yasaktır²³⁷.

Bir noktada paragraf 5'in içeriğinin aynı topluluk yasasının 3. maddesinde 6. paragrafının içeriği ile çelişebileceğine dikkat çekilmelidir. Yönetim kurullu mahkemenin teklifi üzerine üye sayısını arttırdıktan sonra aynı ülkeden 2 üye olma

²³² Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 3.madde.

²³³ Protocol sur le Tribunal de la SADEC, 3.madde §1.

²³⁴ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 3.madde §2. İbriga Luc Marius; **Compétences des Cours et justice des Communautés africaines, Union Internationale des Avocats**, UFR/SJP-Université OUAGA II, 2013, s.3. www.google.com. Erişim Tarihi: 25.12.2016.

²³⁵ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 3.madde §2.

²³⁶ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 3.madde §5. Christian Bahati Bahalaokwibuye; **Les recours individuels dans le système inter-africain de contrôle: la coexistence de la Cour africaine et des juridictions, des communautés économiques régionales**, Université Catholique de Bukavu, 2011. https://www.memoireonline.com/01/12/5063/m_Les-recours-individuels-dans-le-systeme-inter-africain-de-contrle-la-coexistence-de-la-cour-afri31.html. Erişim Tarihi:11.06.2017.

²³⁷ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 3.madde §6.

riski vardır. Seçmenlerin imzacı devletlerin vatandaşlarını veya Güney Afrika Kalkınma Topluluğunun üyelerini seçmeleri mantıklı olur.

Bu, mümkün olan birkaç çözüm olacağı anlamına geliyor, ya seçmenler, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu kardeş ülkelerdeki adaylarına kullanacak, ya da zaman geldiğinde Protokolün yeniden gözden geçirilmesi gerekecek²³⁸. Normalde, mahkeme koşullara göre üç üyeden oluşur, özellikle genel kurul toplantısında, 5 üyeden oluşabilir. Üyelerin yenilenebilir beş yıllık bir süre vardır. Yasa, icra edilecek görev süresi hakkında ayrıntılı bilgi vermemektedir. Protokol yalnızca bir üyenin yeni bir dönem (süre) için atanabileceğini belirtmektedir. Bu, mutlaka ikinci terimle sınırlı olması gerektiği anlamına gelmez. Metin, “yeni bir yetki” olduğunu belirtir.

Bu hala tartışılabilir bir niteliktedir. Bununla birlikte, 3 yıllık hizmetin ardından, seçilen 10 üyelerden ikisi sözleşmesini sona ereceğini görecekler. Bununla birlikte, iki üye idari sekreter tarafından çekilecektir. Mahkeme bir katip tayin eder. Bu katibin idari sorumluluğu olacaktır. Katip, Mahkemede kalıcıdır, Mahkeme Başkanı’nın gözetimindedir²³⁹. Katibi Mahkeme tayin edecektir. Bu Katip, idari sorumlu olacaktır. Bu katip mahkemede kalıcıdır. Mahkeme başkanının denetimi altındadır²⁴⁰.

2. Mahkeme’nin Yargı Yetkisi

Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Mahkemesi, diğer mahkemeler gibi, yetkinliklere, kendisine atfedilen görevlere sahiptir, yorumlayıcı, tartışmalı ve danışma yetkisine sahiptir.

²³⁸ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 3.madde §3. Christian Bahati Bahalaokwibuye; **Les recours individuels dans le système inter-africain de controle: la coexistence de la Cour africaine et des juridictions, des communautés économiques régionales**, Université Catholique de Bukavu, 2011. https://www.memoireonline.com/01/12/5063/m_Les-recours-individuels-dans-le-systeme-inter-africain-de-contrle-la-coexistence-de-la-cour-afri31.html. Erişim Tarihi:11.06.2017.

²³⁹ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 6.madde §1. Fiche d’information de l’organisation: SADC. <http://www.operationspaix.net/14-fiche-d-information-de-l-organisation-sadc.html>

²⁴⁰ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 12.madde §1.

a. Yorumların Yetkisi

Mahkeme, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Antlaşması ve Protokollerinin hükümlerine giren tüm davalar üzerinde yargı yetkisine sahiptir. Böyle bir durumda, bu metinlerin yanı sıra, topluluk çerçevesinde ve toplumun kurumlarının tüm işlemleri çerçevesinde benimsenen alt metotları yorumlayabilir²⁴¹.

Ayrıca bunların uygulanması ve geçerliliği de önemlidir. Topluluk çerçevesinde, devletler arasındaki anlaşmalarda belirli tartışılan tüm konuları ele alır. Ancak, bu sorunların mahkeme tarafından yargılanmasına dikkat edilmelidir²⁴².

b. Çekişmeli Yargı

Mahkeme, diğer taraftan, devletlerin kendi aralarında ve tüzel kişiler ile devletler arasındaki uyuşmazlıkları dinlemek için kapsamlı bir yetkiye sahiptir. Bundan dolayı, mahkemeye başvurabilecek gerçek veya tüzel kişiler²⁴³, önceden belirli koşullara tabidir.

c. Danışma Yargısı

Zirve veya Konseyin talebi üzerine, mahkeme istişari görüş verebilir²⁴⁴. Güney Afrika Kalkınma Topluluğunun amacına ilişkin herhangi bir sonucu hakkında bir fikir verir²⁴⁵. Bu üç yetkiye ek olarak, protokol mahkemenin yargılama yetkisini ön kararlara göre tanıır. Bu güç çok geniştir, yani ulusal mahkemelerde anlaşmazlıklar tüm taraflar arasında uygulanabilir, tüm durumlarda uygulanabilmektedir²⁴⁶. Ayrıca, anlaşmazlığın konusunun yorumlanması, uygulanması veya geçerliliği ile ilgili

²⁴¹ Le Tribunal de southern african development community. <https://www.ihrda.org/fr/le-tribunal-du-southern-african-development-community-sadc/>. Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 14.madde.

²⁴² Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 14.madde.

²⁴³ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 15.madde §2. Le Tribunal de southern african development community. <https://www.ihrda.org/fr/le-tribunal-du-southern-african-development-community-sadc/>.

²⁴⁴ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 20.madde.

²⁴⁵ İbriga Luc Marius; **Compétences des Cours et justice des Communautés africaines, Union Internationale des Avocats**, UFR/SJP-Université OUAGA II, 2013. www.google.com. Erişim Tarihi: 25.12.2016.

²⁴⁶ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 16.madde §1.

konularda karar verebilir; ancak, ulusal mahkeme tarafından, protokol uyarınca karar vermesi için farklı olanın aynı olmaması şarttır²⁴⁷.

3. GAKTM Mahkemesine Başvuru

İlk bakışta, mahkemenin insan hakları ihtilafları ile baş etmesi için özel olarak tanınmadığına dikkat edilmelidir. Kuşkusuz, bu yeterlilik spesifik değildir, ancak Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Anlaşması'nın bazı maddeleri, aynı zamanda bu konuda yargı yetkisi veren insan haklarına atıfta bulunmaktadır. Mahkeme tarafından verilen kararların akibeti: uygulanacak nihai, bağlayıcı ve uygulanmaları muhtemeldir²⁴⁸.

Mahkemeye, gerçek veya bir tüzel kişi tarafından başvurulduğunda, önce aşağıdaki şartları yerine getirmesi gerekir²⁴⁹:

a. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Devleti'ne üyelik aleyhinde bir dava açmak isteyen tüzel kişi veya tüzel kişilik, bütün iç yargı süreçlerini tamamlamalıdır. Bu, devletin hatalı olduğunu kanıtlamaktadır. Mağdurun, iç hukuk yolları ile çalışmış, fakat mahkemeler tarafından yapılan yargıların sonunda kazanmış ya da kazanamamış olabilir. İşte bu durumda Güney Afrika Kalkınma Topluluğu mahkemesini kazanmak için sadece bir umut doğabilmektedir.

²⁴⁷ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 16.madde §2.

²⁴⁸ Christian Bahati Bahalaokwibuye; **Les recours individuels dans le système inter-africain de contrôle: la coexistence de la Cour africaine et des juridictions, des communautés économiques régionales**, Université Catholique de Bukavu, 2011. https://www.memoireonline.com/01/12/5063/m_Les-recours-individuels-dans-le-systeme-inter-africain-de-contrle-la-coexistence-de-la-cour-afri31.html. Erişim Tarihi: 11.06.2017.

²⁴⁹ Protocole sur le Tribunal de la SADEC, 15.madde.

b. Şikâyetin Kabulü İçin İzlenecek Prosedürler

Mahkeme önündeki işle ilgili, girişlerinin ilgili taraflar arasında bir başvuruya veya özel bir sözleşmeye tabi tutulması gerekir. Başvuru prosedürü ile ilgili aşağıdaki koşullar gereklidir:

1. Başvurucu başvurusunda şunları belirtmelidir:

- Başvuran kişinin adı ve adresi;
- Davalı kişinin adı, kimliği ve adresi;
- Şikâyetin net kaynağı ve olguların kısa bir açıklaması;
- Davacı tarafından ısrarla önerilen (talep edilen) tazminat veya ihtiyati tedbir formu.

2. Talep, davayla ilgili haberleşmelerin yanı sıra bulguların ve ilgili belgelerin gönderilmesi gereken davacının temsilcisinin adını ve adresini belirtmelidir.

3. Önceki noktaların gerekliliklerine uymayan uygulamalar başvuruyu uygunsuz hale getirecektir.

4. Talebi gönderen tarafın acentesi, orijinal başvuruyu imzalamalıdır.

5. Katip, başvurunun orijinalini ve başvurunun belirttiği ekleri tamamlamalıdır. Ardından mahkemede 5, anlaşmazlıklara tarafların her biri için birer kopya olmak üzere 7 kopya üretir. Kopyalar ilgili tarafların sayısına göre çoğaltır ve her bir taraf doldurduğu kopyayı onaylar.

6. Kararın iptalini isteyen talebi, iptali istenen kararın belgesel kanıtı sunması gerekir.

7. Bir tüzel kişi tarafından yapılan talep net takip edilmelidir:

- Tüzel kişileri veya şirketin sicil belgeleri, özellikle de hukuki varlığını haklı çıkartabilecek herhangi bir belgeye yöneten hukuki olarak haklı kılacak güncel bir yasal belgedir;
- Başvuranın acentesine verilen kuvvetin gerekli standartları karşıladığının ve bu konuda yetkili bir otorite tarafından verilmiş olduğunun kanıtıdır.

8.-Katip, standartlara uymak için, 4 ila 7 arasındaki içeriklere uymamış olan başvurana makul bir süre önermektedir.

- Hibe döneminde başvuranın standartlara uyulmaması halinde, mahkeme acenteleri dinledikten sonra kararlar alır ve bu uygunsuzluğun başvuruyu uygun bulmadığına karar verir.

D. Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (BAÜET) Mahkemesi

Bu noktada, bu Adalet Divanı'nın kökeni, bu Mahkeme'nin yargı yetkisinin ne olduğu, bu mahkemenin yapısının ne olduğu, Mahkeme'nin nasıl başvurulabileceği ve bu Mahkeme'nin verdiği kararların kaderi geliştirilmesinin bir sorunu incelenecektir.

1. Adalet Divanı'nın Tarihçesi

1975'te mayıs ayının 28'inde Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu ortaya çıkmıştır. Bundan altı yıl sonra, Topluluğunun Adalet organı oluşturulmuştur. Bu mahkemeyi oluşturan protokol, 6 Temmuz 1991 tarihli Nijerya'da Abuja'da imzalanmış; 5 yıl sonra yürürlüğe girmiştir. Bu gecikme, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun, bu adalet organını Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğunun kurumlarına dâhil eden bir antlaşmanın revize edilmesinden kaynaklanmaktadır²⁵⁰.

Adalet Divanı'nın kurulmasının amacı, halklarının yaşam standardını yükseltmek ve ekonominin istikrarını sağlamak ve artırmak için katkıda bulunmak amacıyla Batı Afrika Ekonomik Birliği'nin işbirliği ve entegrasyonunu teşvik etmek, daha sonra Afrika'nın bir bütün olarak ilerlemesine ve gelişmesine katkıda bulunmak için Taraf Devletler arasındaki ilişkileri teşvik etmektir²⁵¹. 1992'den 2000'e kadar olan protokollerin imzalandığı devletler: Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Fildişi Sahilleri, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo²⁵².

²⁵⁰ Delphine d'ALLIVY Kelly; **Le juge africain est entré dans l'histoire**, (Cour de Justice de la CEDEAO, 27 octobre 2008, Hadijaton Mani Koran C/Niger), publié le 10 mai 2009 par CPDH. <http://combatsdroitshomme.blog.lemonde.fr/2009/05/10/le-juge-africain-est-entre-dans-lhistoire-cour-de-justice-de-la-cedeao-par-delphine-dallivy-kelly/>. Erişim Tarihi:16.02.2016.

²⁵¹ Le Traité de la CEDEAO, 3.madde.

²⁵² Delphine d'ALLIVY Kelly; **Le juge africain est entré dans l'histoire**, (Cour de Justice de la CEDEAO, 27 octobre 2008, Hadijaton Mani Koran C/Niger), publie le 10 mai 2009 par CPDH. <http://combatsdroitshomme.blog.lemonde.fr/2009/05/10/le-juge-africain-est-entre-dans-lhistoire-cour-de-justice-de-la-cedeao-par-delphine-dallivy-kelly/>. Erişim Tarihi:16.02.2016.

2. Adalet Divanı'nın Oluşumu

Mahkeme bağımsız yargıçtan oluşur²⁵³. Sonuç olarak, bağımsızlığı ve tarafsızlığı, adil yargılanmanın en önemli unsurlarıdır. Bu, yargıcın rolünü değerlendirecek ve pekiştiren tek unsurdur, yani bağımsızlıktır²⁵⁴. Hakim bağımsız olmalıdır. Kamu veya özel bir başka bir güce bağımlı olmamalıdır. Bu hâkimler genelde çok büyük ahlaki değerlere sahip kişiler arasından seçilir²⁵⁵.

Bu gerçekleştirilmesi gereken görevler için gereklidir. Onların kararları büyük önem taşıyor, eksikleri tamamlamak için bölgesel bir yasanın oluşturulmasına, toplulaştırma sürecinin hızlandırılmasına ve pekiştirilmiş edilmesine katkıda bulunmaları gerekiyor²⁵⁶.

Hâkimlerin yeni bir işe alım biçimi, uzmanlaşmış bir organa emanet edilmiştir. İyi Adalet, bir ön koşul olarak, iyi yargıçların hukuki yetkinlik ve dürüstlük yetilerine sahip olmasını ²⁵⁷. Bu hâkimler, Topluluğa Taraf Devletlerden birine ait vatandaş olmalı, kendi ülkelerinde büyük bir görev alabilmeli, uluslararası hukukta tanınmış yüksek bir kapasite sahip olmalıdırlar. Bunlar, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Cemiyeti Devlet ve Hükümet Başkanları konferansı tarafından atanırlar²⁵⁸.

Hâkimler toplamda 7 kişidir, hepsi de farklı vatandaşlıklardandır. Bir üyenin ikili vatandaşlığa sahip olması durumunda, iki ulusundan (uyrukluğundan) hangisinin medeni ve siyasi haklarını kullandığını belirtmekle yükümlüdür²⁵⁹.

²⁵³ Protocol relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO, 3.madde §1.

²⁵⁴ Thierno Kane; La CJCC à l'épreuve de la protection des Droits de l'Homme, Université Gaston Berger de Saint-Louis Sénégal-Maitrises en sciences juridiques 2012,§2: De l'intégralité des juges dans leurs actions, A.L'indépendance des juges. https://www.memoireonline.com/02/14/8706/m_La-Cour-de-Justice-de-la-CEDEAO--l-epreuve-de-la-protection-des-Droits-de-l-Homme0.html. Erişim Tarihi: 27.07.2016.

²⁵⁵ Protocol relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO, 3.madde §1.

²⁵⁶ Thierno Kane; La CJCC à l'épreuve de la protection des DH, Université Gaston Berger de Saint-Louis Sénégal-Maitrises en sciences juridiques 2012,§2: De l'intégralité des juges dans leurs actions, A.L'indépendance des juges. https://www.memoireonline.com/02/14/8706/m_La-Cour-de-Justice-de-la-CEDEAO--l-epreuve-de-la-protection-des-Droits-de-l-Homme0.html. Erişim Tarihi: 27.07.2016.

²⁵⁷ Thierno Kane; La CJCC à l'épreuve de la protection des DH, Université Gaston Berger de Saint-Louis Sénégal-Maitrises en sciences juridiques 2012,§2: De l'intégralité des juges dans leurs actions, A.L'indépendance des juges. https://www.memoireonline.com/02/14/8706/m_La-Cour-de-Justice-de-la-CEDEAO--l-epreuve-de-la-protection-des-Droits-de-l-Homme0.html. Erişim Tarihi: 27.07.2016.

²⁵⁸ La cour de justice de la CEDEAO. <http://www.claiminghumanrights.org/ecowas.html?L=1>. Protocole relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO, 3.madde §.1.

²⁵⁹ Protocole relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO, 3.madde §.2.

Mahkeme üyeleri, atanmaları sırasında 40 yaşından küçük ya da 60 yaşından büyük olmamalıdır. 65 yaşından sonra mahkeme üyeleri artık mahkeme de hâkimlik yapamaz²⁶⁰. Mahkeme, sayı, randevu koşulları ve görevleri ile ilgili şartları ve koşulları AfİHHM İç Tüzüğü ile belirlenen bir baş görevli ve diğer katiplere sahiptir²⁶¹.

3. BAÜET'nun Adaleti Divanı'nın Yetki Alanı

Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu'nun Mahkeme Protokolünün 9 ila 10 maddeleri ile Revize Edilen Antlaşma'nın 16. maddesi hükümlerine göre AfİHHM üç yetkiye sahiptir²⁶². Çekişmeli yargı, danışma yargısı olarak yargı yetkisine sahiptir.

a. Çekişmeli Yargı

Af. İHH Mahkemesine, taraf devletler arasındaki anlaşmazlıklar veya bir devlet ya da birkaç devlet ve topluluğun kurumları arasındaki anlaşmazlıklar şikayet edilebilir²⁶³. Aslında, bu Mahkeme'de yürürlükte olan kanunlar uyarınca yükümlülüklerine uymayan Devletlere karşı dava açmaktadır²⁶⁴.

Yargı yetkisi'nde, Antlaşma hükümlerinin yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin doğal adalet ilkelerine ve yasalarına saygıyı korur²⁶⁵. İkincisi, insan hakları ihlallerinin mağdurlarını korumak amacıyla Afrika İnsan ve Halklar Tüzüğü hükümlerine uzanmaktadır²⁶⁶.

²⁶⁰ Protocole relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO, 3.madde §.7. La cour de justice de la CEDEAO. <http://www.claiminghumanrights.org/ecowas.html?L=1>.

²⁶¹ Protocole relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO, 29.madde §.1.

²⁶² Protocole additionnel, (A/SP.1/01/05) portant amendement du préambule, des articles 1,2,9,22, et 30 du Protocole (A/P.1/7/91) relatif à la Cour de Justice de la Communauté, ainsi que de l'article 4 §1 de la version anglaise dudit protocole, article 9, §5.

²⁶³ Protocole relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO, 9.madde §.2.

²⁶⁴ Institute for Human Rights and Development in Africa (IHRDA), Accueil: L'outil analytique de la jurisprudence africaine (OAJ) les principaux mécanismes: La Cour de Justice de la Communauté de la CEDEAO. <https://www.ihrda.org/fr/2015/05/la-cour-de-justice-de-la-communaute-de-la-cedeao/>. Erişim Tarihi:07.08.2016.

²⁶⁵ Protocole relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO, 9.madde §.1.

²⁶⁶ Institute for Human Rights and Development in Africa (IHRDA), Accueil: L'outil analytique de la jurisprudence africaine (OAJ) les principaux mécanismes: La Cour de Justice de la Communauté de la CEDEAO. <https://www.ihrda.org/fr/2015/05/la-cour-de-justice-de-la-communaute-de-la-cedeao/>. Erişim Tarihi:07.08.2016.

Mahkeme, Topluluk kurumları ve bireyler arasındaki uyuşmazlıkları incelemektedir²⁶⁷.

Topluluğa karşı veya Topluluk aleyhindeki sorumluluk, mahkeme'nin çekişmeli yargı alanına girmektedir. Mahkeme, Topluluk tarafından kabul edilen kararlar, düzenlemeler ve diğer yasal araçları yapma yetkisine sahiptir²⁶⁸.

b. Danışma Fonksiyonu

BAÜET Mahkemesi, Antlaşma hükümlerinin yorumlanması kapsamına giren konularda görüş bildirir. Sadece Devlet Başkanları konferansı, Topluluk Bakanlar Konseyi, bir veya daha fazla üye devlet veya yönetici sekreteri ve Topluluğun herhangi bir kurumu Mahkeme'ye şikâyet edebilirler²⁶⁹.

Bu istek belirli bir formaliteye tabi olarak, yazılmalıdır²⁷⁰. Bu belge, görüşün önerildiği sorulara kesin olarak işaret etmelidir; buna, AfİHHM'ye ışık getirmesi muhtemel gerekli tüm belgeler eşlik etmelidir²⁷¹. Ancak, Mahkeme, danışma görüşünü sunmadan önce, Üye Devletlerin duruşma sırasında yaptığı yazılı açıklamaları veya ifadeleri isteyecektir. Bu danışma görüşü ortak oturum için planlanmıştır²⁷². Bu işlem sırasında, Mahkeme çekişmeli prosedürü gerekli görürse kullanabilir²⁷³.

c. Tahkim Kurulu

Antlaşma, Topluluk amaçları için bir Tahkim Mahkemesi kurulmak için öngörülmüştür. Bununla birlikte, bu tahkim kurulu mahkeme, işlevsel ve operasyonel hale getirilmeden önce, bu BAÜT Adalet divanı, uygulanana kadar bu tahkim

²⁶⁷ Institute for Human Rights and Development in Africa (IHRDA), Accueil: L'outil analytique de la jurisprudence africaine (OAJ) les principaux mécanismes: La Cour de Justice de la Communauté de la CEDEAO. <https://www.ihrda.org/fr/2015/05/la-cour-de-justice-de-la-communaute-de-la-cedeao/>. Erişim Tarihi:07.08.2016.

²⁶⁸ Amerika Birleşik Devletleri Adalet Divanı, Topluluk tarafından kabul edilen kararlar, düzenlemeler ve diğer yasal araçları yapma yetkisine sahiptir.

²⁶⁹ Protocol relatif à la CJ de la CEDEAO, 10.madde §1.

²⁷⁰ La cour de justice de la CEDEAO. <http://www.claiminghumanrights.org/ecowas.html?L=1>. Protocol relatif à la CJ de la CEDEAO, 10.madde §2.

²⁷¹ Protocol relatif à la CJ de la CEDEAO, 10.madde §2.

²⁷² Protocol relatif à la CJ de la CEDEAO, 10.madde §4.

²⁷³ Le Traité de la CEDEAO, 16.madde.

kurulunun görevlerini yerine getirebilir ²⁷⁴. Ön sözü tadil eden Ek Protokol'un (A/SP.1/01/05), 1,2,9, 22 maddeleri BAÜT Adalet divanı ile ilgili 9. maddesi uyarınca:

(1) Bu BAÜT Adalat divanı, bu amaçla herhangi bir ihtilaf halinde ele geçirilebilir:

(a) Bu BAÜT'un antlaşması, sözleşmeleri ve protokollerinin yorumlanması ve uygulanması;

(b) Bu BAÜT içerisinde benimsenen yasal düzenlemelerin, direktiflerin, kararların ve tüm yardımcı yasal belgelerin yorumlanması ve uygulanması;

(c) Meşruiyetin değerlendirilmesi, düzenlemelerin yasallığı, direktifleri, kararları ve BAÜT'a kabul edilen tüm yardımcı yasal belgeler;

(d) Devletlerin Antlaşma, sözleşmeler ve protokoller, yönetmelikler, direktifler ve kararlar kapsamındaki yükümlülükleri ile uyumsuzluğunun incelenmesi;

(e) Antlaşmanın, sözleşmelerin ve protokollerin hükümlerinin uygulanması, BAÜTopluluğun düzenlemeleri, yönergeleri veya kararları;

(f) BAÜT ve temsilcileri arasındaki farkların incelenmesi;

(g) BAÜTopluluğun bir kurumu tarafından veya görevinin yerine getirilmesinde herhangi bir eylem veya ihmal için o kurumun bir görevlisinin neden olduğu zarar için tazminat davası.

2. BAÜT Adalet Divanı, BAÜTopluluğun sözleşme dışı yükümlülüklerden sorumlu olduğu sayılabilir ve topluluğun neden olduğu zararın iyi bir şekilde sonuçlandırılmasını talep edebilir. Bu hasar, materyel hareketleri ya BAÜT ya da onun acenteleri görevlerini yerine getirirken normatif davranışlarından kaynaklanmaktadır.

(3) BAÜTopluluğun açacağı sorumluluk davası veya BAÜTun üçünü kişilere veya temsilcilere karşı sorumluluğuna yönelik eyleme ilişkin başvuru zararın gerçekleştiği tarihten itibaren üç yıl hak düşürücü süre içinde yapılmalıdır;

(4) Mahkeme herhangi bir Üye Devlette insan haklarının ihlal edildiği olaylarla ilgilenebilir;

(5) Adalet divanı, tahkim kurulunun bulunmadığı hallerde, uygulanmasına kadar hakem görevlerini yerine getirir;

²⁷⁴ IHRDA, le 12.02.2017, www.ihrda.org>le Comité-africain d'experts sur les droits et le bien-être de l'enfant(CAEDBE) Erişim Tarihi: 13.06.2017; Protocole additionnel, (A/SP.1/01/05) portant amendement du préambule, des articles 1,2,9,22, et 30 du Protocole (A/P.1/7/91) relatif à la Cour de Justice de la Communauté, ainsi que de l'article 4 §1 de la version anglaise dudit protocole, article 9, §5.

(6) Adalet divanı, Üye Devletler kendi aralarında veya Batı Afrikalı Devletlerin Ekonomik Topluluğu ile kendileri üzerinde imzalanabilecek anlaşmalarda öngörülen tüm konuları biliyor olabilirler;

(7) Ek Protokol ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun tüm sonraki protokolleri ve kararlarıyla kendisine verilen tüm yetkilere sahiptir;

(8) Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı, bu maddede öngörülenler dışındaki uyuşmazlıklar için konuyu Mahkeme'ye götürebilir.

4. Adalet Divanına Yapılan Başvuru

BAÜET Adalet Divanı belirli bir kategoriye mensup kişiler tarafından başvurulabilir, bunlar şunlardır:

1. Herhangi bir BAÜET Taraf Devleti;
2. Aksi belirtilmedikçe, Yönetici Sekreter, Üye Devletlerin yükümlülüklerine uyulmadığı gerekçesiyle Mahkemeye başvurabilir;
3. Topluluk metinleri ile ilgili bir işlemin yasallığını değerlendirirken yapılan itirazlarda, herhangi bir Üye Devlet, Bakanlar Kurulu ve Yönetici Sekreteri tarafından Mahkeme'ye sevk edilebilir;
4. Hakkına zarar veren herhangi bir eyleme karşı yasal değerlendirme yapması için gerçek ya da tüzel mağdur olan kişi, BAÜT mahkemeye başvurabilir;
5. Bir insan hakları ihlali mağduru olan herkes başvurabilir. Mağdurun başvurusu şu yönlerden bir biçimciliğe sahip olmak zorundadır :

-uygulama anonim olmamalıdır

-İki uluslararası mahkemede aynı dava aynı zamanda bulunamaz

6. BAÜT kurumlarında çalışanlar mağdur olduğunda mahkemeye başvurabilirler. Bununla birlikte, önce BAÜT mevzuatında ve personel yönetmeliğinde öngörülen iç hukuk yollarını tüketmesi gerekir;

7. Ulusal mahkemeler veya ilgili taraflar, Mahkemenin, Antlaşma, Protokol ve Düzenlemelerin yorumlanmasına ilişkin ön karar durumlarındadır. Ancak, yerli mahkemeler kendi istediklerine göre verebilir veya anlaşmazlık taraflarından birinin

talebi üzerine konuyu veya soruyu yorum için medeni hukuk Adalet Divanı önüne çıkarabilir.

Önsözü tadil eden BAÜT Ek Protokolün (A/SP.1/01/05), 1,2,9, 22 maddeleri BAÜT Adalet divanı ile ilgilidir BAÜT Ek Protokolün (5) 10. maddesinde hususlarının anlamını açıklığa kavuşturmak gerekir, başvurunun anonim olması gerekir, kabul edilebilir olması için başvuru sahibinin adını ve adresini şikayet eden kişi tarafından belirtilmeli, davalı belirlenecek, nedeni belirtilmelidir. Başvurun sebebi, yani anlaşmazlık konusu, dayanakların bir özeti. gerekçelerin özeti, son olarak başvurucunun şikâyet dilekçesi açık olmalıdır²⁷⁵.

Ancak, yerel mahkemeler kendi takdir yetkisine veya davanın taraflarından birinin talebi üzerine davanın Adalet Divanı'na yorumlanması için karar verebilir²⁷⁶. Önsözü tadil eden Ek Protokolün (A/SP.1/01/05), 1,2,9, 22 maddeler BAÜT Adalet divanı ile ilgilidir 10. fıkranın 5 ikinci fıkrası, aynı konuda yetkin olan iki uluslararası kuruluşun başvurusunu hariç tutar. Bu, yalnızca soruşturma ya da çözümleme çerçevesinde tüm uluslararası mekanizmalarda sağlanan neler doğruluğunu doğrulamaktadır.

AfİHH Mahkemesinin hariç, tüm diğer uluslararası mahkemeler seçeneğini dışladı. Kural yalnızca “Non Bis İn İdem”²⁷⁷ ilkesiyle değil, aynı zamanda “lis pendes” durumunu da kapsıyor. Bu durumda, uluslararası mahkemeler arasında olası bir hiyerarşinin mümkün olmadığını onaylamıştır²⁷⁸. Bu durumda, talep sahibi, tüm iç hukuk yollarını tüketmeye mecbur değildir; kural, uluslararası mahkemelere şikâyet etmek isteyen şahıslar için bağlayıcı kabul edilir. Bu bölüm, kıtasal düzeyde, özellikle Afrika kıtasında insan haklarının durumunun genel bir vizyonunu vermektedir.

²⁷⁵ Protocol relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO, 11.madde §1.

²⁷⁶ Protocol relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO, 11.madde §2.

²⁷⁷ Aynı fiilden dolayı iki kez yargılama olmaz.

²⁷⁸ Thierno Kane; La CJCC à l'épreuve de la protection des Droits de l'Homme, Université Gaston Berger de Saint-Louis Sénégal-Maitrises en sciences juridiques 2012,§2: De l'intégralité des juges dans leurs actions, A.L'indépendance des juges. https://www.memoireonline.com/02/14/8706/m_La-Cour-de-Justice-de-la-CEDEAO--l-epreuve-de-la-protection-des-Droits-de-l-Homme0.html. Erişim Tarihi: 27.07.2016.

Bu durumda, herhangi bir bölge topluluğu olan Afrika veya en azından Afrika ülkeleri, uluslararası veya ulusal düzeyde insan haklarını düzenleyen çeşitli sözleşmelerde yer alan hakları ihmal edemezler²⁷⁹. Bu hakların Afrika düzeyinde korunması için mekanizmalar geliştirmenin yanı sıra bu çeşitli insan hakları metinlerinde yer alan haklar da tartışıldı. Bu araştırma çalışması kapsamında Doğu Afrika Topluluğu ülkelerinin, bu hakların uygulanmasında karşılaştıkları zorluklara rağmen, bu ülkelerin yavaşlığı dikkate alınmaksızın, bölgedeki insan haklarına saygıyı sağlamak için her zaman sistemlerini geliştirmelidir. Bu bölgedeki insan haklarına saygıyı arttırmak adına önemlidir.

Bu nedenle, bu araştırmanın ikinci bölümünde, bölgede insan haklarına saygıyı sağlayan önemli noktaları vurgulayacağız. Bu makale sonunda, Sonuç kısmında, Doğu Afrika ülkelerinin ülkelere en azından insan hakları sistemlerini iyileştirebilecekleri tavsiyeler olacaktır.

²⁷⁹ Thierno Kane; La CJCC à l'épreuve de la protection des DH, Université Gaston Berger de Saint-Louis Sénégal-Maîtrises en sciences juridiques 2012,§2: De l'intégralité des juges dans leurs actions, A.L'indépendance des juges. https://www.memoireonline.com/02/14/8706/m_La-Cour-de-Justice-de-la-CEDEAO--l-epreuve-de-la-protection-des-Droits-de-l-Homme0.html. Erişim Tarihi: 27.07.2016.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AFRIKA TOPLULUĞUNDA İNSAN HAKLARININ DURUMU

Afrika'daki genel olarak insan hakları her zaman var olmuştur, günümüzdeki insan hakları belgelerinde ifade edildiği gibi değildir. Gerçekten de, bunlar Afrikalıların doğası gereğidir. Günümüzdeki insan hakları tasvir edildiği gibi, tarihte her zaman engelleri görmüşlerdir. Bu çeşitli Batı güçleri tarafından desteklenmektedir.

Bununla birlikte, Afrika'da insan haklarının evrimi bugüne kadar kusurludur; küresel siyaset, hatta neden bölgesel siyaset bile, en azından pratikte/ uygulamada her zaman kanun önünde önceliğe sahiptir, teorik olarak her şey açık oturmuş gibi gözüküyor, ancak gerçekte bunun tam tersi oluyor.

Bunu, Afrika'daki insan haklarının evrimi sürecinde sömürgeleştirmenin etkisinin ölçülmesi için bir soru olacaktır. Ayrıca, sömürgecilerin, bu haklarını ve görevlerini kendi ülkelerinde ayırarak garanti eden bu yasal metinleri bulunduğunu belirtmek gerekecektir. Asıl soru şu ki, neden Afrika'ya gelince sömürgeciler kendi menşe ülkelerinde kendilerinin tasarladığı aynı insan haklara saygı göstermiyorlardı? Sonuç olarak, Afrika Başkanları, bu insan haklarının ve görevlerinin gerçeğine pek inanmıyorlar. Nitekim genel olarak Afrika ülkelerinin ve özellikle Doğu Afrika Topluluğu'nun tüm anayasalarında insan hakları önemli bir rol oynamıştır.

Bu durumda, bu belirli noktada, bu anayasalarda güvence altına alınan hakların birbirini ardına tespit edilmesi gerekecektir. Sonra, bu üye ülkelerin her birinin hangi uluslararası hukuk metinlerinin onayladığını, bunların uygulanması için olanakları ve bu hakların ülkelerde bulunduğu yeri keşfetmek meselesi incelenecektir. Son olarak, bu noktada, bu hakların bu ülkelerde uygulanabilirliğinin vurgulanması meselesi incelenecektir.

Bu araştırmanın konusu olacak bir diğer önemli nokta, yetkili makamların, iç hukuk kurumlarında politik olarak müdahale etmemesidir. Politika, yerel mahkemelerin ve mahkemelerin kararlarını ne derece etkilemektedir? Bu durum neden böyle devam ediyor? Saygın güçlerin ayrılması ilkesi mi teorik olarak ve diğer yanda uygulamada neler oluyor? Doğu Afrika Topluluğu'nun bu ülkelerin makamlarının kararlarını etkileyen dış güçler var mı?

Demokrasinin bu bölgedeki anlamı nedir? Afrika'daki insan hakları gelişimini etkileyen tüm bu sorunlar için çözüm bulunabilir mi? Son olarak, İnsan haklarını düzenleyen temel hakların hatırlanması gerekir. Bu haklar nasıl uygulanır? bu haklar nasıl korunuyor? Bu haklar açısından bir gelişme var mı? Bu haklara uygulanması için teorisine göre öncelik vermeye yönelik çözümler ve tavsiyeler neler olabilir?

Bu araştırma çalışmasının bölümüne adanacak yukarıdaki ifade edilen noktalar incelenecektir. Her nokta, elinde olma şansına sahip olacak herhangi bir okuyucuya okumayı kolaylaştırmak için uzunluk ve genişlikte detaylandırılacaktır²⁸⁰.

I. AFRİKA'DA İNSAN HAKLARI'NIN TARİHİ

Bu tarihle sınırlı tutulacak olan yer Afrika bağlamındadır. Afrika'yı yaşam biçimini, insan haklarının kodlanmadan önce gösterme meselesi daha anlamlı incelenecektir.

A. Sömürgecilik Öncesi Afrika Dışındaki İnsan Hakları

Avrupa devletlerinin yeniden örgütlenmesi, yeni dünya düzeninin bir parçası olarak Avrupa dışı bölgelerin sömürgeleşmesini kabul etmiştir. Yerli halk için insan hakları dikkate alınmamıştır²⁸¹. Batılılar sömürgeciliği uygularken, insanlara, özellikle de Afrikalılara güvence altına alınan haklardan habersiz olmamakla kalmayıp, yalnızca ulaşmak için hedefleri olduğu için sömürgecilik yapmaktadır. Bu maalesef Afrikalı Başkanları, insan hakları ihlallerinde ısrar etmeye teşvik etmektedir. Geçmişte, eğer topluluğun çıkarlarını kendi başına öne çıkarmak için önemli ise, sömürgeciler kendilerinin saygı duymak istemedikleri kurallar koymak zorunda kalmamaktadır. Kısacası, sömürgeciliğin, insan haklarının kurucu metinleri, özellikle Avrupa ve Amerika'da, dünya karşısında ciddiyetle ilan edileceği şekilde yürütüldüğünün altını çizmek gerekiyor. 1679'da İngiltere, Habeas Corpus'una zaten

²⁸⁰ Fatsah, s.218

²⁸¹ Clemens N.Nathan; The changing face of religion and human rightd; Martinus Nijhoff Publishers, Boston 2009, s.30.

sahiptir²⁸². 1776'da Amerika Birleşik Devletleri bağımsızlık ilanı almıştır²⁸³. 1789'da Fransa, İnsan ve Vatandaş haklarıyla ilgili Fransız Beyannamesi'ne sahiptir²⁸⁴.

Sömürgecilerin, bu insan haklarını kendi menşei ülkelerinde tanınmış olmasına rağmen, Afrikalılara insan haklarını uygulamak istememelerinin nedenleri hala meçhul kalmaktadır. Birincisi, bireyleri tedavi etme biçimi siyasi durumlarına bağlıdır, bu da siyasi niteliğine bakılmaksızın her insana fayda sağlayacak insan haklarının korunmasını önlemiştir.

Sonra, bu hakların Afrika'da yaygınlaştırmayacağını düşünüyordu. Son olarak, bu temel hakların, iklimi, dini inançları, zihniyet ilkeleri,.. gibi pek çok komplikasyonu olan siyahlar için uygun olamayacağına ikna olmuşlardır²⁸⁵. Sömürgeciler, insan haklarını sadece uygar insanlara uygulanabilir haklar olarak görmektelerdi. Sömürgecilerin gözünde Afrikalı uygar değildir ve bu yüzden Afrikalıların insan haklarını hak etmediklerini değerlendirmişlerdir²⁸⁶.

Bu nedenle, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün yanı sıra takipçilerinden medeni ve yurttaşlık ayrıcalıklarını garanti eden prosedürler arasında mutabakata varılan sözde uygar insanlar söz konusudur²⁸⁷.

Medeniyetsiz olarak kabul edenler ise, onlara uygun yeni kurumlara ihtiyaç vardır²⁸⁸. Sömürgeciler tarafından yapılan ayrımcılığı haklı gösterebilir ne varsa, bu her durumda kabul edilebilir olamaz. İnsan haklarının her zaman Afrikalıların dünyasına adapte olmaya veya adapte oldurmaya çabalamasının nedeni budur.

Bu haklar, siyah Afrikalılar için geçerli değildir çünkü Batılılar onları göz ardı ettiler. Şu anda, kendi hakkını kendi amaçlarına ulaşmak için küçümseyen Afrika Başkanlarıdır. İnsan hakları, her ülkenin en yüce kanunu olan Anayasa'da iyi teminat altına alınmıştır. Vatandaşlar, hükümetleri koruyan kurallara uymaları gerektiğinde bu hakların varlığını bilir. Ama vatandaşları korumak söz konusu olduğunda, insan haklarına verilen yorum onlara lehine değildir.

²⁸² Mehmet Semih Gemalmaz; Devlet, Birey ve Özgürlük, LEGAL, İstanbul-2010, s.136.

²⁸³ Kütükçü, s.530.

²⁸⁴ Zamble, §10, s.4. Kütükçü, s.530.

²⁸⁵ Zamble, §11, s.5.

²⁸⁶ Zamble, §12, s.5. La colonisation de l'Afrique. <http://www.africa-onweb.com/histoire/colonisation.htm>.

²⁸⁷ Afrique noire, histoire, période coloniale. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/afrique-noire-histoire-periode-coloniale/>. Zamble, §12, s.5.

²⁸⁸ Zamble, §12, p.5.

Daha önce yaşanan en kötü duruma rağmen, Afrika'daki, özellikle de Doğu'daki ülkelerdeki bu temel hakların ilerleyişini göstermeliyiz. Farklı Anayasalar'da güvence altına alınan tüm temel hakların saptanması meselesidir. Bu haklar, Doğu Afrika Topluluğu'nun bu devletleri tarafından imzalanmış ve onaylanmış olan bu hakların korunmasıyla ilgili bölgesel metinlerde güvence altına alınmıştır. Son olarak, bu yasal metinlerin uygulanması, bu yasal metinlerin diğer haklarla bağlantılı olarak yeri ve bu yasal metinlerin uygulanabilirliği olacaktır.

B. Sömürgecilik Öncesi Afrika'daki İnsan Hakları

Sömürgecilik öncesi dönemde, Doğu Afrika bölgesi ülkeleri insan haklarını, elbette, bugünlerde tanımlandığı şekilde değildir, daha geleneksel bir şekilde korudular. Bu nedenle sömürgeleştirmeden önce, aynı ulus, aynı dil, aynı kültür olarak yaşamışlar ve aralarında hiçbir ayrılma sebebi yoktur. Örneğin, Burundi ve Ruanda'da, bu ülkelerin her biri aynı kurallara, aynı hiyerarşik güce, aynı profesyonel ilişkileri olan bir kimseyi, gerektiğinde uygulanmasına ispat edilebilir. Dolayısıyla, nihayetinde bu gerçeklerden yola çıkarak, ilişkilendirme hakkı, güvenlik hakkı, toplantı hakkı gibi haklar bu ülkenin atalar tarafından iyi korunmuştur²⁸⁹. Afrika kültürleri ve geleneklerinde insan hakları her zaman var olmuştur²⁹⁰.

*Modern sömürgeciliğin öncesinde Afrika, yoğun köle ticaretinin alanı oldu*²⁹¹. Önceden yaşlılık öncesi bu dönemde insan haklarının hangi yolda getirildiğinin vurgulanması gerekir ki, soykırım gibi bu dönemde yapılmış bir suçla ilgili olan ciddi bir suç vakası görülmemiştir. Bununla birlikte, aşağıda gösterildiği gibi, bazı davranışlar, siyasi olarak meşru kişisel amaçlara ulaşmak için dünyanın geri kalanından ithal edilmiştir²⁹².

Aile kutsal bir toplamdır. Bir topluluk oluşumunun kaynağı olarak görülmüştür. Bu da kuşkusuz akrabalık genişlemesine izin veren, uluslararası ve ulusal

²⁸⁹ Philippe Ntahombaye; **Ethnicité et Citoyenneté au Burundi**, The African Anthropologist, Vol 12, N°1, March 2015, s.15.

²⁹⁰ Mehmet Semih Gemalmaz; Devlet, birey ve özgürlük, Legal, İstanbul 2010, s.413.

²⁹¹ Mehmet Semih Gemalmaz; Devlet, birey ve özgürlük, s.415.

²⁹² Séverin Mugangu Matabaro; **Les Droits de l'Homme dans la région des Grands Lacs, Réalités et illusions**, ACADEMIA BRUYLANT, Paris-2002/28 Mai, s.30

olmak üzere çeşitli metinlerde güvence altına alınan bazı insan haklarını korur. Genel olarak, aynı akrabalıktaki insanlar, aynı yerde yaşıyorlardı, bu da hiç zorunlu değildi, fakat gerçek bir sevgi göstermek için, toplanma iradesi, vb. ortaya koyulmuştur²⁹³. Bu ülkelerin yaşayanları, sakinleri, başta büyük tarımsal işler sırasında birbirlerine yardım ettiler. Evlilik üzerine kurulmuş iyi bağları vardı, hediye alışverişi yapıyorlardı, çok zengin sosyal ilişkilere sahiptiler. Ataların yaşam tarzı, insan hakları metinlerimizin vaat ettiğinden çok daha fazlasıdır. Fakat günümüzde yasal metinler pratikte uygulanmıyor²⁹⁴.

Bölge toplumları iyi bir şekilde inşa edilmiş, bireyler arasında iyi ilişkiler, aralarında karşılıklı saygı, mal paylaşımı ve iş paylaşımı ile tek bir makamın yönetimi altında örgütlenmiştir. Her zaman toplulukta sorumlu bir lider olması gerekiyordu, yönetişim hiç büyük bir çatışma kaynağı olmamalıdır. Örneğin, Uganda'da, doğu afrika ülkelerinden biri, o zamanlarda iyi düzenlenmiş güçlü bir ülke olmuştur. Bununla birlikte, unutmayalım ki, krallıklar arasında, her birini diğerinin zararına dayatmak isteyen savaşlar başlamadan önce, Uganda'nın askeri gücünü yerleşimcilere bağlayan bir hatıradır. Bunlar Uganda'nın gücünü pekiştiren savaşlardır. O zamanlar Ugandalılar arasındaki ilişkileri tehlikeye atmayan savaşlardır. İhtiyaç olduğu zaman rakiplerini yenmek için birbirine yardım ettiler²⁹⁵.

Örneğin **Baker** ve **Kabagara**'ya karşı çıkan anlaşmazlıklar sırasında, daha net 1872 ve 1873'te, Kabagara ile aynı tarafta, dost olmayan **Baganda**, 8000 kişiden oluşan **Banyoro**'da bir takviye gönderir. Tabii ki, bu siyasi sebeplerden ibaret olmakla birlikte, ülkedeki bu iki güç arasında asgari düzeyde iyi bir ilişki olduğu konusunda da haklı olarak bir çıkarım yapılmaktadır²⁹⁶.

Bu bölgenin insanların kendileriyle olan ilişkilerinin insan haklarının varlığını gösterdiğini söylemekte faydası yoktur. Bu da, bu alt bölgenin sakinlerinin, uluslararası metinler tarafından tanımlanan insan haklarının bilmemesine rağmen, bu topluluğun sakinlerinin iyi davranışları ile haklı gösterilir. Örneğin, Kenya'da, **Kikamba** kültürü'ndeki, topluluğun yaşamının çekirdeği, olan ailedir. Görevleri paylaşıırken toplulukta çalışmışlardır, itici güç olarak görülen erkek, ailenin başı, aile

²⁹³ Ntahombaye, s.50.

²⁹⁴ Ntahombaye, s.51

²⁹⁵ Henri Medard, Jean-Pierre Chretien, **Le royaume du Buganda au XIX^ès, Mutations politiques et religieuses d'un ancien Etat d'Afrique de l'Est**, IFRA Karthala, Paris 2007, s.161-163.

²⁹⁶ Medard/Chretien; s.161-163.

reisi olduğu için ekonomik faaliyetlerden sorumludur. Kadın, özellikle tarım ile ilgilenirken, fasulye yetiştirerek ailesinin tükettiği yeterli miktarda yiyecek sağlamak için sorumlu olmuştur.

Çocuklar, yetişkinlik dönemlerinde bile annelerinin isteklerine her zaman saygı duymuşlardır. Karşılıklı saygı neredeyse mutlaktır, lazımdır, böylece herkes tarafından saygı gören yürürlükte kurallar vardı²⁹⁷. Sömürge öncesi zamanlarda, Afrika'da hak ve özgürlükler bulunmaktaydı. Örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğü, belirli yükümlülüklerle sınırlı uygulama, özellikle denetlemenin ve saygınlık yükümlülükleri bunlardandır. Seyahat özgürlüğü, bir mültecinin Topluluğa entegrasyonundan kaynaklanan sığınma hakkı, din özgürlüğü, her ailede seleflere ve yaşlılara saygı, kadınlar ve çocuklar için özel koruma, bir sosyal hak olarak çalışma hakkı, çünkü iş, birtakım ortak yaşam uygulanmasını içeriyordu²⁹⁸. *Sömürgeci etkiler, Afrika'nın kendine özgü toplumsal, kültürel ve hukuksal dokusunu bozmuştur*²⁹⁹.

C. Sömürgecilik Sırasında Afrika'daki İnsan Hakları

İnsan haklarının ilk serisi, Afrika topraklarındaki sömürge varlığıdır; bu da Afrika kıtasında medeniyet veya geleneklerin kısmen ya da tamamen kaybedilmesine neden olmaktadır. Afrika'daki gelenekler insan hakları kaynağı olması gerekirken, afrika geleneği yok edilmeye çalışılıyordu. Hepsiden en kötüsü, sömürgeciler kendilerini haklı çıkarmak için insan hakları koruma bahanesi ile faaliyette bulunmuşlardır. Sömürge nedenlerinin tamamen siyasi ve ekonomik olduğu açıktır. Bununla birlikte, hiç kimse, sömürge sırasında işlenenlerin insan hakları ihlalleri olduğunu kabul etmemektedir³⁰⁰.

Gerçek olarak, sömürge çağındaki sömürgecilerin eylemlerinin, bu insan haklarını korumak için yasaklanmış olanlarla aynı olması gerçeğiyle açıklığa kavuşturulmuştur. Örneğin, günümüzde kölelik ticareti yapmak kesinlikle yasaktır, aynı sömürgecilik ticareti sömürgeci tarafından uygulanmış ve sömürge döneminde haklı gösterilmiştir. Ayrımcılık, sömürgecilerin, aynı ülkenin vatandaşlarını aynı

²⁹⁷ <https://fr.wikipedia.org/wiki/kamba>, Erişim Tarihi:25.03.2017.

²⁹⁸ Fatsah, 8.s. Mehmet Semih Gemalmaz; Devlet, birey et özgürlük, s.414.

²⁹⁹ Mehmet Semih Gemalmaz; Devlet, birey ve özgürlük, s.415.

³⁰⁰ Fatsah, 8.s. Les africains et la colonisation. <http://histoirecoloniale.net/les-Africains-et-la-colonisation.html>.

ulusun vatandaşları olduğu halde, vatandaşları konulardan ayıran farklı tüzüklerle ayırt ederek amaçlarına ulaşmak için kullandıkları bir yöntemdir³⁰¹. En kötü yanı, yalnızca vatandaş olarak kabul edilenlerin sömürgecilerin getirdiği hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesidir. Bunu, insan haklarının tam olarak ne olduğunu anlamayanların uyguladığı ayrımcılığın bir kanıtıdır. Bir örnek olarak, eski bir Belçika sömürgesi olan Ruanda, sömürgeci önce bile bir devlet olarak kabul edilmektedir. Ruanda'ya yerleşmek için, Belçikalılar daha iyi yerleşmek için ayrılık ilkesini kullanmışlardır. Belçikalılar, Hutu kökenli Ruandalılara kıyasla Tutsi kökenli Ruandalıları tercih etmektedirler. Belçikalılar tarafından yapılan bu ayırım, birkaç yıl sonra, ölümler ve suikastlarla sonuçlanmaktadır³⁰².

Sömürgecilik öncesinde var olan haklar ve özgürlükler, onları şartlandırarak veya başkaları ile ikame ederek ihlal edilmiştir³⁰³. Ayrıca, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün eskiden hor olduğu vurgulanmalıdır. Dernek kurma özgürlüğü gecikmiş olarak çok dar kurallarla tanınmıştır. Yerine getirilen herhangi bir hukuki veya siyaset-hukuk sistemi, sömürgeci kurumun ekonomisini tatmin etmenin tek amacına sahiptir. Bu, sömürgecilerin herhangi bir Afrikalı evrim seçeneğini reddetme iradesinin göstergesi idi. Irk ayrımı politikası, Afrikalı insanın marjinalleştirilmesi olayının en somut örneği olacaktır³⁰⁴. Ruanda soykırımı, Belçikalı sömürgecilerin yaptığı ayrımcılığın sonucudur. Belçikalılar tarafından görmezden gelinen Hutu kökenli Ruandalar, sonunda haklarını kurtarmak için harekete geçmişlerdir³⁰⁵.

Hannah Arendt'in belirttiği gibi, "Afrikalı insanlar üzerinde en barbarca deneyleri gerçekleştirmek için bir kobay (domuz) gibi kullanılmıştır³⁰⁶. Ayrıca şu anda insanlığa karşı büyük suçlar olarak kabul edilen büyük ölçekli suçların sömürgeci tarafından Afrika topraklarında bizzat işlendiğine dikkat çekilmelidir. Bunlara soykırım, insanlığa karşı, işlenen suçlar, buna savaş suçları, vb. dahildir. Dolayısıyla, tüm Afrikalıları yok etmek gibi bir fikir vardır³⁰⁷. Bir örnek olarak, Ruanda'da, birçok

³⁰¹ Fatsah, s.5-40.

³⁰² Sercan Reçber, İnsancıl müdahale ve koruma sorumluluğu, onikilevha, İstanbul 2016, s.156.

³⁰³ Fatsah, s.5-40.

³⁰⁴ Afrique noire, histoire, période coloniale. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/afrique-noire-histoire-p periode-coloniale/>. Fatsah, s.5-40.

³⁰⁵ Reçber, s.156-157.

³⁰⁶ Bi Zaouli Sylvain Zamble, "Hannah Arendt et les droits de l'homme en Afrique Coloniale", Le Revue des droits de l'homme, 8/2015 Varia, URL:<http://revd.revues.org/1409> (mise en ligne le 11 Septembre 2015, Consulte le 30 septembre 2016.URL...s.3, §5). Erişim Tarihi: 17.03.2017.

³⁰⁷ Zamble, s.3, §6.

ölüme, bir çok kayba neden olan bir soykırım vardı. Bu soykırımın fail kişileri çeşitli uluslararası raporlarda alıntılanmıştır. Bütün bu veriler değerlendirildiğinde; uluslararası toplumun bu gibi olaylardaki sorumluluğuna en çarpıcı örneklerden biri Ruanda'dır. Uluslararası toplumun Ruanda'daki sorumluluğu, soykırım sürecini engelleyememesi ve soykırımı durduracak nitelikte kuvvet kullanılmamasıdır.³⁰⁸

Yerleşimcilerin soykırımı meşrulaştıran başka bir hareket, Kongo halkını 20 ila 40 milyar insandan 8 milyona düşürmeyi planlıyor³⁰⁹. Bu nedenle, Afrika'daki sömürgeleştirmenin, dünyayı totaliter korkuya sürüklemeye etkisi olduğu sonucuna varıldı³¹⁰. Sömürge döneminde yaşayan bir halkın aynı sömürgeciler tarafından oluşturulan kuralları kolayca kabul etmesi zordur³¹¹. Gerçekten de bir sonraki aşamada iyi gelişecek, sömürgeci ülkelerde insan hakları zaten mevcuttu. Sömürgeciler, sömürge topraklarında insan haklarını kullanmamaya karar verdi, diğer bir deyişle Afrika'da insan haklarını bilerek ihlal etti³¹².

Sömürge öncesi hak ve özgürlüklerden yararlanan Afrikalılar, sömürgeci sonra sömürgeciler tarafından hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmışlardır. Sömürgeciler, amaçlarına ulaşmak için sömürgeleştirilmiş insanları nesne (eşya) olarak görmüşlerdir. Afrika topraklarında buldukları tüm insan haklarını ihlal etmişlerdir³¹³. Bu nedenle, insan haklarının Afrika'ya uyarlanması sorunlu olmaya devam etmektedir. Yöneticiler/Başkanlar için, sadece bu bir oyundur, güçlü olanlar her zaman kendi amaçlarını gerçekleştirmek için bu hakları kullanmaktaydı. Bu hakların Doğu Afrika Topluluğu'nun her ülkesinde garantili olduğu doğrudur, ancak teori çok ciddi görünse bile uygulama halen kesin değildir. Bu nedenle, bu ikinci bölümde, tüm bu sorunların giderilmesi için insan haklarının geliştirilmesine ve saygısına engel olan yollar bulmaya çok önem vermektedir. Afrikalılara, insan hakları açısından , sömürge döneminden sonra neler fayda sağlamış olabilir?

³⁰⁸ Reçber, s.167-168.

³⁰⁹ Zamble, s.3, §6.

³¹⁰ L'Afrique et la Colonisation-Center for Applied Second...casls.uoregon.edu/mosaic-FR_U4A3/FR_U4A3.html. Erişim Tarihi: 11.07.2016; Zamble, s.3, §6.

³¹¹ XIX siècle, La colonisation de l'Afrique ses détracteurs. www.herodote.net/xix_siecle-synthese-44.php. Erişim Tarihi: 29.07.2017.

³¹² L'Afrique noire, de la colonisation aux indépendances. www.herodote.net/Afrique-synthese-471.php. Erişim Tarih: 13.05.2016.

³¹³ L'Afrique et la Colonisation-Center for Applied Second...casls.uoregon.edu/mosaic-FR_U4A3/-FR_U4A3.html. Erişim Tarihi: 11.07.2016.

D. Sömürgecilik Sonrası Afrika'daki İnsan Hakları

Bu aşama, ülkelerin bağımsızlığına sahip oldukları, egemen oldukları ve kendi vatandaşlarına verdikleri çeşitli hak ve özgürlükleri süsleyen kendi anayasalarına sahip oldukları bir aşamadır. Teorik olarak, dünyadaki her anayasada daima insan haklarına ayrılmış bir bölüm vardır. Uygulamada bu haklara saygının güçsüz olduğu; hatta var olmadığı görülmektedir. Tüm bunlar, Afrika'da sömürgeleştirmenin neticesidir.

İngiltere'nin sömürgeleştirdiği Afrika Devletleri'nin anayasalarının, bağımsızlıklarından sonra sömürge rejimi tarafından geliştirildiğine dikkat çekilmelidir. Bu sömürgecinin amacı, temel haklarını güvence altına alan hükümlerin (kanunların, maddelerin) değiştirilmesi veya zorlaştırılmasıdır. Bu hükümler ya önemli çıkarları korumayı ya da demokrasinin temelini oluşturmayı amaçlıyordu³¹⁴.

Yasanın başlıca amacı, toplumsal yaşamın yönlerini düzenlemektir. Bazı şekillerde, ilke olarak yönetmeyi amaçladığı ortamdaki ekonomik, politik ve sosyal değişimlere uyum sağlamalıdır³¹⁵. Bu, Devletlerin anayasal ilkelerinin insan haklarına ilişkin gelişimi ile gösterilmektedir³¹⁶. Bağımsızlığa kavuşulduktan sonra, bu devletler siyasi bağımsızlığını güçlendirmek için çeşitli ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır.

Bu sorun hiç de küçük değildir, çünkü sömürgecilerden miras aldıkları kaynaklar, ülkelerinin ihtiyaçlarına adapte olmak için yetersiz kalmaktaydı.

Bu kaynaklar, afrika ülkelerinin mevcut ihtiyaçlarına uyum sağlama konusunda yetersizdir³¹⁷. Bu ekonomik sorunların yanı sıra, rejimlerin militarizasyonundan ve tek partinin kurumsallaşmasından başka bir siyasi mesele ortaya çıkmıştır. Bu, misyonu halka manevi bir hayat vermek, daha sonra ulusal ve medeni bütünleşmeyi gerçekleştirmek olan güçlü bir devlet kurmaya yol açmaktadır. Bu yetkiler, yöneticilere/başkanlara ulusal bağımsızlığı korumak için bireysel özgürlükleri feda etmelerine izin vermiştir³¹⁸.

³¹⁴ Fatsah, p.5-40.

³¹⁵ Afrique noire, histoire, période coloniale. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/afrique-noire-histoire-periode-coloniale/>. Fatsah, p.5.40.

³¹⁶ Fatsah, p.5-40.

³¹⁷ Fatsah, s.5-40. Afrique noire, histoire, période coloniale. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/afrique-noire-histoire-periode-coloniale/>.

³¹⁸ Fatsah, s.5-40.

Elbette, bağımsızlığını korumak için insanın özgürlüklerini kaybetmek şart değildir, ancak insan hakları sömürgelerden etkilenmiştir. Bu nedenle, insan haklarını ihlal eden kişiler olarak devam etmişlerdir. Afrikalı insanların çoğu insan haklarına saygı duymaya zorlanmaktadır. Gerçekten de, bu Afrikalı insanların bu haklara sahip olma imkânları bile yoktur. Bu haklar insan oğlunu korumalıdır. Yalnızca insan haklarına saygı duymaya bir kategori insanı (grubu), özellikle de zenginleri, daha doğrusu Batılıları korumak için müdahale eder. Bu haklar, Batılıların Afrika'da ve mülklerinde bıraktıkları malları korumayı amaçlıyor. Bu nedenle, Afrika ülkelerinin bağımsız olmasının, insan haklarının geliştirilmesi ile ilgisi yoktur³¹⁹.

İşte bu nedenle, neredeyse tüm Afrika Anayasalarında insan hakları maddeleri bulunmaktadır. İnsan hakları kavramını tanınmamış yasal metinlerin tek istisnası 31 Mayıs 1960'da Güney Afrika Anayasasıdır³²⁰. Afrika'da yaşayan sorunlara verilen çözümün, ulusal düzenlemelerin taleplerinde yattığı açıktır. Örneğin, geleneksel Afrika toplumlarının temel direklerinden biri sosyal dayanışma kavramıdır. Direktif yeniden ortaya çıktığında, ekonomik kalkınma mücadelesinde önemle bir rol oynayabilir³²¹. Afrika liderlerinin/başkanlarının kıtalarını kurtarmak için yapabilecekleri, sömürgecilerden esinlenen modellerin yetersiz olduğunu gördüklerinde özgünlük doktrinin yerini alması gerektiğidir. Bu doktrin, bu Afrika liderlerini/başkanlarını, ülkelerini özgün modellerle, özellikle de Afrika'nın sosyalizm yollarıyla donatmaya çekecektir³²².

Özgünlüğe başvurma sistemi elde edildiğinde Afrika ülkeleri, sömürge öncesi dönem boyunca işgal ettikleri yerlerine tekrar kavuşmuşlardır. Bu, bir süre daha ısrarlı olan bir sistemi aniden değiştirmek kolay olmadığından fazla çaba harcamayı ekstra çaba istemektedir. Bununla birlikte, bu hakların, her anayasada olsalar bile, başka amaçlara sahip olabilecekleri belirtilmelidir.

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, bu haklar, her bir anayasada bulunsalar dahi, çoğunluğun hayal ettiğinden farklı amaçları olabilir. Bu nedenle

³¹⁹ Karel Vasak; **les droits de l'homme et l'Afrique vers les institutions africaines pour la protection internationale des droits de l'homme**, Dr en droit, chargé de cours à la faculté libre de droit et des sciences économiques de Besançon, s.461. www.corteidh.or.cr/tablas/420.pdf. Erişim Tarihi:10.04.2017.

³²⁰ Vasak, s.461.

³²¹ Fatsah, s.5-40.

³²² Afrique noire, histoire, période coloniale. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/afrique-noire-histoire-p periode-coloniale/>. Fatsah, s.5-40.

sömürgecilerin, insan haklarını ihlal ettiklerini ispatlamak gerekiyor. Batılılar bu haklardan hiçbir şekilde cahil değillerdi. Bu hakların sömürge planının uygulanmasından önce bile farkındaydılar. Bununla birlikte, insan haklarının ihlallerinin sömürge planlarının bir parçası olduğu söylenebilecektir³²³.

Dünya çapında bazı siyasi, kültürel, dini akımlar ve devletler, insan haklarıyla ilgili tartışmalara yol açmaktadır. Bu zorluklar, insan haklarının evrenselciliği sorununu ortaya çıkarmaktadır. Sömürgecilik döneminde insanların haklarını uzun süre gözardı eden Batı, neden insan haklarını savunmaya bu kadar çok enerji harcamaktadır, afrika ülkeleri kendi egemenliklerini tekrar kazandıktan sonra neler olabilir? İnsan hakları, dünyanın geri kalanında modern bir Batı hâkimiyeti biçimi değil midir? Sanayi devrimi, ulusal çıkarları korumak için demokrasinin, kapitalizmin ve askeri bütçelerin gelişimini hızlandırdı³²⁴. Böylelikle, modern çağda insan hakları söylemi, devlet iktidarını, sömürgeciliğini, emperyalizmini ve ataerkilliğini, egemen güçlerin doğal bir ifadesi olarak ve tutarlı bir şekilde “Beyaz adam yükü” ın sözde gereklilikleri olarak meşru ve özverili bir şekilde araştırmış olanlar tarafından sakatlanmıştır³²⁵.

II. DOĞU AFRİKA TOPLULUĞU’NDA İNSAN HAKLARI

Bu bölüm, Doğu Afrika Topluluğu’nu oluşturan ülkeler tarafından tanınan haklarını, kendi ırkını, hareketlerini ve mülkiyetini nasıl korunduğunu açıklamaktadır. Bununla birlikte, en üstten başlayarak, topluluğun üye ülkelerinin her birine ilişkin ulusal kanunlarda, yani aile hukuku, ceza kanunu, ticari hukuk, medeni hukuk gibi diğer yasal metinlerin, vb. incelenmektedir.

Topluluğun parçası olan bu araştırma çalışması, Doğu Afrika Topluluğu'nun bu ülkeler tarafından insan hakları alanında imzalanan ve onaylanan uluslararası metinler incelenecektir. Bu araştırmanın amacı, insan hakları hukuk metinlerinin bu ülkelerin pozitif hukuku ve bunların uygulanmasına ilişkin değerini bilmektir.

³²³ Zamble, §10, s.4.

³²⁴ Clemens N.Nathan; The changing face of religion and human rights, Martinus Nijhoff Publishers, Boston 2009, s.30.

³²⁵ Terrence E. Paupp; Redefining human rights in the struggle for peace and development, Cambridge, New York 2014, s.123.

Bu çalışma, okuyacak her kimse rahat olaması için her ayrıntıyı belirterek birbirini ardına bir ülkeyi incelemek gerekecektir.

A. Ulusal Yasalar ve İçtihatlarla Güvence Altına Alınan İnsan Hakları

1. Burundi'nin İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar

Burundi Anayasası'nın başlangıcında, halk temsilcisi/parlamento soykırımı yol açan herhangi bir ideolojiye karşı savaşmanın önemini ve bu uygulamayı yok etmek için etkili yöntem ve stratejileri benimsediğini göstermektedir³²⁶. Soykırım, uluslararası suçlardan biri olduğundan, söz konusu suçun failinin Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından yargılanması gereken insanlığa karşı suç kategorisine girer³²⁷. Giriş bölümünde ayrıca, halk temsilcisi "herkes tarafından güven verici bir demokratik sistem kurma taahhüdünü", yurttaşları bir araya getirmeyi amaçlı olan Burundili, alışkanlıklarına, geleneklerine ve kültürlerine dayalı bir demokrasiyi yeniledi³²⁸.

Yasa Koyucu, Burundi halkı için barış ve güvenliği sağlamak, ülkeyi istikrarlı hale getirmek ve halka barış ve demokrasinin ülkenin hayatta kalması nedeni önemini göstermek için mümkün olan her şeyi yapmaya söz vermiştir³²⁹.

Uluslararası insan haklarına ilişkin metinlerde tanınan temel insan haklara, özellikle 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne, 1966 tarihli Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri'ne, 1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları'nda ve Ulusal Haklar Bildirgesi'ne saygı gösterilmektedir³³⁰. Halkların uluslararası ilişkilerde kendilerini tayin hakkının önemi yinelemektedir³³¹. Halk temsilcisi, uluslararası metinlerle ilan edilen ve güvence altına alınan hak ve görevlere saygı göstermeyi taahhüt eder. Bunlar, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Tüm Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı ve Ulusal Birlik Sözleşmesi'ne saygı göstermektedir³³².

³²⁶ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, Préambule, s.1.

³²⁷ Préambule de la Constitution du Burundi, s.1.

³²⁸ Préambule de la Constitution du Burundi, s.1. HCDH/Page d'accueil du Burundi. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=28&Lang=FR.

³²⁹ Préambule de la Constitution du Burundi, s.1.

³³⁰ Préambule de la Constitution du Burundi, s.1.

³³¹ Préambule de la Constitution du Burundi, s.2.

³³² La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 19.madde, s.5.

Birey kutsal ve dokunulmazdır, bunu yapmak için, devlet kesinlikle ona saygı göstermek ve onu korumakla yükümlüdür³³³. Her bireyin kendini özgürce geliştirme imkânı vardır, aynı zamanda kişinin gelişimine mümkün olan en büyük marjın verilmesine hakkı vardır. Bununla birlikte, birey anayasa, kamu düzeni, ahlak ve başkalarının haklarına uymayı sağlamalıdır³³⁴. Dolayısıyla, On yıldan fazla süren kesintisiz savaş, 1993teki on yıldan fazla süren yapılan ilerlemenin feci sonuçları doğurmuştur. Etnik bölünmelerin devam etmesi ve güvensizliğin artması yasaların ve kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik büyük bir handikap ortaya çıkmıştır³³⁵.

Yoksulluğun Azaltılması (birincisi) I için Stratejik Çerçeve’de yönetim ve güvenliğin iyileştirilmesi, güvenliği artırmak, hukukun üstünlüğünü güçlendirmek, geçmişle ilgili davalar yönetmek ve iyi yönetişimin politik, ekonomik ve idari alanlarda yaygınlaştırılması yoluyla seviyeleri güçlendirilerek büyük bir stratejik odak olarak belirlenmiştir³³⁶. Herkesin yaşama hakkı³³⁷, kişinin güvenliğini sağlama hakkı ve fiziksel bütünlüğü vardır. Uygulamada, kadınlar, güvenlik güçlerinin yeterli desteği olmadan onları tedbirsiz koşullara tabi tutan fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmaktadır: şiddet, küçümseme, yolsuzluk ve yoksulluk riskleridir³³⁸. Genç kızlar, sürekli korunmasız ilişki yüzünden daha fazla hastalıklara maruz kalmaktadırlar. Virüs ile mücadele riski yüksektir. Özellikle cinsel tacize maruz kaldıkları okullarda hele ki kalmak için ihtiyaç duydukları geliri kazanmak için sıklıkla cinsel ilişkilerde bulunurlar³³⁹.

Aslında, bir Burundili, yasalara saygı duymak istediğinde istediği gibi yaşamak, seyahat özgürlüğü, hayatının tehlikeye atabileceğinden korkmadan hareketlerini özgürce yapmalıdır. Aynı zamanda, amaçlarını gerçekleştirmek için kendi seçtiği herhangi bir gruba dâhil olma özgürlüğüne sahiptir³⁴⁰.

³³³ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 21.madde, s.5.

³³⁴ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 23.madde, s.6.

³³⁵ Zeneb Touré, Fatoumata Traoré, Aïsse Diarra; “Profil Genre du Burundi”, Groupe de la Banque Africaine de Developpement, Tunis, Novembre 11, s.57, § 5.5. <https://docplayer.fr/11710497-Profil-genre-du-burundi.html>. Erişim Tarihi:21.07.2017.

³³⁶ Touré/Traoré/Diarra, s.57, § 5.5.

³³⁷ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 24.madde, s.6.

³³⁸ Touré/ Traoré/Diarra, s.57, § 5.5.2. La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 25.madde, s.6.

³³⁹ Touré/ Traoré/Diarra;§5.4.4.

³⁴⁰ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 28.madde, s.6.

İyi yönetim alanında birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Vatandaşlar adalete güvenmiyor; güvensizlik ülkenin gelişmesinde büyük bir engel olmayı sürdürüyor; Yolsuzluk tüm kamu hizmetlerini zayıflatır. Mevcut yasa metinlere kolayca erişilemez. Cezasızlık, yaygın bir uygulamadır³⁴¹. Bununla birlikte, ülkelerde, gerçekler insan haklarına saygı gösterilmediğini ispatlamaktadır. Ülkenin bazı yerlerinde, güvensizlik, istikrarsızlık nedeniyle, yaşayanlar sabah 6'dan önce evden çıkmazlar ve saat 22'den sonra geri dönemezler. Dolayısıyla, önceki bahsedilen Burundi anayasası 28. madde en azından pratikte uyulmamıştır.

Ayrıca, yalnızca Burundi Anayasası 28. maddesinin ihlal edilmeyeceği açıkça belirtilmelidir. Bu durumlarda, Burundi Anayasası'nın 27. maddesinde belirtilen insanoğluna adanmış özgürlüğün ünlü dokunulmazlığı bile ihlal edilmiştir. Kamu otoriteleri veya acentleri tarafından keyfi ya da kanunsuz cinayetler yıl boyunca bildirilmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) Ofisi, yıl boyunca polis, istihbarat servisi, silahlı kuvvetler ve yerel makamların üyeleri tarafından 30 dosyanın kısa sürede infaz edildiğini belgelemiştir; OHCHR, 2001'de 61 davayı belgeledi. Bu davaların bazılarında iktidar partisi gençliğinin üyeleri de yer almaktadır. Kurbanlardan çoğunun, Ulusal Kurtuluş Cephesinin (FNL) eski üyeleri ve diğer muhalefet partilerinin üyeleri olduğu görülmektedir. OHCHR, İçişleri Bakanlığı, Ulusal Dayanışma, İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet ve Kamu Güvenliği, Ulusal İstihbarat Servisi (SNR) ve diğer hükümet üyelerinden oluşan bir komiteye bu dosyaları aktarmıştır³⁴².

Ülkenin güvenliği ile kurulan temposunu takip etmek zorunda olduğu hareketlerini kontrol edemeyen bir bireyin, ülkesinin güvenliği ile kurulan temposu (sistemi) takip etmek zorunda olan bir kişinin, bir özgürlüğe sahip olduğunu gözlemlemesi gerçeği bir çelişkidir. Temel hak, onur ilişkin olarak eşitlik, yasa önünde eşitlik ve görevlerde eşitlik anlamına gelir³⁴³.

³⁴¹ Touré/ Traoré/Diarra, s.49, §.4.7.4.

³⁴² Rapport 2012 sur les Droits de l'Homme – BURUNDI, Rapports 2012 sur les pratiques des pays en matière de droits de l'homme Département d'État des États-Unis • Bureau de la démocratie, des droits de l'homme et du travail, s.2. <https://www.photos.state.gov/.../2012-rapport-sur-les-droits-de-lhomme.pdf>. Erişim Tarihi: 12.09.2016.

³⁴³ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 22. madde 1. fıkra, s.6.

Aşağıdaki unsurlar elbette Burundililer arasında cinsiyet, köken, etnik grup, din veya görüş dahilinde bir ayrım kaynağı olarak düşünülmemelidir³⁴⁴. Teorik olarak konuşursak, ulus geniş olduğuna eğilimlidir; yetkili Kurumlar tarafından saygısını görüp görmediğini kanıtlamaya devam etmektedir. Burundi Anayasası'nın 22. maddesinin 2. fıkrası yasa önünde eşitliği, yasanın korunması için aynı hakkı da ekler eşit koruma eşit hakkı ifade etmektedir.

Burundi mahkemeleri maddi olarak Adalet Bakanlığı'na bağlıdır. Mahkemelerin bütçesi, Adalet Bakanlığınca, kendi takdirlerine, hakimlerin seyahat yollarına, mahkemenin istediği malzemelerine vb. yollarla verdiği bütçenin bir parçası olarak önerilir ve yönetilir³⁴⁵. Adaletin yürütme gücüne bağımlılığı hâkimlerin serbest olmamasını sağlamaktadır. Burundi anayasası 22. maddesine saygı gösterilmemesi, hâkimlerin maaşlarının çok düşük olması, yeni hakim görevine başlamadan önce rüşvet vermeli, bunun tümü kanun önünde aynı özelliklere sahip kişiler arasında bir ayrım bulunduğu veya aynı davada kanun önünde farklı muamele gördükleri anlamına gelir.

En büyük kaygı, bazılarının hukukun üstünde olduğu yönünde bir eğilim, fakat yasa önünde eşit hakkı olması gerekmektedir. Burundi Eyaleti, hukuk/yasa önünde eşitlik ilkelerini ortaya koyan Uluslararası Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi'ni onaylayarak adil, tarafsız ve etkili adalete eşit olarak erişebileceği taahhüdünde bulunur. Masumiyet karinesin ve herkesin yasalarca kurulan yetkili, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil ve duruşma hakkına sahip olduğuna karar vermiştir³⁴⁶.

³⁴⁴ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 22. Madde 2. fıkra, s.6.

³⁴⁵ La coalition des Organisations Non Gouvernementales(Ligue Burundaise des Droits de l'Homme « ITEKA »; Association pour la Protection des Droits Humaines et de la Personne Détenue (APRODH); Association des Femmes Juristes du Burundi (AFJB); Observatoire INEZA pour les Droits de l'Enfant au Burundi (OIDEB); Global Rights; Action des Chrétiens pour l'Abolition de la Torture – section Burundi (ACAT)); “La situation des droits de l'Homme au Burundi”, note élaborée en prévision de la 3ème session de l'Examen Périodique Universel du Burundi au Conseil des Droits de l'Homme, Décembre 2008-Bujumbura, s.8 §.27. lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session3/-BI/GR_BDI_UPR_S3.... Erişim Tarihi: 07.11.2016.

³⁴⁶La coalition des Organisations Non Gouvernementales(Ligue Burundaise des Droits de l'Homme « ITEKA »; Association pour la Protection des Droits Humaines et de la Personne Détenue (APRODH); Association des Femmes Juristes du Burundi (AFJB); Observatoire INEZA pour les Droits de l'Enfant au Burundi (OIDEB); Global Rights; Action des Chrétiens pour l'Abolition de la Torture – section Burundi (ACAT)); “La situation des droits de l'Homme au Burundi”, note élaborée en prévision de la 3ème session de l'Examen Périodique Universel du Burundi au Conseil des Droits de l'Homme, Décembre 2008-Bujumbura, s.8 §.24. lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session3/-BI/GR_BDI_UPR_S3..... Erişim Tarihi: 07.11.2016.

Ancak, gerçekte, birçok engel adaleti ulaşılmaz hale getirir. Adalet, yürütme gücü, çeşitli siyasi toplumsal baskı gruplarının tarafsızlığı, verimsizliği ve manipülasyonu nedeniyle tüm davacıların güvenine sahip değildir³⁴⁷. Yargıçların ve hâkimlerin kariyer ve disiplin yönetimi için bağımsız bir organın bulunmaması, yürütme organının ve siyasi partilerin yargı üzerindeki tutumunu kontrol etmesine yol açar. Burundi yasama organı, suçların ve cezaların yasallığı konusundaki ünlü ilkesini güvence altına almaktadır³⁴⁸. Bu ilke, bir suç ise, yasada iyi tanımlanmış olması ve bir ceza olması durumunda bunun kanunla açıkça belirtilmesi anlamına gelir. Bu nedenle, kanunsuz hiçbir suç ve ceza yoktur.

Pratikte/uygulamada neler olabilir?

Son 2 yıldır kaydedilen zoraki tutuklama ve diğer insan hakları ihlalleri ele alındığında bu sorunun cevabı daha iyi ilerletilecektir. Burundi Anayasası'nın 39. maddesine göre, yasa koyucu tüm yargı organı önünde savunma hakkını güvence altına almaktadır. Böylelikle, hâkim haksız olduğu zaman düşünülürse, davası sırasında yargılanmayı reddedilebilir³⁴⁹. Kuşkusuz, bu hak var, bazı koşullar altında, birey birkaç nedenden ötürü bu savunma aşamasına erişmek için uzun bir süre geçmelidir. Bazen, birey yasal olmayan diğer sebeplerden dolayı hakkından yoksun bırakılabilir.

Yasa koyucu, masumiyet varsayımıyla, hukukta büyük bir ilke daha garanti eder. Bu ilke, herhangi bir kişinin suçu kanıtlanmadan önce masum olarak kabul edildiği ifade etmektedir³⁵⁰. Ne yazık ki, çoğu durumda uygulamada başka şekilde kanıtlamaktadır.

Bazen kişi darbeler ve yaralarla, işkenceyle karşı karşıya kalırken, normalde bu ünlü masumiyet karinesinden yararlanmalıdır. Bütün bunlar arasında daha da yabancı olan şey, yasama organının, suçlu bulunanlara bile olsa, bu insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleyi kaldırmasıdır.

³⁴⁷ La coalition des Organisations Non Gouvernementales(Ligue Burundaise des Droits de l'Homme « ITEKA »; Association pour la Protection des Droits Humaines et de la Personne Détenue (APRODH); Association des Femmes Juristes du Burundi (AFJB); Observatoire INEZA pour les Droits de l'Enfant au Burundi (OIDEB); Global Rights; Action des Chrétiens pour l'Abolition de la Torture – section Burundi (ACAT)); “La situation des droits de l'Homme au Burundi”, note élaborée en prévision de la 3ème session de l'Examen Périodique Universel du Burundi au Conseil des Droits de l'Homme, Décembre 2008-Bujumbura, s.8 §.25. lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Document-s/Session3/BI/GR_BDI_UPR_S3..... Erişim Tarihi: 07.11.2016.

³⁴⁸ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 39. madde, s.7-8.

³⁴⁹ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 39. madde 4.fıkra, s.8.

³⁵⁰ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 40. Madde, s.8.

Mahkûm edilemeyeceği iddia edilen suçlulara ne oldu?

Burundi Anayasası'nın 41. maddesinin birinci fıkrası, ve 39. maddesi hükümlerinin bir kanıtıdır; bu, her durumda, hiçbir zaman yasanın öngörmediği bir suç olarak kabul edilemeyeceği anlamına gelir. Burundi Anayasası'nın 41. maddesinin ikinci fıkrasında, suçla cezanın uyumlu olması, suçun işlendiği sırada sağlanan cezadan daha büyük bir ceza uygulamaması gerektiği ifade edilmektedir³⁵¹.

Ne yazık ki uygulamada oldukça yaygın, Burundi Anayasası'nın 41. maddesinin saygı göstermesini ispatlanmak zordur. Yasa koyucu, yasalar tarafından öngörülen haller dışında herhangi bir kişinin güvenlik önlemlerine tabi tutulamamasını önermektedir. Yasa koyucu, böylece yasalar tarafından öngörülen koşullar dışında, hiçbir kişinin güvenlik önlemlerine tabi tutulamamasını sağlar. Kuşkusuz, kamu düzeni ve devlet güvenliği gibi önemli nedenlerden dolayı kişi bireysel güvenlik tedbirlerine tabi olabilir³⁵².

Yetkili makamlar, insan haklarını ihlal etmek istediklerinde bu yasal zeminde saklanmaktadır. Bununla birlikte, uygulamada kayıp şahısların bulunduğu tespit edilmektedir. Kayıp kişiler, gündüzleri devlet araçlarını kullanan ajanlar olan Ulusal Güvenlik Görevlilerinin üniformalarını giyen subaylar tarafından tutuklanmıştı. Bu, kayıp kişilerin yetkili ajanlar tarafından yakalandığına dair çıkarımda bulunur³⁵³.

Öyleyse, yukarıda vurgulanan bu insanların kayboluşunun sonucunda haklı gösterilemekte neler olabilir?

Yasa, tutuklama emirlerinin inceleme hâkimi tarafından çıkartılmasını gerektirir; bununla birlikte, polis memurlarının önceden bir üste haber verdikleri takdirde, bir emir olmadan tutuklamalara izin verilmektedir. Polisin soruşturmasını tamamlamak ve şüpheliyi bir hâkim önüne çıkartmak için yedi gün süresi vardır ve soruşturmalarını yapmak için daha fazla zaman kazanmaları gerekiyorsa, bir yedi gün daha isteyebilir. Bununla birlikte, polis, pratikte/uygulamada bu maddelere nadiren saygımakta, kişinin tutuklanmasının ardından yedi gün içinde bir sulh yetkilisine şüphelileri gönderme ve sunma yükümlülüğünü düzenli olarak ihlal etmektedir³⁵⁴.

³⁵¹ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 41. madde 2. fıkra, s.8.

³⁵² La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 42. madde, s.8.

³⁵³ <https://www.fratmat.info/index.php/component/k2/item/37092-crise-au-burundi-ndondeza-une-campagne-pour-retrouver-les-disparus>. Erişim Tarihi: 23/06/2018.

³⁵⁴ La coalition des Organisations Non Gouvernementales(Ligue Burundaise des Droits de l'Homme « ITEKA »; Association pour la Protection des Droits Humaines et de la Personne Détenue (APRODH);

Kuşkusuz, kişinin kamu düzeni ve devlet güvenliği gibi önemli nedenlerden dolayı, bu durumda bireysel güvenlik tedbirlerine tabi olabileceğini ifade etmiştik. Ancak bireyin hangi amaçlarla emniyet tedbirlerine tabi tutulduğunu bilmek güçtür.

Kişinin tutuklanmasını gerektiren durumlarda kullanılan terimlerin içeriği çok genel niteliktedir : örnek olarak, “kamu düzeni”, “devlet güvenliği” ve “kamu yararı” gibi ifadelerle tutuklanmaya nasıl bir anlam verileceği hususu düşündürücüdür. Dolayısıyla, kötü niyetli olan bir yetkili yönetici, geniş ifadeleri tıpkı kamu düzeni, devlet güvenliği veya kamu yararını kendi menfaat için kullanabilmektedir. Burundi Anayasası’nın 25. maddesi uyarınca yasa koyucu aşağıdaki hakları güvence altına alır: hiç kimse işkence, istismar veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya tabi bırakılmaz.

Aslında, bu işkence yöntemlerine başvurmak, suçlu olduğu düşünülen kişiyi sorgulamakla yetkili otoritenin yetersizliğini gösteren işaretlerden biridir. Yetkili otorite, iddia edilen suçlunun bilgi edinmek için kullanılacak olumlu yöntemlerden yoksundur. Böylece, otorite, kendisine göre en kolay yollarla geçip, suçlu olduğu düşünülen kişiden ne istediğini almaya karar verir³⁵⁵.

Yasa koyucu, her vatandaşın ya da herhangi bir kişinin kendi topraklarında yaşayabileceği mutlaka bir garantiyi belirtmektedir. Yasayla öngörülen haller dışında, bir kişinin özel hayatına herhangi bir müdahale etmesine, ailesinde, evinde, yazışmalarına şöhretinin zarar görmesine izin verilmez. Arama emirleri ya da ev ziyaretleri önce yasalar tarafından sağlanmalıdır, uygun bir şekilde erişim biçimleri ve koşullarını belirler³⁵⁶.

Bazı istisnalar dışında, bu hüküm büyük ölçüde saygı görmektedir. Bununla birlikte, bazı durumlarda güvenlik görevlilerinin, arama emri olmaksızın bir bireyin evine gelmekleri söz konusu olabilmektedir. Bu durumda eğer birey direnirse, bu

Association des Femmes Juristes du Burundi (AFJB); Observatoire INEZA pour les Droits de l’Enfant au Burundi (OIDEB); Global Rights; Action des Chrétiens pour l’Abolition de la Torture – section Burundi (ACAT)); “La situation des droits de l’Homme au Burundi”, note élaborée en prévision de la 3ème session de l’Examen Périodique Universel du Burundi au Conseil des Droits de l’Homme, Décembre 2008-Bujumbura, s.4 §.9. lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session3/BI/GR_BDI_UPR_S3..... Erişim Tarihi: 07.11.2016.

³⁵⁵ <http://www.rfi.fr/afrique/20160812-burundi-comite-onu-contre-torture-rend-rapport-accablant>. Erişim Tarihi: 21.06.2018

³⁵⁶ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 40.madde, s.8.

ajanların zora başvurusuyla birey özel hayatını koruma hakkını terk etmek zorunda kalabilir³⁵⁷.

Birey istediği gibi hareket etme, ikametgâhını uygun gördüğü şekilde ulusal topraklarda ayarlama hakkına sahiptir. Kamu emniyetinin veya devletin güvenliğinin korunması için yasalarca belirtilen sınırlar haricinde bireyin bu haklarını kullanmak için alınması gereken bazı tedbirlerin devletçe uygulanmamasının bu maddenin ihlaline yol açabileceği unutulmamalıdır.

Örneğin, ülkede güvenlik garantisi olmadığında, hiç kimse bu hakka sahip çıkamaz, güvenlik açısından bazı yerlerden vazgeçmek zorunda kalırlar. Barışın yokluğunda birey, güvensizliğin hâkim olduğu yerlerden istikrarı garanti altına alınan daha farklı bölgelerde düzgün bir şekilde oturmayı tercih etmektedir. Burundi'de tam da durum böyledir, insanlar mutlaka yerleşmeleri gereken yerleri seçerler ve bu durum Burundi Anayasası'nın 33. maddesinde garanti edilen bu hakkın saygısızlığını teyit edilmektedir. Burundi yasa koyucu, kamu düzenine ve yasaya göre ünlü düşünce, vicdan, din ve ibadet özgürlüklerini güvence altına almaktadır³⁵⁸. Örneğin basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü vardır³⁵⁹. Burundi Anayasası'nın 24. maddesinde güvence altına alınan özgürlüklerine saygı duyulup uyulmadığını anlamak için farklı zamanla dilimlerdeki durumları karşılaştırmak yeterlidir.

Barış ve ifade özgürlüğüne saygı duyulup uyulmadığı sorusu, bu çalışmanın bitiminden hemen önce ele alınacaktır. Her insan mülkiyet hakkına sahiptir. Hiç kimse, kamu yararı dışında mülkiyetlerinden yoksun bırakılamaz ve bir kararı uygulamadan önce ödülecek bir tazminat olmak üzere belirli koşullara tabidir³⁶⁰.

Toplanma özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü yasalar çerçevesinde garanti altına alınmıştır³⁶¹. Aynı menfaatleri sürdüren insanlar için Burundi Cumhuriyeti'nde örgütlenme özgürlüğünü özellikle garanti eden kar amacı gütmeyen derneklerin organik çerçevesi hakkında 18 Nisan 1992 tarih ve 1/111 sayılı Kanun Hükmünde Kararname bulunmaktadır. 16 Haziran 2010 tarihi itibarıyla İçişleri Bakanlığı tarafından yetki verilmiş 4180 kâr amacı gütmeyen iştirakçi bulunmaktadır. Bununla

³⁵⁷ <http://ndondeza.org/belyse-ntakarutimana/>. Erişim Tarihi: 21.06.2018.

³⁵⁸ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 31.madde, s.7.

³⁵⁹ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 31.madde, s.7.

³⁶⁰ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 32.madde, s.7.

³⁶¹ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 32.madde, s.7.

birlikte, ulusal, ırksal veya dini nefreti talep eden tüm dernekler ve organizasyonlar başkalarının çıkarlarıyla ilgilenmemektedir³⁶².

Toplanma özgürlüğü, siyasi partilerin örgütlenmesi ve işleyişi hakkında 26 Haziran 2003 tarihli ve 1/006 sayılı Kanunla da Siyasi Partiler Kanunu ile güvence altına alınmıştır. Bununla birlikte, Belediye Başkanı, Yönetici, Valilik ve son olarak İçişleri Bakanı, kamu düzenini bozma olasılığı bulunan bir anda toplantı veya gösteri yasağı çıkarabilir³⁶³.

Devlet, herhangi bir şahsın en iyi koşullarda çalışma hakkına sahip olduğunu kabul eder. Herkes eşit iş eşit ücret hakkına sahiptir³⁶⁴. Uyrakluğun jus sanguinus (kan bağı) ayrımı yapılmaması, çocuğun babasının veya Burundili annesinin ürünü olması halinde çocuk Burundili olmalıdır³⁶⁵. Bu durumda hiç kimse vatandaşlığından yoksun bırakılamaz, kimseyi engellemeden milliyetinden feragat etme yetkisine sahiptir³⁶⁶. Bu hüküm, Burundi'yi dünyanın bazı yargı bölgelerinde hâlâ var olan türden ayrımcılıkla ilgili olarak kaydettiği ilerlemeyi göstermektedir. Bununla birlikte, Burundi, bu ünlü toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili tüm hususlarda doğuştan milliyet ilişkisi ile ilgili olarak beyazlatılmamıştır.

Herhangi bir ayırım yapmaksızın kamu hizmetlerine eşit erişim bireyin hakkına sahiptir³⁶⁷. Burundi anayasası 16. maddesine göre, herhangi bir kökene dayalı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmakta sağlanır. Cinsiyetin yükseltilmesi olumlu olarak, kızların eğitim sistemine entegrasyonu ve kadınların güçlendirilmesinde kapsamlı bir ilerleme kaydedilmelidir. Kız çocuklarının eğitimi ile ilgili olarak, 2006-2007 yılları arasında 2000 yılında yüzde 80'den az olan ilk öğretime kayıt oranlarının erkek öğrencilere oranla% 91 olduğunu vurgulamak önemlidir. Bununla birlikte, orta

³⁶² République du Burundi, Premier rapport de mise en application de la Charte Africaine des Droits de l'homme et des peuples, Bujumbura-septembre 2010, s.22. www.achpr.org/.../state-reports/2nd-achpr50_staterep_burundi_fra.pdf. Erişim Tarihi : 18.06.2017.

³⁶³ République du Burundi, Premier rapport de mise en application de la Charte Africaine des Droits de l'homme et des peuples, Bujumbura-septembre 2010, s.23. www.achpr.org/.../state-reports/2nd-achpr50_staterep_burundi_fra.pdf. Erişim Tarihi : 18.06.2017.

³⁶⁴ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 57. madde, s.10.

³⁶⁵ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 12.madde, s.6.

³⁶⁶ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 34.madde, s.8.

³⁶⁷ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 16.madde, s.4; 51.madde 2.fikra, s.9.

öğretimin ve yükseköğretimin ilerlemesinin yavaşladığı görülmektedir. Bu, kadının ülkenin sosyo-ekonomik yaşamına katılımı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir³⁶⁸.

Gerçekten de, tüm bu hükümlerin uygulanışı belirsizliğini korumaktadır, hiçbir zaman ayrımcılık yapılmamaktadır, sadece ayrımcılığın şekli değiştiği ortadadır. Bu, kamuya ya da yasanın hükmüne saygı duyulduğunu göstermek için yalnızca formalitelerdir.

Yasa koyucu, her bireye mahkemeler önünde, davasının duyulması için adil bir şekilde ve en kısa sürede dinlenmesi hakkını garanti eder³⁶⁹. Nitekim, bu temel kuralın istisnaları vardır, bazı kişiler davaları hakkaniyete başvurmada önce hapsedilirler.

Bazı davalar, mahkeme verecek kesin kararı çıkılmadan bir yıldan fazla sürer. Bu arada mağdur olan kişi acı çekmeye devam ediyor, kimden kime şikâyet edeceğini bile bilmiyor. Garip bir şekilde, Burundi Anayasas'ının 38. maddesi içeriğinin politikacılarla ilgili dava açıldığında daha saygılı olduğuna dair bir bulgu vardır. Ancak, mahkemelerin bağımsızlığının yasama tarafından güvence altına alınması zordur. Yürütme yetkisinin diğer yetkilerde, yani yasama ve yargıda müdahale edilmesi bu son iki yetkinin taahhütlerini yerine getirmekte zorlamaktadır.

Geçmişte Burundi'de yargıyı sarsan krizler, kalifiye eleman eksikliği, kronik etnik dengesizlik, ulusal ve uluslararası hukuk bilgisinin eksikliği ve adli işlevin uygulanması için maddi kaynakların mali ve lojistik gereklerinin olmamasına neden olmuştur³⁷⁰. Bu küresel bağlamda adalet sektörü neredeyse hiç bağımsız değildir. Adli Tüzük hükümlerinin aksine, Sulh Yargıçlarını ve Adalet Bakanlığını, Yüksek Meclis Yüksek Kurulu'na danışmadan önce atamalara çağırmak için hiçbir inceleme yapılmamaktadır. Ulusal yasaların aksine, Konsey, hâkimleri tayin ederken nadiren istişarede bulunur³⁷¹.

³⁶⁸ République du Burundi, Premier rapport de mise en application de la Charte Africaine des Droits de l'homme et des peuples, Bujumbura-septembre 2010, s.25. www.achpr.org/.../state-reports/2nd-achpr50_staterep_burundi_fra.pdf. Erişim Tarihi : 18.06.2017.

³⁶⁹ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 38.madde, s.8.

³⁷⁰ Conseil des droits de l'homme, 12ème session, point 10 de l'ordre du jour, Assistance technique et renforcement des capacités, **Rapport de la Haut-Commissaire [sic] des Nations Unies aux droits de l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activités du Haut-Commissariat au Burundi**, A/HRC/1243, 31.08.2009, GE.09-15168(F) 071009 13 1109, s.8. lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session17/MC/A_HRC_WG.6_17.... Erişim Tarihi :16.08.2016.

³⁷¹ Conseil des droits de l'homme, 12ème session, point 10 de l'ordre du jour, Assistance technique et renforcement des capacités, **Rapport de la Haut-Commissaire [sic] des Nations Unies aux droits de**

Sendika kurma ve birleşmeye gelince, herkese grev (protesto) hakkının tanınması bir haktır³⁷². Grev hakkı, savunma ve güvenlik güçleri haricinde herkes için tanınır; savunma ve güvenlik güçleri üyeler kendilerine düşen görevin büyüklüğü nedeniyle hiçbir durumda grevde olamazlar.

Mülkiyet hakkı garanti altına alınmıştır, söz konusu şeyin sahibine tahakkuk eden tüm haklara saygı gösterilirken, hiç kimse kamu hizmetinin haricinde hiçbir şekilde mülkünden yoksun bırakılamaz ve tazminat ödemez³⁷³. Aslında, kamuoyunun ihtiyacı hissedildiğinde, bu görevle yükümlü olan makamla malın mülk sahibine bilgi verir, tazminat hakkında görüşürler, neredeyse aynı değere sahip başka bir değer/mal teklif eder ya da hemen hemen aynı koşulları sağlar ve ondan sonra kendisine fayda sağlayacak bir zaman kazandırarak amaçladığını sağlar. Öte yandan, evin sahibini tazminat edilmeden önce hükümet evin sahibini sınır dışı etme kararı verdiği durumlar söz konusudur³⁷⁴. Bu Burundi Anayasası 36. maddesinde genelde ahlaka aykırı konular için geçerlidir. Bu konuda bile fark edilen birçok sorun vardır. Hükümet, bazen veto etme gücünü, amaçları doğrultusunda kullanmak için kullanır. Bununla birlikte, Burundi, ilkeleri halkın hükümeti olan bir ülkedir³⁷⁵. Dernekler ve örgütlerin kuruluşu garanti edilir.

Ancak, son zamanlarda hükümlerin yetkili makamlar tarafından ciddi bir şekilde ihlal edildiği belirtilmektedir. Bu durum demokrasinin gelişimini birkaç adım geriye iten bir durumdur. Aralık 2006'da Ulusal Bağımsız bir İnsan Hakları Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, Burundi Parlamentosu tarafından başlatıldıktan ve kabul edildikten sonra, söz konusu projenin Komisyonun görev ve yetkileri ile bu hizmete erişim biçimi, o kurumun bileşimi ve Komisyon üyelerinin atanma şekli önemlidir³⁷⁶.

l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activites du Haut-Commissariat au Burundi, A/HRC/1243, 31.08.2009, GE.09-15168(F) 071009 13 1109, s.9. lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session17/MC/A_HRC_WG.6_17....Erişim Tarihi :16.08.2016.

³⁷² La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 37.madde, s.7.

³⁷³ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 36.madde 2.fikra, s.11.

³⁷⁴ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 6.madde, s.4.

³⁷⁵ La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi, 32.madde, s.10.

³⁷⁶ Rapport de la Haute Commissariat des Nations Unies aux Droits de l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activités du Haut Commissariat au Burundi, A/HRC/12/43, 31 Août 2009, §55-56, s.14. www.uantwerpen.be/.../droits-de-l-homme/operations-de-terrain. Erişim Tarihi: 17.09. 2016.

Hükümet adına İnsan Hakları Komisyonu'nun, Cumhuriyetin 1. Başkan Yardımcısı'nın 11 Mayıs 2000 tarihli ve 120 / VP1 / 002/2000 sayılı Adalet Bakanlığı tarafından hazırlandığına dikkat çekilmelidir. 120 / VP / 04/2005 Sipariş No 120, İnsan Hakları için Devlet Komisyonu üyelerini, Komisyonun bakanlardan oluşan Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nı görevlendiren, 7 üyeden oluşmaktadır. Temel misyonu, ülkedeki insan haklarına saygı göstermektir³⁷⁷. Bununla birlikte, 2011 yılından itibaren, Komisyon, artık bakanlık denetimine tabi değildir.

1/04/2005 tarihli Kanun, Ulusal Bağımsız bir İnsan Hakları Komisyonu oluşturulmasını getirmektedir. Bu Ulusal Bağımsız bir İnsan Hakları Komisyonu kurulan kanunu yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu alanda herhangi bir önceki yasa yürürlükten kaldırılmıştır. Ulusal Bağımsız bir İnsan Hakları Komisyonu Kanunu 64 madde içermektedir³⁷⁸.

Bu Komisyon üyeleri Komiser unvanını taşımaktadır³⁷⁹. Komisyon herhangi bir devlet veya özel gücünden bağımsızdır. Öte yandan, Devlet şubeleri, Devlet servisleri, Komisyon ihtiyaç duyulduğunda her zaman onayını ve desteğini vermelidir³⁸⁰.

Komisyonun ana görevleri şunlardır³⁸¹:

Şikâyetler ve insan hakları ihlallerini araştırır; her türlü gözaltı mekânına düzenli, bildirilmiş veya habersiz ziyaretler gerçekleştirir ve özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin tedavisini ve durumunu iyileştirmek için yetkili makamlara tavsiyelerde bulunur; işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezayı ile ilgili, evrensel, bölgesel veya ulusal standartlara(kurallara) önlemekle görevlidir; tecavüzlere ve cinsiyete dayalı ihlallere karşı savaşır; insan hakları ihlalleri vakalarını Kamu Bakanlığı'na bildirir; insan hakları ihlallerinin mağdurlarına, özellikle de

³⁷⁷République du Burundi, Premier rapport de mise en application de la Charte Africaine des droits de l'homme et des peuples, Bujumbura-Septembre 2010, s.12. Erişim Tarihi : 18.06.2017.

³⁷⁸ Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protecteurs ou Pretendus Protecteurs? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>.

³⁷⁹ La loi no1/04 du 2005 porte la création de la Commission Nationale Indépendante des Droits de l'Homme, 1. madde, s.1. Principes de Paris, principes concernant le statut et le fonctionnement des institutions nationales pour la protection et la promotion des droits de l'homme. hrlibrary.umn.edu/instree/Fparisprinciples.pdf

³⁸⁰ La loi no1/04 du 2005 porte la création de la Commission Nationale Indépendante des Droits de l'Homme, 2. madde .1 fıkra, s.1.

³⁸¹ La loi no1/04 du 2005 porte la création de la Commission Nationale Indépendante des Droits de l'Homme, 4-6 maddeler, s.2-4. Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protecteurs ou Pretendus Protecteurs? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>.

kadınlara, çocuklara ve diğer savunmasız kişilere hukuki yardım sağlanması veya kolaylaştırılması gerekmektedir; neresinde olursa olsun meydana gelen insan hakları ihlalleri davaları için Hükümetin dikkatini çekmek ve bu hakların korunmasını teşvik etmek için herhangi bir tedbir önerisinde bulunabilmektedir; insan hakları ile ilgili seminerler ve eğitim çalışmaları düzenlemektedir; insan hakları araştırmaları yapılmalı; v.b

Komisyon üyesi olan adaylar, Ulusal Meclis tarafından atanan bir geçici komite tarafından ücretsiz adaylar temel alınarak seçilir³⁸². Özel komite, Ulusal Mecliste bulunan meclis gruplarının temsilcilerinden ve Batwa topluluğunun bir temsilcisinden oluşur³⁸³. İstenilen üyelerin üçlüsünden dâhil olmak üzere menşei vasıtasıyla adayların nihai bir listesini oluşturur.

Ad hoc komitesi, adayların nihai listesini Komisyon ve Bürosunun yedi üyesini seçen Ulusal Meclis'e gönderir³⁸⁴. Millet Meclisi Başkanı, komisyonun ve görev alanının seçilen üyeleri listesini cumhurbaşkanına tayin etmek üzere iletir³⁸⁵. Tabii ki, Ulusal Meclis Başkanı'nın bu eylemi, iktidarın karışıklığı nedeni olabilir. Bir organ bağımsız olduğu zaman, yürütme gücü bu organın işlerine niçin müdahale etmektedir? Bu, Ulusal İnsan Hakları Komisyonunun bağımsızlığını şüpheli hale getirmektedir. Burundi Anayasası tarafından tanınan tüm haklar, kaynaklarını uluslararası ve bölgesel belgeler metinlerinde bulunduruyor ve onları kaldırılmak için gereken açıklamaları bulunmadan önce saygı görmeyi hak ediyorlar.

³⁸² La loi no1/04 du 2005 porte la création de la Commission Nationale Indépendante des Droits de l'Homme, 9. madde .1 fıkra, s.5.

³⁸³ Principes de Paris, principes concernant le statut et le fonctionnement des institutions nationales pour la protection et la promotion des droits de l'homme. hrlibrary.umn.edu/instree/Fparisprinciples.pdf. La loi no1/04 du 2005 porte la création de la Commission Nationale Indépendante des Droits de l'Homme, 9. madde .2 fıkra, s.5.

³⁸⁴ La loi no1/04 du 2005 porte la création de la Commission Nationale Indépendante des Droits de l'Homme, 10. madde, s.5.

³⁸⁵ La loi no1/04 du 2005 porte la création de la Commission Nationale Indépendante des Droits de l'Homme, 11. madde, s.5.

2.Kenya'nın İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar ve Yargısal İçtihatlar

Kenya anayasasında, yaşam hakkı, kutsal bir haktır³⁸⁶. Bununla birlikte, Burundi Anayasası'nda belirlenenin aksine, Kenya'daki Kanun koyucu daha çok geniş oluyor. Kenya'daki yasama koyucu, anayasasında insan hayatının kökenini incelemektedir³⁸⁷. Böylece, Kenyalı yasa koyucu kürtaşı suç listesinde sınıflandırdı. Kürtaşı, yasal olarak haklı değilse suçtur³⁸⁸. Bir sağlık uzmanı tarafından desteklenen nedenler, sağlam temelli nedenler olarak değerlendirilecektir³⁸⁹.

Bu hüküm bir insanın doğumundan önce bile değerini tanır. Aslında, eğer birey doğumdan önce korunursa, bir yetişkinin korunması için neler olabilecek? Açıktır ki, bireyin genel olarak hayatında tüm faaliyetlerinde korunması gereken çok şey olacaktır. Ancak, bir insanın temel haklarını garanti altına alan bir ülkede yaşama hakkının büyük ölçüde ihlal edildiğini görmek çok talihsiz bir durumdur. Bu durumlar suikastlar, cinayetler, kayıp kişiler gibi suçlardır.

Aşağıdaki bilgiler Kenya'daki temel insan hakları konularına genel bir bakış sunmaktadır. Bu bilgiler kapsamlı veya inanılmaz olduğunu iddia etmez. Kenya'da insan hakları ihlallerinin en yaygın örnekleri arasında zorla kaçırımlar, yargısız infazlar ve güvenlik güçleri tarafından işkence yapılması yer almaktadır³⁹⁰.

Başta terörist grup Al Shabab olmak üzere sayısız saldırı Kenya'yı rahatsız etmiştir. Bu saldırılar şiddeti artırmış ve hükümetin ulusal güvenlik adına insan haklarını kısıtlamasına yol açmıştır. Bununla birlikte, terörle mücadele polis operasyonları bağlamında, Kenya güvenlik güçlerinin düzenli olarak aşırı güç kullanıp

³⁸⁶ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 26. madde, §1, s.24. Les droits de l'homme au Kenya, 11ème législature, <https://www.senat.fr/questions/base/2001/qSEQ011035555.html>

³⁸⁷ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 26. madde, §2, s.24.

³⁸⁸ Les droits de l'homme au Kenya, 11ème législature, <https://www.senat.fr/questions/base/2001/qSEQ011035555.html>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 26. madde, §3 et §4, s.24.

³⁸⁹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 26. madde, §4, s.24.

³⁹⁰ Plateforme d'information humanrights.ch, update:02.10.2017, informations par pays: Droits humains au Kenya-humanrights.ch, <https://www.google.com.tr/url?sa=...www.humanrights.ch/fr/service/informations-par--pays/kenya>. Erişim Tarihi :14.12.2017.

yargısız infaza, işkenceye, zorla kaybetme ve tecavüze başvurmakta olduğu söylenmektedir³⁹¹.

Herhangi bir ayırım yapılmaksızın yasalar önünde eşitlik bilinmektedir³⁹². Herhangi bir Kenyalı, temel hak ve hürriyetlerini istediği gibi kullanma hakkına sahip olmalıdır³⁹³. Cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaması, herkesin gelişmesi her alanda politik, ekonomik, kültürel ya da sosyal gelişme fırsatları aynıdır³⁹⁴. Kenya Anayasası'nın 27. maddesi hükümlerinde anılan bu gerçeği teyit etmek için sahadaki uygulama bırakılmalıdır. Aslında, bazı belgesiz etnik gruplar siyasi haklara sahip değildir ve bu yüzden özellikle savunmasızdır, bu kişiler zorla tahliye mağdurları olmaya devam ediyor³⁹⁵.

Kenya yasa koyucu, genel olarak konudaki hedefleri açıklığa kavuştururken, her türlü ayrımcılığı yasaklamıştır³⁹⁶. Tüm topluluğun karşılayabileceği en çok sorunlu konulardır. Irk, cinsiyet, gebelik durumu, medeni hal, etnik köken veya sosyal köken, renk, yaş, engellilik, din, vicdan, inanç, kültür, giyinme, dil veya doğum nedeniyle ayrımcılık yapılır. Bütün bu değerlerin korunması için devletin, bu değerlere saygısını düzenleyen yasal metinler ve bu ayrımler hazırlama yükümlülüğü vardır³⁹⁷. İnsanlık onuru hakkına saygı ve koruma garanti edilmektedir. Herkes, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir³⁹⁸.

³⁹¹Plateforme d'information humanrights.ch, update:02.10.2017, informations par pays: Droits humains au Kenya humanrights.ch, <https://www.google.com.tr/url?sa=...www.humanrights.ch/fr/service/informationspar--pays/kenya>. Erişim Tarihi :14.12.2017.

³⁹²Conseil du statut de la femme, Avis Droit à l'égalité entre les femmes et les hommes et liberté religieuse, Bibliothèque et Archives nationales du Québec, 2007, s.65(173).www.csf.gouv.qc.ca. Erişim Tarihi: 02.11.2016. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 27. madde, §1, s.24.

³⁹³ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 27. madde, §2, s.24. Les droits de l'homme au Kenya, 11ème législature, <https://www.senat.fr/questions/base/2001/qSEQ011035555.html>

³⁹⁴ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 27. madde, §3, s.24.

³⁹⁵Plateforme d'information humanrights.ch, update:02.10.2017, informations par pays: Droits humains au Kenya humanrights.ch, <https://www.google.com.tr/url?sa=...www.humanrights.ch/fr/service/informationspar--pays/kenya>. Erişim Tarihi :14.12.2017.

³⁹⁶ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 27. madde, §4, s.24.

³⁹⁷ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, article 27, §7, s.24. Stéphane Guérard, **la liberté religieuse dans les lieux publics**, CRDF, n^o4, 2003, p.57. www.unicaen.fr/puc/images/crdf0404guerard.pdf. Erişim Tarihi: 11.10.2017.

³⁹⁸ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 29. madde, s.25.

Bununla birlikte, her halükarda kişi yasalar tarafından sebep sınırlaması olmaksızın özgürlüğünden yoksun bulunulmamalı³⁹⁹, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalmamalı⁴⁰⁰, işkence altında bulunulmamalı⁴⁰¹ veya şiddet⁴⁰² veya bedensel cezalara⁴⁰³ maruz bırakılmamalıdır. Geçerli bir nedenle ya da kanunla kurulmuş bir şekilde, birey özgürlüğünden yoksun bırakılabilir⁴⁰⁴. Bu nedenle, olağanüstü hal durumunda, duruşma yapılmaksızın gözaltına alınabilir⁴⁰⁵. Kölelik ve kulluk yasaktır⁴⁰⁶. Bununla birlikte, hiç kimse çalışmaya zorlanamaz, başka bir deyişle zorla çalıştırma yasaktır⁴⁰⁷.

Bu her yerde yasaklandı, hapisanelerde dâhil olmak üzere uygulamadaydı. Sadece ülke içinde bulunan olaylar, insan haklarına saygı gerçekliğini ispatlayabilir. Özel mülkiyet hakkı tüm detaylarla birlikte güvence altına alınmıştır⁴⁰⁸. Vicdan, din ve görüş özgürlükleri garanti altına alınmıştır⁴⁰⁹. Her birey, dini inançlarını tek başına

³⁹⁹ Les droits de l'homme au Kenya, 11ème législature, <https://www.senat.fr/questions/base/2001/qSEQ011035555.html>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (a) 29. madde, s.25. Fatsah, s.232.

⁴⁰⁰ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (f) 29. madde, s.25.

⁴⁰¹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (d) 29. madde, s.25. Les droits de l'homme au Kenya, 11ème législature, <https://www.senat.fr/questions/base/2001/qSEQ011035555.html>

⁴⁰² The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (c) 29. madde, s.25. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁴⁰³ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (e) 29. madde, s.25. Kanya: des ONG des droits de l'homme accusés de soutenir les Shebabs. <http://www.rfi.fr/afrique/20150414-kenya-organisations-droits-homme-complices-shebabs-terrorisme-loi-2012-uhuru-kenyatta>.

⁴⁰⁴ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (a) 29. madde a contrario, s.25.

⁴⁰⁵ Kanya: des ONG des droits de l'homme accusés de soutenir les Shebabs. <http://www.rfi.fr/afrique/20150414-kenya-organisations-droits-homme-complices-shebabs-terrorisme-loi-2012-uhuru-kenyatta>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (b) 29. madde a contrario, s.25.

⁴⁰⁶ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 30. madde, §1, s.25.

⁴⁰⁷ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 30. madde, §2, s.25. Droits de l'homme EPU recommandations de la France au Kenya. <https://onu-geneve.delegfrance.org/Droits-de-l-Homme-EPU-1932>.

⁴⁰⁸ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 31. madde, s.25.

⁴⁰⁹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 32. madde, §1, s.25 .

ya da toplulukta, kamuya açık ya da özel olarak gösterebilir⁴¹⁰. Belli bir dine mensup olduğu için kimsenin bir kamu hizmetine erişimi veya bir haktan tam olarak yararlanması mahrum edilemez⁴¹¹. Nitekim bireysel veya dini inançları önemlidir, böylelikle her kimseye karşı olan bu görevleri yerine getirmeleri için itiraz edilemez⁴¹².

İnsan hakları ve Müslüman dini örgütler, bazı Müslüman toplumların, özellikle de etnik kökenli Somalilerin hükümete bağlı yargısız infazların, zorla kaybetme, işkence, hakem tutuklamaları ve tutuklamaların hedefi olduğunu belirtmişlerdir. Müslüman azınlık grupları, özellikle Somali kökenli olanlar, gayrimüslimler tarafından taciz edilmişlerdir. İslam toplumundan Hristiyanlığa geçiş yapan kişileri tehdit eden ciddi motive edilmiş toplum tehditleri ve hoşgörüsüzlük raporları da bulunmaktadır⁴¹³. ABD Büyükelçiliği temsilcileri, hoşgörünün ve dahil edilmenin önemi de dahil olmak üzere dini özgürlük konularını yerel ulusal medeni ve dini liderlerle düzenli olarak tartışmaktadır. ABD Elçiliği, dini liderleri, din özgürlüğünü geliştirmek ve dinsel çeşitliliğe saygı göstermek için dinler arası diyaloga girmeye çağırmıştır⁴¹⁴.

İfade özgürlüğü garanti edilmektedir. Bu özgürlük, kişinin alacağı bilgi veya fikirleri almak ya da paylaşmak için her türlü araştırmayı kapsar⁴¹⁵. Yine de, bu özgürlük sanatın yaratıcılığını içerir⁴¹⁶. Son olarak, bilimsel araştırmanın yanı sıra akademik

⁴¹⁰ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 32. madde, §2, s.25. Zeneb Touré, Fatoumata Traoré, Aïsse Diarra; “Profil Genre du Burundi”, Groupe de la Banque Africaine de Développement, Tunis, Novembre 11, s.57, § 5.5. [docplayer.fr/11710497-Profil-genre-du-burundi.html](http://www.docplayer.fr/11710497-Profil-genre-du-burundi.html). Erişim Tarihi:21.07.2017. Kanya: des ONG des droits de l’homme accusés de soutenir les Shebabs. <http://www.rfi.fr/afrique/20150414-kenya-organisations-droits-homme-complices-shebabs-terrorisme-loi-2012-uhuru-kenyatta>.

⁴¹¹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 32. madde, §3, s.26.

⁴¹² The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 32. madde, §4, s.26.

⁴¹³ USDOS-US Department of state: **2016 Report on International Religious Freedom-Kenya**, 15 August 2017(available at [ecoi.net](http://www.ecoi.net)), http://www.ecoi.net/local_link/345212/476363_en.html(accessed 28 November 2017). Erişim Tarihi:21.12.2017.

⁴¹⁴ USDOS-US Department of state: **2016 Report on International Religious Freedom-Kenya**, 15 August 2017(available at [ecoi.net](http://www.ecoi.net)), http://www.ecoi.net/local_link/345212/476363_en.html(accessed 28 November 2017). Erişim Tarihi:21.12.2017.

⁴¹⁵ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 33. madde, §1, litera a, s.26.

⁴¹⁶ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (b) 33. madde, §1, s.26. Patrick Wachsmann; Les droits de l’homme, **Dalloz**, Coll “Connaissance du droit”, 4e édition, France 2002, s.45.

özgürlüğe de uzanır⁴¹⁷. Bununla birlikte, aşağıdaki hallerde ifade özgürlüğünden bahsedilemez: Savaş ilan edildiğinde, şiddeti teşvik edildiğinde, nefret istendiğinde veya halkın nefrete teşvik edilmesi, terfiden nefrete ya da ayrımcılık biçiminden birine hitap edildiğinde⁴¹⁸. İfade özgürlüğü, başkalarının haklarını ve itibarını ihlal anlamına gelmez; aksine, başkalarının haklarına ve itibarına saygı duyulmasını gerektirir⁴¹⁹. Ayrıca, bireyin özgürlüğü başkalarının özgürlüğünün başladığı yerde durur. Medyanın özgürlüğü garanti edilir, ancak Kenya Anayasası'nın 33. maddesindeki tüm ifade özgürlüğü biçimleri üzerinde değildir⁴²⁰.

Devlet iş ortamından uzak durmalıdır, yakından müdahale etmemelidir. Kuşkusuz, bu çalışmayı yasal çerçevede anayasaya ve diğer metinlere uyarak düzenlemelidir. Devlet, kurulan bu standartların uyumluluğunu korumak için denetleyici rolü oynamaktadır⁴²¹. Birey, bu bilgi önemliyken herkes tarafından tutulan herhangi bir bilgiye erişime sahiptir⁴²²; bu, herhangi bir hak veya temel özgürlüğün kullanılması için gerekli olan, bu bilgi önemli olduğu zaman herkes tarafından herhangi bir bilgiye erişime sahiptir.

Kişi yanlış bilgi yayınladığında, mağduru etkileyen hatasını düzeltmelidir⁴²³. Bununla birlikte, bu hak, kişinin kendisini kurtarmaya ikna edebilmesini sağlamak için kolay olmalı ve aynı zamanda onun şerefının ve kişiliğinin tehlikede olduğunda mağduru korumalıdır.

⁴¹⁷ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (c) 33. madde, §1, s.26. Droits de l'homme EPU recommandations de la France au Kenya. <https://onu-geneve.delegfrance.org/Droits-de-l-Homme-EPU-1932>.

⁴¹⁸ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 33. madde, §2, s.26.

⁴¹⁹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 33. madde, §3, s.26. Laura Barnett; **La restitution extraordinaire: le droit international et l'interdiction de la torture**, PRB 07-48F, Division du droit et du gouvernement, révisé le 17 juillet 2008, CANADA, Bibliothèque du Parlement, s.6. bdp.parl.ca/content/lop/researchpublications/prb0748-f.htm. Erişim Tarihi: 21.06.2017.

⁴²⁰ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 34. madde, s.26.

⁴²¹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 34. madde, s.26.

⁴²² The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 35. madde, §1, s.27. Zeneb Touré, Fatoumata Traoré, Aisse Diarra; "Profil Genre du Burundi", Groupe de la Banque Africaine de Développement, Tunis, Novembre 11, s.57, § 5.5. docplayer.fr/11710497-Profil-genre-du-burundi.html. Erişim Tarihi: 21.07.2017.

⁴²³ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 35. madde, §2, s.27.

Devlet, milleti ilgilendiren önemli bilgileri yayımlamak ve yaymakla yükümlüdür⁴²⁴.

Herkes, istediği kişiyle ilişki kurma, kendi seçeceği bir derneğe katılma hakkına sahiptir⁴²⁵. Bununla birlikte, herhangi bir kişi kendi iradesine karşı bir derneğe katılmaya mecbur edilemez⁴²⁶. Kenya Anayasası'nın 36. maddesi bireyin kişiliğinin değerini doğrulamaktadır. Birey, haklarını daha iyi kullanmak için kendi istediğiyle meseleye katılmayı uygun görmediği sürece hiçbir şarta mecbur bırakılmamalıdır.

Herhangi bir kişi, kamu makamlarına dilekçe sunabilir. Herkes, barış içinde ve silahsız olarak toplanma, sergileme, seçme ve kamu makamlarına dilekçe verme hakkına sahiptir⁴²⁷. Bu madde, Burundi ile kıyaslanırsa yeniliktir; Kenya, kimsenin katılmadığı bir konuda halka kapı açar. Sonuç olarak, bu makalenin Kenya topraklarında nasıl saygı gördüğü konusudur.

Bir siyasi partiye katılma hakkı garanti altındadır⁴²⁸. Kişi kendi seçeceği bir siyasi parti kurabilir veya bunlara katılabilir⁴²⁹. Davasını savunmak için bir siyasi partiye desteğini verebilir⁴³⁰. Birey, böyle bir siyasi partinin üyelerinin seçilmesine bile katılabilir; bu da onun şahsında rahatsızlık yaratmaz. Bireyin istediği yere, bölgenin

⁴²⁴ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 35. madde, §3, s.27. Laura Barnett; **La réstitution extraordinaire: le droit international et l'interdiction de la torture**, PRB 07-48F, Division du droit et du gouvernement, revise le 17 juillet 2008, CANADA, Bibliotheque du Parlement, s.6. bdp.parl.ca/content/lop/researchpublications/prb0748-f.htm. Erişim Tarihi: 21.06.2017.

⁴²⁵ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 36. madde, §1, s.28.

⁴²⁶ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 36. madde, §2, s.28. Laura Barnett; **La restitution extraordinaire: le droit international et l'interdiction de la torture**, PRB 07-48F, Division du droit et du gouvernement, revise le 17 juillet 2008, CANADA, Bibliotheque du Parlement, s.6. bdp.parl.ca/content/lop/researchpublications/prb0748-f.htm. Erişim Tarihi: 21.06.2017.

⁴²⁷ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 37. madde, s.28. Droits de l'homme EPU recommandations de la France au Kenya. <https://onu-geneve.delegfrance.org/Droits-de-l-Homme-EPU-1932>.

⁴²⁸ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 38. madde, §1, s.28.

⁴²⁹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (a) 38, §1, s.28. Patrick Wachsmann; Les droits de l'homme, **Dalloz**, Coll "Connaissance du droit", 4e édition, France 2002, s.45.

⁴³⁰ Droits de l'homme EPU recommandations de la France au Kenya. <https://onu-geneve.delegfrance.org/Droits-de-l-Homme-EPU-1932>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (c) 38, §1, s.28.

her yerine, gelip gidebilecek şekilde özgürlüğü garanti edilir⁴³¹. Mülkiyet hakkı ile ilgili olarak, Kenya Yasama Kurulu çok katıydı. Birincisi, mülkiyet hakkını herkese garanti eder⁴³². Herkes, bireysel olarak ya da başkalarıyla birlikte, herhangi bir tarifeyle sahip olmak ve Kenya'nın herhangi bir bölgesinde mülk edinme hakkına sahiptir⁴³³.

Son olarak, yasa koyucu parlamentoların yetkilerini sınırlar, devletin yetkileri ve ilgili tarafların yetkileri sınırlanır. Hiç kimse, bu malın niteliği ne olursa olsun mülkünün keyfinden mahrum edilemez. Yukarıdaki bahsedilen ayrımcılık biçimlerine dayanarak hiçbir hak ihlal edilemez⁴³⁴.

Yasadışı mallar haricinde⁴³⁵, malın doğası ne olursa olsun, devlet, mülkün keyfini bir kişiden mahrum bırakma yetkisine sahip değildir. Ayrıca, devlet, kişiyi mülkünün yararlarından veya hakkından mahrum etmekten de yoksun bırakamaz.

Ancak, kamu yararı için tasarlanmış bir gayrimenkul mülkiyete ve kişi bu binanın kaydına ilişkin kurallara uymadan bu mülkiyetini edinmişse, bu durumda bu kişi iyi niyetinin ispatlandığı takdirde, bu taşınmaz mülkte sahip olduğu tüm tazminatlardan mahrum kalabilir⁴³⁶. Ayrıca, fikri mülkiyet haklarının Devlet tarafından desteklenmesi, teşvik edilmesi ve korunması gerektiğine dikkat çekilmelidir. Burada yasama meclisi, halkının yaptığı eserlerin haklarını telif hakkı ile

⁴³¹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 39. madde, s.29. Zeneb Toure, Fatoumata Traore, Aïsse Diarra; “Profil Genre du Burundi”, Groupe de la Banque Africaine de Développement, Tunis, Novembre 11, s.57, § 5.5. docplayer.fr/11710497-Profil-genre-du-burundi.html. Erişim Tarihi:21.07.2017.

⁴³² The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 40. madde, s.29. Droits de l’homme EPU recommandations de la France au Kenya. <https://onu-geneve.delegfrance.org/Droits-de-l-Homme-EPU-1932>.

⁴³³ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (a-b) 40. madde, §1, s.29.

⁴³⁴ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (a-b) 40. madde, §2, s.29. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l’Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l’Homme, Revue de Centre de Recherches et d’Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016.

⁴³⁵ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 40. madde, §6, s.30.

⁴³⁶ Droits de l’homme EPU recommandations de la France au Kenya. <https://onu-geneve.delegfrance.org/Droits-de-l-Homme-EPU-1932>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 40. madde, §3 et §4, s.29-30.

koruma altına alır⁴³⁷. Burada yasama meclisi, telif hakkını tanır ve kendi halkı tarafından yapılan eserleri korur.

En iyi koşullarda çalışma hakkı⁴³⁸, bu noktada belirtilmesi gereken hiçbir şey yoktur. Bununla birlikte, işverene ilişkin olarak, işveren örgütü olarak bilinen bir işveren grubu kurma veya katılma hakkına sahiptir. Bu organizasyonun faaliyet ve programlarına katılmak serbesttir⁴³⁹. Sendikalar ve işveren örgütleri ile ilgili olarak, kendi yönetim, program ve faaliyetlerini belirleme hakkına sahiptirler⁴⁴⁰. Bir federasyon kurabilir veya bir federasyona katılabilirler⁴⁴¹. İster işveren, ister işveren örgütü, isterse sendika olsun herkes, toplu pazarlık yapma hakkına sahiptir⁴⁴². Bu, her zaman memnuniyetle karşılanacak büyük bir yeniliktir, Anayasa ,Kelsen piramitinin zirvesi, yani hukuk kurallarının hiyerarşisinde, tüm yasaların en üstünde bulunan yasadır. Ancak, anayasanın temel kanununda böyle bir hüküm bulunursa, bu hükme saygı mutlak olmalıdır demektir.

Bu hüküm yalnızca mevcut kuşaklarla sınırlı değil, aynı zamanda gelecek nesilleri de hedef almaktadır⁴⁴³. Dolayısıyla yasa koyucu, mevcut ve gelecek nesillerini korumayı hedeflemektedir. Kenya yasa koyucunun bu eylemi, halkıyla ne kadar ilgilendiğini gösterir.

⁴³⁷ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 40. madde, §5, s.30.

⁴³⁸ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 41. madde, §1 et §2, s.30. Jean-Louis Atangana Amougou; **Avancée et limites du système africain de protection des droits de l'homme: La naissance de la Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples, Droits fondamentaux**, n°3, janvier-decembre 2013, s.177, www.droits-fondamentaux.org. Erişim Tarihi: 22.09.2016.

⁴³⁹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (b) 41. madde, §3, s.30.

⁴⁴⁰ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (a) 41. madde, §4, s.30. Laura Barnett; **La restitution extraordinaire: le droit international et l'interdiction de la torture**, PRB 07-48F, Division du droit et du gouvernement, révisé le 17 juillet 2008, CANADA, Bibliothèque du Parlement, s.6. bdp.parl.ca/content/lop/researchpublications/prb0748-f.htm. Erişim Tarihi: 21.06.2017.

⁴⁴¹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (b-c) 41. madde, §4, s.30. Zeneb Touré, Fatoumata Traoré, Aïsse Diarra; "Profil Genre du Burundi", Groupe de la Banque Africaine de Développement, Tunis, Novembre 11, s.57, § 5.5. docplayer.fr/11710497-Profil-genre-du-burundi.html. Erişim Tarihi:21.07.2017.

⁴⁴² Droits de l'homme EPU recommandations de la France au Kenya. <https://onu-geneve.delegfrance.org/Droits-de-l-Homme-EPU-1932>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 41. madde, §5, s.30.

⁴⁴³ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (b) 42. madde, s.31. Patrick Wachsmann; Les droits de l'homme, **Dalloz**, Coll "Connaissance du droit", 4e édition, France 2002, s.37

Sağlık hakkı, kişinin sağlığı için mümkün olan en iyi bakımın sağlanmasını ya da hatta üreme sağlığı bakımını içermektedir⁴⁴⁴. Birey, hijyen koşullarını karşılayan, hijyenin makul standartlarına uygun yeterli barınağa erişmelidir⁴⁴⁵. Birey, acıktığında yemek yemeli, sağlığı için faydalı yiyecekler yemelidir⁴⁴⁶; susuzluk yaşadığında su içmeli; yeterli miktarda temiz, saf ve güvenli (hijyenik) su içmelidir⁴⁴⁷. Ayrıca, sosyal güvenceden yararlanmalı⁴⁴⁸, eğitilmesinden fayda sağlamalı ve yeteneklerini geliştirmelidir⁴⁴⁹. Acil tıbbi müdahale zorunludur⁴⁵⁰, kimse bu hakkından mahrum edilemez. Son olarak, devletin acil servise sosyal güvenlik önlemleri vermesi, yani ihtiyaçlarını karşılayamayan insanlara veya onların adına insanlara sağlık güvencesi yükümlülüğü vardır⁴⁵¹. Tüketicilerin hakkı garanti edilmektedir⁴⁵². Kaliteli mallara ve hizmetlere hakkı vardır⁴⁵³. Bu mallardan ve hizmetlerden tam olarak yararlanabilmek

⁴⁴⁴ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (a) 43. madde, §1, s.31.

⁴⁴⁵ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (b) 43. madde, §1, s.31. Droits de l'homme EPU recommandations de la France au Kenya. <https://onu-geneve.delegfrance.org/Droits-de-l-Homme-EPU-1932>.

⁴⁴⁶ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (c) 43. madde, §1, s.31.

⁴⁴⁷ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (d) 43. madde, §1, s.31.

⁴⁴⁸ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (e) 43. madde, §1, s.31. Jean-Louis Atangana Amougou; **Avancée et limites du système africain de protection des droits de l'homme: La naissance de la Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples, Droits fondamentaux**, n°3, janvier-décembre 2013, s.177, www.droits-fondamentaux.org. Erişim Tarihi: 22.09.2016.

⁴⁴⁹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (f) 43. madde, §1, s.31.

⁴⁵⁰ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 43. madde, §2, s.31. Droits de l'homme EPU recommandations de la France au Kenya. <https://onu-geneve.delegfrance.org/Droits-de-l-Homme-EPU-1932>.

⁴⁵¹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 43. madde, §3, s.31.

⁴⁵² The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 46. madde, §1, s.32. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi: 21.11.2016

⁴⁵³ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (a) 46. madde, §1, s.32. Patrick Wachsmann; Les droits de l'homme, **Dalloz**, Coll "Connaissance du droit", 4e édition, France 2002, s.20

için bilgi alma hakkına sahiptir⁴⁵⁴. Birey, sağlığının, güvenliğinin ve ekonomik çıkarlarının korunması hakkına sahiptir⁴⁵⁵.

Mülkiyet veya hizmetlerin yokluğundan kaynaklanan kayıp veya hasar durumunda, tazminat isteme hakkı vardır⁴⁵⁶. Adalete erişim garanti edilmektedir⁴⁵⁷. Bununla birlikte, Devlet, bunu, kapıları herkese açık ve yararlı olacak şekilde organize etmelidir. Tutuklanan bir kişiye bir hak tanınır. Tutuklu, tutuklanmasının nedenleri, avukatı ile konuşmaya başlamaya kadar sessiz kalma haklarının yanı sıra, avukat ile konuşmaya devam etmesi için mümkün olan en kısa sürede, ustalaştığı dilde de bilgilendirilmelidir, sessiz kalma hakkına saygı gösterilmemesi durumunda yaşadığı risk bildirilmelidir⁴⁵⁸. Sadece en çok altı ay veya kefalet ceza verilmesi durumundaki suçlar için kişiyi gözaltına almak yasaktır⁴⁵⁹.

Adil yargılanma hakkı, suçlanan ve masumiyet karinesinin ünlü ilkesi⁴⁶⁰, suçlu olmadığı düşünülen kişiye garanti edilir⁴⁶¹. Sanığın kendisi⁴⁶² veya temsilcilikle, yani bir avukat tarafından savunmasını yapma hakkı vardır.⁴⁶³ Sanıklar işlem sırasında sessiz kalma ve tanık olma hakkına sahiptir⁴⁶⁴. Kullandığı dili ve bu durumu devletin

⁴⁵⁴ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (b) 46. madde, §1, s.32.

⁴⁵⁵ Information par pays: Droits humains au Kenya. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/kenya/>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (c) 46. madde, §1, s.32.

⁴⁵⁶ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (d) 46. madde, §1, s.32.

⁴⁵⁷ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 48. madde, s.33.

⁴⁵⁸ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 49. madde, §1, s.33. Information par pays: Droits humains au Kenya. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/kenya/>.

⁴⁵⁹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 49. madde, §2, s.34.

⁴⁶⁰ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 50. madde, §2, s.34. Jean-Louis Atangana Amougou; **Avancée et limites du système africain de protection des droits de l'homme: La naissance de la Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples, Droits fondamentaux**, n°3, janvier-décembre 2013, s.177, www.droits-fondamentaux.org. Erişim Tarihi: 22.09.2016.

⁴⁶¹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (a) 50. madde, §2, s.34.

⁴⁶² The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (c) 50. madde, §2, s.34.

⁴⁶³ Information par pays: Droits humains au Kenya. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/kenya/>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (g) 50. madde, §2, s.34.

⁴⁶⁴ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (i) 50. madde, §2, s.34. Patrick Wachsmann; Les

suçlamalarıyla anlayamaması durumunda tercümanın yardımından yararlanma hakkı vardır⁴⁶⁵. Kenya ya da uluslararası hukukta işlendiğinde suç olarak görülmeyen bir sorun suç olarak değerlendirilemez⁴⁶⁶.

Bununla birlikte, yasa koyucunun, bir kişinin Kenya'da tanınmayan bir suçla suçlanabileceği anlamında katı olduğunu belirtmek gerekir. Beraatinin veya haksız yere mahkûmiyetinin bir parçası olan bir fiil ya da eksikliğin temeli olarak bile kabul edilemez⁴⁶⁷. Herhangi bir cezanın değiştirilmesi durumunda, hafif ve en az ceza verilmesi hükme bağlanmıştır. Bir kez cezalandırıldıktan sonra, yasaya uygun olarak bir üst mahkeme tarafından incelenmesi için itiraz etme veya inceleme talebinde bulunma hakkı vardır⁴⁶⁸. Herhangi bir cezaya göre suçtan mahkum olan, temyiz mahkemesi tarafından reddedilen veya süresi dolan veya inkâr edilemez kanıtı bulunan bir kişi, Yüksek Mahkemeye yeni bir dava için başvurma hakkına sahiptir⁴⁶⁹.

Bu durumda, Kenya yasama meclisi tarafında büyük bir yenilik var, ne pahasına olursa olsun teşvik etmek zorunda kalınır, çünkü halkın çoğunluğu yargı prosedürünü bilmiyor. Kuşkusuz kimsenin yasayı görmezden olması gerekmiyor, ancak adli süreç söz konusu olduğunda kolay herkes için kolay bir kavram değildir. Bazı avukatlar bile adliye sürecini bilemeyebilir. Böyle bir durumda hukukçu olmayanların durumu ne olur?

Tutulan bir kişi ya da tutuklanan bir kişi, yalnızca yasalar tarafından getirilen ve seyahat özgürlüğü de dâhil olmak üzere sınırlamalara tabi olan temel hak

droits de l'homme, **Dalloz**, Coll "Connaissance du droit", 4e édition, France 2002, s.41 Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁴⁶⁵ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (m) 50, §2, s.35. Information par pays: Droits humains au Kenya. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/kenya/>.

⁴⁶⁶ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (n) 50, §2, s.35.

⁴⁶⁷ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (o) 50. madde, §2, s.35.

⁴⁶⁸ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (q) 50. madde, §2, s.35. Jean-Louis Atangana Amougou; **Avancee et limites du systeme africain de protection des droits de l'homme: La naissance de la Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples, Droits fondamentaux**, n°3, janvier-decembre 2013, s.177, www.droits-fondamentaux.org. Erişim Tarihi: 22.09.2016.

⁴⁶⁹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 50. madde, §6, s.35.

ve özgürlüklerini muhafaza eder⁴⁷⁰. Tutuklanan ya da gözaltına alınan kişinin, bir Habeas Corpus emri için başvurma hakkı vardır⁴⁷¹. Sonunda, tutuklanan veya hapsedilen kişi, özgür kişilerin gibi aldığı en insancıl tedaviden yararlanmalıdır.

Kenya'nın İnsan ve Eşitlik Hakkı Ulusal Komisyonu'na ne oldu?

İnsan Hakları Komisyonu tanınmaktadır⁴⁷². İnsan haklarının uygulanmasından ve ülkedeki insan hakları kültürünün geliştirilmesinden sorumludur⁴⁷³.

Kenya'nın İnsan ve Eşitlik Ulusal Komisyonun misyonu cinsiyet temelinde her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıdır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmesi gerekmektedir. Bu türden eşitsizlikler vardır. Bu nedenle, genel olarak eşitlik sağlamalıdır⁴⁷⁴. İnsanın haklarının durumları hakkında izlemek ve sınamak ve sınırlandırmaksızın anket ve anketler insan haklarına saygı duyulmasını isteyen bir rapora götürecek ve ulusal güvenlik ajanları da dâhil olmak üzere hiç kimse bu haklara saygı göstermez⁴⁷⁵. Nitekim insan hakları korunmalı, saygı görmeli ve ihlal edilmemelidir. İnsan hakları ihlalleri iddialarına ilişkin şikâyetlerle ilgili olarak, Komisyon, bu hakların ihlali için yeterli telafi sağlamak için adımlar atmak için bu şikâyetlerin alınması ve araştırılması için yetkiye sahiptir⁴⁷⁶.

Komisyon, sunulan şikâyetlerden veya hatta kendi iradesine dayanarak insan haklarına ilişkin bir davayı soruşturmaktan, araştırma yaparak sorunun cevabını

⁴⁷⁰ Information par pays: Droits humains au Kenya. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/kenya/>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 59. madde, s.37.

⁴⁷¹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 51. madde, §1, s.36.

⁴⁷² Principes de Paris, principes concernant le statut et le fonctionnement des institutions nationales pour la protection et la promotion des droits de l'homme. <http://library.umn.edu/instree/Fparisprinciples.pdf>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 59. madde, §1, s.37.

⁴⁷³ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 59. madde, §1, s.37. Patrick Wachsmann; Les droits de l'homme, **Dalloz**, Coll "Connaissance du droit", 4e édition, France 2002, s.40. Les principes de Paris, principes directeurs relatifs aux enfants associés aux forces armées ou aux groupes armés. <https://www.unicef.org/french/protection/files/ParisPrincipesFrench310107.pdf>

⁴⁷⁴ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (b) 59. madde, §1, s.37.

⁴⁷⁵ Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protecteurs ou Pretendus Protecteurs? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (d) 59. madde, §1, s.37.

⁴⁷⁶ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (e) 59. madde, §1, s.37.

verebilir, daha sonra devlet organlarının işleyişini geliştirme tek amacı ile tavsiyelerde bulunabilir⁴⁷⁷. Devletin temel insan hakları organı olarak, ülkenin yasal metinlerinin ilgili antlaşmalara ve sözleşmelere uygunluğunu sağlamalıdır⁴⁷⁸. Komisyon, devletin organlarında insan haklarının olumsuz yönde ilerlediği en ufak hareketini izlemektedir⁴⁷⁹. Komisyon, devlet yetkileri tarafından işlenen, iktidarı kötüye kullanma, haksız muamele gibi temel hakları ihlal eden suçları araştırmaktadır⁴⁸⁰. Bununla birlikte, bu araştırmaların büyük organlar ve devlet halkıyla ilgili amaçları düzeltici tedbirler almaktır⁴⁸¹, Komisyon görevinin ötesine geçemez.

Komisyon herkese açıktır. Aslında, ilgili herhangi bir kişi, temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmediğini ileri süren şikâyetini Komisyona yapabilir⁴⁸².

Kenya Anayasası, insan haklarına ilişkin daha ayrıntılı bilgi getiriyor. Bu konuda, Doğu Afrika Topluluğunda insan hakları durumunu bir bütün olarak analiz etmenin bir sorusu olduğunda bu makalede biraz daha geliştirilecektir.

⁴⁷⁷ Les principes de Paris, principes directeurs relatifs aux enfants associés aux forces armées ou aux groupes armés. <https://www.unicef.org/french/protection/files/ParisPrincipesFrench310107.pdf> The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (f) 59. madde, §1, s.37.

⁴⁷⁸ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (g) 59. madde, §1, s.37.

⁴⁷⁹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (h) 59. madde, §1, s.37. Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protecteurs ou Pretendus Protecteurs? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>.

⁴⁸⁰ Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (i) 59. madde, §1, s.37.

⁴⁸¹ The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, (j) 59. madde, §1, s.37. Les principes de Paris, principes directeurs relatifs aux enfants associés aux forces armées ou aux groupes armés. <https://www.unicef.org/french/protection/files/ParisPrincipesFrench310107.pdf>.

⁴⁸² Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protecteurs ou Pretendus Protecteurs? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>. The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General, 59. madde, §3, s.37.

Kenya karşı verildiği içtihatları

“N° 006/2012 v. Kenya”⁴⁸³, (karar tarihi: 15/03/2013), vakasında Mahkeme “oybirliği ile, başvuranın talebine izin vermiş ve aşağıdaki geçici tedbirleri Davalı’ya emretmiştir:

Mau Orman Kompleksi'ndeki arazi işlemlerine uygulanan kısıtlamaların derhal yürürlüğe girmesiyle birlikte eski durumuna getirilmesi ve AfİHHM, söz konusu davasını kararlaştırana kadar AfİHHM önünde ana davasını geçici olarak ön yargılayabilecek herhangi bir fiil veya eylemden kaçınmalıdır.

Davalı Devlet, bu emri uygulamak için alınan tedbirlerin alındığı tarihten itibaren 15 gün içinde mahkemeye bildirmek zorundadır.”

3.Uganda’nın İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar

Her zamanki gibi Uganda yasama organı, herkesin önce yasaların önünde eşitliğini savunur⁴⁸⁴ tanır ve her ne olursa olsun tüm ayrımcılığı yasaklar⁴⁸⁵. Bununla birlikte, "ayrımcılık" teriminin tanımını aynı sınıfta, aynı kategoride olan ve aynı şekilde muamele görmesi gereken kişilere farklı bir muamele olarak önermektedir. Bu tanım, Uganda Yasama Bölümü tarafında bir yenilik olarak görülebilir. Aslında, "ayrımcılık" kadar kapsamlı bir terimin tanımını bulmak kolay değildir. Uganda'nın yasama organının inisiyatifinin takdir edilmesinin nedeni bulunmaktadır.

Uganda yasa koyucu, parlamentoların toplumdaki her türlü dengesizliği, yani ekonomik, sosyal, eğitsel ve diğer konulardaki dengesizlikleri gidermeyi amaçlayan yasaları benimseme imkânını değerlendiriyor⁴⁸⁶. Bu maddede teminat altına alınan tüm haklar, dokunulmaz ve kamu düzenidir⁴⁸⁷. Herkesin yaşam hakkı vardır. Bununla birlikte, her şey duruma bağlı olacak, çünkü bireyin hayatını mahrum bırakılabilecek

⁴⁸³ Affaire Commission Africaine des Droits de l’Homme et des Peuples c. République du Kenya, (Requête n° 006/2012), Arrêt du 15/03/2013, Arusha-Tanzanie, 8s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

⁴⁸⁴ The Constitution of Republic of Uganda, 21. madde, §1, s.35.

⁴⁸⁵ The Constitution of Republic of Uganda, 21. madde, §2, s.35.

⁴⁸⁶ The Constitution of Republic of Uganda, 21. madde, §4, s.35.

⁴⁸⁷ The Constitution of Republic of Uganda, 21. madde, §5, s.35. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l’Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l’Homme, Revue de Centre de Recherches et d’Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi: 21.11.2016

durumlar vardır. Bunlar arasında, yürürlükteki yasalar uyarınca cezai bir suçla ilgili olarak adil yargılama yetkisine sahip bir mahkeme tarafından telafi edilen bir cezanın uygulanması ve yüksek temyiz mahkemesi tarafından bir teyit edilen veya kesinleşmiş bir ceza da dahildir⁴⁸⁸.

Bu hükmün bazı durumlarda ölüm cezasını doğruladığı açıktır ki, yüksek mahkeme bu şekilde hak kazanmak için uygun görecektir. Bununla birlikte, başka herhangi bir Uganda kanunun hükme bağlanması ölüm cezasının tamamen kaldıracağı yönünde bir hüküm bulunmayacak, çünkü bu özel durumda, söz konusu hüküm anayasaya aykırı kabul edilecektir. Böyle bir hüküm yetkili makamların kendi güçlerini kötüye kullanmalarına izin verecektir. Bu makamlar masum birisini siyasi nedenlerle idam ettirebilirler. Yetkili makamlar tarafından verilen nedenlerin politik bir nitelik taşıdığını bilmek zor olacaktır, çünkü ölüm cezasına ilişkin sağlayan açık bir hüküm bulunmaktadır. Yürütme yetkisi ile yargı arasındaki ayrımın açıkça ortaya konmadığı bu konularda bu karmaşık bir hal almaya devam etmektedir.

Öte yandan, çocuk haklarıyla ilgili katı bir önlem alınmıştır. Yasayla öngörülenler haricinde doğumdan önce bile bir çocuğun hayatını ortadan kaldırmak için hiçbir kimseye izin verilmez⁴⁸⁹. Bu hükmünde yasa koyucu, yasanın belirttiği durumlar dışında kürtaşı yasaklar. Ancak; Uganda Anayasası'nın 22. maddesinin ikinci fıkrası hükmü Uganda Anayasası 22. maddesinin birinci fıkrasındaki içeriği ile çelişmektedir. Bir yandan çocuğun yaşamı korunur. Uganda yasa koyucu çocuğun doğumuna kadar bu koruma kapsamını genişletmiştir. Çocuğun yaşamını korumak için kürtaşı bile yasaklamıştır. Öte yandan, bir çocuğun yaşamını koruyan bu ilke için istisnalar vardır.

Diğer taraftan Uganda yasa koyucu, kürtaşı izin verilen durumları sağlayabilir. Bir çocuğun hayatının kaldırılabilceği durumları sağlayabilir. Uganda Anayasası 22. maddesinde, aynı zamanda ilke ve istisnası bulunmaktadır. O halde yasa koyucu,

⁴⁸⁸ The Constitution of Republic of Uganda, 22. madde, §1, s.36. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014: Document généré le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/docum-ents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁴⁸⁹ The Constitution of Republic of Uganda, 22. madde, §1, s.36.

kendisinin belirli koşullar altında hayat kaybına izin verdiği yaşamı nasıl koruyacağını düşünmektedir?

Öte yandan, bir çocuğun hayatı çocuğun doğuşundan önce bile korunur. Yasa koyucu, bir çocuk yaşamını nasıl koruduğu iddiası, diğer yandan bu yaşamı belirli bir seviyede ve belirli koşullar altında kaldırılma iznini verilir. Yargının bağımsızlığını ispat etmek ya da icracıların diğer kollar, yasama ve adli müdahalelerini ispat etme meselesi olmasına bakılmaksızın her zaman karışıklığa neden olan bu tür hükümler ve hatta bu tür davaları kınayan sebeplerden daha fazlası vardır⁴⁹⁰. Birini ya da ötekini mahkûm etme nedenleri yasal olmaktan çok politiktir. Kişisel özgürlük garanti edilir⁴⁹¹. Bununla birlikte, yasalarca öngörülen durumlarda kişisel özgürlüklerden mahrum kalabilir. Başka bir dava, ne zaman Adalet Divanının emrini yerine getirmek için gerekli olursa, suçlu hakkında kanun tarafından uygulanan bir yükümlülüğün yerine getirilmesini garanti altına alınacaktır.

Birey, Uganda yasalarına göre suç işlemiş olduğu ya da suç işleyeceği şüphesiyle özgürlüğünden yoksun bırakılabilir veya bir komite kararını uygulamaya koyabilir.

Bir enfeksiyon veya bir hastalığın yayılması durumunda, birey özgürlüğünün kısıtlandığını görebilir. 18 yaşın altındaki küçükler, eğitimini sağlamak veya geleceğini hazırlamak için özgürlüklerinden yoksun bırakılabilirler. Uyuşturucu ilaçlardan etkilenen kişilerin korunması için, bu kişilerin tedavi edilmesi amacıyla veya onlara olumlu muamele etmek için özgürlüklerinden mahrum bırakılabileceği gibi, aynı zamanda toplumu bu davranıştan korumak da önemlidir.

Siyasi ya da idari nedenlerle, bireyin, Uganda'ya yasadışı bir giriş örneği olarak, bir ülkeden mahkûm edilmiş bir mahkûmun diğerine iade edilmesi ya da sürgün edilmesi durumunda özgürlüğünden yoksun bırakıldığı görülebilir. Tutuklama, kısıtlama veya yasadışı tutukluluk hallerinde, bu yasadışı faaliyetlerin mağduru kişi, bu yasadışı faaliyetlerin sorumlusu otoriteden yetkili makam tarafından tazminat alma hakkına sahiptir.

Bu hüküm, Uganda yasa koyucusunun büyük bir yeniliğidir. Bu hükme göre, insanın değerini korumak, ayrıca insanları kamuya açık ya da özel kişiler üzerindeki tüm yasadışı durumlardan korumak amaçlanmaktadır. Bilinmesi gereken olacak soru,

⁴⁹⁰ HCDH/Page d'accueil Ouganda. <https://www.ohchr.org/FR/countries/AfricaRegion/Pages/-UGIndex.aspx>

⁴⁹¹ The Constitution of Republic of Uganda, 23. madde, s.36

bu hükmün Uganda topraklarında uygulanabilir olup olmadığıdır. Habeas Corpus düzeni için başvurma hakkı, zorunlu bir hukuk kuralıdır. Yasa koyucu, zorunlu olarak insanlık dışı, zalimane veya aşağılayıcı muameleyi cezalandırmıştır. Bu cezalandırma, kamu düzeni içindedir, başka bir deyişle, yani hiçbir durumda birey için bu tür cümleler uygulanamaz⁴⁹². Her türlü kölelik ve zorla çalıştırma yasaktır.

Bununla birlikte, yasa koyucu zorla çalıştırma kapsamından, paragraf 3 (a) ila (e) 'de numaralandırdığı yasal bir dizi eseri kapsam dışı bırakmıştır. Bu, kanunla kapsamlı olarak sayılan durumlardan biri olmadıkça zorla çalıştırma olarak tanımlanamayacağı anlamına gelir⁴⁹³. Mülkiyet hakkı, kişinin veya mülkünün gizliliği hakkı, adil yargılanma hakkı gibi diğer haklar kabul edilir⁴⁹⁴. Bunun üzerinde ısrarcı olmak çok önemli değil, çünkü Doğu Afrika Topluluğunun diğer mevzuatlarında daha önce açıklananlarla ilgili özel bir şey yoktur. Vicdan, ifade, hareket, din, toplanma ve dernek kurma özgürlükleri garanti altına alınmıştır⁴⁹⁵. İfade özgürlüğü, medyanın yanı sıra basın özgürlüğünü de içeriyor⁴⁹⁶. Düşünme özgürlüğüne gelince, vicdan özgürlüğünün yanı sıra inanç özgürlüğünü de kapsar. Öğretimde akademik özgürlükleri kapsar⁴⁹⁷. Örgütlenme özgürlüğü, daha önce verilenlerle aynı açıklamalara, yani Burundi ve Kenya Anayasalarında görülen aynı açıklamalara sahiptir⁴⁹⁸. Uganda yasama meclisi, kadınlara erkeklere tanınan haklarla aynı hakları tanıır⁴⁹⁹. Devlet, kadınların yeteneklerini ispatlayabilmesi için fırsatlar ve imkânlar yaratmalıdır⁵⁰⁰.

⁴⁹² The Constitution of Republic of Uganda, 24. madde, s.38.

⁴⁹³ The Constitution of Republic of Uganda, 25. madde, §1-3, s.38.

⁴⁹⁴ The Constitution of Republic of Uganda, 26-28 maddeler, s.39-41. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014; Document genere le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/documents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁴⁹⁵ The Constitution of Republic of Uganda, 29. madde, s.41.

⁴⁹⁶ The Constitution of Republic of Uganda, (a) 29. madde, §1, s.41.

⁴⁹⁷ The Constitution of Republic of Uganda, (b) 29. madde, §1, s.41. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁴⁹⁸ The Constitution of Republic of Uganda, (e) 29. madde, §1, s.42.

⁴⁹⁹ The Constitution of Republic of Uganda, 33. madde, §1, s.43.

⁵⁰⁰ The Constitution of Republic of Uganda, 33. madde, §2, s.43.

Devlet her ne pahasına olursa olsun kadın haklarını kendilerinin içinde bulduğu her koşulda korumalıdır. Erkeklerle aynı şekilde muamele edilmelidir⁵⁰¹. Aslında, devletin yaşamı ve sağlığı boyunca, kadınlar her zaman katılmalı, destek ve yardımlarını sağlamalıdır⁵⁰².

Bir kadının haysiyetine aykırı herhangi bir kanun yazılı olmamış sayılır⁵⁰³. Azınlık hakları tanınır⁵⁰⁴. Birey, kendi ülkesinin gelişimine katılabilir, ulusal plan ve programlarda dikkate alınması gereken fikirlerini ve çıkarlarını dile getirebilirler. Çoğu durumda ve genel olarak, azınlıkların kendi ülkelerinde söyleyecek bir şeyleri yoktur, hâlâ yabancı gibi sayılmaktadırlar; imkânları yoktur, aynı ülkedeki her zaman diğer toplulukların peşindedirler.

Ugandanın kanunları bu hükmün azınlıkları, hüküm anayasasında korumak için başlattığı bu girişim büyük bir yeniliktir. Sağlıklı bir çevre hakkı garanti edilir⁵⁰⁵. En iyi şartlar altında çalışma hakkı tanınır⁵⁰⁶. Aynı görev için, aynı kapasite, maaş aynı olmalıdır⁵⁰⁷. Dinlenme, çalışma saatleri makul, ücretli tatiller ve tatil günleri tanınmalıdır⁵⁰⁸. Birinin kendi seçeceği bir faaliyette bulunma hakkı vardır; ancak bu faaliyet yasalara uygunlanmalıdır⁵⁰⁹. İş sürecinde kadının doğum öncesi ve sonrası hakkı korunmaktadır. İşveren, bu belirli dönemlerde kadınları korumalıdır⁵¹⁰.

⁵⁰¹ The Constitution of Republic of Uganda, 33. madde, §3, s.43. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014: Document généré le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/documents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁵⁰² The Constitution of Republic of Uganda, 33. madde, §4, s.43.

⁵⁰³ HCDH/Page d'accueil Ouganda. <https://www.ohchr.org/FR/countries/AfricaRegion/Pages/UGIndex.aspx>. The Constitution of Republic of Uganda, 22. madde, §6, s.36.

⁵⁰⁴ The Constitution of Republic of Uganda, 36. madde, s.44.

⁵⁰⁵ The Constitution of Republic of Uganda, 39. madde, s.45. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014: Document généré le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/docum-ents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁵⁰⁶ The Constitution of Republic of Uganda, (a) 40. madde, §1, s.45.

⁵⁰⁷ The Constitution of Republic of Uganda, (b) 40. madde, §1, s.45. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵⁰⁸ The Constitution of Republic of Uganda, (c) 40. madde, §1, s.45.

⁵⁰⁹ The Constitution of Republic of Uganda, 40. madde, §2, s.45.

⁵¹⁰ The Constitution of Republic of Uganda, 40. madde, §4, s.45.

Yasa koyucu, Uganda İnsan Hakları Komisyonu adı verilen bir kurum sağlıyor⁵¹¹. Kurum, Başkan'a ek olarak en az üç kişiden oluşur⁵¹². Başkan tarafından atanır ve Parlamento tarafından onaylanır.

Komisyonun başkanı Yüksek Mahkemeden bir hâkim olmalıdır veya böyle bir komisyona başkanlık etmesi için nitelikli bir kişi olmalıdır⁵¹³. Komisyon üyeleri, karakter ve manevi bütünlük belirtileri göstermekle yükümlü değildir. Görev süreleri altı yıldır, bu görev süresi yenilenebilir⁵¹⁴.

Nitekim bu Komisyon insan haklarının Uganda topraklarında saygı görmesini sağlamak için bir rol oynamaktadır. Komisyonun görevi, kendi inisiyatifiyle, herhangi bir tarafın insan haklarının ihlaline karşı açtığı bir şikâyeti araştırmaktır⁵¹⁵. Bu, Uganda yasa koyucunun büyük bir yeniliğidir ve Komisyon'a kendi inisiyatifiyle araştırma yapma yetkisi, yasa koyucu, insan hakları da dahil olmak üzere temel haklarla ilgili herhangi bir konuda şeffaflık istediğini göstermektedir.

Uganda İnsan Hakları Komisyonu, kendi soruşturmasını yaptıktan sonra, çalışmalarının sonuçlarının başka bir kurumdan alabileceği sonuçlar açısından faydalı olacağını belirler. Komisyon adına başka bir kurum tarafından yapılan iş güvenilir olamamalıdır. Tutukluların koşullarını ve mahkûmların koşullarını değerlendirmek ve denetlemek amacıyla, komisyon, hapisanedeki insan haklarına saygı gösterilmesini veya saygısız gösterilmesini sağlamak amacıyla hapisaneleri ziyaret etmelidir⁵¹⁶. Parlamenterlerin mevzuatı yürürlüğe koymak için kullanmaları gereken belgeler cezaevlerinde olan kişilerin durumunu iyileştirebilir. Komisyon, mağdurları ve akraba

⁵¹¹ The Constitution of Republic of Uganda, 51. madde, s.49. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014; Document genere le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/documen-ts/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁵¹² Les principes de Paris, principes directeurs relatifs aux enfants associés aux forces armées ou aux groupes armés. <https://www.unicef.org/french/protection/files/ParisPrincipesFrench310107.pdf> The Constitution of Republic of Uganda, 51. madde, §2, s.49.

⁵¹³ The Constitution of Republic of Uganda, 51. madde, §3, s.49. Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protecteurs ou Pretendus Protecteurs? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>.

⁵¹⁴ The Constitution of Republic of Uganda, 51. madde, §4, s.49.

⁵¹⁵ The Constitution of Republic of Uganda, 52. madde, §1, s.50.

⁵¹⁶ Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protecteurs ou Pretendus Protecteurs? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>. The Constitution of Republic of Uganda, (b) 52. madde, §1, s.50.

oldukları kişileri telafi etmek için gerektiğinde, insan haklarını iyileştirme ve artırma amacıyla, Parlamento'ya dileklerini ifade etme seçeneğine sahiptir⁵¹⁷.

Ugandadaki İnsan Hakları Komisyonu, parlamentoya yukarıda geliştirilen bu noktalarda etkin önlemler önermektedir. Bu nedenle, her türlü istismar ve insan haklarının ihlali ile mücadele etmek için misyonu, Uganda halkını ülkedeki yürürlükteki tüm pozitif yasaların kaynağı olan ana yasaya göre Anayasa'yı savunma konusunda eğitmek ve teşvik etmektir⁵¹⁸. Yasa koyucu, Komisyona, kendi kurallarını ve prosedür kurallarını belirleme yetkisini vermiştir⁵¹⁹. Komisyon, kendi çalışma yöntemini seçmekte özgürdür; misyonunu yerine getirmek için çok bağımsızdır; bu nedenle, herhangi bir bağımsız kurumun başarılı olması gereken her şeye sahip olması nedeniyle, her ne pahasına olursa olsun başarılı olmak zorunda kalacaktır.

Bir zamanlar faaliyetlerinde engellenen Komisyon, bu kurumların Komisyonun çalışmalarını tamamlamasına yardımcı olabilmesi için kendi seçtikleri herhangi bir kurumdan yardım aramaya serbesttir⁵²⁰. Yasa koyucu, Komisyon'a Mahkeme'nin yetkisine benzer bir güç vermiştir. Gerçekte, bir kişinin fiziksel varlığının yanı sıra yürüttüğü araştırmada gerekli görülebilecek herhangi bir belgenin üretimini talep edebilir⁵²¹.

Komisyon, soruşturma sırasında açıklama yapabilecek önemli kişiler olduğunu soracaktır⁵²². Komisyon, konumuna rağmen herhangi bir kişi hakkında konuşmak, hatta sorunun kişinin soruşturma çalışmalarını iyileştirmek için önemli olduğu durumlarda mesleki gizliliğin bir nebze olabileceğini söylemek yetkisine sahiptir⁵²³.

⁵¹⁷ The Constitution of Republic of Uganda, (d) 52. madde, §1, s.50. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁵¹⁸ The Constitution of Republic of Uganda, (f) 52. madde, §1, s.50.

⁵¹⁹ The Constitution of Republic of Uganda, article 52, §1 litera a, s.50. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014: Document généré le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/-documents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁵²⁰ The Constitution of Republic of Uganda, (b) 52. madde, §1, s.50. Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protecteurs ou Pretendus Protecteurs? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>.

⁵²¹ The Constitution of Republic of Uganda, (a) 53. madde, §1, s.51.

⁵²² The Constitution of Republic of Uganda, (b) 53. madde, §1, s.51. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵²³ The Constitution of Republic of Uganda, (c) 53. madde, §1, s.51.

Komisyon, emirlerini ihlal eden kişileri bile cezalandırabilir⁵²⁴. Komisyona emanet edilen görevlerin uygulanmasını düzenlemek ve kolaylaştırmak için Parlamento Komisyonun tavsiyelerini ciddiye alır, ihtiyaç doğduğunda yasalar çıkarır. Teorik olarak, Uganda kanun koyucunun temel haklarını, insan haklarını korumak için zaman ayırdığını itiraf etmek zorundadır.

4. Ruanda'nın İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar ve Yargısal İçtihatlar

Geçmişinde çok zor bir tecrübeye sahip olan Ruanda yasama meclisi, "uyarma, cezalandırmaktan daha iyidir" ilkesi üzerine soykırım suçunu önleme ve cezalandırma önlemleri hazırladı. Bununla birlikte, bu "uyarma, cezalandırmaktan daha iyidir" ilkenin kapsamını azaltmadı, aksine genişletti. Bu önleme ve cezalandırma, soykırım inkarcılığına ve gözden geçirmeye, hatta bu soykırım ideolojisinin ve tüm tezahürlerinin ortadan kaldırılmasına kadar yayılmıştır⁵²⁵. Ruanda yasama organı her türlü ayrımcılığı, etnik kökene, bölgeselciliğe ve ulusal birliğin geliştirilmesine dayalı herhangi bir bölünmeyi ortadan kaldırmıştır⁵²⁶. Yasa koyucu, bir hukuk devleti, demokratik ve çoğulcu bir sistem kurmayı ve herhangi bir ayırım yapmaksızın herkese eşitlik sözü vermiştir⁵²⁷. Yasa koyucu, "Sosyal adalete" erişimi kolaylaştırmak için uygun mekanizmaların oluşturulmasını vaat etmektedir. Ayrıca, yasa koyucu, Ruandalılar arasında bir çatışma olduğunda, yasa koyucunun bir diyalog ve fikir birliği yoluyla bir çözüm bulacağına söz vermiştir⁵²⁸.

⁵²⁴ The Constitution of Republic of Uganda, (d) 53. madde, §1, s.51. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C. Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁵²⁵ Droit de l'homme au Rwanda: la FIDH tire la sonnette d'alarme. <http://www.rfi.fr/afrique/20141124-rwanda-droits-homme-fidh-liberte-association-liprodhor-pouvoir-> The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 10. madde, §1, s.34.

⁵²⁶ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 10. madde, §2, s.34.

⁵²⁷ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 10. madde, §4, s.34. Droit de l'homme au Rwanda: la FIDH tire la sonnette d'alarme. <http://www.rfi.fr/afrique/20141124-rwanda-droits-homme-fidh-liberte-association-liprodhor-pouvoir->

⁵²⁸ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 10. madde, §6, s.34.

Yaşama hakkı garanti altına alınmıştır, bu hak kamu düzeninin bir kuralıdır⁵²⁹. İnsanoğlunun kutsal ve dokunulmazlığı hakları tanınır⁵³⁰. Bununla birlikte, devlet insana saygı göstermeli, korumalı ve insanı savunmalıdır⁵³¹. Fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkı tanınmaktadır⁵³². Bununla birlikte, hiç kimse işkenceye, dövülmeye ya da diğer insanlık dışı, zalimce ya da onur kırıcı muameleye tabi tutulamaz⁵³³. Kişinin izniyle ve yasalar tarafından belirlenen sınırlar dışında⁵³⁴, hiçbir deney yapılmasına izin verilmemektedir⁵³⁵.

Bütün bireyler kanun önünde eşittir. Bireyler, aynı eşitlikle korunuyorlar⁵³⁶. Bu eşitlik ne ekonomik ne de idari değildir. Ekonomik açıdan bakıldığında, halkın mali kaynakları aynı değil, aynı gelirleri de yok. İdari olarak konuşmak gerekirse, yetkili makamlar, diğer vatandaşlara tanınmayan belirli yasal ayrıcalıklardan yararlanırlar ve en azından yasal olarak haklı kılınabilecek belli yetkilere sahiptir. Herhangi bir ayrımcılık yasaktır⁵³⁷. Aslında tüm Ruandalılar doğumundan itibaren aynı haklara ve özgürlüklere sahiptirler⁵³⁸. Bu ayrımcılık biçimleri yalnızca yasaklanmış değil, yasalar tarafından cezalandırılmaktadır⁵³⁹.

⁵²⁹ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 12. madde, s.36. Droit de l'homme au Rwanda: la FIDH tire la sonnette d'alarme. <http://www.rfi.fr/afrique/20141124-rwanda-droits-homme-fidh-liberte-association-liprodhor-pouvoir->

⁵³⁰ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 13. madde, alinea 1, s.36.

⁵³¹ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (2) 13. madde, s.36. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁵³² The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (1) 14. madde, s.37.

⁵³³ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (2) 14. madde, s.37. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵³⁴ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (3) 14. madde, s.37.

⁵³⁵ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (4) 14. madde, s.37.

⁵³⁶ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 15. madde, s.37. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014: Document généré le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/documents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁵³⁷ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (2) 16. madde, s.38.

⁵³⁸ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (1) 16. madde, s.38. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵³⁹ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 16. madde, s.38.

Evinde erkek ile kadın arasındaki eşitlik garanti altındadır ve aynıdır. Eşlerin evlilik yaşantıları boyunca bir eşin ayrıcalığı olmaksızın aynı hak ve yükümlülükleri vardır⁵⁴⁰. İnsanlığın haysiyeti ve şeref hakkı garanti edilmektedir⁵⁴¹. Özgürlük ve güvenlik hakkı yasayla tanınır⁵⁴². Bununla birlikte, yasa koyucu, suç ve cezanın yasallığı konusunda ünlü ilkeyi güvence altına almaktadır⁵⁴³.

Bununla birlikte, eylemin öngördüğü durumlar haricinde, kişinin özgürlüğü korunmalıdır⁵⁴⁴. Hareket özgürlüğü ve ikamet hakkı tanınmaktadır⁵⁴⁵. Bununla birlikte, kamu düzeninin veya ulusal güvenliğin sağlanması da dâhil olmak üzere, kanunla öngörülen hallerde, kamuoyuna bir tehlike oluşturmamak veya kişilerin tehlikede olmasını önlemek söz konusu olduğundan bu haklar sınırlı olabilir⁵⁴⁶.

Kamu hizmetlerine erişim herkes için mümkün olup herhangi bir ayırım yapılmaksızın açıktır⁵⁴⁷. Masumiyet karinesinin garantisi vardır⁵⁴⁸. Davranış yapıldığı sırada suç olarak nitelendirilmeyen bir suçtan kimseden şüphelenilemez. Suç ve cezalar, suçların yasallığı ve ceza ilkesini doğrulayan kanunla tanımlanır⁵⁴⁹. Cezai sorumluluk bireyseldir⁵⁵⁰. Bununla birlikte, hiç kimse, başkasının işlediği bir suçtan mahkûm edilemez⁵⁵¹.

⁵⁴⁰ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (5) 17. madde, s.39. Droit de l'homme au Rwanda: la FIDH tire la sonnette d'alarme. <http://www.rfi.fr/afrique/20141124-rwanda-droits-homme-fidh-liberte-association-liprodhor-pouvoir->

⁵⁴¹ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (1) 23. madde, s.42.

⁵⁴² The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (1) 24. madde, s.42.

⁵⁴³ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (2) 24. madde, s.42. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁵⁴⁴ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (3) 24. madde, s.42.

⁵⁴⁵ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (1) 26. madde, s.43. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵⁴⁶ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (3) 26. madde, s.43.

⁵⁴⁷ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (2) 27. madde, s.43.

⁵⁴⁸ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 29. madde, §2, s.45. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵⁴⁹ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 29. madde, §4, s.45.

⁵⁵⁰ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 29. madde, §5, s.46. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁵⁵¹ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 29. madde, §5, s.46. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international,

Bu hüküm çok açıktır; maalesef demokrasinin güçlü olmadığı ülkelerde bu hükümlerin ihlal edilmesi sıradan hale gelmiştir. Suçlu olduğu iddia edilen kişinin akrabaları her zaman suçlu olduğu düşünülen kişiye ulaşmak için kullanılır. Bazen, suçlu olduğu iddia edilenlerin akrabaları, yalnızca, tahmin edilen suçlu kişinin ürettiği şeylerin sonuçlarını hissettirmek için cezalandırılır. Bu elbette cezai sorumluluğun bireyselliğini garanti eden bu hükmün ihlalidir. Bu ihlal aynı zamanda belirli bir kurumun zayıflığını kanıtlıyor. Bu kurumların bazen bu yöntemlere başvurduğu kaynakları yetersiz olmadığı için değil, yalnızca bir görünüşe göre, orada giyinen temsilciler her zaman kısayol aramaktadır, bu nedenle yetkili makamlar, insanın hakları ve özgürlükleri unuturlar.

Kimseye, suçun işlendiği sırada öngörülenden daha ağır ceza verilmesine izin verilmeyecektir⁵⁵². İflas veya bir kişinin başarısızlığı, faillerin hapsedilmesi için bir neden değildir⁵⁵³. Bir suçun reçetesi, suçlu olduğu düşünülen kişinin tüm savcılık ve cezalarını siler⁵⁵⁴.

Eşit işe eşit ücret alma hakkı garanti edilir⁵⁵⁵. Sendika kurma ve sendikalaşma hakkı garanti altına alınmıştır⁵⁵⁶. Özel mülkiyet hakkı garanti edilir, dokunulmazdır⁵⁵⁷.

Düşünce özgürlüğü, vicdan, din, ibadet ve kamusal görüntü garanti edilmektedir. Bununla birlikte, bölünmenin herhangi bir biçimi kanunla cezalandırılabilir. Buna etnik, bölgeselleşmiş veya ırkçı bir propaganda da dâhildir⁵⁵⁸. Basın özgürlüğü, ifade ve bilgiye erişim tanınan ve Devlet tarafından garanti altına

Volume 52, 2006, s.213-2014: Document généré le 29/06/2016.
<https://www.youscribe.com/catalogue/documents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁵⁵² The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 29. madde, §6, s.46.

⁵⁵³ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 29. madde, §7, s.46. Droit de l'homme au Rwanda: la FIDH tire la sonnette d'alarme. <http://www.rfi.fr/afrique/20141124-rwanda-droits-homme-fidh-liberte-association-liprodhor-pouvoir->

⁵⁵⁴ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 29. madde, §8, p.46. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵⁵⁵ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (1) 30. madde, s.47.

⁵⁵⁶ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 31. madde, s.47.

⁵⁵⁷ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 34. madde, s.49. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁵⁵⁸ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (2) 37. madde, s.50.

alınmıştır⁵⁵⁹. Basın, ifade ve bilgi teknolojilerine erişim özgürlüğü Devlet tarafından tanınır ve güvence altına alınır. Gerçekten de, faaliyetlerinin doğru yaklaşımını sağlayan devlettir, aksi takdirde, yasama organının yürütmenin yardımı olmadan boğulma riski vardır.

Bununla birlikte, ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim, kamu düzeni ve iyi ahlaka uygun olmalıdır⁵⁶⁰ ve bu nedenle bu özgürlüklerin uygulanmasına ilişkin koşullar kanunla belirlenmelidir⁵⁶¹. Toplanma özgürlüğü tanınır. Kanunla yapılan rezervasyonlar haricinde, doğası gereği daha önce bir kamulaştırmayı gerektirmeyen bir haktır⁵⁶². 12 Mart 1999 yılında Ruanda Ulusal İnsan Hakları Komisyonu kurulmuştur. Bu Komisyon, kişinin haklarını geliştirme genel görevini üstlenir⁵⁶³. Bağımsız bir Komisyon⁵⁶⁴, Ruanda yasa koyucunun kullandığı bir terimdir. Ruanda Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, diğer komisyonlar gibi aynen aynı işleri yapılmaktadır.

⁵⁵⁹ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (1) 38. madde, s.50. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵⁶⁰ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, (2) 38. madde, s.51.

⁵⁶¹ Droit de l'homme au Rwanda: la FIDH tire la sonnette d'alarme. [http://www.rfi.fr/afrique/20141124-rwanda-droits-homme-fidh-liberte-association-liprodhor-pouvoir-The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, \(3\) 38. madde, s.51](http://www.rfi.fr/afrique/20141124-rwanda-droits-homme-fidh-liberte-association-liprodhor-pouvoir-The%20Constitution%20of%20the%20Republic%20of%20Rwanda%20of%202003%20revised%20in%202015,%20(3)%2038.%20madde,%20s.51).

⁵⁶² The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 40. madde, s.51. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014: Document généré le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/documents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁵⁶³ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 42. madde, s.51-52.

⁵⁶⁴ The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015, 42. madde, s.51-52. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

Ruanda karşı verildiği içtihatları

1. “N° 003/2013 v. Ruanda”⁵⁶⁵, (karar tarihi: 14/05/2014), vakasında Mahkeme “AfİHHM İç Tüzüğü’nün 58. maddesi uyarınca, AfİHHŞ, Davası’nın geri çekilmesini onaylar ve davanın kayıt defterinde listeden çıkarılması emreder.”

2. “N° 016/2015 v. Ruanda”⁵⁶⁶, (karar tarihi: 24/03/2017), vakasında Mahkeme “talep edilen geçici tedbirleri veremediği sonucuna varmıştır. Mahkeme, geçici önlemlerin uygulanmasının reddedildiğine karar vermiştir.”

3. “N° 003/2014 v. Ruanda”⁵⁶⁷, (karar tarihi: 24/11/2017), vakasında Mahkeme “Davalı Devlete başvuranın haklarını geri kazanmak için gerekli tüm önlemleri almasını ve alınan tedbirler üzerine altı ay içinde Af.İHHM'ye rapor vermesini emretmektedir.”

Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi, kişilere karşı verdiği hükümlere⁵⁶⁸, örnek olarak:

1. Jean Paul Akayesu’ya karşı, soykırım ve insanlığa karşı suç işlemekten ömür boyu hapis

2. Jean Kambanda’ya karşı, soykırım ve soykırıma teşebbüs, soykırım suçunun işlenmesine iştirak ve insanlığa karşı suç işlemekten ömür boyu hapis

5.Güney Sudan’ın İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar

Bireylerin hak ve özgürlükleri kamu düzenindedir. Bununla birlikte, kişinin kamusal veya özel olmasına bakılmaksızın, bu hak ve özgürlüklere saygı göstermesi gerekmektedir⁵⁶⁹.Güney Sudan Cumhuriyeti tarafından onaylanan ve uygulanan insan

⁵⁶⁵ Affaire Chrysanthé Rutabingwa c. La République du Rwanda, (Requête n° 003/2013), Arrêt du 14/05/2014, Arusha-Tanzanie, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

⁵⁶⁶ Affaire Kayumba Nyamwasa et six autres c. République du Rwanda, (Requête n° 016/2015), Arrêt du 24/03/2017, Arusha-Tanzanie, 13s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

⁵⁶⁷ Affaire Ingabire Victoire Umuhoza c. République du Rwanda, (Requête n° 003/2014), Arrêt du 24/11/2017, Arusha-Tanzanie, 50s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

⁵⁶⁸ Gemalmaz, Ulusüstü insana hakları hukukunun genel teorisine giriş, s.560

⁵⁶⁹ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 9. madde, §2, s.14. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l’Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l’Homme, Revue de Centre de Recherches et d’Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

haklarıyla ilgili uluslararası metinler anayasanın ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır⁵⁷⁰.

Yaşama hakkı tanınır. Hiç kimse keyfi olarak hayatından yoksun bırakılamaz. Bireyin saygınlık ve bütünlüğü hakkı garanti altına alınmıştır⁵⁷¹. Kişinin özgürlüğü ve güvenliği hakkı güvence altındadır. Yasanın öngördüğü haller haricinde, bu özgürlüğün uygulanmasına saygı, kamu düzenindendir⁵⁷². Kölelik ve tüm biçimleri yasaklanmıştır⁵⁷³. Cezaların uygulanması haricinde zorla çalıştırma ve zorunlu çalışma yasaktır⁵⁷⁴.

Bununla birlikte, yasa koyucu, bu 13. maddenin ikinci fıkrasında çok yumuşak davranıyordu, her durumda insanlığa saygının korunması için zorunlu çalışma yasaklanmalıdır. Her durumda insanlığa saygıyı korumak için zorla çalıştırma yasaklanmalıdır⁵⁷⁵. Kadın hakları, her yerde herhangi bir ayırım yapılmaksızın güvence altına alınmıştır⁵⁷⁶. Tarih, gelenek ve görenek tarafından yaratılmış herhangi bir dengesizliği önlemek için kadınlar yirmi beş oranında oy kullanılmalı ve yasama meclisi seçimlerinde temsil edilmelidir⁵⁷⁷. Bununla birlikte, belirli bir davanın katılımıyla kadınların belirli bir yüzdeye getirilmesi gerçeği açıkça ve açık bir şekilde ayrımcılık yapar.

⁵⁷⁰ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 9. madde, §3, s.14.

⁵⁷¹ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 11. madde, s.14. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁵⁷² The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 12. madde, s.14.

⁵⁷³ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 13. madde, §1, s.14. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵⁷⁴ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 13. madde, §2, s.14.

⁵⁷⁵ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 14. madde, s.15. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014: Document généré le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/documents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁵⁷⁶ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, article 16, §1-3, s.15.

⁵⁷⁷ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, (a) 16. madde, §4, s.15.

Kadının haysiyetini ve statüsünü bozma amacı taşıyan herhangi bir yasa anayasaya aykırı sayılır⁵⁷⁸. Ölümünde mirasçılara ve mülke sahip olma hakkı kadın için de tanınır⁵⁷⁹. Herhangi bir zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasaktır⁵⁸⁰.

Masumiyet karinesi kabul edilmektedir⁵⁸¹. Suç ve cezaların yasallığı ilkesi garanti altına alınmıştır⁵⁸². Bununla birlikte, yasama meclisi, özellikle cezaları yöneten bu “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesin 2.kısmı hakkında açık değildir, yani cezaya ayrılmış bölümde sessiz kaldı.

Yasa koyucunun bu sessizliği şüphelidir, bireyler kendi hatalarıyla eşleşmeyen cezalarla cezalandırılabilirler. Yasama meclisi, geç olmadan önce bu ceza kısmını en kısa sürede tamamlamalıdır. Polis, soruşturması sırasında serbest bırakılmadan veya emredilmeden, yetkili mahkemelerde görülmeden bir kişiyi 24 saatten fazla tutma hakkına sahip değildir⁵⁸³.

Birey, avukat tutamayacağı zaman, devlet tarafından ödenen avukata hakkı vardır ve bu durumunda ağır bir dava olmasını gerektirir⁵⁸⁴.

Bazı durumlarda ölüm cezasına izin verilmektedir, ölüm cezası tamamen yok değildir. Ancak ölüm cezası belli bir kategoriye giren insanlara kullanılmaz. Buna göre 18 yaşından küçük çocuklara veya 70 yaşındaki büyüklere ölüm cezası uygulanmaz⁵⁸⁵. Hamile veya emziren kadınlar idam edilemez⁵⁸⁶. Bununla birlikte, bu mazeretler ortadan kaldırıldıktan sonra, bu insanlara ölüm cezası verilebileceği söylenebilir. Öte yandan, Güney Sudan, ihtiyaç duyulduğunda ölüm cezasını uygulamakta olan bir ülke

⁵⁷⁸ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, (b) 16. madde, §3, s.15.

⁵⁷⁹ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 16. madde, §5, s.15. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵⁸⁰ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 18. madde, s.16.

⁵⁸¹ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 19. madde, §1, s.16. Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

⁵⁸² The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 19. madde, §5, s.16.

⁵⁸³ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 19. madde, §4, s.16. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁵⁸⁴ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 19. madde, §7, s.16.

⁵⁸⁵ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 21. madde, §2, s.17.

⁵⁸⁶ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 21. madde, §3, s.17 Nisrine Eba Nguema, **Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014, s.8. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi:21.11.2016

olarak kalmaya devam ediyor; şu anda birçok ülke tarafından idam cezasının insan haklarına aykırı olduğu kabul ediliyor. Bununla birlikte, Güney Sudan gibi genç bir ülke, insanlar kanunlara saygı duyulmadığında; bu ülke ölüm cezasını inkâr edemez. Barışı sağlamak ve mill güvenliği korumak için, ölüm cezasını tutmak için makul bir süre böyle bir karar vermek daha iyidir.

İfade zgrlğ ve medya garanti edilmektedir⁵⁸⁷. Bununla birlikte, yasa koyucu bu özgürlüğe sınır koymuştur, bu özgürlük, kamu düzenine, devletin güvenliğine ve yasalar tarafından sağlanan ahlaka uymalıdır ⁵⁸⁸. Basın ve diğer medya haklarının kamu kurumları tarafından kontrol edilmesi gerekir⁵⁸⁹. İlişki hakkı garanti edilmektedir⁵⁹⁰.

Yasa koyucu, Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu'nu sađlamıřtır⁵⁹¹. Bu Komisyon, Uganda'daki ve Kenya'daki Komisyondakilerle aynı işlevleri yerine getirmenin yanı sıra Güney Afrika Anayasası güvence altına alacak bir role sahiptir⁵⁹².

Bu nedenle, bu Komisyonlar arasındaki küçük farklılığa rağmen, olan benzer Komisyonların görevlerine atıfta bulunmak daha iyi olacaktır. Her birey, Uganda ve Kenya Komisyonları'ndaki aynı maddeleri gözden geçirmeye inceleyebilir.

⁵⁸⁷ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 24. madde, §1, s.18.

⁵⁸⁸ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 24. madde, §1, s.18.

⁵⁸⁹ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 24. madde, §1, s.18. Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014: Document genere le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/documents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁵⁹⁰ The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 25. madde, s.18.

⁵⁹¹ Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protectors ou Pretendus Protectors? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>. The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 145-146 maddeler, s.59-60.

⁵⁹² Les principes de Paris, principes directeurs relatifs aux enfants associés aux forces armées ou aux groupes armés. <https://www.unicef.org/french/protection/files/ParisPrincipesFrench310107.pdf>
The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan, 9. madde, §4, s.14.

6.Tanzanya'nın İç Hukukunda Güvence Altına Alınan Temel Haklar ve Yargısal İçtihatlar

Herkese bağımlılığı ve eşitliği tanınır⁵⁹³. Kişinin kişiliğine saygı gösterilmesi hakkı ve başkaları tarafından tanınma hakkı tanınır⁵⁹⁴. Herkesin yasalar önünde eşit olma, ayırım gözetmeksizin korunma ve adaletli şekilde muamele görme hakkı vardır⁵⁹⁵. Açıkça ayrımcılık veya etkileri üzerine kurulan herhangi bir hüküm yazılmamış sayılır⁵⁹⁶. Tanzanya yasama meclisi, yanlış anlamaya yer olmaması için yapmamak için "ayrımcılık" kelimesini tanımlamıştır.

Yasama meclisine göre, ayrımcılık bir vatandaşın ihtiyaçlarını karşılamak, ancak bazı zorunlu olmayan faktörleri dikkate almak demektir. Bireyi kendi ihtiyaçlarında karmaşıktırmak veya kendisine belirli bir kategorideki diğer vatandaşlar olarak gibi kabul edilemeyeceğini göstermek için zorunlu olmayan bu faktörleri dikkate alır⁵⁹⁷.

Kısacası, bazı kimseler tamamen saygıyla muamele görmeyi hak ederken, bazıları, özellikle kökenleri, dinleri, ırkları vb nedeniyle saygıyla muamele edilmeyi hak etmiyor. İddia edilen bir suçlu suçlu olduğu için farklı muamele görmelidir. Şüpheli düşünülen kişi, suçluluğu kanıtlanana kadar bu özel tedaviden faydalanması gerekir⁵⁹⁸.

Suç ve cezaların yasallığı kabul edilir⁵⁹⁹. Bununla birlikte, yasa koyucu, bu ilkenin ikinci kısmını belirsiz bir şekilde tanımlamıştır. Yasa koyucu, kimsenin eylem anında sağlanana karşı ciddi bir ceza verilemeyeceğini belirtti. "Nulla poena sine lege" terimi: kanun yoksa ceza olmaz anlamına gelir. Bu açıklama, cezanın ağırlaştırıldığı

⁵⁹³ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 12. madde, §1, s.20. Droits de l'homme: La Tanzanie serait elle sur les traces du Burundi. <https://www.yaga-burundi.com/2018/04/12/droits-de-lhomme-la-tanzanie-serait-elle-sur-les-traces-du-burundi/>.

⁵⁹⁴ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 12. madde, §2, s.20.

⁵⁹⁵ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 13. madde, §1, s.20. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁵⁹⁶ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 13. madde, §2, s.20.

⁵⁹⁷ Droits de l'homme: La Tanzanie serait elle sur les traces du Burundi. <https://www.yaga-burundi.com/2018/04/12/droits-de-lhomme-la-tanzanie-serait-elle-sur-les-traces-du-burundi/>. The Constitution of the United Republic of Tanzania, 13. madde, §5, s.20.

⁵⁹⁸ The Constitution of the United Republic of Tanzania, (b)13. madde, §6, s.21.

⁵⁹⁹ The Constitution of the United Republic of Tanzania, (c) 13. madde, §6, s.21.

demek değildir. Ama diğer taraftan, bazı ceza kanunlarında, ceza olmadan suç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, Burundi ceza hukukunda, fuhuş bir suçtur ama yasa tarafından cezalandırılabilir değildir⁶⁰⁰, bu durumda, bir kişi, bir kişiyi cezalandırmak için bir ceza talep etme hakkına sahiptir. Çünkü yasal olarak, fahişelik cezasını yoktur. İnsanlar insanlık onurunu korumak için, gizli kurumlar, polisler ve diğer kurumlar da dâhil olmak üzere hayatlarının herhangi bir aşamasında saygı görürler⁶⁰¹.

İnsanlık dışı, zalimane veya aşağılayıcı muamele yasalar tarafından yasaklanmıştır⁶⁰². Yaşama hakkı garanti edilir⁶⁰³, bu hakkın dokunulmazlığı vardır. Her birey bağımsızdır, onun duyduğu gibi yaşama hakkına sahiptir⁶⁰⁴. Kanunla sağlananlar dışında kimse özel yaşamından mahrum edilemez⁶⁰⁵. Hareket ve ikamet hakkı tanınır⁶⁰⁶. Vicdan, basın ve din özgürlüğü garanti edilmiştir⁶⁰⁷. Çalışma hakkı tanınır⁶⁰⁸ ve eşit iş eşit ücret alma hakkı tanınır⁶⁰⁹. Kimsenin kökeni, ailesi veya mülkiyeti temelinde imtiyaz verilmesinin yasaklanmıştır⁶¹⁰.

Yasa koyucu, İnsan Hakları ve İyi Yönetişim Komisyonu adı verilen insan hakları kuruluşunu öngörür⁶¹¹. Bununla birlikte, Tanzanya meclisi Topluluktaki

⁶⁰⁰ La Loi N°1 / 05 du 22 Avril 2009 portant révision du Code pénale du Burundi, 538. madde.

⁶⁰¹ Droits de l'homme: La Tanzanie serait elle sur les traces du Burundi. <https://www.yaga-burundi.com/2018/04/12/droits-de-lhomme-la-tanzanie-serait-elle-sur-les-traces-du-burundi/>. The Constitution of the United Republic of Tanzania, (d) 13. madde, §6, s.21.

⁶⁰² The Constitution of the United Republic of Tanzania, (e) 13. madde, §6, s.21.

⁶⁰³ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 14. madde, s.21. Informations par pays: Droits humains en Tanzanie. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/tanzanie/>.

⁶⁰⁴ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 15. madde, §1, s.22.

⁶⁰⁵ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 15. madde, §2, s.22. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C. Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁶⁰⁶ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 17. madde, §1, s.22.

⁶⁰⁷ Informations par pays: Droits humains en Tanzanie. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/tanzanie/>. The Constitution of the United Republic of Tanzania, 18-21 maddeler, s.23-25.

⁶⁰⁸ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 22. madde, s.25. Droits de l'homme: La Tanzanie serait elle sur les traces du Burundi. <https://www.yaga-burundi.com/2018/04/12/droits-de-lhomme-la-tanzanie-serait-elle-sur-les-traces-du-burundi/>.

⁶⁰⁹ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 23. madde, s.25.

⁶¹⁰ Informations par pays: Droits humains en Tanzanie. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/tanzanie/>. The Constitution of the United Republic of Tanzania, 29. madde, §4, s.28.

⁶¹¹ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 129. madde, §1, s.115.

diğerlerinden daha yenilikçi ve Komisyon Başkanının hâkim olma kapasitesine sahip olmasını istemek için ilerlemiş durumdadır⁶¹².

Komisyon üyelerinin atanmasına ilişkin bildirimde bulunacak olan Komite, yüksek kişiliklerden oluşmaktadır: Temyiz Mahkemesi Başsavcısı, Ulusal Meclis Başkanı, Zanzibar Başsavcısı, Temsilciler Meclisi Başkanı, Başsavcı Vekili, Komite Sekreteri olacak⁶¹³. Cumhurbaşkanı, Aday Gösterme Komitesine danıştıktan sonra, Komisyon üyelerini atayacaktır⁶¹⁴. Tanzanya'da bulunan Ulusal İnsan Hakları Komisyonu bu anlamda katı olmalı, vb. Komisyon üyelerinin dahi atanmasını nasıl organize edildiğini çok net gösteriyor. Her biri sadece üç kez yenilenebileceği bir görev süresine sahiptir⁶¹⁵.

Örneğin, Burundi ceza hukukunda, fuhuş bir suçtur ama yasa tarafından cezalandırılabilir değildir⁶¹⁶, bu durumda, bir kişi, bir kişiyi cezalandırmak için bir ceza talep etme hakkına sahiptir. Çünkü yasal olarak, fahişelik cezasını yoktur. İnsanlar insanlık onurunu korumak için, gizli kurumlar, polisler ve diğer kurumlar da dâhil olmak üzere hayatlarının herhangi bir aşamasında saygı görürler⁶¹⁷.

İnsanlık dışı, zalimane veya aşağılayıcı muamele yasalar tarafından yasaklanmıştır⁶¹⁸. Yaşama hakkı garanti edilir⁶¹⁹, bu hakkın dokunulmazlığı vardır. Her birey bağımsızdır, onun duyduğu gibi yaşama hakkına sahiptir⁶²⁰. Kanunla sağlananlar dışında kimse özel yaşamından mahrum edilemez⁶²¹. Hareket ve ikamet

⁶¹² Informations par pays: Droits humains en Tanzanie. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/tanzanie/>. The Constitution of the United Republic of Tanzania, (a) 129. madde, §2, s.116.

⁶¹³ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 129. madde, §4, s.116.

⁶¹⁴ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 129. madde, §3, s.116. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁶¹⁵ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 129. madde, §5, s.116.

⁶¹⁶ La Loi N°1 / 05 du 22 Avril 2009 portant révision du Code pénale du Burundi, 538. madde.

⁶¹⁷ The Constitution of the United Republic of Tanzania, (d) 13. madde, §6, s.21.

⁶¹⁸ The Constitution of the United Republic of Tanzania, (e) 13. madde, §6, s.21. Informations par pays: Droits humains en Tanzanie. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/tanzanie/>.

⁶¹⁹ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 14. madde, s.21.

⁶²⁰ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 15. madde, §1, s.22.

⁶²¹ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 15. madde, §2, s.22. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

hakkı tanınır⁶²². Vicdan, basın ve din özgürlüğü garanti edilmiştir⁶²³. Çalışma hakkı tanınır⁶²⁴ ve eşit iş eşit ücret alma hakkı tanınır⁶²⁵. Kimsenin kökeni, ailesi veya mülkiyeti temelinde imtiyaz verilmesinin yasaklanmaktadır⁶²⁶.

Yasa koyucu, İnsan Hakları ve İyi Yönetişim Komisyonu adı verilen insan hakları kuruluşunu öngörür⁶²⁷. Bununla birlikte, Tanzanya meclisi Topluluktaki diğerlerinden daha yenilikçi ve Komisyon Başkanının hâkim olma kapasitesine sahip olmasını istemek için ilerlemiş durumdadır⁶²⁸.

Komisyon üyelerinin atanmasına ilişkin bildirimde bulunacak olan Komite, yüksek kişiliklerden oluşmaktadır: Temyiz Mahkemesi Başsavcısı, Ulusal Meclis Başkanı, Zanzibar Başsavcısı, Temsilciler Meclisi Başkanı, Başsavcı Vekili, Komite Sekreteri olacak⁶²⁹. Cumhurbaşkanı, Aday Gösterme Komitesine danıştıktan sonra, Komisyon üyelerini atayacaktır⁶³⁰. Tanzanya'da bulunan Ulusal İnsan Hakları Komisyonu bu anlamda katı olmalı, vb. Komisyon üyelerinin dahi atanmasını nasıl organize edildiğini çok net gösteriyor. Her biri sadece üç kez yenilenebileceği bir görev süresine sahiptir⁶³¹.

Tanzanya karşı verildiği içtihatları

1. “N° 009/2011 v, Tanzanya” / “N° 011/2011 v. Tanzania” : Dava bağlantısı⁶³², (karar tarihi: 14/06/2013), vakasında Mahkeme “Davalı, Şartı’nın 2, 3, 10 ve 13 (1) maddelerini ihlal etti.

⁶²² Informations par pays: Droits humains en Tanzanie. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/tanzanie/>. The Constitution of the United Republic of Tanzania, 17. madde, §1, s.22.

⁶²³ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 18-21 maddeler, s.23-25.

⁶²⁴ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 22. madde, s.25. Le problème du respect des droits de l’homme en Afrique. <https://www.afrik.com/le-probleme-du-respect-des-droits-de-l-homme-en-afrique>.

⁶²⁵ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 23. madde, s.25.

⁶²⁶ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 29. madde, §4, s.28.

⁶²⁷ Les principes de Paris, principes directeurs relatifs aux enfants associés aux forces armées ou aux groupes armés. <https://www.unicef.org/french/protection/files/ParisPrincipesFrench310107.pdf>, The Constitution of the United Republic of Tanzania, 129. madde, §1, s.115.

⁶²⁸ The Constitution of the United Republic of Tanzania, (a) 129. madde, §2, s.116.

⁶²⁹ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 129. madde, §4, s.116.

⁶³⁰ Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.37. The Constitution of the United Republic of Tanzania, 129. madde, §3, s.116. Sabine C. Carey, Mark Gibney, Steven C.Poe; **The Politics of Human Rights: The Quest for dignity**, CAMBRIDGE University Press, s.43.

⁶³¹ The Constitution of the United Republic of Tanzania, 129. madde, §5, s.116.

⁶³² Affaire Tanganyika Law Society et The Legal and Human Rights Centre contre la Tanzanie; Réverend Christophe R. Mtikila contre la Tanzanie, (n° 009/2011; n° 011/2011), Arrêt du 14/06/2013, Arusha- Tanzanie, 84s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

AfİHHM, Davalı'ya ihlallerin sona erdirilmesi için makul bir süre içinde gerekli tüm anayasal, yasal ve diğer önlemleri almasını ve bu konuda alınan tedbirleri Mahkeme'ye bildirmesini emretmektedir.”

2. “N° 005/2013 v. Tanzanya”⁶³³, (karar tarihi: 20/11/2015), vakasında Mahkeme “Mahkeme, Davalı'ya, bulunan ihlalleri gidermek için makul bir süre içerisinde gerekli tüm önlemleri almasını emretmektedir. Başvurucu, davasını tekrar açtırmaktan mahrum edilmektedir. Dolayısıyla, davalı, bu karar tarihinden itibaren altı ay içinde alınan önlemleri mahkemeye bildirme emredilir”.

3. “N° 001/2012 (inceleme) v. Tanzanya”⁶³⁴, (karar tarihi: 03/06/2016), vakasında Mahkeme “28/06/2014 gözden geçirme başvurusunun yeni delillerin koşullarını karşılamadığını belirtmiştir. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 67 (1) maddesi uyarınca, mahkeme, başvurunun kabul edilmez olduğunu ilan etmiştir”.

4. “N° 006/2013 v. Tanzanya”⁶³⁵, (karar tarihi: 18.03.2016), vakasında Mahkeme “AfİHHŞ'nın 7 (1) (c) et (d) maddelerinin davalı devlet tarafından ihlal edildiğine karar verir. Mahkeme, Davalı devlete, ulusal mahkemelerde başvuruların veya cezai temyiz başvurularını hızlandırmak ve sonuçlandırmak için gerekli tüm önlemleri makul bir süre içerisinde almasını emretmektedir. Mahkeme, davalı devlete, kararın alındığı tarihten itibaren altı ay içinde alınan tedbirleri Mahkeme'ye bildirmesini emretmektedir”.

5. “N° 007/2013 v. Tanzanya”⁶³⁶, (karar tarihi: 04/06/2016), vakasında Mahkeme “Davalı devletin, AfİHHŞ'nın 7. maddesini ve / veya Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 14. maddesini, başvurucunun iddiaları açısından ihlal etmemediğine karar vermiştir: Tutuklanan, karakolda tutuklandığında temel imkanları yoktu; Tutuklandığı sırada gözaltına alındığı polis karakolunun temel tesisleri yoktu; Serbest adli yardım konusunda ayrımcı bir şekilde ele alınmıştı; iddianamede

⁶³³ Affaire Alex Thomas c. La République Unie de Tanzanie, (Requête n° 005/2013), Arrêt du 20/11/2015, Arusha-Tanzanie, 74s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

⁶³⁴ Affaire Frank David Omary et autres c. République Unie de Tanzanie, (Requête n° 001/2012), Arrêt du 03/06/2016, Arusha-Tanzanie, 26s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

⁶³⁵ Affaire Wilfred Onyango et autres c. La République Unie de Tanzanie, (Requête n° 006/2013), Arrêt du 18/03/2016. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

⁶³⁶ Affaire Mohamed Abubakari c. République Unie de Tanzanie, (Requête n° 007/2013), Arrêt du 04/06/2016, Arusha-Tanzanie, 72s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

usulsüzlükler vardı; suç silahları ve çalınan nesneler bulunamadığı sürece mahkum edildi. Suç sırasında yasa tarafından öngörülmeleyen bir cezaya çarptırılırdı.

Mahkeme, davalı devletin, AfİHHŞ'nın 7. maddesi ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 14. maddesini ihlal ettiği iddia edilen haklarına ilişkin olarak kendisini savunmaya ve tutuklandığında bir avukata erişim hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.

Mahkeme, başvuranın hapisshaneden serbest bırakılma talebinin kabul edilmediğini belirtmiştir.

Mahkeme, davalı Devleti, duruşmanın tekrar başlatılmasının dışında bulunan ihlalleri gidermek için makul bir süre içerisinde gerekli tüm önlemleri almasını ve alınan önlemleri durdurma tarihinden itibaren altı ay içinde Mahkeme'ye bildirmesini emretmektedir”.

6. “N° 003/2015 v.Tanzanya”⁶³⁷, (karar tarihi: 28/09/2017), vakasında Mahkeme “Davalı Devletin, AfİHHŞ'nın 1., 6. ve 7.(1) (e) maddelerini ihlal ettiğini belirtmiştir. Mahkeme, davalı Devlete, bulunan ihlallerin sonuçlarını silmek, bir önceki duruma geri dönmek ve Başvurucuları haklarına geri getirmek için gerekli tüm önlemleri almalarını emretmektedir. Mahkeme, davalı Devlete, bu kararın alındığı tarihten itibaren altı ay içinde bu amaca yönelik alınan önlemleri bildirmesini isteyecektir”.

7. “N° 011/2015 v. Tanzanya”⁶³⁸, (karar tarihi:28/09/2017), vakasında Mahkeme “Başvurucunun serbest hukuki yardım hakkına sahip olduğu iddiasıyla ilgili olarak, davalı devletin, Af.İHHŞ'nın 7 (1) (c) maddesini ihlal ettiğini ve dolayısıyla, aynı zamanda, Afrika Şartı'nın 1.maddesini ihlal ettiğini savunmuştur. Mahkeme, başvuranın serbest bırakılmasını, söz konusu devletin tedbiri göz önünde bulundurma gücüne önyargısız bir şekilde yönlendirmesini reddediyor. Mahkeme, başvuranın kendisini mahkumiyetinin iptali ve uygulanan cezanın, davalı devletin bu tedbiri alma yetkisine hâlel getirmeksizin yargılanmasını emretme talebini reddetmiştir”.

⁶³⁷ Affaire Kennedy Owino Onyach,, Charles John Njoka Mwanini c. République Unie de Tanzanie, (Requête n° 003/2015), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 48s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

⁶³⁸ Affaire Christopher Jonas c. République Unie de Tanzanie, (Requête n° 011/2015), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 25s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

8. “N° 002/2017 v. Tanzanya”⁶³⁹, (karar tarihi: 28/09/2017), vakasında Mahkeme “Davalı Devlete başvuranın haklarını geri kazanmak için gerekli tüm önlemleri almasını ve alınan tedbirler üzerine altı ay içinde Af.İHHM'ye rapor vermesini emretmektedir”.

9. “N° 001/2017 v.Tanzanya”⁶⁴⁰, (karar tarihi: 28/09/2017), vakasında “Mahkeme,"gereken tüm tedbirlerin" ifadesinin bulunan ihlallerin sonuçlarını silmek, bir önceki duruma geri dönmek ve Başvurucuları haklarına geri getirmek için gerekli tüm önlemleri almalarını emretmesinin ifade ettiğini belirtti. Mahkeme, "ihlallerin giderilmesi için çözüm" teriminin, "önceki aşamada belirtilen önlemlerin benimsenmesiyle ortaya çıkan ihlallerin etkilerini silmek" anlamına geldiğini belirtmektedir”.

III. İNSAN HAKLARININ İHLAL EDİLMESİNİN NEDENLERİ

Afrika Birliği Örgütü Bakanlar Konferansı, 1999'da ilk kez Afrika'daki insan hakları hakkında toplanmışlardır. Afrika Birliği Örgütü, insan hakları, sözleşmeler ve protokolleri, Afrika ülkelerinin onayladığı, imzaladığı veya uyduğu çeşitli yasal metinlere vurgu yapmaktadır. Bu belgeler bireyin temel haklarını garanti etmektedir; böylece eğer bu belgeleri saygı gösterilirse Afrika'nın İnsan Hakları konularında en iyi örnek olacağı açıktır⁶⁴¹. Ancak, gerçekte, politika Afrikalı liderlere/ başkanlara bu hakları geliştirme fırsatlarını bırakmaz, bu yüzden insan hakları ile ilgili yasal metinleri korulmamaktadır.

Bununla birlikte, Afrika Birliğinin Örgütü Bakanlar Konferansı, Doğu Afrika bölgesindeki insan hakları ihlallerinin çeşitli faktörlerden kaynaklandığının farkındadır. Bu faktörlerden bazıları şunlardır:

⁶³⁹ Affaire Mohamed Abubakari c. République Unie de Tanzanie, aux fins d'interprétation de l'arrêt de 03/06/2016, (Requête n° 002/2017), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 11s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

⁶⁴⁰ Affaire Alex Thomas c. République Unie de Tanzanie, aux fins d'interprétation de l'arrêt du 20/11/2016, (Requête n° 001/2017), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 14s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

⁶⁴¹ Paul Tavernier, Christof Heyns, *Recueil juridique des droits de l'homme en Afrique* 1996-2000, Bruylant, Bruxelles 2002, §13, s.293.

A. Çağdaş Kölelik Formları

Çağdaş sömürgecilik formlarına ilişkin bilgilere, tezde ikinci bölümde başlangıç verildiği bilgileri musade edilmemiştir. Aslında, şu ana kadar, bölgedeki insan haklarına saygıya engel olan kilit nokta en azından hatırlanmalıdır. Sömürgecilerin, kendi ülkelerinde bildikleri halde insan haklarına saygı gösterme konusunda cesareti olmadığı gerçeği, hem kendi temel hakları farkında olmadan hem de kendi temel haklarına sahip oldukları Afrika liderlerine kötü bir örnektir. *Kişinin devlet tarafından aşılamayacak ve dokunulamayacak özel alanının sınırlarını çizen hak ve hürriyetler hakları tanınmaktadır. Örneğin Konut dokunulmazlığı, kişi güvenliği, din hürriyeti, düşünce hürriyeti, mülkiyet hakkı negatif statü hakkı niteliğindedir*⁶⁴².

Bununla birlikte, sömürgeciler, Afrikalılara Afrika kültürüne yakından veya uzakta uymayan belirli hakları dayatma gerçeği, bu hakların uyumadan kalması veya bazen bu hakların toplumda reddedilmesi anlamına gelmektedir. Bu evlilikler oluşturmak için aynı cinsiyetten kişiler haklarını içerir, tek eşli evliliğin dayatılması, vesaire. Bunların hepsi muhtemelen bu temel haklar açısından bir çatışma kaynağıdır. ABÖ Bakanlar Konferansı, bu şekilde çağdaş sömürgeciliğin insan haklarına uymayan veya uyumsuzluğun nedenlerinden biri olduğunun farkındadır⁶⁴³.

B. Yeni Sömürgecilik

Sömürgeciliğin yerini alacak yeni sömürgecilik, yeni bir model ya da sömürgecilik sisteminin yeni sistemi anlamına geliyor. Halen, açıkça sömürgecilik ya da insan ticareti söz konusu değil, ancak yeni sistem eski sistemden çok daha kötüdür. Sömürge döneminde eğitilmiş insanların sayısı fazla değildir. Bu rahatsızlıklardan muzdarip kişilerin mazereti olduğu sayısı fazla olmalıdır. Bu zorlukları yaşayan insanların mazereti olduğu, çoğu okuma yazması olmadığı açıktır. Ancak, doğal olarak, onlara karşı oynayan oyunu anlayabilecek olsalar bile, onlar, bu oyunun nasıl bozulacağını bilmiyorlarmıştır.

⁶⁴² Gözler, s.404.

⁶⁴³ Tavernier/Heyns, §8, s.292.

Her alanda üst düzey yetkililerle birlikte teknoloji dünyaya neler olabilecek?

Günümüzde, kullanılan kişiler eğitimli insanlardır. Bu bir talihsiz durumdur, çünkü eskiden insanlar bu kadar eğitimli insanlara sahip değillerdir. Sömürgeciler, Afrika liderlerini öldürmek ya da istediklerini yapmazlarsa görevden alınmakla tehdit ediyorlar. Kenya, Batı'ya yakın bir ülke olmakta, çatışma durumunda, iç çatışmalardan kaçınmak için dünyanın dört bir yanından müdahaleler görüyoruz. Kenya, Batı'ya yakın bir ülke olmakta, iç savaş durumlarında, o savaşı korunmak için dünyanın dört bir yanından müdahaleler görüyoruz⁶⁴⁴.

Bir ülkeyi tanıyan ve hayyata kalması kabul eden daima aynı sömürgecilerdir. Devletlerin tanınması hakkı, sömürgecilerin kendi çıkarlarını korumak için kendilerine verdikleri bir haktır. Ayrıca, insan haklarının korunması için müdahale edilmesi beklenen bazı kurumların yeni sömürgeciliği zenginleştiren durumlarla aynı olması mümkündür. Fakir bir ülke insan hakları ihlal ettiğinde, o zaman BM ne kadar güçlü olduğunu tüm dünya almaktadır. Dolayısıyla, insan hakları ihlal eden güçlü olduğunda, ya BM kaplumbağa gibi müdahale eder ya da ihlal eden ülke ile görüşmeye karar vermektedir.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, son zamanlarda demokrasi ve insan hakları raporunu yayınlamıştır. Bu belgenin gerçek demokrasi olmayan ülkelerdeki insan hakları ihlallerini uyandırması beklenmiştir, ama aynı zamanda, Batılı güçlerin yararına en kötü zulümleri gerçekleştiren rejimleri sık sık kabul eden ve destekleyen liberal demokrasileri de suçlamıştır⁶⁴⁵.

Bu nedenle Afrika Bakanlık Konferansı yeni sömürgeciliğin insan hakları ihlali nedeni olduğunun farkındadır, çünkü kullanılan yüksek rütbeli görevliler, kendilerini kendi başlarına yapmaya ya da yapmaya zorlamayan kişilerle olan ilişkilerinin farkındadırlar. Afrikalı liderler, imzaladıkları, bağlı oldukları ve onayladıkları bu yasal metinlerin hiçbirinde uygulamada gerçeği fark etmediler ciddi bir şey bulamıyorlar. Dolayısıyla, insan hakları ihlallerine ilişkin eylemlere devam edilir, maalesef bu insan hakları bilerek ihlal edilir⁶⁴⁶.

⁶⁴⁴ Reçber, s.365.

⁶⁴⁵ Les droits de l'homme ne sont toujours pas respectés. <https://pouquedemainsoit.wordpress.com/2008/03/04/les-droits-humains-ne-sont-toujours-pas-respectes/>; Erişim Tarihi: 01.12.2017.

⁶⁴⁶ Tavernier/Heyns, §8, s.292.

C. Irkçılık ve Dini Hoşgörüsüzlük

Sömürge öncesinde, bu DAT ölkelerinde ırkçılık ve dinin hiçbir problem oluşturmadığına dikkat çekilmelidir. Bununla birlikte, sömürgecilerin Afrika'ya gelmesinden sonra, "böl ve yönet" ilkesine dayanılarak, aynı ölkedeki insanları, aynı költürü olan, aynı geleneğı ve aynı dini, birkaç etnik grupta ve yalnızca onları eğlendirmek için bölmektedir.

Birey, diğer kişinin kendi etnisite olmadığını fark ettiğinde ya da onunla aynı inançları paylaşmamış olduğunda, birbirlerini öldürmeye başlamışlardır. Bununla birlikte, bugünkü durum hala istikrarlı gözükse de, başlangıç durumunda olduğu gibi henüz düzelmediği açıktır⁶⁴⁷. Yerleşmeden önce her şeyi paylaşan, aralarında bir sınırlama veya rezerv bulunmayan aynı insanlar, birbirlerinden kurtulmak için mazeretler bulmaya bulmamalıdır.

Birey,etnik, ırkçı veya dini gerekçeler gibi nedenlerden dolayı, düşünmeden ciddi bir suç işleyebilir. Her iki faktör daima bir grup insan kendilerini çoğunlukta bulduğunda kullanılır, dolayısıyla bunlar sorunların ve insan hakları ihlallerin kaynaklarıdır. Azınlıklar kendilerini küçümsenmiş, kuşkusuz haklarını bulmaya çalışıyorlar; herhangi bir yöntem, legal biri ya da illegal bir yöntem olsa bile kullanmaya raziler, bu yüzden güç kullanıyorlar, aynı zamanda insan hakları tehdit altındadır.

Öte yandan, çoğunluğun, azınlıkların haklarını her zaman savunmaları gerektiği iken, ihlal ediliyorlar. Çoğunluk, iki klanın aynı eşit bir temelde olmaması gerektiğini düşünüyor. Albinos tecavuzu, birçoğu Albinos ortadan kayboldu, öldürüldü ve hatta parçalandılar⁶⁴⁸. İnsanların dinini uygulama özgürlüğü üzerinde hoşgörüsüzlük bulunup, bazı mahkûmların kendilerine ait olmayan inançlara da ibadet etmeye güvenlikler tarafından zorlandığı ifade edilmektedir⁶⁴⁹.

⁶⁴⁷ Guérard, s.63.

648Ripoti ya 2013 Haki za Binadamu Tanzania, Wizara ya Mambo ya Nje ya Marekani* Idara ya Demokrasia, Haki za Binadamu na Kazi, photos.state.gov/.../hrr2013_kiswahili/TANZANIA_final_SWA.pdf. Erişim Tarihi: 15.09.2016; Rapport de la Haute Commissariat des Nations Unies aux Droits de l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activites du Haut Commissariat au Burundi, A/HRC/12/43, 31 Aout 2009, §45, s.12. www.google.com. Erişim Tarihi: 17.09.2016.

⁶⁴⁹ Ripoti ya 2013 Haki za Binadamu Tanzania, Wizara ya Mambo ya Nje ya Marekani* Idara ya Demokrasia, Haki za Binadamu na Kazi, photos.state.gov/libraries/tanzania/2013/2013%20Human%20Rights%20Report%20-%20Tanzania.pdf, Erişim Tarihi: 15.09.2016.

İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yayınlanan bir raporunda hükümet güvenlik güçlerince gözetim altında tutulan son 34 kişi son iki yıldır yok olmuş ve daha önce tutuklanan 11 kişinin öldüğü ifade edilmiştir. Belirli bir yasayla yasaklanmış olmasına rağmen, kadın sünneti hala uygulanmaktadır⁶⁵⁰. Kurbanlar çoğunlukla etnik kökenli Somaliler olmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü, raporunda kurbanlardan bazılarının imamlar veya İslam eğitim öğretmenleri, İslam eğitim öğrencileri ya da yerel camilerde sorumluluk sahibi diğer Müslümanlar olduğunu belirtmektedir⁶⁵¹. Alt bölgenin bu ülkelerine bu virüsü yerleştiren Batılılar, kendi ülkelerinde bu tür sorunları yaşamazlar. Barış ve güvenlik, kendi ülkelerini karakterize eden unsurlardır. Afrika'da, özellikle Doğu Afrika Topluluğunda, bu topluluğun üye ülkeleri iç savaşlar, güvensizlik ve suikastlarla karakterizedir⁶⁵².

Ç. Yoksulluk ve Hastalık

Yoksulluk, insan haklarına saygının sağlanmamasında önemli bir faktördür. DAT vatandaşları, gelişmek ve geliştirmek için her şeyi yapıyor ancak bu küçük çiftçilerin kendi hedeflerine ulaşmaları zor oluyor. Bununla birlikte diyelim ki Afrika başkanlar vatandaşlarının gelişimini istemezler. Gerçekten de, bu liderler vatandaşlarının kontrol edilemez hale gelmesinden korkmaktadırlar. Bununla birlikte, bu liderler vatandaşlarının gelişimini sınırlamak için her şeyi yapmaktadır. Liderler, vatandaşlarını kısıtlamak için her vasıtayı kullanacaktır. Aslında, zorla ortadan kaybolmalar, suikastlar, cinayetler ve diğer ciddi suçlar bu liderlerin eylemlerinin sonuçları haline gelir⁶⁵³.

Bu sömürgeciler, amaçlarına ulaşmak için her şeyi yapacaklardır. Bu durumlarda, sonuçta kaybolmalar, suikastlar ve ölümler olur. Öte yandan, herhangi bir ülkenin mali politikası kötü organize edilmiştir. Vatandaş, ne zaman vergi ödeyeceğini, ne ile vergilendirildiğini ve ne zaman muaf olduğunu bilmiyor. Bununla

⁶⁵⁰ Sexual offences special provisions Act, 1998-SOSPA. www.google.com. Erişim Tarihi: 22.10.2016.

⁶⁵¹ USDOS-US Department of state: 2016 Report on International Religious Freedom-Kenya, 15 August 2017(available at ecoi.net), http://www.ecoi.net/local_link/345212/476363_en.html(accessed 28 November 2017). Erişim Tarihi: 21.12.2017.

⁶⁵² Tavernier/Heyns, §8, s.292.

⁶⁵³ La pauvreté: une violation des Droits humains, rapport du 3ème sommet sur la pauvreté Moncton-16 et 17 Octobre, 2010, 4p. www.frontnb.ca/Document/rapport*final*sommet*2010.pdf. Erişim Tarihi: 20.12.2017.

birlikte, bazen iki vatandaşın aynı vergi durumunda olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Sonuçta bir tanesi empoze edilmekte, diğeri tahliye edilmektedir. Bu durumda, vergilendirilen kişi, yolsuzluk, dolandırıcılık gibi sapkın davranışları seçecektir. Bu kişi, ciddi suçlar işleyecek kadar ileri gidebilir.

Güney Sudan, Uluslararası Topluluğun insani yardımının başlıca yararlanıcılarından biridir. Global İnsani Yardım Girişimi, 2013'te Güney Sudan'ın 903 milyon dolarlık insani yardım aldığını bildirmiştir⁶⁵⁴.

Çalışma eksikliği işsiz gençler arasında suçluluk yaratan unsurlardan biridir. Gençler, yaşam kazanmak için kolay bir yol bulmazlar. Bu durumda bu gençler banka soygunu yapmaya, köşedeki yolcuların mülklerini çalmayı, evlerde hırsızlık yapmanın yollarını aramışlardır. İstihdam eksikliği olduğunda, belirli suç veya suçlardan kaçınılması kolay değildir. Yine tıbbi yardıma erişim kolay değildir, illerin sakinlerine, tepelerin sakinlerine ve şehir dışı olan sakinlerin hepsi tehlikede bulunmaktadır. Bu hak belirli bir alanda her yerde olmalı, çünkü sağlık hakkı mevcut Anayasanın her birinde güvence altına alınan insan haklarının biridir.

Hastalıklar için saf ve temiz suya ihtiyaç vardır. Başkentin bulunan sakinleri bu temiz ve saf suya erişebilir. Fakat diğer yerlerde olan insanlar bu suya ulaşmak için gerçekten çok çaba sarfederler⁶⁵⁵. Bununla birlikte, yoksulluk çok büyük bir yere sahiptir; kaç tane hastalığı önlemek için bu saf ve temiz suyun elde edilmesi için kaç kişiye sahip olacaktır. Cevap negatif olacak, bu yüzden birçok kişi istemezken sağlık sorunları ile karşı karşıya kalacaklardır. Kirli bir çevre var, sağlıklı olmayan bir çevre, aynı zamanda çok sayıda hastalığın kaynağıdır⁶⁵⁶. Kısacası, Afrika Bakanlar konferansın yoksulluğun ve hastalığın insan hakları ihlallerinin nedenleri olabileceğinin farkına varmasına neden olan sebeplerden bazıları bunlardır⁶⁵⁷.

⁶⁵⁴ Soudan du Sud premier anniversaire de l'indépendance le moment d'agir pour la paix et la protection des Droits de l'homme. <https://www.fidh.org/.../Soudan-du-Sud-Premier-anniversaire>. Erişim Tarihi: 01.11.2016

⁶⁵⁵ Patricia Hugonin, "Introduction aux thématiques de l'eau", UNIGE, 2011, p.6. www.google.com. Erişim Tarihi: 25.12.2017.

⁶⁵⁶ Hugonin, s.18.

⁶⁵⁷ Tavernier/Heyns, §8, s.292.

D. Cehalet ve Eğitimsizlik

Eskiden, eğitim hakkı kişinin özđürce seğimine bırakılmıştı. Bununla birlikte, günümüzde bu eğitim hakkı yalnızca bireyin özđür seğimine bırakılmayıp bu hakkın başarısı için devletin katkısının da gerekli olduğu kabul edilmiştir. Devlet, öğrenmeyi karşılayamayan herkese yardım etmelidir⁶⁵⁸. Demokrasi, insan haklarını destekleyen faktörlerden biridir. Bu demokrasinin sağlam olmasını gerektirir, nüfusun büyük çoğunluğunun cahil ve okur yazar olduğu durumlarda bir demokrasinin katı olduğunu itiraf etmek zor olacaktır. Yaşamlarında gerçekten olup bitenlerden habersiz olan bir halktır⁶⁵⁹.

Bununla birlikte, bu aynı cahil ve okur-yazar olmayan insanlar, demokratik olmayan bir yasaya geçmek için kullanılırlar. Okur yazar olmayan seçme vakti oy en veren, ve en kullanılan kişilerdir. Halkına, tüm okulların kendi inşa edildiğine söyleyen bir Başkan, daha sonra eğitimin ücretsiz olacağını da sözlerine eklemiştir. Cehaletten dolayı, üyelik ücreti en çok katılan okur yazar olmayan kişilerdir, dolayısıyla onların Başkanı ya da herhangi bir yönetici, onlarla ne oyunu oynarsalar bu halkın anlayan kişi değildir, örnek olarak bir Başkan halkına yalan söyleyerek tokatılır⁶⁶⁰. Doğruyu söylemek gerekirse, Başkan, bu okulları inşa etmek için kendi parasını kullanmadı, ancak halkın verdiği vergi mükelleflerinin parasını kullanmıştır.

Bu tür durumlar çok sıktır, sonuç devlet rakipleri makamındaki devletin gücünü değiştirmek için güç kullanır ve bireyin hayatlarını, sevdiklerini, servetlerini ve evlerini kaybeden her zaman küçük çiftçilerdir. Bu durumlardan sonra, takip edilecek eylemler bir dizi insan hakları ihlalleridir. Yine, aynı Hükümet, sözde halklar için okullar inşa etti; amaçları yükseldiğinde halkını görmezden geldiği ifade edilmektedir⁶⁶¹. Devlet, bu halkın temel haklarından, kültüründen, geleneklere karşı çıkan antlaşmaları imzalamış ve onaylamıştır.

⁶⁵⁸ Ioanna Kuçuradi; Hukuk felsefesi yeniden düşünmek: hukuk teorileri, insan hakları ve anayasalar, T.C. Maltepe üniversitesi yayınları n°43 (2011/2), İstanbul 2011, s.73.

⁶⁵⁹ Michel Bélanger, Droit international humanitaire général, Galino éditeur, 2ème édition, Paris 2007.

⁶⁶⁰ Fatsah Ougouergouz, **La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples-Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale**, in: Annuaire français de droit international, Volume 52, 2006, s.213-2014: Document genere le 29/06/2016. <https://www.youscribe.com/catalogue/documents/ressources-professionnelles/droit-et-juridique/la-cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples-gros-plan-983231>. Erişim Tarihi:24.03.2017.

⁶⁶¹ Jim Murdoch, **Liberté de pensée, de conscience et de religion, un guide sur la mise en oeuvre de l'article 9 de la convention européenne des Droits de l'Homme**, Précis sur les Droits de l'Homme, n°9, s.5. <https://rm.coe.int/168007ff63>. Erişim Tarihi: 05.08.2016.

Böyle olunca, halkı cahil ve okuma yazma bilmeyenlerin köylerinde vatandaşların yasalarını ve haklarını ihlal etmek daha kolaydır. Ne yazık ki, Doğu Afrikalılar Topluluğu'nda, eğitilmiş insanların% 99'u büyük şehirlerde, özellikle de başkentte kuruluyor ve bu eğitilmiş insanlar nüfusun geri kalanına kıyasla sayısız değildir. Dolayısıyla bu faktörler insan hakları ihlallerine kolayca katkıda bulunur. Adalet erişimi kanunlarla garanti edilse de, uygulamada o kadar özgür olmadığı görülür. Adalet erişimi konusunda gerekli avukatlık ücretlerinin yanı sıra mahkeme ücretleri de vardır.

Örneğin Uganda'da, adalet erişimi bulmak da zordur. Buna ek olarak, özellikle arazi hakları alanında özellikle bir mahkeme kararının uygulanması pratikte zordur⁶⁶². Bu açıklamalar, Af. BÖ Bakanlar Konferansı'nın, bu faktörleri Doğu Afrika Topluluğunda insan hakları ihlallerinin nedenlerinden biri olarak sınıflandırmaya yönelik farkındalığına yol açmıştır⁶⁶³.

E. Çatışmalara Bağlı Olarak Mülteciler ve Yerleşiklerin Yer Değiştirmesi

Güç paylaşımı ve iktidar liderlerinin/temsilcilerinin direnişi genel olarak çatışma kaynağıdır. Bu davranış iç savaşa neden olmakta, dolayısıyla birçok yerinden edilmiş kişinin varlığı anlamına gelir⁶⁶⁴. Bazen iktidar darbeyle tahtta kalmak istemek ya da giden güç yenilgiyi kabul etmeyi reddettiğinden⁶⁶⁵ her ne pahasına olursa olsun tahtını kurtarmayı istemektedir⁶⁶⁶.

Bu noktadaki nedenler çok daha politiktir ve bu, siyasi otoriteler, özellikle Hükümet, muhalifler, sivil bir karakterin partileri ve organizasyonları vb. ile ilgilidir. Örnek olarak, bağımsızlığından bu yana çok genç bir devlet olan Güney Sudan'ın hipotezi, öldürme, suikastlar, imha ve toplam bozukluk ile karakterize edilir. Binlerce Güney Sudanlı öldürülmüş, yaklaşık iki milyon kişi yerinden edilmiştir. Kadınlara tecavüz edilmiş, çocuklar orduya alınmıştır.

⁶⁶² Rapport sur la situation des droits de l'homme dans les 18 pays partenaires de la Coopération belge au développement pour l'année 2010, s.6. https://www.diplomatie.belgium.be/.../rapport_droits_hommes_2010.pdf. Erişim Tarihi: 15.11.2017.

⁶⁶³ Tavernier/ Heyns, §8, s.292.

⁶⁶⁴ 2015 yılında Burundi durumu, 1994'te Ruanda soykırım, Güney Sudan bağımsızdan bu zamana kadar

⁶⁶⁵ Président Ougandais, plus de quatres mandats. www.google.com: Erişim Tarihi: 5.7.2017

⁶⁶⁶ Assassinat du Président Melchior Ndadaye, en Octobre 1993 au Burundi.

Aralık 2013'te hastaneler, kiliseler, camiler ve BM üslerini etkileyen bir iç çatışma çıkmıştır⁶⁶⁷. İktidar/devlet sorumluluğu çeşitli öğelerle açıklanabilir. En anlaşılabilir şey, bir zamanlar iktidarda kaldıklarında kendilerini unuttukları ve farklı ciddi suçlar işlediklerini, ansızın kovuşturulmaktan korktukları halde en kötü karar alırlar. Bu, Afrikalı liderlerin politik muhaliflerine karşı gücünü açıklıyor. Ancak, bu davranış güçlerin kafa karışıklığını doğrular.

İnsan Hakları Savunucularının Korunması Gözlemevi tarafından toplanan bilgilere göre, Uluslararası İnsan Hakları Ligleri Federasyonu ve İşkenceye Karşı Dünya Örgütü ortak bir programı, özellikle Kenya İnsan Hakları Komisyonu ve Barış, Hakikat ve Adalet için Kenyalılar, birkaç insan hakları savunucusu, Kenya'da insan hakları ihlallerini kınayan faaliyetleri nedeniyle fiziksel bütünlükleri için ciddi tehditler almıştır⁶⁶⁸.

Birleşik Devletler, Uganda'daki seçim sonrası krizle ilgili endişelerini tekrar yinelemiştir. Hükümet ve güvenlik güçleri tarafından insan haklarının ve ifade özgürlüğünün sürekli olarak ihlal edilmesini kınamışlardır. ABD tarafından gündeme getirilen hususlar arasında, yasal gerekçelendirme ve muhalefet taraftarlarının sürekli tacizi olmaksızın, muhalefet figürlerinin tutuklanmaya devam etmesi yer almaktadır⁶⁶⁹. Bütün bunlar, Konferansın bu unsuru insan hakları ihlallerinin nedeni olarak seçmesine yol açmıştır⁶⁷⁰.

F. Kötü Yönetim, Kötü Yönetişim ve Yolsuzluk

Doğu Afrika Topluluğu'nda, yoksulluk insan hakları ihlallerinin etkenlerinden biridir. Liderler yaptıkları her işte güç kullanmaktadırlar. Her kurum kendisine karşı takip edilmekten kaçınmak için özgür olmak ve serbest bir çalışmak istemektedir. Güçlü kişilerin başkalarının işlerine olan müdahalesi, çok kötü yönetim ve kötü

⁶⁶⁷Soudan du Sud Premier Anniversaire de l'indépendance le moment d'agir pour la paix et la protection des droits de l'homme. <https://www.fidh.org/.../Soudan-du-Sud-Premier-anniversaire>. Erişim Tarihi : 01.11.2016.

⁶⁶⁸International Federation for Human Rights, Pamoja Tutetee Haki, Kenya Human Rights Commission, 4e session Extraordinaire de la Commission Africaine des de l'homme et des peuples, Memorandum pour la CADHP sur la situation des droits de l'homme au Kenya, s.8. https://www.fidh.org/IMG/pdf/Kenya_-_4eme_Session_extraordinaire...Erişim Tarihi: 12.06.2017.

⁶⁶⁹Uganda: les Etats-Unis condamnent la violation des droits de l'homme. [Fr.africanews.com/.../l-ouganda-les-etats-unis-condamnent-la-violation-des-droits-de-lhomme](http://fr.africanews.com/.../l-ouganda-les-etats-unis-condamnent-la-violation-des-droits-de-lhomme). Erişim tarihi: 20.11.2017.

⁶⁷⁰Tavernier/ Heyns, §8, s.292.

yönetimi olduğu anlamına gelir⁶⁷¹. *Ruanda'da 6 Nisan 1994 tarihinde başlayan ve 3 ay süren kitlesel katliam ve soykırım sürecinde yaklaşık 800 bin ile 1 milyon insan öldürülmüştür*⁶⁷².

Bir yetkilin, yaptığı kamu yararına ilişkin olmasına rağmen verdiği kararının reddedilmiş görünmektedir; güçlü bir otoritenin kişisel çıkarlarını etkilediği açıktır; herkes herkesten şüphelenebilir⁶⁷³. Yolsuzluk ortak bir para birimi haline gelmiştir. Yolsuzluk, bir taraftan aktif bir taraftan pasif yolsuzluk olmak üzere iki bölümden oluşur, bir vatandaş tatmin edilmek ihtiyacı nedeniyle boşuna bir rüşvet ödemek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte, bir birey idari bir belge aradığında yetkili makam, kendisine sorduklarını verene kadar bu belgeyi vermeyi reddetmektedir.

Öte yandan, pasif yolsuzlukla çünkü ülkenin topraklarındaki her şeye yayılmış kötü bir alışkanlık olmuştur. Bir birey, istediği bir belge olması durumunda her seferinde, özellikle de bu elde etmek istediği belgeyi, mümkün olan en kısa sürede almak isterse, kendi yetkili makamına rüşvet verir. Burundide, yasa koyucu, memurların cezai yolsuzluk ve cezai yaptırımlarını sağlamaktadır. Bununla birlikte, hükümet yasayı tam olarak uygulamadı ve bazı üst düzey hükümet yetkilileri, yolsuzluklara karşı dokunulmazlık uygulamaya devam etmiştir. Yolsuzluk çok ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Yargı sistemi içerisinde yolsuzluk da vardır⁶⁷⁴. Örneğin, Aralık ayında bir hâkim, rüşvet talep ettiği için tutuklanmıştır.

Burundi Gelir İdaresi'nde, Hükümet personeli görevden alındı. Sonuç olarak, vergi ve gümrük gelirleri tahsilatında %76 2010 yılından itibaren 2012 yılı sonuna kadar artmıştır. Birey kötü muamele alan polis memurları, bireyin kendi ölümü nedenleri olan zalimane cezalara maruz bırakırlar. Örneğin, Eylül 2012'de Pasifious Simon adındaki polis memuru tarafından katili Daudi Mwangosi adlı bir gazetecinin ölümü söz konusudur ⁶⁷⁵. Bu davranışların tümü insan hakları ihlallerini teşkil eder.

⁶⁷¹ Carey, Gibney ve Poe, s. 50.

⁶⁷² Sercan Reçber, İnsancıl müdahale ve koruma sorumluluğu, onikilevha, istanbul 2016, s.155.

⁶⁷³ Carey, Gideney ve Poe, s.128.

⁶⁷⁴ Rapport 2012 sur les Droits de l'Homme – BURUNDI, Rapports 2012 sur les pratiques des pays en matière de droits de l'homme Département d'État des États-Unis • Bureau de la démocratie, des droits de l'homme et du travail, p.20. <https://www.photos.state.gov/.../2012-rapport-sur-les-droits-de-lhomme.pdf>. Erişim Tarihi: 12.09.2016.

⁶⁷⁵ Ripoti ya 2013 Haki za Binadamu Tanzania, Wizara ya Mambo ya Nje ya Marekani* Idara ya Demokrasia, Haki za Binadamu na Kazi, [photos.state.gov/.../hrr2013_kiswahili/TANZA-NIA_final__SWA.pdf](https://www.photos.state.gov/.../hrr2013_kiswahili/TANZA-NIA_final__SWA.pdf). Erişim Tarihi: 15.09.2016.

Yetkili makamın yükümlülüklerini yerine getiremediği her seferinde başkalarının haklarını ihlal edecek suçlardan kalır.

Sonuç olarak, kamu hizmetlerine eşit erişim hakkı, her türlü ayrımcılığın yasaklanması gibi temel hakların ihlali kaydedilecektir ⁶⁷⁶. Bu nedenle, bu unsurlar insan hakları ihlallerine neden olan unsurlar olarak sınıflandırılmıştır ⁶⁷⁷.

G. Yargı Bağımsızlığının Eksikliği

Gerçekten de, imkânsız değilse de, pratikte bu üç gücün, yani yürütme gücü, yargı ve yasama yetkisinin ayrılması olduğunu kabul etmek zordur. Yürütme gücü, yasama organı ve yargının işlerine her zaman müdahale eder ⁶⁷⁸. Bazen bu tür bir sorundan kaçınılması zordur, çünkü bu durumlarda, yasama yetkisinin bazı üyelerinin ve yargı mensuplarının atanmasının cumhurbaşkanına ait olduğu belirtilmektedir. Bütün bunların yasalar tarafından düzenlendiğine dikkat çekilmelidir. Eğer gerçekten bu güçleri ayırmak gerekirse, yönetici vesifesine girmeden onu kontrol etmesi gerekir.

Bununla birlikte, sulh yargıcının atanması çeşitli faktörlere dayanmaktadır. Tam da bu fakir ülkelerde kaçınılmaz olan siyasi parti faktörü vardır. İdari ilişkilerde şeffaflık eksikliği olduğu, yargıçların bir şehirden başka bir şehire geçerli bir neden olmaksızın değiştiği belirtilmektedir. Yargının fakir işleyişinin sonuçlarından biri, bölgedeki çok sayıda ülkede özel adalet ve linçlerin kullanılmasıdır ⁶⁷⁹. Uganda hükümeti de dava medyanın cumhurbaşkanlığı seçimleri ve sindirme sonuçlarına karşı protestolar üzerine müdahale etmekle suçlanmaktadır ⁶⁸⁰. Tam da bu zavallı ülkelerde kaçınılmaz olan siyasi parti faktörü vardır. Şeffaflık eksikliği vardır.

Uzun süreli yasadışı tutukluluk, yetersiz tutukluluk koşulları, sıkıntılı alıkonulma yerleri, hapishane nüfusu, hapishane kapasitesinin dört katını aşmaktadır

⁶⁷⁶ Carey, Gidney ve Poe, s.129.

⁶⁷⁷ Tavernier/Heyns, §8, s.292.

⁶⁷⁸ Rapport du Rapporteur special sur l'indépendance des juges et des avocats (E/CN.4/1998/39, 12 Fevrier 1998, 54e session: Kenya et Rwanda. www.scribd.com/document/196193462/ONU429f. Erişim Tarihi: 15.03.2017.

⁶⁷⁹ Rapport sur la situation des droits de l'homme dans les 18 pays partenaires de la Coopération belge au développement pour l'année 2010, s.6-7. https://www.diplomatie.belgium.be/.../rapport_droits_hommes_2010.pdf. Erişim Tarihi: 15.11.2017.

⁶⁸⁰ Uganda: les Etats-Unis condamnent la violation des droits de l'homme. fr.africanews.com/.../l-ouganda-les-etats-unis-condamnent-la-violation-des-droits-de-lhomme. Erişim tarihi: 20.11.2017.

⁶⁸¹. Öldürülen liderler vardır, ne yazık ki davaları hiç çözülmemiş gibi, çözülmemiş diğer ciddi suç olayları da vardır ⁶⁸². Suçlu olduğu iddia edilen kişiye Hukuk Danışmanı eşlik edilmemesi, sanıkların dosyasına erişimin zor ya da imkânsız olması, tanıkların güvenliği sorunu, bazı tanıklar öldürülmüş olması sorunları vardır ⁶⁸³. Mahkemeler, Doğu Afrika Topluluğu'nun bu ülkelerinde gerçekten bağımsız olsaydı, sonuçlar olumlu olmalı, maalesef gerçeklik yerinde farklıdır.

Bu, güçlerin büyük oranda ayrılmadığı gerçeğini doğrulamaktır, bu nedenle herhangi bir gücün bağımsızlığını teyit etmek zordur. Kesin olan, bu ayrışmanın olmaması insan haklarının ihlaline yol açtığıdır. İnsan haklarının korunması gerektiği kurumlarda, insan hakları ihlallerinin bulunması söz konusudur. Bunu göstermek için parlamentolar, bunları muaf tutan herhangi bir yasal metin olmadan vergileri ödememe kararı aldı ⁶⁸⁴.

H. İnsan Hakları Kurumlarının Bağımsızlık Olmaması

Yukarıda da açıklandığı üzere, her ülke, insan haklarını korumak için Anayasasında İnsan Hakları Komisyonu'nun kurulmasını sağlamıştır. İnsan Hakları Komisyonu, görevlerini yerine getirmek için önemli bir güce sahiptir. BM İnsan Hakları Komisyonu, ulusal insan hakları kurumlarının statüsü, gücü ve işleyişi konusunda uluslararası kabul görmüş bir dizi ilkeyi onaylamıştır⁶⁸⁵. Birleşmiş Milletler, ulusal bir insan hakları kurumunu, işlevleri özellikle insan haklarını destekleme ve koruma amaçlı olan bir anayasa ya da yasama metninin oluşturduğu bir

⁶⁸¹ Rapport de la Haute Commissariat des Nations Unies aux Droits de l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activités du Haut Commissariat au Burundi, A/HRC/12/43, 31 Aout 2009, §30, s.8. www.ohchr.org/FR/countries/AfricaRegion/Pages/BIIndex.aspx. Erişim Tarihi: 17.09.2016. Carey, Gidney ve Poe, s.113.

⁶⁸² Assassinat du Président Ndadaye au Burundi, Assassinat du Président Cyprien Ndayamira du Burundi, Assassinat du Président Havyarimana du Rwanda. www.google.com: Erişim Tarihi: 15.11.2017

⁶⁸³ L'ONG PAPG, Comité des droits de l'homme 88ème session, 16 oct-3 nov 2006 : Le Rwanda dans la procédure dite GACACA. <https://www.scribd.com/document/27064265/RAPPORT-ANNUEL-2007>. Erişim Tarihi : 06.11.2016.

⁶⁸⁴ Tavernier/Heyns, §8, s.292.

⁶⁸⁵ Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protectors ou Pretendus Protectors? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>.

hükümet organı olarak tanımlar⁶⁸⁶. Tek endişe, her zaman belirtildiği gibi, diğer kurumlardaki yürütme gücünün müdahalesidir⁶⁸⁷.

Bunu açıklanacak birkaç faktör vardır, tabii ki, bağımsız bir kamu kurumu olmalı, ancak bunun bir başka güçle kısmen yardımcı olduğu ana gerçeği, tek başına bir bağımlılık kaynağı olabilir. Kanunla düzenlenir, ancak uygulamada, bu kurumun yetkililerinin nasıl kurulacağını belirten bir organik yasanın mutlaka olması gerekir. İnsan hakları Komisyonu bağımsızlığını kaybetmeye başlamıştır.

Bazı durumlarda, İnsan Hakları Komisyonu'nun haberi olmadan önce hak ihlallerinin diğer kurumlar tarafından açığa çıktığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, işkence, zalimane, insanlık dışı ya da bozulma olayları, Komisyon tarafından tek bir telaffuz yapılmadan gözlemlenebilir⁶⁸⁸.

Örnek olarak, suda ve sokaktaki cesetler⁶⁸⁹, zorla yoksun bırakma ya da istemsiz⁶⁹⁰ tecavüz, erkek ve kadınlar arasındaki eşitsizlikler, azınlıkların ayrımı⁶⁹¹,

⁶⁸⁶ Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protecteurs ou Pretendus Protecteurs? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>.

⁶⁸⁷ Rapport du Secrétaire général sur les institutions nationales pour la promotion et la protection des droits de l'homme (E/CN.4/1997/41, 5 Février 1997, 53e session) : Ouganda. www.juripole.fr/Mediateur/1997/reports.html. Erişim Tarihi : 11.12.2016.

⁶⁸⁸ Rapport du Rapporteur special sur la torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants (E/CN.4/1996/35, 9 Janvier 1996, 52ème session) : Burundi, Kenya et République Unie de Tanzanie. [spdb.ohchr.org/hrdb/31st/public_-_AL_Chad_04.09.15_\(1.2015...\)](http://spdb.ohchr.org/hrdb/31st/public_-_AL_Chad_04.09.15_(1.2015...)) Erişim Tarihi : 07.10.2016 ; Rapport du Rapporteur special sur la torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants : résumé des cas portés à la connaissance des gouvernements et réponses reçues (E/CN.4/1996/35/Add.1, 16 Janvier 1996, 5ème session): Burundi, Kenya et Republique Unie de Tanzanie. [spdb.ohchr.org/hrdb/31st/public_-_AL_Chad_04.09.15_\(1.2015...\)](http://spdb.ohchr.org/hrdb/31st/public_-_AL_Chad_04.09.15_(1.2015...)) Erişim Tarihi : 07.10.2016. Déclaration émise au Conseil des Droits de l'Homme des Nations Unies en vertu de l'article 10, le 29 Juin 2016. www.hrw.org/.../burundi_compendium_2016_web_version_fr.pdf. Erişim Tarihi : 12.09.2017.

⁶⁸⁹ Rapport du rapporteur special sur les exécutions extrajudiciaires sommaires ou arbitraires : situation dans les pays mis en cause (E/CN.4 1998/68 Add.1, 19 decembre 1997, 54 e session) : Burundi, Kenya, Republique Unie de Tanzanie et Rwanda. www.peinedemort.org/document/4770/Rapport_executions.... Erişim Tarihi : 23.09.2016 ; Rapport du Secrétaire général sur les exécutions extrajudiciaires, sommaires ou arbitraires : situation dans les pays mis en cause (E/CN.4/1997/60/Add.1, 24 decembre 1996, 53e session) : Burundi, Kenya. www.peinedemort.org/document/4778/Rapport_executions.... Erişim Tarihi : 23.09.2016.

⁶⁹⁰ Rapport du groupe de travail sur les disparitions forcées ou involontaires (E/CN.4/1998/43, 12 Fevrier 1998, 54e session) : Burundi, Ouganda et Rwanda. www.ohchr.org/FR/Issues/Disappearances/Pages/Annual.aspx. Erişim Tarihi : 23.09.2016. Cecile Trachu, Mariama Duarte, Patrick Mertzenberg, « Violations des Droits de l'Homme au Rwanda ; Octobre 2006 : Examen de la situation au Rwanda (en absence de rapport) : Organisation Mondiale Contre la Torture », OMCT- Octobre 2006. www.omct.org/files/2005/09/3065/note_info_hrc_rwanda_fr.pdf. Erişim Tarihi : 16.10.2016.

⁶⁹¹ Rapport du Secrétaire général sur les droits des personnes appartenant à des minorités nationales ou ethniques, religieuses et linguistiques (E/CN.4/1996/88, 26 Janvier 1996, 5ème session) : Burundi, Rwanda. www.un.org/fr/rights/overview/themes/minority.shtml. Erişim Tarihi : 17.10.2016.

cinayetlerden kaynaklanan güvensizlik, gece uçuşları, el ordusuna uçuşlar, keyfi tutuklamalar⁶⁹², bunlar insan haklarının ihlali vakalarıdır. Örnek olarak, terörle mücadele kapsamında, Kenyalı güvenlik organları, insan hakları ihlalleri, yargısız infaz, işkence ve zorla kaybedilen kaçırmalar ve işkence eylemler de dâhil olmak üzere katılmışlardır. Bu tür ihlallerin rapor sayısındaki artışa rağmen, bu ihlallerden sorumlu olanları cezalandırmak için gerçek bir soruşturma yürütülmemiştir⁶⁹³. Gerçekten de, insan hakları kurumlarının bağımsızlık eksikliği, insan haklarına saygı gösterilmemesinin başlıca zorluklarından biri olarak görülmektedir.

Bu insan hakları kurumları bağımsız olmadıkça, insan hakları her zaman tehdit altında olacaktır, ABÖ Bakanlar Konferansı'nın adalet bağımsızlığını adalet listesine koymasının tek nedeni insan haklarının ihlaline yol açan unsurlardır⁶⁹⁴.

I. Anayasanın İhlali

Rejimlerdeki anayasaya aykırı değişikliklerin, güçlerin ayrılığı ilkesine saygı gösterilmemesinden kaynaklandığı da unutulmamalıdır. Gerçekten de, hükümetin her şeyi kontrol ettiği, hiçbir şey hükümetin ellerinden kaçacak mümkün değildir. Hükümet, yasama gücünü ve yargıyı gücünü de denetir. Yürütme gücü, her şeyi kontrol eden organdır. Yasama ve yargı yetkileri yalnızca hükümetin emirlerine uymak zorunda kalmışlardır⁶⁹⁵.

Hükümet, yasayı göz ardı ederek yasama ve yargı yetkilerini kontrol etme yetkisini kendisine vermiştir. Hükümet, yasa onun lehine olduğu zaman yasaya uymaktadır. Aksi takdirde, maalesef, hükümet yasaya asla saygı göstermez. Normal olarak, hükümet her durumda yasaya saygı göstermelidir. "Dura lex sede lex": Yasa zor ama bir yasadır.

Dolayısıyla kanunla meşru kılınmayan bu değişiklikler muhtemelen insan haklarına aykırı olmaktadır. Bu değişiklikler bir yandan afrika liderlerin/başkanların

⁶⁹²Déclaration émise au Conseil des Droits de l'Homme des Nations Unies en vertu de l'article 10, le 29 Juin 2016. www.hrw.org/.../burundi_compendium_2016_web_version_fr.pdf. Erişim Tarihi :12.09.2017.

⁶⁹³ Plateforme d'information humanrights.ch, update:02.10.2017, informations par pays: Droits humains au Kenya-humanrights.ch, <https://www.google.com.tr/url?sa=...www.humanrights.ch/fr/service/informations-par--pays/kenya>. Erişim Tarihi :14.12.2017.

⁶⁹⁴ TAVERNIER/HEYNS, §8, s.292.

⁶⁹⁵ Tekin Akıllıoğlu; İnsan Hakları, A.Ü.S.B.F., Ankara 1995, s.100

istekleri, öte yandan, yetkili kurumların onayını beklemezsizin ani değişiklikler gerektiren büyük güçlerin, liderlerin niyeti kapsamına girmektedir⁶⁹⁶.

Egemen bir devlet olarak faydaların değişmesinde, diğerlerine karşı yükümlülüklerinde karşılıklılık bulunmaması nedeniyle, Afrika liderleri/başkanları, kültürleriyle çelişen tedbirleri yasaları geçirmeye zorlanırlar ⁶⁹⁷. Afrikalı liderler/başkanlar, bu tür önlemleri halkını bilgilendirmeden almaya karar verirler. Sorunlar kendi ülkelerinde yaşanırsa insanlar durumun farkına varacaktır.

Dolayısıyla, Afrika Bakanlar Konferansı, anayasa ihlali insan haklarının ihlali nedenlerinden biri olarak sınıflandırmaktan başka bir seçeneği olmadığını söylemiştir⁶⁹⁸.

İ. Demokrasinin Göz Ardı Edilmesi

Belirtildiği gibi, insan hakları ve demokrasi mutlaka karşılıklı olarak destekleyici ve birbirine bağlamaz. İnsan haklarına bağlılık, tek bir ulus devletin herhangi bir demokratik denetiminde belirli kriterlerin asimilasyonunu gerektirir. En önemlisi, eğer insan hakları ve demokrasi gerçekten destekleyici bir birlikte yaşamaktan zevk alacaksa, halkın kontrolü idealinin siyasal eşitlikle tamamlanması gerekir⁶⁹⁹. Devlette, demokrasinin güçlü olduğu bir durumda, kaçınılması gereken davranışlar vardır. Bunlar, anayasaya uymama, kendilerini hukukun üstünde hissetme, tahttaki sonsuzluk, hâlâ diğer siyasi partileri bastırmak isteyen iktidar partisi, güçlerin kafa karışıklığı gibi davranışlardır. Sorun şu ki, bu Devletlerin iktidarda kalmaya devam etmesi, sistemin sonunda aynı görünüş yeni sistemin de iktidarda kalmasına yardımcı olacaktır.

Ayrıca, insanlar arasındaki hesapların kuralları gibi, geri tepen, Afrika'yı birkaç yıl geri döndüren bir davranıştır. İfade özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü ve vicdan özgürlüğü gibi unsurlar her zaman tehdit altındadır. Tamamen siyasi bir isteklendirmeyle, ifade özgürlüğü ihlalleri arasında her zaman ilişki

⁶⁹⁶ Carey, Gidney ve Poe, s.113

⁶⁹⁷ Carey, Gideny ve Poe, s.128.

⁶⁹⁸ Tavernier/Heyns, §8, s.292.

⁶⁹⁹ Andrew Fagan; Human rights, Paperback, USA 2009, s.109.

gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, her zaman bu haklar muhalefet gruplarına ve medeni topluma reddedilmektedir⁷⁰⁰.

J. Hukuk Devletin Eksikliği

Hukuk kurallarına uyan, hukuk kuralları içinde faaliyet gösteren, keyfi hareket etmeyen devlet. Hukuka bağlı devlet. Hukuk devletinde devletin tüm işlemleri yargı denetimi altındadır. Yargı bağımsızdır. Yürütme ve yasama organı yargının denetimi altındadır. Hukuk Devleti, Fransızca karşılığı olarak “Etat de droit” kavramı kullanılmaktadır. Hukuk devleti için hukuk kuralları olmalı ve bu kurallara uyulması gerekir. Bu, yöneticiler açısından da geçerlidir. Eğer halk kurallara uygun davranıp, yöneticiler bu kurallara uymuyorsa orada hem demokratik bir ülkeden hem de hukuk devletinden bahsedemeyiz⁷⁰¹. Hukukun üstünlüğü, iç hukuk ve uluslararası hukukta en önemli ilkelerden biridir. Hukukun üstünlüğü, herkes için adalet olmasını, tüm kuralların herkes için geçerli olmasını gerektirir. Bu prensip, kanunun hukukun üstünlüğünün her şeyden önce olmasını gerektirir⁷⁰². 21. yüzyılda orman yasasının egemenliğini görmek çok şaşırtıcıdır. Halihazırda, kendilerinin yasaların üstünde olduğuna inanan otoritelerin bulunduğunu görmek çok şaşırtıcıdır. Bu davranış eylemlerine ilişkin olarak onaylanmakta, bu soruna bir çözüm aramak için her ne pahasına olursa olsun, bunun mümkün olan tüm araçları kullanarak ve daha kısa zamanda yapılması gerekmektedir. Sonuç olarak, bütün bu kötülükler Topluluk içinde yer alan insan haklarını tehdit etmektedir.

Bununla birlikte, bazı liderler monarşiyi ülkelerine geri getirmeye isteklidir. Liderler bu girişimi sadece iktidarı sürüklemek ve işledikleri suçlardan dolayı kovuşturmadan kaçınmak için aldı⁷⁰³. Örneğin, ciddi insan hakları ihlalleri Uganda'da

⁷⁰⁰ Rapport de la Haute Commissariat des Nations Unies aux Droits de l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activités du Haut Commissariat au Burundi, A/HRC/12/43, 31 Aout 2009, §11, s.5. www.ohchr.org/FR/countries/AfricaRegion/Pages/BIIndex.aspx. Erişim Tarihi: 17.09.2016.

⁷⁰¹ Bağdath, Selahattin; Hukuk Sözlüğü, Genişletilmiş yeni basım, DERİN, İstanbul 2012, s.285.

⁷⁰² Süleyman Dost; Temel kavramlar, metinler ve kararlar bağlamında uluslararası hukukta adalet, Yetkin, İstanbul 2016, s.73.

⁷⁰³ Carey, Gidney ve Poe, s.129.

hala yaygın ve hukukun üstünlüğüne saygı göstermek için yapılması gereken çok şey olacaktır.

Nüfusun büyük bir kısmı resmi adalet sistemine sınırlı erişimi, başta coğrafi izolasyon, yoksulluk ve bilgi eksikliği nedeniyle sınırlıdır⁷⁰⁴. Öte yandan, söz konusu Topluluğun bazı liderleri tarafından alınan bu anlamda memnuniyetle karşılanması gereken bazı kararlar vardır.

Örneğin, Tanzanya Devlet Başkanı Mrisho Jakaya KIKWETE, Parlamento, bazı güvenlik ajanlarının, haydutlara karşı mücadele uygulamalarında insan haklarını ihlal ettiği yönündeki suçlamalarda ısrar etmektedir. Bununla birlikte, Sayon KIKWETE, 20 Aralık 2012 tarihinde dört Bakanı bu konudaki bilgisizliğinden dolayı çağırıştır⁷⁰⁵. İnsan haklarına saygı duyulmasında beklenen bu tür bir jesttir.

Yöneticilerin de kanunlara yöneticilerinde uyması gerektiği için böyle bir durum ortaya çıktı. Kanun döneminde idare eylem modern Devletin gerekli şartı haline gelir. Hukukun üstünlüğü Devlet gücünün hukuk normları tarafından düzenlenmiş olması gerektiği prensibi üzerine kurulmuştur.

⁷⁰⁴Avocats Sans Frontiers en Ouganda. ASF » ASF en Ouganda. www.asf.be » Home » ASF en action » Bureaux sur le terrain. Erişim Tarihi : 15.02.2016.

⁷⁰⁵ Le Ministre de l'intérieur: Emmanuel Nchimbi, le Ministre du tourisme: Khamisi Kagashiki, le Ministre de la defense: Shamsi Nahudha et le Ministre d'agriculture et elevage: Mathago David. Ripoti ya 2013 Haki za Binadamu Tanzania, Wizara ya Mambo ya Nje ya Marekani* Idara ya Demokrasia, Haki za Binadamu na Kazi, photos.state.gov/.../hrr2013_kiswahili/TANZANIA_final__SWA.pdf. Erişim Tarihi: 15.09.2016.

SONUÇ

Bu araştırma Doğu Afrika Topluluğu'ndaki insan hakları hakkında yapılmıştır. Bu çalışma, Afrika'daki insan hakları gelişiminde nelerden esinlenildiği özetlemiştir. Afrika'daki insan hakları belgelerinde uluslararası insan hakları metinlerden, Afrika bölgesel tüm insan hakları metinlerden bilgi alınmıştır. Tez çalışmasının konusu doğu afrika ülkeleri kapsamında olduğundan anılan uluslararası belgeleri içinde Af.İHHŞ'ndan özellikle yararlanılmıştır. Çalışmada Afrika başkanlarını bu insan haklarına saygıyı sürdürmeye sevkeden nedenler ortaya konulmuştur. Aynı zamanda Afrika'daki insan hakları ihlalinin sebepleri incelenmektedir. Bu çalışmada, Doğu Afrika Topluluğu'nun ülkelerinde insan hakları ile ilgili iyi yasal metinlere sahip oldukları hatırlatılmaktadır.

Bu noktada Afrika örgütleri insan hakları metinlerinde çok yetkindir. Bu kuruluşlar iyi yasalara, iyi hukuk kurallarına sahiptir, bu mahkemeler iyi organize edilmiştir. Bu örgütler, çoğunlukla, Avrupa ve Amerikan hukuk metinlerinde bulunan temel hakları temel amışlardır. Ancak, Doğu Afrika ülkeleri Afrika topluluğunun üyesi olduğu için, bu ülkeler genel olarak Afrika'nın insan hakları ile ilgilenecektir.

Doğu Afrika Topluluğu ülkelerinin liderlerinin bu sorunların üstesinden nasıl gelmek istediklerine dair düşüncelerini bilmek endişe kaynağıdır. Bu endişe, bu topluluğunda insan haklarının ihlaline devam etmesine dayanmaktadır. Bu insan hakları ihlalleri kolonizasyondan beri vardır. Sorun şu ki, ülkeler egemen iken bu ihlaller devam etmektedir.

Bu insan hakları ihlalleri kötü bir politikanın sonucudur. Bu kötü politika insan hakları metinlerini anlamsız kılar. Önemli olan, temel insan hakları ihlallerini durdurma ve bu insan haklarını koruma yollarını incelemektir. Hiç kimse kanunun üstünde olamamalıdır. Bununla birlikte, bu temel hakların saygısızlığına katkıda bulunacak bu dış güçlerden kaçınmanın yollarını bulmak imkânsız değil; sadece zaman ve çok çalışma ihtiyacı vardır.

Bu ülkelerdeki insan hakları ihlalleri uluslararası örgütler, uluslararası gözlemciler ve sivil toplumlar tarafından belirtilmektedir. Yetkililer hala insan hakları ihlallerinin kanıtlarını saklama yollarını bulabilmektedirler. Bu yetikili makamlar,

insan haklarının ihlali konusunda kamuya gerçeği yansıtan tüm unsurları yok edebilmektedir.

Örneğin basın özgürlüğü sınırlıdır, organize ve kontrol edilir. Yetkililer bu bilgilerin içeriğini doğrulamak için tüm bilgilerin bir kamu kurumundan geçmesini şart koşturmaktadır. Basın özgürlüğü düzenleniyor, ki bu iyi bir şey, her zaman onu yöneten bir yasa vardır. Bununla birlikte, yasa gazetecilere çok şey gerektirir. Yasa koyucu medyayı yöneten gazetecilerin araştırma kaynaklarını sağlamalarını gerektiriyor, ama uygulamada bu kaynakların açıkça ifade edilmesi ve anonimliğin olmaması bilginin haber kaynağının hayatı güvenliğini etkileyebiliyor.

Basın özgürlüğü, her şeyin doğru yolda olmasına rağmen, verilecek bilgilerin yetkililerin çıkarlarını etkilemeyeceği anlamında kontrol edilmelidir. İfade özgürlüğü, Topluluk ülkelerinde en çok ihlal edilen özgürlüktür. İfade özgürlüğü, sınırlı olmasına rağmen, belirli bir ülkenin demokrasisini sağlamlaştıran unsurlardan biridir. Eğer bir kişi, yetkililer hakkındaki gerçeği kamuoyuna açıklamaya cesaret ederse, o kişi bedelini ödemektedir. Afrika liderleri hala iktidarda kalmak için ülkelerinin Anayasalarını değiştirmeye çalışmaktadırlar. Azınlıklara, dinlere ve etnik kökene dayalı ayrımcılık her zaman vardır.

Tüm bu kötülüklerin tehlikelerin, isyanların doğduğu ortamda, ne yazık ki kurban her zaman zayıf, güçsüz insanlardır.

Her lider anayasaya saygı göstermeli, Anayasaya gereksiz değişiklikler yapmamalı, özellikle lider, Anayasa değişikliklerinin kaynağı olan bir ülkeyi yönetecek yetkilerin sayısına saygı göstermektedir. Bazı Afrikalı liderleri 30 yıldır Başkan olmuştur. Topluluktaki diğer liderler iktidarda kalmanın yollarını aramaktadırlar. Sonunda, Afrika liderleri meslektaşlarının kötü alışkanlıklarını kopyalarlar.

Afrika İnsan Hakları Mahkemesinin varlığına rağmen, diğer Uluslararası Mahkemeler gibi, yargılamaların yerine getirilmemesi, Mahkeme tarafından verilen kararları geçersiz kılar. Yerel yasalar daha çok saygı görüyor çünkü yürütücü vardır. Bir hukuki hükme aykırı hareket eden kişi yerel mahkemelerde yargılanıp suçlu bulunması halinde cezası infaz ediliyor. Öte yandan, Afrika İnsan Hakları Mahkemesi suçlu liderlere karşı kararlar verir, ancak hiçbir etki yaratılmaz. Afrikalı liderleri kötü

alışkanlıklarını bırakmalıdır; artık halkının geleceği ve ülkelerinin gelişimi hakkında düşünmenin zamanıdır.

AİHH Mahkemesi verdiği kararı birtanesi budur:

“Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu v. Libya”, (karar tarihi: 03/06/2016), vakasında Mahkeme “15/03/2013 ve 10/08/2015 tarihi kararlarını teyit eder ve davalı Devletin kendisine uymasını ister. Mahkeme, Protokol’ün 3. ve 5. (1) (a) maddeleri uyarınca AİHH Komisyonunun konusundaki başvurusunu dinleme yetkisine sahiptir. Mahkeme başvuruyu kabul edilebilir ilan eder. Mahkeme Libya’nın AİHH’nın 6. ve 7. maddelerini ihlal ettiğini ve ihlal etmeye devam ettiğini belirtti. Mahkeme buna göre, davalı Devlete, yerel mahkemelerdeki yasa dışı ceza yargılamalarını sona erdirerek Şart’ın 6. ve 7. maddelerinde yer alan tutuklunun tüm haklarını korumasını emretmektedir. Mahkeme Libya’dan, tutuklunun haklarını garanti altına almak için alınan tedbirler hakkında bu karardan 60 gün içinde Mahkeme’ye bilgi vermesini emreder.”

“Frank David Omary ve diğerleri v. Tanzanya”, (karar tarihi: 03/06/2016), vakasında Mahkeme “28/06/2014 gözden geçirme başvurusunun yeni delillerin koşullarını karşılamadığını belirtmiştir. Mahkeme İç Tüzüğü’nün 67 (1) maddesi uyarınca, mahkeme, başvurunun kabul edilmez olduğunu ilan etmiştir.”

Dolayısıyla, devletler, insan haklarına saygı göstermeyi sağlamalıdır. Liderler, ülkelerinin yasalarına saygı göstermeli, yetkilerin ayrılmasıyla ilgili ünlü ilkelere saygı göstererek yasama ve yargı güçlerinin yürütme gücünden bağımsız olduğunu onaylamalıdır. Anayasalarda yapılan değişiklikler halkın menfaati için yapılmalı, siyasi veya etnik grupların yararına yapılmamalıdır. Yargı mensuplarının atanması önlemleri de dâhil olmak üzere, yargının bağımsızlığı kesin olarak garanti edilmeli, yürütmenin bu kurumda herhangi bir rolü olmamalıdır.

Sivil Toplum Kuruluşları, bu Devletlerin her birinde neler olduğunu yakından izlemeli ve temel hakların korunması için bir ihtiyaç olduğunda rapor vermelidir. Gerçekten de, bu örgütler genel menfaati siyasi ya da kişisel çıkar önüne çıkarmak için iyi niyetli olmalıdırlar. Bu çalışmanın konusu çok geniş olduğu için daha fazla ayrıntıya girilmemiştir. Benden sonra bu konuda çalışma yapacaklar için bir bilimsel yol gösterici kaynak olmasını diliyorum.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abraham, Ronny, La réforme du mécanisme de contrôle de la convention européenne des droits de l'homme: Le Protocole n°11 à la convention in, Annuaire Français de droit international, **Editions du CNRS**, volume 40, Paris 1994.

Akıllıoğlu, Tekin, İnsan hakları, **A.Ü.S.B.F.**, Ankara 1995.

Bélanger, Michel, Droit international humanitaire général, **Galino éditeur**, 2ème édition, Paris 2007.

Carey Sabine C., Gibney Mark et Poe Steven, The Politics of Human Rights: The Quest for dignity, **CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS**, United Kingdom 2010.

Dost, Süleyman, Temel kavramlar, metinler ve kararlar bağlamında uluslararası hukukta adalet, **Yetkin**, İstanbul 2016.

Dufour, Alfred; Droit de l'homme, Droit naturel et Histoire, **PUF**, Coll. Léviathan, Paris-1991.

Fagan, Andrew, Human rights, **Paperback**, USA 2009.

Gemalmaz, Mehmet Semih, Devlet, birey ve özgürlük, **Legal**, İstanbul 2010.

Gemalmaz, Mehmet Semih, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri, II Cilt Uluslararası sistemler, **LEGAL**, İstanbul 2011.

Gemalmaz, Mehmet Semih, Ulusalüstü insan hakları hukukunun genel teorisine giriş, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş, 8. Baskı, **Legal**, İstanbul 2012.

Gözler, Kemal, Hukuka giriş, 13. Baskı, **Ekin**, Bursa 2016.

Kuçuradi, İoanna, Hukuk felsefesini yeniden düşünmek: hukuk teorileri, insan hakları ve anayasalar, **T.C. Maltepe Üniversitesi** yayınları n° 43 (2011/2), İstanbul 2011.

Kütükçü, Doğan, Batı hukuku geleneğinin oluşumu, **Seçkin**, Ankara 2017.

Marguénaud, Jean-Pierre, La Cour Européenne des Droits de l'Homme, 5ème édition, **Editions DALLOZ**, Paris, 2010.

Martinez, Gregoris Pecs Barba, Théorie générale des droits fondamentaux, **LGDJ**, Paris 2004.

Matabaro, Séverin Mugangu, Les Droits de l'Homme dans la région des Grands Lacs, **Réalités et illusions, ACADEMIA BRYULANT**, Paris-2002.

Medard, Henri et Chretien, Jean-Pierre, Le royaume du Buganda au XIXème s., Mutations politiques et religieuses d'un ancien Etat d'Afrique de l'Est, **IFRA Karthala**, Paris 2007.

Mubilia, Mutoyi, Le système régional africain, de protection des droits de l'homme, **Etablissement BRUYLANT**, Bruxelles-2005.

Nathan, Clements N., The changing face of religion and human rights, **Martinus Nijhoff Publishers**, Boston 2009.

Ntahombaye, Philippe, Ethnicité et Citoyenneté au Burundi, **The African Anthropologist**, Vol 12, N°1, March 2015.

Paupp, Terrence E., Redifining human rights in the struggle for peace and development, **Cambridge**, New York 2014.

Pécoud, Antoine et Guchteneire, Paul, Migrations sans frontières, essais sur la libre circulation des personnes, **Editions UNESCO, Nouvelle Imprimerie Laballery, Clamecy**, France 2009.

Reçber, Serkan, İnsancıl müdahale ve koruma sorumluluğu, **Onikilevha**, İstanbul 2016.

Selahattin, Bağdatlı, Hukuk sözlüğü, Genişletilmiş yeniden basım, **Derin**, İstanbul 2012.

Tavernier, Paul et Heyns, Christof, Recueil juridique des droits de l'homme en Afrique 1996-2000, **Bruylant**, Bruxelles 2002.

Wachsmann, Patrick; Les droits de l'homme, **Dalloz**, 4ème édition, Paris 2002.

Mahkeme İçtihatları

Affaire Abdoulaye Nikiema, Ernest Zongo, Blaise Ilbondo et Mouvement Burkinabé des Droits de l'Homme et des Peuples c. La République de Burkina Faso, (**Requête n° 013/2011**), Arrêt du 28/03/2014, 62s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Actions pour la Protection des Droits de l'Homme (APDH) c. La République de Côte d'Ivoire, (**Requête n° 001/2014**), Arrêt du 18/11/2016, Arusha-Tanzanie, 36s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Actions Pour La Protection des Droits de L'Homme (APDH) c. République de Côte D'Ivoire, aux fins d'interprétation de l'arrêt du 18/11/2016, (**Requête n° 003/2017**), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Alex Thomas c. La République Unie de Tanzanie, (**Requête n° 005/2013**), Arrêt du 20/11/2015, Arusha-Tanzanie, 74s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Alex Thomas c. République Unie de Tanzanie, aux fins d'interprétation de l'arrêt du 20/11/2016, (**Requête n° 001/2017**), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 14s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Amir Adam Tamın contre la République du Soudan, (**Requête n° 005/2012**), Arrêt du 30/03/2012, Arusha-Tanzanie, 7s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Association Juristes Pour la Bonne Gouvernance, (**Requête n° 006/ 20011**), Arrêt du 16/06/2011, Arusha-Tanzanie, 4s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Atabong Denis Atemnkeng c. Union Africaine, (**Requête n° 014/2011**), Arrêt du 07/12/2012, Port Louis – République de Maurice, 10s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Baghdadi Ali Mahmoudi contre la République de la Tunisie, (**Requête n° 007/2012**), Arrêt du 26/06/ 2012, Arusha-Tanzanie, 11s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Christopher Jonas c. République Unie de Tanzanie, (**Requête n° 011/2015**), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 25s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Chrysanthé Rutabingwa c. La République du Rwanda, (**Requête n° 003/2013**), Arrêt du 14/05/2014, Arusha-Tanzanie, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples contre la Grande Jamahiriya Arabe Libyenne Populaire et Socialiste, (**Requête n° 004/ 2011**), arrêt du 15/03/2013, Arusha-Tanzanie, 8s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples c. République du Kenya, (**Requête n° 006/2012**), Arrêt du 15/03/2013, Arusha-Tanzanie, 8s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Commission des Droits de l'Homme et des Peuples c. la Libye, (**Requête n° 002/ 2013**), Arrêt du 03/06/2016, Arusha-Tanzanie, 50s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Daniel Amare et Mulugeta Amare, (**Requête n° 005/2011**), Arrêt du 16/06/2012, Arusha-Tanzanie 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Delta International Investments S.A, M. et Mme A.G.L De Lange c. République d'Afrique du Sud, (**Requête n° 002/2012**), Arrêt du 15/03/2013, Arusha-Tanzanie, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Efoua Mbozo'o Samuel contre Le Parlement Panafricain, **(Requête n° 010/2011)**, Arrêt du 30/09/2011, Arusha-Tanzanie, 9s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Ekollo Moundi Alexandre contre la République du Cameroun et la République Fédérale de Nigéria, **(Requête n° 008/2011)**, Arrêt du 23/09/2012, Arusha-Tanzanie, 9s. www.african-court.org/fr

Affaire Emmanuel Joseph Uko et autres contre la République d'Afrique du Sud, **(Requête n° 004/2012)**, Arrêt du 30/03/2012, Arusha-Tanzanie, 8s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Epoux DIAKITE c. République du Mali, **(Requête n° 009/2016)**, Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 13s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Ernest Francis Mtingwi c. République du Malawi, **(Requête n° 001/2013)**, Arrêt du 15/03/2013.

Affaire Femi Falana c. La Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples, **(Requête n° 019/ 2015)**, Arrêt du 20/11/2015, Arusha-Tanzanie, 15s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Femi Falana contre l'Union Africaine, **(Requête n° 001/ 2011)**, Arrêt du 26/06/2012, Arusha-Tanzanie, 60s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Frank David Omary et autres c. République Unie de Tanzanie, **(Requête n° 001/2012)**, Arrêt du 03/06/2016, Arusha-Tanzanie, 26s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Guerin c. France, 29 juillet 1998/94.www.google.com. Erişim Tarihi: 12.07.2017

Affaire Ingabire Victoire Umuhoza c. République du Rwanda, (**Requête n° 003/2014**), Arrêt du 24/11/2017, Arusha-Tanzanie, 50s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Kamdem Roge c. Les Etats membres de la Conférence Interafricaine des Marchés des Assurances, (**Requête n° 021/2015**), Arrêt du 9-20/11/2015, Arusha-Tanzanie, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Kart c. Turquie, [GC], (**Requête n° 8917/05**), Arrêt du 08 juillet 2008. www.google.com. Erişim Tarihi: 12.07.2017.

Affaire Kayumba Nyamwasa et six autres c. République du Rwanda, (**Requête n°016/2015**), Arrêt du 24/03/2017, Arusha-Tanzanie, 13s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Kennedy Owino Onyach,, Charles John Njoka Mwanini c. République Unie de Tanzanie, (**Requête n° 003/2015**), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 48s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire La Convention Nationale des Syndicats du Secteur Education (CONASYED) contre la République du Gabon, (**Requête n° 012/ 2011**), Arrêt du 15/12/ 2011, Accra-Ghana, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire le Collectif des Anciens Travailleurs du Laboratoire Australian Laboratory Services, ALS-BAMAKO c. République du Mali, (**Requête n° 002/2015**), Arrêt du 05/09/2016, Arusha-Tanzanie, 7s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Lohé Issa Konoté c. Burkina Faso, (**Requête n° 004/2013**), Arrêt du 05/12/2014, Addis Ababa, 47s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Michel Yogogombaye contre République du Sénégal, (**Requête n° 001/2008**), Arrêt du 15 Décembre 2009, Arusha-Tanzanie, 10s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Mohamed Abubakari c. République Unie de Tanzanie, (**Requête n° 007/2013**), Arrêt du 04/06/2016, Arusha-Tanzanie, 72s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Mohamed Abubakari c. République Unie de Tanzanie, aux fins d'interprétation de l'arrêt de 03/06/2016, (**Requête n° 002/2017**), Arrêt du 28/09/2017, Arusha-Tanzanie, 11s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Peter Joseph CHACHA c. La Tanzanie, (**Requête n° 003/ 2012**), Arrêt du 28/03/2014, Arusha-Tanzanie, 136s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Seguin c. France. www.societe.com/societe/seguin-sylvie-sandrine-488731118.html. Erişim Tarihi: 18.11.2017.

Affaire Soufiane Ababou contre La République Algérienne Démocratique et Populaire, (**Requête n° 002/2011**), Arrêt du 16/06/2011, Arusha-Tanzanie, 4s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Tanganyika Law Society et The Legal and Human Rights Centre contre la Tanzanie; Réverend Christophe R. Mtikila contre la Tanzanie, (**Requête n° 009/2011; n° 011/2011**), Arrêt du 14/06/2013, Arusha- Tanzanie, 84s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Urban Mkandawire c. République du Malawi, (**Requête n° 003/ 2011**), Arrêt du 21/06/2013, Arusha-Tanzanie, 34s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Van der Mussele c. Belgique, 23 novembre 1983, 8919/80.www.google.com. Erişim Tarihi: 13.04.2017.

Affaire Wilfred Onyango et autres c. La République Unie de Tanzanie, (**Requête n° 006/2013**), Arrêt du 18/03/2016. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

Affaire Youssef Ababou contre le Royaume du Maroc, (**Requête n° 007/2011**), Arrêt du 02/09/2011, Arusha-Tanzanie, 5s. www.african-court.org/fr. Erişim Tarihi: 15.12.2017.

L'arrêt de la Cour Européenne des Droits de l'Homme dans l'affaire Siliadin c. France, n°73316/01, Strasbourg 3/05/ 2005. www.lemonde.fr/europe/article/2005/07/26. Erişim Tarihi: 12.09.2017.

Hukuk Metinleri

Afrika Birliği şartı

Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği şartı.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü.

Amerika İnsan Hakları Sarti.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.

Constitution of Republic of Uganda.

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi.

La Déclaration des Nations Unies sur l'élimination de toutes formes d'intolérance et discrimination fondées sur la religion ou la conviction de 1981.

La loi n°1/04 du 2005 porte la création de la Commission Nationale Indépendante des Droits de l'Homme.

La loi du 07 Juin 2018 portant promulgation de la Constitution du Burundi.

Le Traité de la CEDEAO.

Protocol relatif à la Cour de Justice de la CEDEAO.

Protocole additionnel, (A/SP.1/01/05) portant amendement du préambule, des articles 1,2,9,22, et 30 du Protocole (A/P.1/7/91) relatif à la Cour de Justice de la Communauté, ainsi que de l'article 4 §1 de la version anglaise dudit protocole, article 9, §5.

Protocole sur le Tribunal de la SADEC.

The Constitution of Kenya, Revised Edition 2010, published by the National Council for Law Reporting with the Authority of the Attorney General.

The Constitution of the Republic of Rwanda of 2003 revised in 2015.

The Constitution of the United Republic of Tanzania.

The Transitional Constitution of the Republic of South Sudan.

RAPORLAR

Rapport 2012 sur les Droits de l'Homme – BURUNDI, Rapports 2012 sur les pratiques des pays en matière de droits de l'homme Département d'État des États-Unis • Bureau de la démocratie, des droits de l'homme et du travail.
<https://www.photos.state.gov/.../2012-rapport-sur-les-droits-de-lhomme.pdf>. Erişim Tarihi: 12.09.2016.

Rapport de la Haute Commissariat des Nations Unies aux Droits de l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activités du Haut Commissariat au Burundi, A/HRC/12/43, 31 Août 2009, §55-56.
www.ohchr.org/FR/countries/AfricaRegion/Pages/BIIndex.aspx. Erişim Tarihi: 17.09.2016.

Rapport de la Haute Commissariat des Nations Unies aux Droits de l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activités du Haut Commissariat au Burundi, 53.A/HRC/12/43, 31 Août 2009, §45.
www.ohchr.org/FR/countries/AfricaRegion/Pages/BIIndex.aspx. Erişim Tarihi:17.09.2016.

Rapport de la Haute Commissariat des Nations Unies aux Droits de l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activités du Haut Commissariat au Burundi, A/HRC/12/43, 31 Août 2009, §30. www.ohchr.org/FR/countries/AfricaRegion/Pages/BIIndex.aspx. Erişim Tarihi:17.09.2016.

Rapport de la Haute Commissariat des Nations Unies aux Droits de l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activités du Haut Commissariat au Burundi, A/HRC/12/43, 31 Août 2009, §11. www.ohchr.org/FR/countries/AfricaRegion/Pages/BIIndex.aspx. Erişim Tarihi:17.09.2016.

Rapport du Comité Africain d'experts sur les droits et le bien-être de l'enfant, Conseil exécutif vingt et unième session ordinaire, 9-13 juillet 2012 Addis-Abeba. www.peaceau.org/uploads/ex-cl-7444-xxi-f.pdf. Erişim Tarihi: 02/05/2018.

Rapport du Comité des droits de l'enfant, Assemblée générale, Documents officiels, Soixante-troisième session, Supplément n°41 (A/63/41). www.iom.int/.../policy_and_research/un/63/fr/A_63_41_Fr.pdf. Erişim Tarihi: 02/05/2018

Rapport du groupe de travail sur les disparitions forcées ou involontaires (E/CN.4/1998/43, 12 Février 1998, 54ème session) : Burundi, Ouganda et Rwanda. www.un.org/press/fr/1998/19981118.agshc400.html. Erişim Tarihi :23.03.2016.

Rapport du Rapporteur special sur l'indépendance des juges et des avocats (E/CN.4/1998/39, 12 Février 1998, 54ème session: Kenya et Rwanda. docplayer.fr/6857240-L-independance-des-avocats-et-des-magistrats.... Erişim Tarihi: 15.03.2017.

Rapport du Rapporteur special sur la torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants (E/CN.4/1996/35, 9 Janvier 1996, 52ème session) : Burundi, Kenya et République Unie de Tanzanie. docplayer.fr/15363498-Nul-ne-sera-soumis-a-la-torture-ni-a-des..... Erişim Tarihi : 07.10.2016.

Rapport du Rapporteur special sur la torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants : résumé des cas portés à la connaissance des gouvernements et réponses reçues (E/CN.4/1996/35/Add.1, 16 Janvier 1996, 5ème session): Burundi, Kenya et République Unie de Tanzanie. www.un.org/press/fr/2017/agshc4204.doc.htm. Erişim Tarihi : 07.10.2016.

Rapport du rapporteur special sur les exécutions extrajudiciaires sommaires ou arbitraires : situation dans les pays mis en cause (E/CN.4 1998/68 Add.1, 19 décembre 1997, 54ème session) : Burundi, Kenya, République Unie de Tanzanie et Rwanda. www.peinedemort.org/document/4770/Rapport_executions... Erişim Tarihi :23.09.2016.

Rapport du Secetaire général sur les droits des personnes appartenant à des minorités nationales ou ethniques, religieuses et linguistiques (E/CN.4/1996/88, 26 Janvier 1996, 5ème session) : Burundi, Rwanda. www.un.org/fr/rights/overview/themes/minority.shtml Erişim Tarihi : 17.10.2016.

Rapport du Secetaire général sur les exécutions extrajudiciaires, sommaires ou arbitraires : situation dans les pays mis en cause (E/CN.4/1997/60/Add.1, 24 decembre 1996, 53e session) : Burundi, Kenya. www.peinedemort.org/document/4778/Rapport_executions... Erişim Tarihi : 23.09.2016.

Rapport du Secetaire general sur les institutions nationales pour la promotion et la protection des droits de l'homme (E/CN.4/1997/41, 5 Février 1997, 53e session) : Ouganda. www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet19fr.pdf. Erişim Tarihi : 11.12.2016.

Rapport sur la situation des droits de l'homme dans les 18 pays partenaires de la Cooperation belge au developpement pour l'annee2010. <https://www.diplomatie.belgium.be/.../rapport-droits-hommes-2010.pdf>. Erişim Tarihi:15.11.2017.

République du Burundi, Premier rapport de mise en application de la Charte Africaine des Droits de l'homme et des peuples, Bujumbura-septembre 2010.

www.achpr.org/.../state-reports/2nd-/achpr50_staterep_burundi_fra.pdf Erişim Tarihi :18.06.2017.

Ripoti ya 2013 Haki za Binadamu Tanzania (Constat fait le 17 octobre 2012). photos.state.gov/libraries/tanzania/65409/hrr2013... Erişim Tarihi :09.10.2016.

Ripoti ya 2013 Haki za Binadamu Tanzania, Wizara ya Mambo ya Nje ya Marekani* Idara ya Demokrasia, Haki za Binadamu na Kazi, photos.state.gov/.../hrr2013_kiswahili/TANZANIA_final__SWA.pdf. Erişim Tarihi: 15.09.2016.

Makaleler

ABC des droits de l'homme, United Nations Department of Public Information, Edition : Département Fédéral des Affaires Etrangères (DFAE) 3003 Berne, Berne 2016 : 2ème édition révisée, [ABC-Menschenrechte_fr.pdf](http://www.dfae.admin.ch/publications). www.dfae.admin.ch/publications. Erişim Tarihi: 08.05.2016.

Afrique noire, histoire, période coloniale. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/afrique-noire-histoire-periode-coloniale/>.

AMOUGOU, Jean-Louis Atangana; “Avancée et limites du système africain de protection des droits de l'homme: La naissance de la Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples”, Droits fondamentaux, n°3, janvier-décembre 2013. www.droits-fondamentaux.org. Erişim Tarihi: 22.09.2016.

Avocats Sans Frontiers en Ouganda. ASF » ASF en Ouganda. www.asf.be » Home » ASF en action » Bureaux sur le terrain. Erişim Tarihi : 15.02.2016.

BAHALAOKWIBUYE, Christian Bahati; “Les recours individuels dans le système inter-africain de controle: la coexistence de la Cour africaine et des juridictions, des communautés économiques régionales”, **Université Catholique de Bukavu**, 2011. https://www.memoireonline.com/01/12/5063/m_Les-recours-individuels-dans-le-systeme-inter-africain-de-contrle-la-coexistence-de-la-cour-afri0.html. Erişim Tarihi: 11.06.2017.

BARNETT, Laura; **la restitution extraordinaire: le droit international et l'interdiction de la torture**, PRB 07-48F, Division du droit et du gouvernement, révisé le 17 juillet 2008, CANADA, Bibliothèque du Parlement, 35 p. bdp.parl.ca/content/lop/researchpublications/prb0748-f.htm. Erişim Tarihi:21.06.2017.

BELL, Hilaire; sous l'égide du Cercle de Recherche sur les Droits et les Devoirs de la Personne Humaine, Revue de la situation de la liberté d'expression, de réunion et d'association dans 128 pays membres des Nations Unie, Mai 2010. www.ohchr.org/Documents/Issues/Expression/ICCPR/NGOs2011/Cerclede... Erişim Tarihi: 23.07.2017.

Binde, Jérôme; **“Philosophie et Droits Humains”**; publié en 2004 par organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture Secteur des sciences sociales et humaines, 7 place de Fontenoy, 753350 Paris 07 SP, sous la direction de Moufida Goucha, Chef de la Section de la Philosophie et des sciences humaines assistée de Mika Shino et de Fériel Ait-Ouyahia, s.5-17; unesdoc.unesco.org/images/0013/001375/137534fo.pdf: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001375/137534fo.pdf>. Erişim Tarihi: 16.07.2016.

BOUKONGOU, Jean Didier; **“le système africain de protection des droits de l'enfant: Exigences Universelles et prétentions africaines”**, CRDF, n° 5, p.97-108. www.google.com. Erişim Tarihi: 27.07.2016.

Centre pour l'éducation et la sensibilisation à la Coopération Internationale, Découverte de la Coopération internationale dossier n° 3, Droits de l'homme. www.eduki.ch/sites/default/files/inline-files/20130427_RA... Erişim Tarihi : 21.07.2016

Chaumont, Clément, **“Le droit à l'humour face à la liberté d'expression: les limites juridiques apportées au discours humoristique”**, Année académique 2014-2015, UCL,97s. dial.ulouvain.be/memoire/ucl/en/object/thesis:3413/datastream/PDF-01/view. Erişim Tarihi:07.11.2016

Commentaire d'arrêt sur l'histoire des libertés, s.1-14.
<https://www.ladissertation.com/Divers/Dissertation-M%C3%A9thode-et-Exemple/Commentaire-d%27arr%C3%AAt-sur-l%27histoire-des-libert%C3%A9s-306338.html>. Erişim tarihi: 11.11.2017.

Conseil des droits de l'homme, 12ème session, point 10 de l'ordre du jour, Assistance technique et renforcement des capacités, **Rapport de la Haut-Commissaire [sic] des Nations Unies aux droits de l'homme sur la situation des droits de l'homme et les activités du Haut-Commissariat au Burundi**, A/HRC/1243, 31.08.2009, GE.09-15168(F) 071009 13 1109. reliefweb.int/report/burundi/rapport-du-haut-commissaire.... Erişim Tarihi: 16.08.2016.

Conseil du statut de la femme, Avis Droit à l'égalité entre les femmes et les hommes et liberté religieuse, Bibliothèque et Archives nationales du Québec, 2007, 173p.www.csf.gouv.qc.ca. Erişim Tarihi: 02.11.2016.

Conseil Exécutif, Vingt-troisième session ordinaire 19-23 mai 2013 Addis-Abeba (ETHIOPIE), rapport de la Commission des droits de l'homme et des peuples (ACHPR), Ex.CL/796(XXIII) original: anglais, s.6, §18. portal.africa-union.org/DVD/Documents/DOC-AU-WD/EX CL 796...Erişim Tarihi: 29.03.2017.

Cours de droit, Cours d'introduction au droit, erişim tarihi 06/01/2016, www.cours-de-droit.net. Erişim Tarihi:18.11.2017

Cours et Mécanismes sous-régionaux-Africain Court Coalition, www.africancourtcoalition.org. Erişim Tarihi:16.09.2017.

De l'Antiquité à nos jours: L'esclavage, une réalité qui dure. www.herodote.net/De_l_Antiquite_a_nos_jours-synthese-16.php. Erişim Tarihi: 17.12.2017.

Déclaration émise au Conseil des Droits de l'Homme des Nations Unies en vertu de l'article 10, le 29 Juin 2016. fr.wikipedia.org/wiki/Conseil_des_droits_de_l'homme_des.... Erişim Tarihi : 12.09.2017.

Défenseur des droits, Rapport des droits de l'enfant en 2017 au miroir de la convention internationale des droits de l'enfant, 122s. www.defenseurdesdroits.fr. Erişim Tarihi: 03/05/2018

Delivet, Philippe, “**La libre circulation des personnes au sein de l'Union Européenne: Principe, enjeux et défis, Fondation ROBERT SCHUMAN**”, Question d'Europe, n°312, 12 mai 2014. www.robert-schuman.eu/fr/doc/questions-d-europe/qe-312-fr.pdf. Erişim Tarihi: 19.09.2017.

Droit de l'homme au Rwanda: la FIDH tire la sonnette d'alarme. <http://www.rfi.fr/afrique/20141124-rwanda-droits-homme-fidh-liberte-association-liprodhor-pouvoir->

Droits de l'homme, Guide à l'usage des parlementaires, Union interparlementaire et Haut Commissariat des Nations aux Droits de l'Homme, 2005, ISBN 92-9142-267-3, 202p, droits de l'homme-inter-Parliamentary Union, [archive.ipu.org >hr_guide_fr](http://archive.ipu.org/hr_guide_fr). Erişim Tarihi : 03.05.2017.

Droits de l'homme: La Tanzanie serait elle sur les traces du Burundi. <https://www.yaga-burundi.com/2018/04/12/droits-de-lhomme-la-tanzanie-serait-elle-sur-les-traces-du-burundi/>.

Droits et devoirs de l'enfant: tout savoir-jurifiable. www.jurifiable.com/.../droits-et-devoirs-des-enfants

Eba Nguema, Nisrine; “**Recevabilité des Communications par la Commission Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples**”, La Revue des Droits de l'Homme, Revue de Centre de Recherches et d'Etudes sur les droits fondamentaux, 5/2014,16s. <http://revdh.revues.org/803>. Erişim Tarihi: 21.11.2016

Ecris par les experts Ooreka, **Droit inaliénable: définition et caractéristiques**-Ooreka, [www.google.com: https://justice.ooreka.fr](http://www.google.com:https://justice.ooreka.fr) : Erişim Tarihi :22.11.2017.

FATSAH, Ougouergouz, La Cour Africaine des Droits de l'Homme et des Peuples- Gros plan sur le premier organe judiciaire africain à vocation continentale, in: **Annuaire français de droit international**, Volume 52, 2006,p.213-2014: Document

genere le 29/06/2016. www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_2006_num_52_1_3928.
Erişim Tarihi:24.03.2017.

Fatsah, Ouguergouz, La Commission Africaine des droits de l'homme et des peuples: Présentation et Bilan d'activités (1988-1989), **Annuaire Français de Droit International xxxv-1989-Editions du CNCRS**, Paris. www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_1989_num_35_1_2917. Erişim Tarihi: 18.07.2016.

Fiche d'information de l'organisation: SADC. <http://www.operationspaix.net/14-fiche-d-information-de-l-organisation-sadc.html>.

Fiche d'information sur la protection de l'enfant: qu'est ce que la protection de l'enfant, www.unicef.org/french/protection/files/La_Protection_de_l...Erişim Tarihi: 21.02.2016.

François, Viviane (Traduit de l'anglais par),« **La protection de la vie privée et les défis technologiques**», texte tiré de la conférence donnée en 1992 à l'institut européen d'administration publique ; Kersten ROGGE, Secrétaire de la Deuxième chambre de la Commission européenne des droits de l'homme,Rev.trim.dr.h(1994). journals.openedition.org/revdh/3238. Erişim Tarihi:12.04.2017.

Guérard, Stéphane, la liberté religieuse dans les lieux publics, **CRDF**, n° 4, 2003, p.49-70. www.unicaen.fr/puc/images/crdf0404guerard.pdf. Erişim Tarihi: 11.10.2017.

Guide de la ACHPR, qu'est ce que la commission africaine des droits de l'homme. https://www.ifex.org/campaigns/african_commission/fr/.

Guide de la FIDH pour comprendre et utiliser la cour africaine des droits de l'homme et des peuples. <https://www.fidh.org/fr/plaidoyer-international/union-africaine/cour-africaine-des-droits-de-l-homme-et-des-peuples/2062-guide-de-la-fidh-pour-comprendre-et-utiliser-la-cour-africaine-des-droits>.

Guide sur l'article 4 de la Convention Européenne des droits de l'homme, interdiction de l'esclavage et du travail forcé, 2ème édition-2014. www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_FRA.pdf. Erişim Tarihi :12.09.2017.

HCDH/Page d'accueil du Burundi. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=28&Lang=FR.

HCDH/Page d'accueil Ouganda. <https://www.ohchr.org/FR/countries/AfricaRegion/Pages/UGIndex.aspx>

HCDH | Que sont les droits de l'homme, www.ohchr.org/FR/Issues/Pages/WhatAreHumanRights.aspx, Erişim Tarihi: 22.11.2017.

Herbert L.A.Hart (1907-1992), **Existe-t-il des droits naturels** (1955 :texte publié pour la première fois en anglais dans la Philosophie Review, 64/2,1955,s.175-191), traduit de l'anglais par Charles Gerard, Klesis-Revue philosophique-2011 :21-Philosophie analytique du droit, p.239-254; www.google.com.tr/url?sa...www.revue-klesis.org/pdf/klesis-Philosophie-analytique-dudroit10Hart, Erişim Tarihi:15.11.2017.

<https://fr.wikipedia.org/wiki/kamba>, le 25.03.2017.

Hugonin, Patrica, Introduction aux thématiques de l'eau, **UNIGE**, 2011, 31s. telechargerhmv.blogspot.com/2017/07/telecharger-qcm-de-francais-et... Erişim Tarihi: 25.12.2017.

IHRDA, le 12.02.2017, www.ihrda.org>le Comité-africain d'experts sur les droits et le bien être de l'enfant (CAEDBE). Erişim Tarihi:13.06.2017.

International Federation for Human Rights, Pamoja Tutetee Haki, Kenya Human Rights Commission, 4ème session Extraordinaire de la Commission Africaine des de l'homme et des peuples, Mémorandum pour la CADHP sur la situation des droits de l'homme au Kenya, s.8. [https://www.fidh.org/IMG/pdf/Kenya_ - _ 4ème_ Session_ extraordinaire...](https://www.fidh.org/IMG/pdf/Kenya_-_4eme_Session_extraordinaire...)Erişim Tarihi: 12.06.2017.

Information par pays: Droits humains au Kenya. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/kenya/>.

Informations par pays: Droits humains en Tanzanie. <https://www.humanrights.ch/fr/service/informations-par-pays/tanzanie/>.

Institute for Human Rights and Development in Africa (IHRDA), Accueil: L'outil analytique de la jurisprudence africaine (OAJ) les principaux mécanismes: La Cour de Justice de la Communauté de la CEDEAO. www.ihrda.org/fr/2006/12/atelier-sur-la-protection-de-lenfance. Erişim Tarihi: 07.08.2016.

KANE, Thierno; "La CJCC à l'épreuve de la protection des DH, Université Gaston Berger de Saint-Louis Sénégal-Maîtrises en sciences juridiques 2012, §2: De l'intégralité des juges dans leurs actions, à l'indépendance des juges". https://www.memoireonline.com/02/14/8706/m_La-Cour-de-Justice-de-la-CEDEAO--l-epreuve-de-la-protection-des-Droits-de-l-Homme15.html. Erişim Tarihi: 27.07.2016.

Kanya: des ONG des droits de l'homme accusés de soutenir les Shebabs. <http://www.rfi.fr/afrique/20150414-kenya-organisations-droits-homme-complices-shebabs-terrorisme-loi-2012-uhuru-kenyatta>.

KELLY, Delphine d'ALLIVY; Le juge africain est entré dans l'histoire, (Cour de Justice de la CEDEAO, 27 octobre 2008, Hadijaton Mani Koran C/Niger), **publié le mai 2009 par CPDH**. <http://combatsdroitshomme.blog.lemonde.fr/2009/05/10/le-juge-africain-est-entre-dans-lhistoire-cour-de-justice-de-la-cedeao-par-delphine-dallivy-kelly/>. Erişim Tarihi: 16.02.2016.

Kuçuradi, Ioanna; "**Les droits de l'homme, en tant que principes éthiques et fondements de la loi**", publié en 2004 par Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture Secteur des sciences sociales et humaines, 7 place de Fontenoy, 753350 Paris 07 SP, sous la direction de Moufida Goucha, Chef de la Section de la Philosophie et des sciences humaines, assistée de Mika Shino et de Feriel Ait-Ouyahia, s.17-37; [www.google.com: http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001375/137534fo.pdf](http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001375/137534fo.pdf). Erişim Tarihi: 10.11.2016

L'Afrique et la Colonisation-Center for Applied Second...casls.uoregon.edu/mosaic/FR_U4A3/FR_U4A3.html. Erişim Tarihi: 11.07.2016.

L'Afrique noire, de la colonisation aux indépendances. www.heredote.net/Afrique-synthese-471.php. Erişim Tarihi: 13.05.2016.

L'ONG PAPG, Comité des droits de l'homme 88ème session, 16 oct-3 nov 2006 : Le Rwanda dans la procédure dite GACACA.www.google.com Erişim Tarihi : 06.11.2016.

La coalition des Organisations Non Gouvernementales(Ligue Burundaise des Droits de l'Homme « ITEKA »; Association pour la Protection des Droits Humaines et de la Personne Détenue (APRODH); Association des Femmes Juristes du Burundi (AFJB); Observatoire INEZA pour les Droits de l'Enfant au Burundi (OIDEB); Global Rights; Action des Chrétiens pour l'Abolition de la Torture – section Burundi (ACAT)); “**La situation des droits de l'Homme au Burundi**”, note élaborée en prévision de la 3ème session de l'Examen Périodique Universel du Burundi au Conseil des Droits de l'Homme, Décembre 2008-Bujumbura, 75s. lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session3/BI/GR_BDI_UPR_S3.... Erişim Tarihi:07.11.2016.

La colonisation de l'Afrique. <http://www.africa-onweb.com/histoire/colonisation.htm>.

La Commission Africaine des droits de l'homme et des peuples(CADHP), www.ihrda.org/fr/2015/la-commission-africaine-des-droits-de-l.

La Commission africaine des droits de l'homme et des peuples, www.fiacat.org/la-commission-africaine-des-droits-de-l-homme-et..Erişim Tarihi: 11.02.2017.

La commission africaine des droits de l'homme et des peuples. www.forestpeoples.org/sites/fpp/files/publication/2013/05/la-cadhp...

La cour de justice de la CEDEAO. <http://www.claiminghumanrights.org/ecowas.html?L=1>.

La liberté d'aller et venir-Droits des Jeunes;www.studiocrij.eu/droits_des_jeunes/index.php?post/La-liberté. Erişim Tarihi: 10.11.2016.

La liberté d'expression, ligue des droits et libertés, Février, 2013.fascicule-liberte-d'expression-spread,liguedesdroitss.ca. Erişim Tarihi: 11.02.2017.

La liberté d'expression, un défi pour la démocratie sénégalaise, janvier 2007, article 19, infoaarticle19.org. Erişim Tarihi:05.10.2016

La liberté de réunion à l'épreuve de la Constitution. www.lepetitjuriste.fr Droit administratif. Erişim Tarihi: 22.11.2017

La Pauvreté: une violation des droits humains, rapport de 3ème sommet sur la pauvreté, Moncton-16 et 17 Octobre, 2010, 4p. www.front.ca/Document/rapport-final-sommet-2010.pdf. Erişim Tarihi: 20.12.2017.

La Toupie. toupie.org. Erişim Tarihi: 04/12/2016.

Le principe de la rétroactivité des lois pénales plus...www.cairn.info Revues Revue Numéro: Erişim Tarihi: 18.11.2017

Le principe de non rétroactivité de la loi pénale . www.docs-en-stock.com/droit-public-et-prive/principe-non-retroactivite. Erişim Tarihi: 07.12.2016.

Le problème du respect des droits de l'homme en Afrique. <https://www.afrik.com/le-probleme-du-respect-des-droits-de-l-homme-en-afrique>.

Le Tribunal de southern african development community. <https://www.ihrda.org/fr/le-tribunal-du-southern-african-development-community-sadc/>.

Lebrun, Pierre-Brice; **“La vie privée”**, Empan 2015-4(n° 100), p.168-172. DOI 10.3917/empa.100.0168-168.htm. www.cairn.info/revue-empan-2015-4-page-168.htm. Erişim Tarihi:17.03.2017.

Les africains et la colonisation. <http://histoirecoloniale.net/les-Africains-et-la-colonisation.html>.

Les atteintes à la liberté d'aller et venir-Doc du Juriste. www.doc-juriste.com/droit-public-et-international/... Erişim Tarihi:17.04.2017.

Les commissions gouvernementales des droits de l'homme en Afrique, Protectors ou Pretendus Protectors? Normes Internationales: Les Principes de Paris. <https://www.hrw.org/legacy/french/reports/hrc/normes.html>.

Les droits de l'homme au Kenya, 11ème législature,
<https://www.senat.fr/questions/base/2001/qSEQ011035555.html>.

Les droits de l'homme et les prisons, Manuel de formation aux droits de l'homme à l'intention du personnel pénitentiaire, Nations Unies, New York et Genève, 2004, Serie sur la formation professionnelle n°11, Haut Commissariat des Nations Unies aux droits de l'Homme. www.google.com. Erişim Tarihi: 15.07.2017.

Les droits de l'homme ne sont toujours pas respectés. <https://pouquedemainsoit.wordpress.com/2008/03/04/les-droits-humains-ne-sont-toujours-pas-respectes/>: Erişim Tarihi: 01.12.2017.

Les droits des peuples autochtones devant la Cour africaine des droits de l'homme et des peuples...A l'Est de l'Afrique rien de nouveau? (ou presque). <https://blogueaquidedroit.wordpress.com/2017/06/27/les-droits-des-peuples-autochtones-devant-la-cour-africaine-des-droits-de-lhomme-et-des-peuples-a-lest-de-lafrique-rien-de-nouveau-ou-presque/>

Les droits et les devoirs d'enfants. www.etre-famille.eu/les-droits-les-devoirs-lenfant.

Les principes de Paris, principes directeurs relatifs aux enfants associés aux forces armées ou aux groupes armés. <https://www.unicef.org/french/protection/files/ParisPrincipesFrench310107.pdf>

Les recommandations du Comité des droits de l'enfant. Collectif-aede-org/wp-content/uploads/2016/11/aede-recommandations-crc-enfants.pdf: Erişim Tarihi: 25.11.2017.

Limite du droit au respect de la vie privée. <https://www.ladissertation.com/Politique-et-International/Organisations-Internationales>, Erişim Tarihi: 25.11.2017.

Marius, İbriga Luc; Compétences des Cours et justice des Communautés africaines, Union Internationale des Avocats, **UFR/SJP-Université OUAGAIL**, 2013. www.google.com. Erişim Tarihi: 25.11.2016.

Mathieu, Bertrand, RFDA 1994. www.Cours-de-droit.net>droit-à-la-vie-a,...dans Droit des libertés fondamentales, Erişim Tarihi:19/10/2016.

Moumouni, Ibrahim; **“Le Principe de la rétroactivité des lois pénales douces: une rupture de l’égalité devant la loi entre délinquants”**, s.1-37. <https://www.caim.info/revue-internationale-de-droit-penal-2012-1.htm>. Erişim Tarihi: 29.01.2017.

Murdoch, Jim, Liberté de pensée, de conscience et de religion, un guide sur la mise en oeuvre de l’article 9 de la convention européenne des Droits de l’Homme, Precis sur les Droits de l’Homme, n°9. <http://docplayer.fr/26506443-Liberte-de-pensee-de-conscience-et-de-religion.html>. Erişim Tarihi: 05.08.2016.

Nations Unies droits de l’homme, Haut Commissariat.www.ohchr.org->OHCHR>Français.erişim tarihi: 14/02/2016

Note d’information, la Commission Africaine des Droits de l’Homme et des Peuples, la-cadhp-2013 updatedbygemmamay2013. Erişim Tarihi: 22.03.2017.

Ouganda: les Etats-Unies condamnent la violation des droits de l’homme. Fr.africanews.com/.../l-ouganda-les-etats-unis-condamnent-la-violation-des-droits-de-lhomme. Erişim Tarihi: 20.11.2017

Plateforme d’information humanrights.ch, update:02.10.2017, informations par pays: Droits humains au Kenya-humanrights.ch, <https://www.google.com.tr/url?sa=...www.humanrights.ch/fr/service/informations-par--pays/kenya>. Erişim Tarihi : 14.12.2017.

Principes de Paris, principes concernant le statut et le fonctionnement des institutions nationales pour la protection et la promotion des droits de l’homme. hrlibrary.umn.edu/instree/Fparisprinciples.pdf.

Protocole Cour africaine des droits de l’homme. www.refworld.org/pdfid/493fd4142.pdf.

Protocole portant statut de la cour africaine de justice.
www.peaceau.org/uploads/protocol-on-the-merged-court-fr.pdf.

Ramage, Joëlle; Pétition: Le droit des handicapés à être reconnu comme une personne à part entière, c'est à dire à obtenir l'égalité des chances.
www.mesopinions.com/petition/sante/droit-handicapes-et-re. Erişim Tarihi: 20.11.2017.

Roulhac, Cédric, **“Rejet du recours en référé visant à obtenir la suspension partielle du décret prononçant la dissolution d’une association extrémiste”**, [PDF] in Lettre “Actualités Droits-Libertés” du CREDOF, 17 septembre 2013.
Revdh.wordpress.com/category/liberte-de-reunion-et-d...Erişim Tarihi: 25.09.2016.

Schultheiss, Maria; **“Le droit à la liberté et à la sécurité de personne inscrit à l’article 9 du Pacte International de l’ONU relatif aux droits civils et politiques”**, Newsletter CSDH(Centre Suisse de Compétence pour les droits humains N° 22 du 24 mars 2015 Domaine thématique Police et justice.
<http://www.skmr.ch/frz/domaines/police/nouvelles/liberte-securite-pacte-onu.html>
Erişim Tarihi: 18.10.2017.

SEHILI, Mohamed Hedi, Université Montpellier 1, “la question d’universalité des droits de l’homme dans les manuels relatifs aux droits et libertés: droits de l’homme et libertés fondamentales”. https://www.memoireonline.com/02/08/916/m_question-universalite-droits-de-lhomme-manuels-droits-libertes25.html. Erişim Tarihi: 24.10.2017.

Sexual offences special provisions Act, 1998-SOSPA.
www.refworld.org/docid/3ae6b5098.html. Erişim Tarihi : 22.10.2016.

Soudan du Sud premier anniversaire de l’indépendance le moment d’agir pour la paix et la protection des Droits de l’homme. <https://fidh.org/.../Soudan-du-Sud-Premier-anniversaire>. Erişim Tarihi: 01.11.2016.

Touré, Zeneb, Traoré, Fatoumata et Diarra, Aïsse, “Profil Genre du Burundi”, Groupe de la Banque Africaine de Développement, Tunis, Novembre 11. docplayer.fr/11710497-Profil-genre-du-burundi.html. Erişim Tarihi: 21.07.2017.

Trachu Cecile, Duarte Mariama et Mertzenberg Patrick, « **Violations des Droits de l’Homme au Rwanda ; Octobre 2006 : Examen de la situation au Rwanda (en absence de rapport) : Organisation Mondiale Contre la Torture** », OMCT- Octobre 2006, 27s. www.refworld.org/pdfid/46c1909a0.pdf. Erişim Tarihi : 16.10.2016.

USDOS-US Department of state: 2016 Report on International Religious Freedom-Kenya, 15 August 2017(available at [ecoi.net](http://www.ecoi.net/local_link/345212/476363_en.html)),http://www.ecoi.net/local_link/345212/476363_en.html(accessed 28 November 2017). Erişim Tarihi: 21.12.2017.

VASAK, Karel; **Les dimensions internationales des droits de l’homme**, Manuel destiné à l’enseignement des droits de l’homme dans les Universités, Snoeck-Ducaju et Fils, Gand (Belgique), ISBN 92-3-201477-7-UNESCO 1978. www.corteidh.or.cr/tablas/420.pdf. Erişim Tarihi: 03.05.2017.

Veilleux, Diane; “**Le droit à la vie privée-sa portée face à la surveillance de l’employeur**”, Revue du Barreau/Tome 60/Printemps 2000,p.6(46p). www.barreau.qc.ca/pdf/publications/revue/2000-tome-60-1-p1.pdf. Erişim Tarihi: 20.01.2017.

www.Cours-de-droit.net>droit-à-la-vie-a,...dans Droit des libertés fondamentales, Erişim Tarihi 19/10/2016.

XIX siècle, La colonisation de l’Afrique ses détracteurs. www.herodote.net/xix_siecle-synthese-44.php. Erişim Tarihi: 29.07.2017.

ZAMBLE, Bi Zaouli Sylvain, “Hannah Arendt et les droits de l’homme en Afrique Coloniale”, **La Revue des droits de l’homme**, 8/2015 Varia, URL:<http://revd.revues.org/1409> (mise en ligne le 11 Septembre 2015, Consulté le 30 septembre 2016.URL...p.3, §5). Erişim Tarihi: 17.03.2017.

Zeid Ra'ad Al Hussein, Le Haut Commissaire des Nations Unies aux droits de l'homme, **Déclaration Universelle des Droits de l'homme, Nations Unies 2015, Introduction**, (s.72), [www.un.org>pdf>udhr_booklet_fr_web](http://www.un.org/pdf/udhr_booklet_fr_web.pdf): Erişim Tarihi: 22.11.2017.

EKLER

Ek 1: Doğu Afrika Topluluğu Ülkeleri Tarafından Onaylanan Uluslararası İnsan Hakları Metinleri⁷⁰⁶

Tablo 1: Doğu Afrika Topluluğu Ülkeleri tarafından onaylanan uluslararası insan hakları metinleri

	Burundi	Kenya	Uganda	Ruanda	Güney Sudan	Tanzanya
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi	14 Mart 1990(onay)	01 Mayıs 1972(kat)	21 Haziran 1987(kat)	16 Nisan 1975(kat)	yok	11 Haziran 1976(kat)
Medeni ve Siyasi Hakların Uluslararası Sözleşmesi	14 Mart 1990 (o)	01 Mayıs 1972(k)	21 Haziran 1995 (k)	16 Nisan 1975 (k)	yok	11 Haziran 1976 (k)
ICCPR'ye Opsiyonel Protokol	yok	Yok	10 Kasım 1995	yok	yok	yok
Ölüm cezasının kaldırılması için İkinci İsteğe Bağlı Protokol	yok	yok	yok	15 Aralık 2008(k)	yok	yok
Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi	27 Ekim 1977 (o)	13 Eylül 2001(k)	21 Kasım 1980(k)	16 Nisan 1975 (k)	yok	27 Ekim 1972 (k)
Apartheid Suçunun Önlenmesi ve Temsiline Dair Sözleşme	12 Temmuz 1978	02 Ekim 1974(İmz)	10 Haziran 1986	23 Ocak 1981	yok	11 Haziran 1976
Sporlarda Apartheid'e Karşı Sözleşme	16 Mayıs 1986 (i)	16 Mayıs 1986	29 Ağustos 1986	16 Mayıs 1986 (i)	yok	13 Ocak 1989
Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi	06 Ocak 1997	yok	14 Kasım 1995	16 Nisan 1975	yok	05 Nisan 1984
Savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar hukuka aykırılığı sözleşmesi	yok	01 Mayıs 1972	yok	16 Nisan 1975	yok	yok

⁷⁰⁶ Ntahombaye, Philippe, Ethnicité et Citoyenneté au Burundi, **The African Anthropologist**, Vol 12, N°1, s.76, March 2015.

Çocuk Hakları Sözleşmesi	19 Ekim 1990 (o)	30 Temmuz 1990	17 Ağustos 1990	24 Ocak 1991	yok	10 Haziran 1991
Değiştirilen Sözleşmenin 43 (2). Maddesinin Değiştirilmesi	yok	yok	27 Haziran 1997	yok	yok	yok
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi sözleşmesi	08 Ocak 1992 (o)	09 Mart 1984 (k)	22 Temmuz 1985	02 Mart 1981	yok	20 Ağustos 1985
Kadınların Siyasi Hakları Sözleşmesi	31 Aralık 1992 (o)	yok	21 Haziran 1995	yok	yok	19 Haziran 1975
Evli Kadınların Vatandaşlık sözleşmesi	yok	yok	15 Nisan 1965	yok	yok	28 Kasım 1962
İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Davranışa Karşı Cezaya Karşı Sözleşme	31 Aralık 1992 (o)	21 Nisan 1997(k)	03 Kasım 1986 (k)	30 Haziran 2015 (k)	yok	yok
Mülteci Statüsüne İlişkin Sözleşme	19 Temmuz 1963	16 Mayıs 1966	27 Eylül 1976	03 Ocak 1980	yok	12 Mayıs 1964
Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol	15 Mart 1971	13 Kasım 1981	27 Eylül 1976	03 Ocak 1980	yok	04 Eylül 1968
Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı	28 Temmuz 1989 (o)	23 Ocak 1992 (o)	10 Mayıs 1986 (o)	15 Temmuz 1983 (o)	yok	18 Şubat 1984 (o)
Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özgü Yönlerini Yöneten Sözleşme	31 Ekim 1975 (o)	yok	yok	yok	yok	yok
Herkesin Zorla kayıp edilmeye karşı Korunması için Uluslararası Sözleşme	06 Şubat 2007 (i)	06 Şubat 2007 (i)	06 Şubat 2007 (i)	yok	yok	29 Eylül 2008
Engellilerin Hakları Sözleşmesi	22 Mayıs 2014 (o)	19 Mayıs 2008	25 Eylül 2008	15 Aralık 2008 (k)	yok	10 Kasım 2009
Afrika'da Kadın Hakları AIHH Protokolü	03 Aralık 2003 (i)	06 Ekim 2010 (o)	22 Temmuz 2010 (o)	25 Haziran 2004 (o)	24 Ocak 2013 (i)	03 Mart 2007 (o)
Çocuğun Silahlı Çatışmalara Katılmasıyla İlgili Olan Haklar Sözleşmesine	18 Ocak 2005 (o)	28 Ocak 2002	06 Mayıs 2002 (k)	23 Nisan 2002 (k)	yok	11 Kasım 2004 (k)

Seçmeli Protokol						
Çocukların satılması, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisi konularında Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Protokolüne Ek Protokol	06 Kasım 2007 (k)	08 Eylül 2000 (i)	30 Kasım 2001 (k)	14 Mart 2002 (k)	yok	24 Nisan 2003 (k)
Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailenin Üyelerinin Haklarının Korunması Uluslararası Sözleşmesi	yok	yok	14 Kasım 1995	15 Aralık 2008 (k)	yok	yok
87. Uluslararası Çalışma Örgütü Antlaşma Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunması 87 sayılı Sözleşme	11 Mayıs 1993 (o)	yok	yok	yok	yok	yok
Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunması Hakkında 12/08/1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek I Protokolü I	06 Haziran 1993 (o)	yok	yok	yok	yok	yok
Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda mağdurların korunması hakkında 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol II	06 Haziran 1993 (o)	yok	yok	yok	yok	yok
Afrika İnsan ve Halkların Hakları Üzerine Mahkemesinin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Açık Sözleşme Protokolü	27 Haziran 2000 (o)	17 Aralık 2003 (i)	18 Aralık 2003	25 Haziran 2004 (o)	yok	07 Şubat 2006 (o)

Çocuk Haklarına ve Refahına Dair Afrika Tüzüğü	28 Haziran 2004 (o)	25 Temmuz 2000 (o)	17 Ağustos 1994 (o)	11 Mayıs 2001 (o)	yok	16 Mart 2003 (o)
Savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar hukuka aykırılığı Sözleşmesi	16 Haziran 2000 (k)	yok	yok	yok	yok	yok

